VICTOR HUGO

1793

Bibliotek 1800

Victor Hugo

1793

eBibliotek 1800

2024

Ophavsret og brugsbetingelser

Copyright and conditions of use

1. del

På havet

1. bog: La Saudraie-skoven

1

I de sidste dage af maj 1793 gennemsøgte en af de bataljoner fra Paris, som Santerre havde ført til Bretagne, den uhyggelige La Saudraie-skov i Astillé. Den talte kun tre hundrede mand, for denne vilde krig havde medtaget den hårdt. Det var på det tidspunkt, efter slagene ved Argonne, Jemappes og Valmy, da der af den første bataljon fra Paris, som bestod af seks hundrede frivillige, kun var syv og tyve mand tilbage, af den anden tre og tredive og af den tredje syv og halvtreds.

De bataljoner, der var blevet sendt til Vendée fra Paris, bestod af ni hundrede og tolv mand. Hver bataljon medførte tre stykker skyts. De var hurtigt blevet stillet på benene. Den 25. april havde rådet foreslået at sende bataljoner af frivillige til Vendée, den l. maj var Santerre rede til at lade tolv tusind soldater, tredive stykker feltskyts og en bataljon konstabler afgå.

Den 29. april havde pariserkommunen givet Santerres frivillige løsenet: Ingen nåde! Ingen pardon! I slutningen af maj var af de tolv tusind, der drog ud fra Paris, otte tusind døde.

Den bataljon, der holdt til i La Saudraie-skoven, var omhyggelig på sin post. Man forhastede sig ikke, man havde øjnene med sig på en gang til højre og venstre, frem og tilbage. De havde marcheret længe. Hvad mon klokken kunne være? Hvad tid på dagen var det? Det ville have været svært at sige det, for det er så at sige altid aften i sådanne vilde tykninger, og i dén skov bliver det aldrig rigtig lyst.

Den havde en sørgelig historie. Det var i den, borgerkrigen i november 1792 havde begyndt sine forbrydelser; Mousqueton, den grumme halte, var kommet fra dens skumle tykninger; mængden af de mord, der var blevet begået i den, kunne få hårene til at rejse sig på ens hoved. Intet sted kunne være mere gruopvækkende; soldaterne lagde den største forsigtighed for dagen, mens de trængte ind i den. Blomster var der fuldt op af alle vegne, man var omgivet af en skælvende mur af grene, hvorfra løvets liflige kølighed sænkede sig. Hist og her brød solstråler igennem det grønne mørke; på skovbunden vævede og baldyrede sværdliljer, narcisser, krokus og mange andre blomster et tæt blomstertæppe, hvori der var indvirket et mylder af alle slags mos-arter. Soldaterne rykkede frem i tavshed, skridt for skridt, idet de forsigtigt bøjede grenene til side. Fuglene kvidrede over deres bajonetter.

La Saudraie var en skov, hvor man fordum i fredens tid havde gået på fuglejagt ved nattetid – *houicheba* hedder det – nu gik man på jagt efter mennesker i den.

Den bestod udelukkende af birk, bøg og eg; jordsmonnet var fladt; mosset og det tætte græs kvalte lyden af soldaternes fodtrin; stier var der ingen af, eller var der nogen, blev de straks borte igen. Kristtorn, slåentorn, bregner, hække af krageklo, høje brombærbuske; det var umuligt at se et menneske i ti skridts afstand. Nu og da viste der sig imellem buskene en hejre eller en vandhøne som tegn på, at der var moser i nærheden.

De marcherede videre på må og få, urolige og bange for at finde, hvad de søgte. Fra tid til anden stødte de på spor af lejrsteder, steder, hvor der havde været ild, nedtrådt græs, kæppe, der var bundet sammen til kors, grene med blod på.

Hist havde man lavet aftensmad, her havde man holdt messe, et andet sted igen havde man forbundet sårede. Men de, der havde været der, var borte. Hvor var de henne? Måske langt borte, måske ganske tæt ved på lur med geværet i hånden. Skoven syntes at være helt øde. Bataljonen fordoblede sin forsigtighed. Der var øde, altså måtte man være mistænksom; der var ingen at se – en grund mere til at være bange for, at der var nogen. Det var en meget ilde berygtet skov, man havde at gøre med. Der var al sandsynlighed for et baghold.

Tredive grenaderer, der under anførsel af en sergent var sendt ud for at spejde, gik foran, et godt stykke fra hovedstyrken. Bataljonens marketenderske fulgte med dem. Marketendersker holder sig gerne til fortroppen; man udsætter sig for fare der, men man får også noget at se. Nysgerrighed er en af de former, kvindens mod antager.

Pludselig fo'r der igennem denne fortrop den gysen, jægerne kender som en antydning af, at vildtet er nær. De havde hørt noget lige som et åndedrag fra nogle buske og syntes, at da havde set bladene røre sig. De gjorde tegn til hinanden. Når soldater er sendt ud for at spejde, behøver deres befalingsmænd aldrig at blande sig i det; de gør af sig selv, hvad der er at gøre. På mindre end et minut var stedet, hvor de havde set det røre sig, omringet, en kreds af geværer sigtede fra alle sider ind i det mørke krat, og soldaterne ventede med fingeren på aftrækkeren og øjnene fæstede på det mistænkelige sted blot på sergentens kommando for at fyre på det.

Marketendersken havde imidlertid vovet sig frem og kigget ind imellem buskene, og lige som sergenten skulle til at råbe: "Fyr!", råbte hun: "Holdt!", vendte sig om imod soldaterne og

sagde: "Skyd ikke, kammerater!" Derpå skyndte hun sig ind i buskadset; de fulgte efter hende.

Der var virkelig nogen der inde. Midt i den tætteste del af krattet ved en af de små runde rydninger, der dannes af kulmilerne, sad i en slags hule, dannet af grene lige som en løvhytte, halvt åben som en alkove, en kvinde på mosset med et pattebarn ved brystet og de lyslokkede hoveder af to sovende børn hvilende i sit skød. Det var bagholdet.

"Hvad bestiller I her?" råbte marketendersken.

Kvinden hævede hovedet.

"Er I tosset, siden I holder til her?" fortsatte marketendersken hidsigt. "Et øjeblik til, og det havde været ude med Jer."

Derpå vendte hun sig til soldaterne.

"Det er et fruentimmer," sagde hun.

"Gudsdød, det ser vi nok!" sagde en af grenadererne.

"At gå om i skovene og lade sig slå ihjel! Hvor kan man falde på sådanne dumheder!" fortsatte marketendersken.

Kvinden så forbavset, forfærdet, forstenet, som om hun drømte, på alle disse geværer, sabler, bajonetter og vilde ansigter. De to børn vågnede og gav sig til at græde.

"Jeg er sulten." sagde den ene.

"Jeg er bange," sagde den anden.

Den mindste diede stadig.

"Du er den eneste fornuftige", sagde marketendersken til pattebarnet. Moderen var målløs af skræk.

"I skal ikke være bange," råbte sergenten til hende, "vi hører til rødhuernes bataljon."

Kvinden rystede over hele kroppen. Hun så på sergenten, af hvis barske ansigt der ikke var andet at se end øjenbrynene,

knebelsbarterne og øjnene, der lignede glødende kul.

"Tidligere Det røde Kors' Bataljon," tilføjede marketendersken.

"Hvem er du?" fortsatte sergenten.

Kvinden så forskrækket på ham. Hun var mager, ung, bleg og klædt i pjalter. Hun havde en af de store hætter på, som de bretonske bønderkvinder går med, og det uldne forstykke var bundet om halsen med et stykke sejlgarn. Hun bar sit blottede bryst til skue med et dyrs mangel på blufærdighed. Hendes fødder, der hverken havde sko eller strømper på, blødte.

"Det er en tiggerske," sagde sergenten.

"Hvad hedder I?" sagde marketendersken med sin på en gang soldatermæssige og kvindelige stemme, som der var noget mildt bagved.

"Michelle Fléchard," stammede kvinden næsten uhørligt.

Imidlertid klappede marketendersken pattebarnets lille hoved med sin plumpe hånd.

"Hvor gammel er det lille pus?" spurgte hun.

Moderen forstod hende ikke.

"Jeg spørger om, hvor gammel hun er," fortsatte marketendersken.

"Nå," sagde moderen, "atten måneder."

"Så er hun for gammel til at få bryst," sagde marketendersken, "hun må vænnes fra – vi skal give hende noget suppe."

Moderen begyndte at blive rolig. De to små, der var vågnet, var mere nysgerrige end bange. De så beundrende på soldaternes fjerbuske.

"Å, de er så sultne," sagde moderen, "og jeg har ikke mere mælk," tilføjede hun.

"De skal nok få noget at spise," sagde sergenten, "og du med. Men det er ikke nok med det. Hvilke politiske anskuelser har du?"

Kvinden så på sergenten og svarede ikke.

"Hører du, hvad jeg spørger om?"

"Jeg blev sat i kloster, da jeg var ganske ung," stammede hun. "men jeg giftede mig, jeg er ikke nonne. Søstrene lærte mig at tale fransk. Der blev stukket ild på landsbyen; vi måtte skynde os sådan med at redde os, at jeg ikke fik tid til at tage sko på."

"Jeg spørger dig, hvilke politiske anskuelser du har."

"Det ved jeg ikke."

"Der gives kvindelige spioner," fortsatte sergenten, "dem skyder man. Nå, ud med sproget. Du er jo ikke sigøjnerske. Hvad land er du fra?"

Hun så stadig på ham, som om hun ikke forstod ham.

"Hvad land er du fra?" gentog sergenten.

"Det ved jeg ikke," sagde hun.

"Hvad for noget, ved du ikke, hvor du har hjemme?"

"Nå, hvor jeg har hjemme! Jo, det ved jeg nok."

"Nå, hvor har du så hjemme da?"

"Ved fæstegården Siscoignard i Azé sogn."

Nu var det sergentens tur at blive forbavset.

"Hvad siger du?" sagde han efter at have betænkt sig et øjeblik.

"Siscoignard."

"Det er jo ikke noget land."

"Det er der, jeg har hjemme," sagde kvinden, men efter at have betænkt sig lidt tilføjede hun: "Nu forstår jeg, hvad I mener. I er fra Frankrig, jeg er fra Bretagne."

"Nå?"

"Ja, det er jo ikke samme land."

"Da er det da samme fædreland," udbrød sergenten.

"Jeg er fra Siscoignard," indskrænkede kvinden sig til at sige.

"Nå, lad gå da," sagde sergenten, "din slægt har altså hjemme i Siscoignard. Hvad tager de godtfolk sig for?"

"De er døde alle sammen. Jeg har ingen slægt mere."

Sergenten, som nok holdt af at høre sig selv tale, fortsatte sit forhør:

"Man har da for pokker forældre, eller man har i alt fald haft. Hvem er du? Ud med sproget."

Kvinden blev forskrækket over dette "eller man har i alt fald haft," der mere lød som et vildt dyrs brøl end som menneskelig tale.

Marketendersken fandt, at hun burde gribe ind.

"Hvad hedder pattebarnet? Det er jo en pige."

"Georgette," svarede moderen.

"Og den ældste? Det er jo en dreng, den knægt."

"Renè-Jean."

"Og den yngste? Det er jo også en dreng, og sikken en pluskævet fyr!"

"Tykke Alain," svarede moderen.

"Det er søde børn," sagde marketendersken, "de ser jo allerede ud som rigtige mennesker."

Sergenten tog imidlertid fat igen:

"Nå, ud med sproget. Har du noget hus?"

"Jeg havde et."

"Hvor?"

"I Azé."

"Hvorfor blev du ikke i dit hus?"

"Fordi de brændte det af."

"Hvem gjorde det?"

"Det ved jeg ikke. De holdt slag."

"Hvor kommer du fra?"

"Der ovre fra."

"Hvor agter du dig hen?"

"Det ved jeg ikke."

"Til sagen. Hvem er du?"

"Det ved jeg ikke."

"Ved du ikke, hvem du er?"

"Vi er folk, som søger at bjerge livet."

"Hvilket parti hører du til?"

"Det ved jeg ikke."

"Hører du til de blå eller til de hvide? Hvem holder du med?"

"Jeg holder med mine børn."

Der blev en pause, så sagde marketendersken:

"Jeg har ingen børn. Det har jeg ikke haft tid til."

Sergenten begyndte igen:

"Men dine forældre! Hør nu, mo'r, fortæl os, hvem dine forældre var. Jeg hedder Radoub, jeg er sergent og stammer fra gaden Cherche-Midi, og der havde min fader og moder også hjemme. Jeg kan tale om mine forældre, fortæl du nu om dine. Sig os, hvem dine forældre var."

"Det var Fléchards."

"Ja, Fléchards er Fléchards, lige som Radoubs er Radoubs. Men man har da en bestilling her i livet. Hvad var dine forældres bestilling? Hvad tog de sig for? Hvad tager de sig for? For de kunne da ikke leve af at være Fléchards."

"De var bønder. Min fader var svagelig og kunne ikke arbejde, fordi nådigherren, hans herre, vor herre, havde ladet ham prygle. Det var egentlig en nåde af ham, for min fader havde taget en kanin, og det var der dødsstraf for, men nådigherren forbarmede sig over ham og sagde: "Giv ham blot hundrede stokkeprygl," og dem blev min fader vanfør af."

"Nå, og hvad så videre?"

"Min bedstefader var huguenot. Hr. pastoren lod ham komme på galejerne. Jeg var ganske lille den gang."

"Nå, og hvad så videre?"

"Min mands fader var saltsmugler. Ham lod kongen hænge."

"Og din mand, hvad tager han sig for?"

"I den sidste tid sloges han."

"For hvem?"

"For kongen."

"Og for hvem flere?"

"For nådigherren begribeligvis."

"Og for hvem flere?"

"For hr. pastoren begribeligvis."

"Død og helvede! Sikke nogle asner!" udbrød en af grenadererne. Det gav et sæt i konen af forskrækkelse.

"Ser I, mo'r, vi er parisere," sagde marketendersken venligt.

"Å, herre Jesus!" råbte konen, idet hun foldede hænderne.

"Må vi være fri for overtro!" sagde sergenten.

Marketendersken satte sig ned ved siden af konen og drog den ældste dreng hen imellem sine knæ, hvilket han villigt fandt sig i. Børn bliver beroligede, ligesom de bliver forskrækkede, uden at man ved hvorfor. Gud må vide, hvad det er for indskydelser de får.

"Min stakkels gode kone, det er nogle pæne småfyre, I har, og det er altid noget. Jeg kan gætte mig til, hvor gamle de er. Den store er fire år, og hans broder er tre. Glutten, I har ved brystet, er en farlig grovæder. Sikken et lille utyske! Du må virkelig ikke æde din moder helt op. Nå, mo'r, I skal ikke være bange; I skulle gå ind i vor bataljon; I skulle gøre som jeg. Jeg hedder Husar, det er et øgenavn, jeg har, men jeg holder mere af at blive kaldt Husar end jomfru Bicorneau som min moder. Jeg er marketenderske, det vil sige, at jeg giver folk at drikke, mens de skyder og myrder hinanden. For pokker, vi har næsten lige store fødder, jeg skal give Jer et par sko. Jeg var i Paris den 10. august; jeg gav Westermann en hjertestyrkning. Jeg så Ludvig den Sekstende – Ludvig Capet, som de kalder ham – blive halshugget. Han ville ikke til det. At tænke sig, at den 13. januar lod han riste kastanjer og gjorde løjer med sin familie. Da de med magt lagde ham ned på vippen, som de kalder den, havde han hverken frakke eller sko på, ikke andet end skjorten, en prikket vest, grå klædesbukser og grå silkestrømper. Jeg så det selv. Vognen, de kørte ham derhen i, var malet grøn. Kom I blot til os, det er flinke knøse, vi har i vor bataljon; I skal blive marketenderske nummer to, jeg skal lære Jer bestillingen, den er ganske simpel, man har sit anker og sin lille klokke, og så går man ud i spektaklet, i pelotonilden, i ilden fra kanonerne og i håndgemænget og råber: "Er der nogen af Jer, der vil have en tår

at drikke, børn?" Det er hele kunsten. Jeg giver alverden at drikke, ja jeg gør min tro, de hvide lige så godt som de blå, skønt jeg selv er blå, og det oven i købet en god blå, men jeg giver dem alle sammen at drikke. De sårede er tørstige, og når man dør, kommer det ikke an på anskuelserne. Folk, der skal dø, burde trykke hinanden i hænderne. Hvor det er dumt at slås! Følg med os; falder jeg, arver I så min plads. Jeg ved nok, at jeg ser ud til allehånde, men jeg er en god pige og et skikkeligt menneske. I skal ikke være bange."

Da marketendersken tav, mumlede konen:

"Vor nabokone hed Marie-Jeanne, og vor tjenestepige hed Marie-Claude."

Imidlertid satte sergent Radoub grenaderen i rette.

"Ti stille," sagde han, "du gør konen forskrækket. Man bander ikke, når kvinder hører på det."

"Ja, men det er lige godt en pine for en brav karl," svarede grenaderen, "at se sådan nogle hottentotter, som får deres svigerfader lemlæstet af herremanden, deres bedstefader sendt på galejerne af præsten og deres fader hængt af kongen, og så Gud døde mig alligevel slås og gør oprør og lader sig myrde til bedste for herremanden, præsten og kongen!"

"Stille i geledderne!" råbte sergenten.

"Jeg siger ikke et muk, sergent," svarede grenaderen, "men det er nu lige godt ærgerligt at se et kønt fruentimmer som hende der udsætte sig for at knække halsen for en præsts smukke øjnes skyld."

"Vi er ikke i klubben," sagde sergenten, "må vi være fri for veltalenhed her."

Der på vendte han sig til konen og fortsatte:

"Og din mand, mo'r, hvad tager han sig for? Hvad er der blevet af ham?"

"Ingenting, for de har slået ham ihjel."

"Hvor?"

"I geleddet."

"Hvornår?"

"For tre dage siden."

"Hvem gjorde det?"

"Det ved jeg ikke."

"Hvad for noget, ved du ikke, hvem der har slået din mand ihjel?"

"Nej."

"Var det en blå eller en hvid?"

"Det var et geværskud."

"Og det er tre dage siden?"

"Ja,"

"Fra hvilken kant kom det?"

"Fra Ernée-siden. Min mand faldt."

"Og hvad tager du dig for siden din mands død?"

"Jeg bringer mine småbørn bort."

"Hvor bringer du dem hen?"

"Det ved jeg ikke."

"Hvor ligger du om natten?"

"På jorden."

"Hvad får du at spise?"

"Ingenting."

Sergenten trak på soldatervis munden op, så knebelsbarten rørte ved næsen.

"Ingenting!" gentog han.

"Ja, det vil sige, jeg spiser slåen, brombær, når der er nogen tilbage på buskene fra i fjor, blåbær og bregneskud."

"Ja, det er jo så godt som ingenting."

Det ældste af børnene, som syntes at forstå, hvad der blev sagt, klynkede:

"Jeg er sulten."

Sergenten tog et stykke kommisbrød op af lommen og rakte moderen det. Hun brækkede det i to stykker og gav børnene dem. De små spiste grådigt.

"Hun beholder ingenting selv," brummede sergenten.

"Det kommer af, at hun ikke er sulten," sagde en af soldaterne.

"Nej, det kommer af, at hun er moder."

Børnene holdt op med at spise.

"Noget at drikke!" sagde den ene.

"Noget at drikke!" gentog den anden.

"Er her ingen bæk i denne fordømte skov?" sagde sergenten. Marketendersken tog kobberbægeret, der hang ved hendes bælte ved siden af den lille klokke, drejede tappen på sit anker, tappede nogle dråber i bægeret og førte det til børnenes læber. Den første drak og skar ansigt. Den anden drak og spyttede drikken ud igen.

"Det er nu alligevel godt," sagde marketendersken.

"Er det en kradser?" spurgte sergenten.

"Ja, og af bedste sort. Men de er jo bønder."

Og med de ord tørrede hun sit bæger af.

"Nå, du er altså på flugt, mo'r?" begyndte sergenten igen.

"Ja, det er jeg jo nødt til."

"Stakkels kone!" sagde marketendersken.

"Folk slås," stammede konen, "de skyder fra alle kanter. Jeg ved ikke, hvad de vil hinanden. De har dræbt min mand. Det er det eneste, jeg forstår."

"Hvad det dog er for en dum krig!" udbrød sergenten, idet han stødte geværkolben mod jorden, så det rungede.

"Sidste nat sov vi i et hult træ," fortsatte konen.

"Alle fire?"

"Alle fire."

"Hvad siger I om det, kammerater? I et gammelt hult træ, som man kan putte sig ned i som i en skede, de er ikke fra Paris, de folk!"

"Sove i et hult træ!" sagde marketendersken, "og med tre børn!"

"Når de små skreg," sagde sergenten, "må det have taget sig sært ud for folk, som kom forbi og ingenting kunne se, at høre et træ råbe fa'r! og mo'r!"

"Gud ske lov, det er sommer," sukkede konen. Hun slog med et gudhengivent blik øjnene ned med et udtryk i øjnene af forbavselse, over hvad hun havde oplevet. Soldaterne dannede en tavs kreds om al den elendighed.

En enke, tre faderløse børn, flugten, forladtheden, ensomheden, krigen, hvis brummen lød fra alle kanter, sult, tørst, ikke andet at spise end markens urter, intet andet tag over hovedet end himlen!

Sergenten trådte helt hen til konen og så på det diende barn. Den lille slap brystet, vendte sagte hovedet, så med sine smukke blå øjne på det vilde, lodne ansigt, der bøjede sig ned over det, og gav sig til at smile. Sergenten rettede sig igen, og en stor tåre

rullede ned ad hans kind og blev hængende ved spidsen af hans knebelsbart som en perle.

"Kammerater," sagde han, "så vidt jeg kan skønne, bliver bataljonen nu fader. Er det afgjort? Vi tager de tre børn til os som vore egne."

"Republikken leve!" råbte grenadererne.

"Godt!" sagde sergenten. Han strakte hænderne ud over moderen og børnene, "så er det rødhuernes bataljons børn."

Marketendersken gjorde et hop af glæde.

"Tre hoveder under en hue!" råbte hun. Derpå brast hun i gråd, omfavnede helt ude af sig selv den stakkels enke og sagde: "Sikken en skælmsk mine den lille allerede har!"

"Republikken leve!" gentog soldaterne.

"Kom, borgerinde," sagde sergenten til moderen.

2. bog: Korvetten Claymore

1

I foråret 1793, på det tidspunkt, da Frankrig, angrebet på en gang på alle sine grænser, havde den rystende fornøjelse at se girondinerne blive styrtet, tildrog det, som nu skal fortælles, sig i Kanalen.

Den første juni om aftenen, en times tid før solnedgang, gik en korvet under sejl i den lille øde bugt Bonnenuit på Jersey, i en tåge af den slags, som er tjenlig til at flygte i, fordi det er farligt at sejle i dem. Skibet havde fransk besætning, men hørte til den engelske flotille, der lå som en slags vagtpost ved øens østkyst. Prins de la Tour d'Auvergne af huset Bouillon førte kommandoen på den engelske flotille, og korvetten var blevet udsendt efter hans ordre for at røgte et vigtigt hverv.

Denne korvet – *The Claymore* hed den – så ud som et fragtskib, men var i virkeligheden et orlogsskib. Den havde et handelsfartøjs tunge og fredelige gang, men det skulle man ikke stole på. Den var bygget med to mål for øje, list og styrke. Den skulle narre fjenden, så vidt det lod sig gøre, og slås med ham, når det ikke kunne være andet. På grund af den tjeneste, den skulle gøre den nat, var lasten på mellemdækket blevet erstattet med tredive karronader af svær kaliber. Hvad enten man nu ventede storm, eller måske snarest for at give skibet et fredsommeligt udseende, var disse tredive kanoner blevet surret, det vil sige fastgjort indvendig med tredobbelte kæder, med mundingerne støttet til de lukkede stykportes mundingsplanker. Udefra var der ingenting at se, korvetten var

ligesom maskeret. *Claymore* var svær og buttet, men alligevel en god sejler. Den havde det solideste skrog i hele den engelske marine, og i slag var den næsten lige så god som en fregat, skønt den kun var rigget som en bark. Besætningen, som helt og holdent var fransk, bestod af emigrerede officerer og deserterede matroser, lutter udsøgte folk. Der var ikke en af dem, som ikke var god sømand, god soldat og god royalist. De var alle opfyldt af en tredobbelt fanatisme for deres skib, deres sværd og deres konge. En halv bataljon marinesoldater, som i fornødent fald kunne sættes i land, var også om bord.

Chefen på korvetten *Claymore* var en ridder af den Hellige Ludvigs Orden, grev du Boisberthelot, en af de dygtigste officerer i den forhenværende kongelige flåde. Næstkommanderende var chevalier de la Vieuville, og Philippe Gacquoil, den dygtigste bådfører på Jersey, var lods.

Man fik straks færten af, at skibet havde noget usædvanligt for. Der var kommet en mand om bord, som ganske så ud til at være rede til at indlade sig på et eventyr. Det var en høj gammel mand, rank og kraftigt bygget med et strengt ansigt. Det ville have været vanskeligt at sige, hvor gammel han egentlig var, for han så på en gang gammel og ung ud; han hørte til de mænd, der, skønt de har mange år på bagen, dog står i deres fulde kraft, har hvide hår og lynende øjne, som har de fyrretyve års kraft og de firsindstyves værdighed. Da han gik om bord på korvetten, var hans kappe gået op, og det sås da, at han under den bar lange benklæder, gamachestøvler og en gedeskindsvest, hvis silkebroderede kødside vendte udad, den lodne side indad, ganske som bønderne i Bretagne plejer at gå klædt, og for yderligere at forhøje den tilstræbte lighed var disse klæder

slidte på knæene og albuerne, så det så ud, som han havde gået længe med dem, og kappen, der var af groft stof, lignede en fiskers pjalter. På hovedet havde den gamle mand en rund, højpuldet og bredskygget hat, som den brugtes den gang. Når skyggen var slået ned, tog den, der bar den, sig ud som en bonde, når den var opkrampet på den ene side med en kokarde, gav den ham et krigerisk udseende. Den gamle mand havde skyggen slået ned og ingen kokarde på.

Lord Balcarras, øens guvernør, og prins de la Tour d'Auvergne havde selv ledsaget ham om bord. Prinsernes hemmelige agent, Gélambre, der i sin tid havde været livdrabant hos greven af Artois, havde selv forestået udstyrelsen af hans kahyt og, skønt han selv var god adelsmand, drevet sin omsorg og ærbødighed så vidt, at han havde båret hans vadsæk efter ham. Da han forlod ham for at begive sig i land igen, havde Gélambre bukket dybt for ham. Lord Balcarras havde sagt: "Lykke på rejsen, general!" og prins de la Tour d'Auvergne: "På gensyn, fætter!"

"Bonden" var ganske vist det kendingsnavn, mandskabet straks havde givet skibets passager i deres samtaler, men de indså godt, at han lige så lidt var bonde, som orlogskorvetten var et fragtfartøj.

Vinden var kun svag. *Claymore* sejlede ud fra Bonnenuit, passerede Boulay Bay og sås endnu en stund krydse udefter, så blev den mindre og mindre synlig, alt som mørket faldt på, og forsvandt til sidst helt.

En time senere afsendte Gélambre et ilbud til greven af Artois i hertugen af Yorks hovedkvarter med følgende linjer:

"Deres kongelige Højhed!

> Afrejsen har lige fundet sted. Ingen tvivl om et heldigt udfald. Om otte dage står hele kysten fra Granville til St. Malo i lys lue."

Fire dage i forvejen havde repræsentanten for Marne, Prieur, der var udsendt for at røgte et hverv ved kysthæren ved Cherbourg, og som på det tidspunkt opholdt sig i Granville, modtaget følgende depeche skrevet med samme hånd som den ovenfor anførte:

> "Borger repræsentant!
> Den 1. juni ved flodtid vil orlogskorvetten Claymore med maskeret batteri gå under sejl for at sætte en mand i land på den franske kyst. Hans signalement er høj, gammel, hvidhåret, bondeklædt, aristokratiske hænder. Jeg skal i morgen meddele Dem nærmere enkeltheder. Han går i land den 2. om morgenen. Varsko krydserne, opbring korvetten og lad manden guillotinere."

2

I stedet for at styre mod syd efter Sainte-Catherine havde korvetten sat kursen mod nord, var derpå drejet mod vest og derefter resolut gået ind i "Renden" mellem Sark og Jersey. Der var den gang intet fyr på nogen af disse to kyster.

Solen var gået ned; natten var mørkere, end den plejer at være om sommeren, månen var på himlen, men himlen var overtrukket med store skyer, der mere syntes at høre efteråret end sommeren til, og efter alt, hvad man kunne skønne, ville månen først blive synlig, når den berørte horisonten og skulle

til at gå ned. Nogle skyer hang helt ned over havfladen og hyllede den i tåge.

Alt dette mørke begunstigede foretagendet.

Det var lodsen Gacquoils mening at beholde Jersey til venstre, Guernsey til højre og så ved en dristig sejlads imellem Hanois og Dover at nå en eller anden bugt på kysten ved St. Malo. Det var en noget længere vej end om ad Les Minquiers, men den var sikrere, for de franske krydsere plejede især at holde udkig mellem Saint Hélier og Granville. Var vinden gunstig, håbede Gacquoil, når de satte alle sejl til, at nå den franske kyst ved daggry.

Alt gik godt; korvetten havde lige passeret Gros-Nez; ved nitiden lod det til at ville kule op, og søen gik højt, men vinden var god, og søgangen ikke overmåde svær, om end bølgerne af og til slog ind over stævnen.

"Bonden" gik med en sømands støtte gang rolig og alvorlig op og ned ad dækket. Det lod ikke til, at han mærkede, at det gyngede under ham. Af og til tog han en chokoladekage op af vestelommen og bed et stykke af den; til trods for sine hvide hår havde han alle sine tænder. Han talte ikke med nogen, med undtagelse af, at han nu og da sagte sagde nogle få ord til kaptajnen, der hørte ærbødigt på ham og snarere syntes at betragte ham end sig selv som skibets chef.

Claymore, som blev lodset med dygtighed, sejlede ubemærket i tågen langs Jerseys lange nordklint; det holdt sig tæt op til kysten på grund af det farlige skær Pierres de Lecq, som ligger midt i sundet mellem Jersey og Sark. Gacquoil, som stod til rors og efterhånden varskoede for La Grève de Lecq, Gros-Nez og Plémont, lod korvetten glide ind imellem disse skær, ligesom på

tærne, men sikkert som en mand, der føler sig hjemme og kender alle havets krinkelkroge. Korvetten havde ingen lanterne i stævnen for ikke at røbe sig i disse så omhyggeligt bevogtede farvande. Tågen var de glade ved. Da de nåede Grande Étape, var den så tæt, at de knapt kunne skelne tindens høje omrids. De hørte klokken slå ti i tårnet i St. Ouen, et vidnesbyrd om, at de stadig havde vinden agter ind. Alt gik vedblivende godt. Søen blev dog mere hul, fordi de havde La Corbière i nærheden.

Da klokken var lidt over ti, fulgte grev du Boisberthelot og chevalier de la Vieuville den bondeklædte mand til hans kahyt – det var kaptajnens egen, der var blevet ham overladt. Idet han gik derind, sagde han med dæmpet stemme:

"De ved, mine herrer, at det er af vigtighed at bevare hemmeligheden. Tavshed, lige til det bryder løs. De er de eneste her, som kender mit navn."

"Vi skal tage det med i graven," svarede Boisberthelot.

"Jeg for mit vedkommende," sagde den gamle, "siger det ikke, om jeg så står ansigt til ansigt med døden."

Med disse ord gik han ind i sin kahyt.

3

Chefen og hans næstkommanderende gik atter op på dækket og gav sig til at gå op og ned ved siden af hinanden.

"Nu skal det vise sig, om han er en høvding, der duer noget," hviskede Boisberthelot til de la Vieuville.

"Han er i alt fald prins."

"Næsten."

"Adelsmand i Frankrig, men prins i Bretagne."

"I Frankrig og i kongens vogne er han marquis, som jeg er greve og De chevalier," sagde Boisberthelot.

"Kongens vogne er langt borte," udbrød la Vieuville, "vi kan snarere vente at komme til at køre på rakkerens karre."

Der blev en pause, så sagde Boisberthelot:

"I mangel af en fransk prins tager man en bretonsk."

"I mangel af kramsfugle ... nej, i mangel af en ørn tager man en ravn."

"Jeg så hellere, at man tog en grib," sagde Boisberthelot.

"Ja, en med næb og kløer," sagde la Vieuvillle.

"Nå, nu får vi se."

"Ja, det er virkelig på tiden, at der kommer en høvding. Ser De, kaptajn, jeg kender på det nærmeste alle de både mulige og umulige høvdinge, både dem fra i går og i dag og i morgen. Der er ikke en af dem, der er stillingen voksen. I dette fordømte Vendée skal der en general til, som samtidig er noget af en prokurator. Man må gøre fjenden træt og ked af det, gøre ham enhver mølle, ethvert krat, enhver sten stridig, forstå at yppe ubehagelige kævlerier med ham, drage fordel af alt, altid have øjnene med sig, statuere eksempler, hverken sove eller have medlidenhed. Der er helte i denne bondehær, men der er ingen høvedsmænd. Det duer ingen af dem til. Barberen Gaston vil jeg nu slet ikke tale om, for, Guds død! hvad skulle det tjene til at kæmpe imod revolutionen, og hvad forskel var der mellem republikanerne og os, om vi lod adelsmænd kommandere af parykmagere?"

"Den fordømte revolution tager os med."

"Det er en slags skab, hele Frankrig har fået."

"Kun England kan kurere os for det."

"Det vil kurere os, tvivl ikke på det, kaptajn."

"Foreløbig ser det sort ud."

"Ja vist, lømler alle vegne. Kongedømmet, hvis øverstkommanderende general er Stofflet. Hr. de Maulevriers skovfoged har ikke noget at misunde republikken, der har Pache til minister, hertugen af Castries' portners søn. Sikke mennesker, der står over for hinanden i denne Vendéekrig: på den ene side bryggeren Santerre, på den anden parykmageren Gaston."

"Denne Gaston synes jeg nu alligevel slet ikke er så ilde, min kære la Vieuville. Han gjorde ikke sine sager dårligt i Guémenée. Han lod nok så nydeligt tre hundrede blå skyde, efter at de selv havde måttet grave deres grav."

"Nå ja, det ville jeg have gjort lige så godt som han."

"Det tvivler jeg min tro ikke på. Det ville jeg også."

"Til store krigsbedrifter kræves der adelskab," sagde la Vieuville, "dem skal der riddersmænd til og ikke parykmagere."

"Der er nu alligevel agtværdige folk i denne tredje stand," svarede Boisberthelot, "som nu for eksempel denne urmager Joly. Han havde været sergent ved regimentet Flandern, så opkaster han sig til høvding i Vendée, fører for en trup kystmilits. Han har en søn, der er republikaner, og mens faderen tjener i de hvides rækker, tjener sønnen i de blås. Det kommer til kamp. Faderen tager sin søn til fange og skyder ham ned."

"Ja, det er ikke dårligt."

"En royalistisk Brutus."

"Derfor er det nu alligevel utåleligt at skulle lade sig kommandere af den slags folk."

"Det er lige så galt på den anden side, min kære chevalier. Vi har fuldt op af borgerfolk, de har fuldt op af adelsmænd. Tror De, at sansculotterne holder af at lade sig kommandere af grever og marquier og vicomter? Sig mig, har det bekræftet sig, at Dampierre er faldet?"

"Ja, kaptajn, i lejren ved Pamars. Han blev dræbt af en kanonkugle."

Boisberthelot sukkede. "Atter en af vore, som stod på deres side," sagde han.

"Lykke på rejsen!"

"Og prinsesserne, hvor er de henne?"

"I Triest."

"Stadig i Triest?"

"Ja. Å, den republik!" udbrød la Vieuville, "al den ødelæggelsens vederstyggelighed for så lidt! Når man betænker, at det er en underbalance på nogle millioner, der er skyld i den!"

"Liden tue kan vælte stort læs," sagde Boisberthelot.

"Alt går skævt for os."

"Ja, la Rouarie er død, du Dresnay er ikke rigtig klog. Og alle de biskopper, hvad er det dog ikke for nogle bedrøvelige førere. Præster, når man trænger til soldater."

La Vieuville afbrød ham.

"De har jo *Le Moniteur* i Deres kahyt, kaptajn?"

"Ja."

"Hvad spiller de i Paris for tiden?"

"*Adèle og Paulin og Hulen*"

"Dem gad jeg nok se."

"De får dem nok at se. Om en måned er vi i Paris – senest om en måned. Det sagde Windham til mylord Hood."

"Men så går det jo ikke så ilde endda, kaptajn."

"Guds død, alt ville gå godt, når blot krigen i Bretagne blev ordentlig ført."

La Vieuville rystede på hovedet.

"Skal vi sætte marinesoldaterne i land, kaptajn?" spurgte han.

"Ja, hvis der er stemning for os på kysten, ellers ikke. Undertiden må krigen sprænge dørene, undertiden må den liste sig frem. Borgerkrigen må altid have en falsk nøgle i lommen. Vi vil gøre vort bedste, men hovedsagen er en anfører. Hvad mener De om chevalier de Dieuzie, la Vieuville?" tilføjede han tankefuld.

"Den unge?"

"Ja."

"Til at føre an?"

"Ja."

"Han er også en af dem, der kun duer i åben mark og i et ordentligt slag. Skovene er der ingen andre end bønderne, der kender."

"Ja, så får De nøjes med de anførere, vi har."

La Vieuville grublede et øjeblik, så sagde han:

"Vi skulle have en prins, en prins af Frankrig, en prins af blodet, en virkelig prins."

"Hvorfor det? En prins er for det meste ..."

"En kujon, det ved jeg nok, kaptajn, men det gør sin virkning i de store børns dumme øjne."

"Kære chevalier, prinserne vil ikke komme."

"Nå ja, så får man undvære dem."

Boisberthelot tog sig uvilkårlig til panden, som om han ville presse en ide ud af den.

"Nå ja, så lad os prøve det med denne høvding da."

"Han er en højbåren adelsmand."

"Tror De, han kan udrette noget?"

"Ja, forudsat, at han er dygtig."

"Det vil sige forudsat, at han er grum," sagde Boisberthelot.

Greven og chevalieren så på hinanden. "Hr. du Boisberthelot," sagde la Vieuville, "der sagde De ordet. Grum. Ja, det er det, der skal til. Dette er krig på kniven. De blodtørstiges tid er inde. Kongemorderne har hugget hovedet af Ludvig den Sekstende, vi vil rive arme og ben af kongemorderne. Ja, den general, vi trænger til, må have til løsen: "Ingen pardon!" I Anjou og Øvre Poitou spiller vore anførere de højmodige, de sidder i ædelmodighed til op over ørene, derfor kommer de ingen vegne med noget. I Marais og i Retz-egnen er de grumme. Der går alt fremad. Når Charette holder Parrein stangen, kommer det af, at han er grum. Hyæne mod hyæne."

Boisberthelot fik ikke tid til at svare la Vieuville. Den sidstnævnte blev brat afbrudt af et fortvivlelsens skrig, og samtidig hørte man et bulder, der ikke lignede nogen almindelig lyd. Skriget og bulderet kom nede fra skibet.

Kaptajnen og løjtnanten ville ile ned på mellemdækket, men de kunne ikke komme derned. Alle artilleristerne kom styrtende op helt ude af sig selv.

Der var hændt noget frygteligt.

4

En af batteriets karronader, en fire og tyvepundig kanon, havde revet sig løs.

Det er måske det frygteligste af alt, hvad der kan ske på havet. Intet skrækkeligere kan times et orlogsskib i rum sø for fulde sejl. En kanon, der sprænger sin fortøjning, bliver pludselig til et overnaturligt uhyre. Det er en maskine, der forvandles til et utyske. Denne masse løber på sine hjul, ruller som en billardkugle, følger skibets slingring og duvning, går, kommer, standser, synes at betænke sig, tager fat igen, farer som en pil fra den ene ende af skibet til den anden, snurrer rundt, smutter bort, stejler, knuser, bryder i stykker, dræber, ødelægger. Det er en murbrækker, som ganske vilkårligt hamrer løs på en mur, og føj så hertil, at murbrækkeren er af jern og muren af træ. Det er materien, der er gået over til at blive fri, det er, som om denne slave fra evighed af hævner sig. Det er, som om den ondskab, der er i de såkaldte livløse ting, pludselig bryder løs, som om den taber tålmodigheden og tager en sælsom og skummel hævn. Intet er mere ubønhørligt end de livløse tings forbitrelse. Denne rasende kolos gør spring som en panter og er tung som en elefant, smidig som en mus, ihærdig som skovhuggerens økse, uberegnelig som en styrtsø, som det takkede lyn og tavs som graven. Hen vejer tusinder af pund og hopper som en bold. Det er som hvirvler, der pludselig bevæger sig i lige linjer. Og hvad er der at gøre? Hvorledes skal man få bugt med den? En storm hører op, en cyklon driver over, en vind lægger sig, en mast, der knækker, erstattes af en anden, en oversvømmelse skaffer sig afløb, en ildebrand slukkes, men hvad skal man stille op med dette metaluhyre? Hvorledes skal man få tag i den? En hund kan man bringe til fornuft, en tyr kan man forbløffe, en slange kan man lamme med sit blik, en tiger kan man skræmme, en løve kan man røre, men over for dette

uhyre, en kanon, der er sluppet løs, står man hjælpeløs. Man kan ikke dræbe den, for den er død, og samtidig er den alligevel levende, den lever et uhyggeligt liv, der kommer til den fra uendeligheden. Under sig har den dækket, hvis bevægelser den følger, den sættes i bevægelse af skibet, der bevæges af havet, som atter bevæges af vinden. Denne ødelægger er en kastehold. Skibet, bølgerne, vinden, alt det har den i sin magt, deraf kommer det frygtelige liv, der er i den. Hvad skal man stille op over for alle disse hjul, der griber ind i hinanden? Hvorledes skal man tøjle denne skibbruddets forfærdelige mekanisme? Hvorledes skal man kunne beregne denne kommen og gåen, denne pludselige venden om, disse standsninger, disse stød? Hvert af disse stød mod skibets sider kan bringe det til al synke. Hvorledes skal man kunne forudse disse frygtelige vendinger? Det er et projektil, man har med at gøre, et projektil, som følger sine egne luner, som synes at have sine egne indfald og hvert øjeblik forandrer retning? Hvorledes skal man standse, hvad man er nødt til at undgå? Den forfærdelige kanon tumler sig, styrter frem, farer tilbage, slår om sig til højre og venstre, undflyr, farer forbi, skuffer alle forventninger, knuser alle hindringer, maser mennesker som fluer. Al situationens rædsel beror på, at dækket ikke ligger stille. Hvorledes skal man kunne få bugt med et skråplan, der har luner? Skibet har så at sige i sine indvolde et fangent lyn, der søger at slippe ud. Det er som en torden, der ruller over et jordskælv.

I løbet af et øjeblik var hele besætningen på benene. Ulykken skyldtes den konstabel, der havde tilsyn med kanonen. Han havde forsømt at skrue kæden ordentligt fast og ikke lagt tilstrækkeligt under hjulene, så at fodstykket og lavetten ikke

stod fast, og til sidst var brogen kommet i ulave og sprunget, så at kanonen ikke længere lå fast på lavetten. En styrtsø havde slået imod stykporten, kanonen var faret tilbage og havde sprængt kæden og rullede nu på den forfærdeligste måde rundt på mellemdækket.

Da fortøjningen brast, var konstablerne i batteriet, nogle i grupper, andre spredte, sysselsatte med de arbejder, søfolk plejer at udføre, når de venter ordre til at gøre klart skib til slag. Kanonen, som slingringen satte fart i, slog et hul i denne klynge og knuste straks fire mand, derpå skar den, da den kastedes tilbage af skibets rullen, en femte stakkel midt over og tørnede på bagbordssiden mod en anden af batteriets kanoner, som den gjorde ubrugelig. Det var grunden til det angstskrig, de havde hørt oppe på dækket. Alle styrtede hen til trappen, et øjeblik efter var batteriet tomt. Den vældige kanon var overladt til sig selv, den var både sin egen og korvettens herre og kunne gøre, hvad den ville. Hele denne besætning, som plejede at le i kampens stund, skælvede nu. Det er umuligt at skildre den forfærdelse, der herskede.

Kaptajn Boisberthelot og løjtnant la Vieuville, som dog begge var modige mænd, var blevet stående oppe ved trappen og så målløse, blege og uden at vide, hvad de skulle gribe til, ned på mellemdækket. Så var der en, der stødte dem til side med albuen og gik ned.

Det var deres passager, "Bonden," den mand, de for et øjeblik siden havde talt om.

Da han var kommet ned til foden af trappen, standsede han.

5

Kanonen rullede frem og tilbage. Skibslanternen, der hang og svajede i batteriets forstævn, gjorde dette syn endnu mere svimlende ved at kaste lys og skygge over det. Kanonens form udviskedes under dens voldsomme fart, snart stod den sort imod lyset, snart kastede den svage lysreflekser ud i mørket.

Den arbejdede stadig på skibets ødelæggelse. Den havde allerede knust fire andre kanoner og slået to huller i skibets sider, heldigvis oven over vandgangen, men kom der et vindstød, ville vandet slå ind igennem dem. Den væltede sig rasende imod spanterne, de svære bjælker stod imod, knæene er også særlig stærke, men man hørte dem knage under denne vældige masse, der så at sige var alle vegne og tørnede imod fra alle kanter på en gang. Et hagl, der rystes om i en flaske, tumler ikke hurtigere og mere forrykt om. De fire hjul rullede frem og tilbage over ligene af de dræbte, skar og sled dem i stykker, så de fem lig blev til en snes kødstumper, der rullede om på batteriet. De døde hoveder syntes at skrige, strømme af blod randt hen over dækket følgende skibets slingring. Foringen, som havde lidt overlast på flere steder, begyndte at få revner. Hele skibet genlød af et forfærdeligt bulder.

Kaptajnen havde hurtigt genvundet sin koldblodighed, og efter hans ordre kastede man alt, hvad der kunne mindske og standse kanonens rasende løb, ned igennem lugen, madrasser, køjer, skiftesejl, tovruller, sække med klæder og bundter af falske seddelpenge, som korvetten havde en hel ladning af, for denne engelske lumpenhed ansås for lovligt krigspuds. Men hvad nyttede sådanne småting. Da ingen turde gå ned og lægge

dem til rette, som de burde lægges, var de i løbet af nogle minutter malede i stumper og stykker.

Der var just så megen søgang, som der skulle til for at gøre ulykken fuldstændig. En storm ville have været heldig, for den kunne måske have væltet kanonen, og når den først lå med hjulene i vejret, kunne man være blevet herre over den. Ødelæggelsen blev imidlertid større og større, masterne, der går igennem skroget i hele dets højde, fik skrammer og revner, mesanmasten slog sprækker under kanonens krampagtige stød, og selv stormasten slog den huller i. Batteriet var helt i ulave. Ti af de tredive kanoner var gjort ukampdygtige, hullerne i skibsklædningen blev flere og flere, og korvetten begyndte at tage vand ind.

Den gamle passager lignede en billedstøtte, som han stod der ved foden af trappen. Han så alvorligt på al denne ødelæggelse. Han rørte sig ikke; det syntes umuligt at gå et skridt der nede. Hver af kanonens bevægelser var som en indledning til skibets forlis. Om nogle øjeblikke var det uundgåeligt. Enten måtte de gå under eller få gjort en ende på dette uvæsen. Der måtte gøres noget, men hvad? Det gjaldt om at standse dette forfærdelige vanvittige væsen, om at få tag i dette lyn, om at binde denne tordenkile.

"Tror De på Gud?" spurgte Boisberthelot la Vieuville.

"Ja – nej – jo somme tider," svarede chevalieren.

"Når det stormer?"

"Ja, og i øjeblikke som dette."

"Der er virkelig ingen andre end Gud, der kan redde os her," sagde Boisberthelot.

Alle tav, og kanonen fortsatte med sit forfærdelige bulder og brag. Udefra besvarede havet kanonens stød med styrtsøer imod skibets side. Det var som to hammere, der skiftedes.

Pludselig så man en mand i dette utilgængelige cirkus, hvor den løsslupne kanon sprang omkring. Det var ham, der var skyld i ulykken, konstablen, der havde tilsyn med kanonen. Han havde voldt ulykken, nu ville han råde bod på den. Han havde en håndspage i den ene hånd, en talje med løbeknude i den anden. Han var sprunget gennem lugen ned på mellemdækket.

Så begyndte der et vildt, titanisk skuespil, en kamp imellem kanonen og kanoneren, en kamp imellem materie og ånd, en kamp imellem en livløs ting og et menneske.

Manden havde taget stade i en krog og ventede der med spagen og taljen i sine knyttede hænder, med ryggen lænet mod en svær bjælke og støttende så fast på sine ben, som om det var to stolper af stål, bleg, rolig, som om han var groet fast til dækket. Han ventede på, at kanonen skulle komme tæt forbi ham.

Han kendte sin kanon, og han syntes, at den måtte kende ham. Han havde længe levet sammen med den. Hvor tit havde han ikke stukket hånden i dens gab. Han var fortrolig med det uhyre. Han gav sig til at tale til den som til en hund. "Kom!" sagde han. Han elskede det måske. Det lod til, at han ønskede, det skulle komme hen til ham. Men at komme hen til ham var det samme som at komme over ham, og så var han fortabt. Hvorledes skulle han undgå at blive knust? Det var spørgsmålet. Alle så rædselsslagne til. Ikke en åndede frit, måske med undtagelse af den gamle mand, der var ene på mellemdækket med de to kæmpende. Han kunne selv blive knust af kanonen,

men han rørte sig ikke. Under dem ledede bølgerne i blinde kampen.

I det øjeblik, da kanoneren, rede til at indlade sig på denne frygtelige dyst, udæskede kanonen til tvekamp, bevirkede en tilfældighed i havets bevægelser, at kanonen standsede et øjeblik ligesom forbløffet.

"Så kom da!" sagde manden.

Den syntes at lytte. Pludselig sprang den ind på ham. Han undgik behændig stødet. Kampen begyndte, en kamp, man aldrig havde set mage til. Den svage sloges med den usårlige, mennesket angreb et metaldyr. På den ene side en rå kraft, på den anden en sjæl. Det hele gik for sig i halvmørke. Det var som en utydelig åbenbarelse af noget overnaturligt.

En sjæl! Sælsomt nok, man kunne fristes til af tro, at kanonen også havde en sjæl, men en, der var fuld af had og raseri. Denne blinde ting syntes at have øjne. Det så ud, som om uhyret holdt udkig med mennesket. Man kunne i alt fald tro, at denne masse var begavet med snedighed. Også den valgte sin belejlige tid. Det var som et kæmpemæssigt insekt af jern, der havde eller syntes at have en dæmons vilje. Snart stødte denne vældige græshoppe imod batteriets lave loft, derpå faldt den ned igen på sine fire hjul som en tiger på sine poter og gav sig igen til at styrte løs på manden. Han bugtede sig smidig, behændig og let som en snog for at undgå alle disse lynsnare bevægelser, men de stød, han slap for, ramte skibet og fortsatte at ødelægge det.

Der hang endnu en stump af den sprængte kæde ved kanonen. Den havde på en eller anden måde viklet sig ind i drueskruen på kanonens bundstykke. Den ene ende var fastgjort til lavetten, den anden, som var fri, hvirvlede

vanvittigt omkring kanonen og gjorde dens spring så meget mere skrækindjagende. Skruen holdt den fast som en krudtet næve, og denne kæde mangedoblede som en jernpisk i en bronzenæve murbrækkerens stød. Den gjorde kampen endnu vanskeligere.

Men manden kæmpede alligevel. Undertiden var det endda ham, der gik angrebsvis til værks. Han krøb mod spagen og taljen i hænderne langs skibssiden, og kanonen syntes at forstå ham og flygtede, som om den anede en snare.

Sligt kan ikke blive længe ved. Kanonen syntes pludselig at sige til sig selv: "Nå, vi må have en ende på det!" og standsede. Man kunne mærke, at enden var nær. Kanonen syntes at have eller havde, for den stod for alles bevidsthed som et levende væsen, fattet en grum plan. Den styrtede pludselig ind på kanoneren. Denne sprang til side, lod den fare forbi og råbte leende til den: "Om igen!" Den knuste som i raseri en kanon på bagbordssiden, så kastede den sig atter over i styrbord efter manden, som atter slap fra den. Den knuste tre kanoner i det stød. Derpå vendte den ligesom i blinde og uden at vide, hvad den gjorde, ryggen til manden, rullede fra agterstavnen til forstavnen og slog et hul i denne. Manden var flygtet hen til foden af trappen nogle skridt fra den gamle. Han holdt sin håndspage fældet som en lanse. Kanonen syntes at se det, og uden at gøre sig den ulejlighed at vende sig, styrtede den ind på manden med et øksehugs hurtighed. Manden, der trykkede sig op imod skibets side, var fortabt. Hele besætningen udstødte et skrig.

Men den gamle passager, som hidtil ikke havde rørt sig af pletten, var styrtet frem endnu hurtigere end uhyret. Han

havde snappet en pakke falske seddelpenge, og med fare for at blive knust lykkedes det ham at kaste den ind imellem kanonens hjul. Denne afgørende og farlige bevægelse kunne ikke have været foretaget med større sikkerhed og nøjagtighed, end han lagde for dagen. Pakken gjorde sin virkning. En lille sten kan bremse en klippeblok, en gren holde en lavine tilbage. Kanonen vaklede, og i det samme stak kanoneren sin håndspage ind imellem egerne på et af baghjulene. Kanonen standsede og hældede. Manden brugte sin spage som løftestang; den tunge masse væltede med et brag som en klokke, der styrter ned, og drivende af sved kastede han sig over den og slog taljens løbeknude om det fældede uhyres malmhals.

Kampen var forbi. Mennesket havde sejret, myren havde fået bugt med mastodonten, pygmæen havde lagt lynet i lænker.

Soldaterne og matroserne klappede i hænderne. Hele besætningen ilede til med tove og kæder, og et øjeblik efter var kanonen surret fast.

Kanoneren gjorde honnør for passageren.

"De har frelst mit liv, herre," sagde han.

Den gamle var atter fuldkommen rolig og svarede ikke.

6

Mennesket havde sejret, men man kunne også sige, at kanonen havde sejret. Det umiddelbart forestående skibbrud var undgået, men derfor var korvetten ingenlunde frelst. Den skade, den havde lidt, syntes uoprettelig. Der var slået fem huller i skroget, af hvilke et i forstavnen var meget stort. Batteriet var blevet så medtaget, at det nu kun havde ni brugbare kanoner. Skibet tog vand ind; man måtte straks i lag

med at reparere og sætte pumperne i gang. Mellemdækket frembød et forfærdeligt skue. En rasende elefants bur kan ikke være mere ødelagt.

Hvor nødvendigt det end var for korvetten at undgå at blive opdaget, var det endnu nødvendigere ufortøvet at søge redning. Man måtte lyse op på dækket med nogle lygter, som man anbragte hist og her i det opstående.

Imens hele denne rystende tildragelse stod på og besætningen var optaget af denne kamp på liv og død, havde man imidlertid ikke haft rede på, hvad der gik for sig uden for korvetten. Tågen var blevet tykkere, vinden var gået om og gjorde med skibet, hvad den fandt for godt. Det var kommet ud af sin kurs, bort fra Jersey og Guernsey, længere mod syd, end det burde. Søen gik højt, vældige styrtsøer kyssede korvettens gabende sår; det var farlige kys. Vinden blev til en skarp nordøst; det så ud til at ville blive blæst, måske storm. Man så ikke fire favne frem for sig.

Mens besætningen, så godt som det i en hast lod sig gøre, reparerede den skete skade på mellemdækket, stoppede hullerne til og bragte de kanoner, der havde undgået at blive ødelagt, i orden igen, var den gamle passager igen gået op på dækket, hvor han stod med ryggen op ad stormasten. Han havde ikke lagt mærke til, hvad der foregik omkring ham. Chevalier de la Vieuville havde ladet marinesoldaterne stille sig op på begge sider af stormasten, og de ved manøvreringen tjenstgørende matroser havde på et signal fra bådsmandens pibe mandet ræer.

Grev de Boisberthelot trådte hen til passageren. I hælene på ham gik en mand, sky, snappende efter vejret, med klæderne i

uorden, men dog med en veltilfreds mine. Det var kanoneren, som for et øjeblik siden så belejligt havde vist sig at være mand for at tæmme uhyrer, og som havde fået bugt med kanonen.

Greven gjorde militær honnør for den bondeklædte gamle mand og sagde:

"Her er manden, general."

Kanoneren stod ret med nedslagne øjne.

"Synes De ikke, general," sagde Boisberthelot videre, "at denne mands overordnede også har noget at gøre i anledning af, hvad han har gjort?"

"Jo, det synes jeg," svarede den gamle.

"Behag at give Deres ordrer," sagde Boisberthelot.

"Det tilkommer det Dem at gøre. De er skibets kaptajn."

"Men De er vor general," sagde Boisberthelot.

Den gamle så på kanoneren.

"Kom nærmere," sagde han.

Kanoneren trådte et skridt frem. Den gamle vendte sig til grev du Boisberthelot, tog St. Ludvigskorset af hans bryst og fæstede det på kanonerens uldskjorte. "Hurra!" råbte matroserne, og marinesoldaterne præsenterede gevær. Derpå sagde den gamle, idet han pegede på kanoneren, der strålede over hele ansigtet:

"Skyd så den mand!"

Jublen blev afløst af forbavselse. Midt under den gravstilhed, der herskede, hævede den gamle så atter stemmen og sagde:

"En forsømmelighed har bragt skibet i fare. Det er måske fortabt. At være på havet er at stå over for fjenden. Et skib under sejl er det samme som en hær, der leverer et slag. Stormen holder sig skjult, men den lurer stadig. Hele havet er

et baghold. Enhver fejl, der begås over for fjenden, straffes med døden. Den slags fejl kan ikke sones. Modet bør belønnes, forsømmeligheden bør straffes."

Disse ord faldt langsomt, alvorligt, med en vis ubønhørlig afmålthed, som øksehug på en eg. Den gamle kastede et blik på soldaterne og tilføjede:

"Gør, som jeg har sagt."

Manden med St. Ludvigskorset på brystet bøjede hovedet.

På et tegn af grev du Boisberthelot gik to matroser ned på mellemdækket og kom tilbage med liglagenet.

Skibspræsten, der lige siden skibet lettede, havde holdt bøn i sit lukaf, fulgte med dem. En sergent kommanderede tolv soldater frem og opstillede dem i to rækker, seks i hver. Kanoneren gik uden at sige et ord ind imellem dem. Præsten gik med krucifikset i hånden hen og stillede sig ved siden af ham.

"March!" kommanderede sergenten.

Pelotonen gik med langsomme skridt hen imod forstavnen. De to matroser med liglagenet fulgte med.

Der blev en uhyggelig stilhed på korvetten. I det fjerne hørtes en orkans brusen. Et øjeblik efter lød der et knald og sås et glimt i mørket. Derpå blev alt stille, og man hørte et plump, som når et legeme falder i vandet.

Den gamle passager stod stadig med ryggen op ad stormasten, med armene over kors og hensunket i tanker.

Boisberthelot pegede hen på ham og hviskede til la Vieuville:

"Vendée har en høvding!"

7

Men hvorledes skulle det gå med korvetten? Skyerne, som hele natten havde blandet sig med bølgerne, havde nu omsider sænket sig så dybt, at horisonten var helt forsvundet, og at hele havet var som hyllet i en kappe. Alt var tåge. Det er altid en farlig stilling at befinde sig i, selv for et skib i god stand. Og til tågen kom så yderligere den svære søgang.

Man havde benyttet tiden. Man havde lettet korvetten ved at kaste alt over bord, hvad man kunne rømme ud efter den ødelæggelse, kanonen havde anrettet, de ukampdygtige kanoner, de knuste lavetter, de løsrevne eller splintrede spanter, træ- og jernstumper. Man havde åbnet stykportene og sænket ligene i havet, indhyllede i presenninger.

Men havet begyndte at blive uudholdeligt. Ikke fordi det truede med storm, det lod tværtimod til, at den orkan, der brusede bag horisonten, tog af, og vinden drejede om i nord, men søen gik stadig meget højt, og ilde medtaget, som korvetten var, kunne den dårligt modstå stødene, og den høje søgang kunne blive skæbnesvanger for den.

Gacquoil stod tankefuld ved roret. De, der fører kommandoen til søs, har for skik at gøre gode miner til slet spil. La Vieuville, der hørte til de mennesker, som bevarer deres gode humør, selv når det går hårdt til, gik hen til ham.

"Nå, lods," sagde han. "orkanen bliver borte. Det blev ikke til noget med den nysen. Vi klarer os. Vi får god vind."

"Har man vind, har man også søgang," svarede Gacquoil alvorlig, hverken leende eller forknyt; sådan er sømanden. Hans svar var alt andet end beroligende. Når et skib, som tager vand ind, bar søgang, betyder det, at det snart vil fyldes. Gacquoil

havde understreget denne spådom ved at rynke panden. Måske havde Vieuville efter historien med kanonen og kanoneren noget for tidligt givet sig til at tale i en næsten gemytlig og letsindig tone. Der er ting, som bringer ulykke, når man er i rum sø. Havet er hemmelighedsfuldt, man ved aldrig, hvad det bærer i sit skød, det gælder om at være på sin post.

Vieuville følte, at han måtte blive alvorlig igen.

"Hvor er vi, lods?" spurgte han.

"I Guds hånd," svarede lodsen.

Lodsen er herre om bord. Man må altid lade ham gøre, hvad han vil, og tit også lade ham sige, hvad han vil. Den slags folk siger desuden ikke meget. La Vieuville gik fra ham. Han havde spurgt lodsen, nu svarede horisonten ham. Havet lå pludselig blottet. Tågerne, som hang ned over det, splittedes, og det oprørte hav åbenbarede sig, så langt øjet rakte, i et halvmørke, som gjorde det umuligt at opfatte enkelthederne.

Himlen dannede ligesom et låg af skyer, men de nåede ikke længere helt ned til havet. I øst var der en lysning, det var dagen, der gryede, i vest var der en anden, det var månen, der var ved at gå ned. Disse to lysninger dannede i horisonten lige over for hinanden to blege, hvide striber imellem det mørke hav og den mørke himmel. Imod disse to lysninger tegnede der sig, knejsende og ubevægelige, nogle sorte silhuetter. I vest, mod den af månen oplyste himmel, tegnede der sig tre høje klipper, som keltiske obelisker; mod øst, med den blege morgenhimmel som baggrund, sås otte skibe. De tre klipper var et skær, de otte skibe var en eskadre. Agter ude havde de Les Minquiers, et ilde berygtet skær, forude de franske krydsere; i vest afgrunden, i øst blodbadet. De befandt sig imellem skibbrud og kamp. Til at

gå imod skæret med havde korvetten et sønderslået skrog, en rigning, der var i ulave, master, der var undergravede i roden; til at tage kampen op med havde den et artilleri, af hvilket en og tyve kanoner var blevet ukampdygtige, og hvis bedste kanonerer var døde.

Daggryet var meget svagt, og der var endnu noget af natten tilbage. Den kunne endda vare temmelig længe, da dens mørke især hidrørte fra skyerne, der var tætte og dybe og tog sig ud som en fast hvælving.

Vinden, som omsider havde splittet tågen, drev korvetten hen imod Les Minquiers. I sin udmattede og medtagne tilstand ville den næsten ikke længer lystre roret. Den mere rullede end sejlede og lod strømmen drive sig, som den ville.

Det ulykkessvangre skær Les Minquiers var den gang endnu farligere end nu. Flere af tårnene på dette afgrundens kastel er faldet for havets stadige underminering; skærenes form forandres. På den tid var det at løbe på Les Minquiers det samme som at forlise. Hvad krydserne angår, så var det den Cancale-eskadre, som senere blev navnkundig under kaptajn Duchesnes kommando.

Stillingen var kritisk. Korvetten var, uden at de vidste af det, mens kanonen var løs, kommet ud af sin kurs og havde mere styret ad Granville end ad St. Malo til. Selv om den havde kunnet manøvrere og sætte sejl til, spærrede Les Minquiers den tilbagevejen til Jersey, og krydserne spærrede den vejen til Frankrig. Storm var det for resten ikke; men søgang var der, som lodsen havde sagt. Havet, over hvilket der kulede en skrap vind, og som brødes på klippefuld grund, gik højt.

Havet røber aldrig straks, hvad det vil. Det rykker frem og rykker tilbage, det gør begyndelsen til at lave en storm, men lader det ikke blive til noget; det truer med en afgrund, mon gør ikke alvor af truslen. Det truer i nord og slår til i syd. Hele natten igennem havde korvetten haft tåge og frygtet orkanen. Nu havde havet gjort deres frygt til skamme, men på en frygtelig måde. Det havde foregøglet dem stormen og gjort skæret til virkelighed. Skibbrud var og blev det, men under en anden form. Og til undergangen i brændingerne kom så yderligere undergang i kamp. Den ene fjende supplerede den anden.

La Vieuville råbte, stadig med sin modige latter:

"Skibbrud her og slag der. På begge sider en chance lig nul."

8

Korvetten var så godt som et vrag. I det sparsomme blege lys, over de mørke skyer, over horisontens forvirrede sitren, over havets hemmelighedsfulde bølger var der noget højtideligt, som mindede om graven. Bortset fra vindens fjendtlige pust var alt stille. På klipperne var der intet, som rørte sig, på skibene ikke heller. Man kunne fristes til at holde det hele for en drøm. Sagnene fortæller om sådanne drømmesyner.

Grev du Boisberthelot gav med dæmpet stemme La Vieuville en ordre. Denne gik ned i batteriet, hvorpå kaptajnen tog sin kikkert og gik agterud og stillede sig ved siden af lodsen.

Alle Gacquoils bestræbelser gik ud på at holde korvetten på ret køl, for fik vinden og havet lejlighed til at angribe den fra siden, ville den ufejlbarlig kæntre.

"Hvor er vi, lods?"

"Ved Les Minquiers."

"På hvilken side?"

"På den farlige."

"Hvordan er bunden?"

"Blindskær."

"Kan man lægge sig for anker?"

"Man kan altid dø," svarede lodsen.

Kaptajnen rettede kikkerten mod vest og undersøgte Les Minquiers. Derpå vendte han sig mod øst og så på skibene. Lodsen fortsatte, som om han talte til sig selv:

"Det er Les Minquiers. Der holder lattermågen og den store hættemåge rast, når de kommer fra Holland."

Imidlertid havde kaptajnen talt skibene. Der var otte, i midten en tredækker.

"Kender De de skibe?" spurgte kaptajnen.

"Ja vel."

"Hvad er det for skibe?"

"Det er eskadren."

"Den franske?"

"Ja."

"Er det hele eskadren?"

"Nej, ikke den hele. De andre otte skibe krydser rundt omkring langs kysten og holder udkig."

"En tredækker, to fregatter af første rang og fem af anden," mumlede kaptajnen. "Det er gode skibe. – Se rigtigt på tredækkeren, lods," fortsatte han, idet han rakte Gacquoil sin kikkert.

"Det er *La Côte d'Or*, kaptajn."

"Ja, de har døbt den om. Den hed før *États de Bourgogne*. Nyt skib. Hundrede og otteogtyve kanoner." Han tog en notesbog op af lommen og skrev tallet 128 op.

"Hvad er det første skib om bagbord for et?" fortsatte han.

"Det er *L'Experimentée*"

"Fregat af første klasse. Tooghalvtreds kanoner. Den blev udrustet i Brest for to måneder siden."

Han noterede tallet 52.

"Og den anden om bagbord, lods?"

"*Dryaden*."

"Førsterangs fregat. Fyrre attenpundige kanoner."

Han noterede 40.

"Og så om styrbord?"

"Det er alle sammen fregatter af anden rang. Fem i alt, hver på toogtredive kanoner."

Kaptajnen noterede 160. Han lagde tallene sammen. I det samme kom La Vieuville igen op på dækket.

"Chevalier," råbte kaptajnen til ham, "vi har tre hundrede og firsindstyve kanoner imod os."

"Nå ja," sagde La Vieuville. "Hvor mange kanoner har vi i tjenstdygtig stand?"

"Ni."

"Godt."

Han tog atter kikkerten fra lodsen og betragtede horisonten. De otte sorte og tavse skibe syntes ikke at røre sig, men de blev større og større. De kom umærkeligt nærmere. La Vieuville gjorde militær honnør.

"Jeg aflægger min rapport, kaptajn," sagde han. "Jeg havde ingen tillid til denne *Claymore*. Det er altid kedeligt pludselig at

gå under sejl med et skib, som ikke kender en og ikke holder af en. Engelsk skib, forræder mod franskmændene. Den satans kanon har vist det. Jeg har undersøgt tingene. Gode ankre, ikke støbejern, godt svejset stangjern. Ankerringene solide, udmærkede trosser, lette at afvikle, reglementeret længde, hundrede og tyve favne. En mængde ammunition. Seks kanonerer døde. Hundrede og en og halvfjerdsindstyve skud pr. kanon."

"Fordi der kun er ni af dem," mumlede kaptajnen.

Boisberthelot rettede kikkerten mod horisonten. Eskadren kom stadig langsomt nærmere. Kaptajnen gav sine ordrer med dæmpet røst, der var ganske stille på skiltet. Der blev ikke givet signal til "klart skib" men ordren blev alligevel udført. Man gjorde det mest mulige ud af denne rest af et orlogsskib. Man samlede sammen på kobryggen alt, hvad man havde af trosser og varpegods for i fornødent fald at støtte masterne af. Man gjorde alt i stand til at tage imod sårede. Man forskansede, som det var skik den gang, dækket, hvilket giver værn imod kugler, men ikke imod bomber. Man stillede kuglemåleren op, skønt det var lovlig sent at bestemme kalibrene, men man havde ikke forudset, at der kunne hænde så meget, som der var hændt. Hver matros fik en patrontaske og stak et par pistoler og en dolk i bæltet. Man lagde økser og dræg til rette. Man gjorde magasinerne med karduser og kugler klar. Hver mand indtog sin post. Alt dette gik for sig, uden at nogen sagde et ord, det var, som om man befandt sig i en døendes værelse. Alt gik hurtigt, men forstemt.

Så blev korvetten fortøjet med spring. Den havde seks ankre som en fregat, man lod dem falde alle seks. De ni karronader,

der endnu var tjenstdygtige, blev bragt i batteri, alle på samme side, den, der vendte mod fjenden.

Eskadren havde ikke mindre stilfærdigt foretaget sine manøvrer. De otte skibe dannede nu en halvkreds, hvis korde dannedes af Les Minquiers. *Claymore*, der var indesluttet i denne halvkreds og holdtes fast af sine ankre, havde skæret, det vil sige, skibbruddet, i ryggen. Det var som et kobbel hunde, der omringer et vildsvin, uden at give hals, blot visende tænder. På begge sider syntes man at afvente, hvad der ville ske.

9

Passageren havde ikke forladt dækket. Han iagttog alt uden at fortrække en mine.

Boisberthelot trådte hen til ham.

"General," sagde han, "vi er færdige med vore forberedelser. Vi klamrer os til vor grav og agter ikke at slippe taget. Vi har kun to ting at vælge imellem, enten må vi overgive os til fjenden eller gå til bunds i brændingerne. At slås er bedre end at lide skibbrud. Jeg vil hellere skydes end drukne. Når jeg skal dø, foretrækker jeg ild for vand. Men at dø er kun vor sag, ikke Deres. De er den mand, prinserne har valgt, De har en stor opgave, at lede krigen i Vendée. Går De til grunde, gør kongedømmet det måske også. De må leve. Vor ære byder os at blive her. Deres byder Dem at forlade os. De må gå fra borde, general. Jeg skal give Dem en mand og en båd. Det er ikke lyst endnu. Bølgerne går højt, De slipper nok i land. Der gives tilfælde, hvor flugt er det samme som sejr."

Den gamle nikkede alvorligt til tegn på, at han var enig med ham.

Grev du Boisberthelot hævede stemmen.

"Soldater og matroser!" råbte han.

Al bevægelse standsede, og alle vendte ansigterne imod kaptajnen.

"Den mand, vi har iblandt os, repræsenterer kongen. Han er betroet til os, vi har at tage vare på ham. Han er nødvendig for Frankrigs trone. I mangel af en prins vil han, det venter vi i alt fald, overtage førerskabet i Vendée. Han er en stor kriger. Han skulle gå i land i Frankrig sammen med os, nu må han gøre det uden os. At redde hovedet er det samme som at redde alt."

"Ja! Ja!" råbte hele besætningen.

"Han vil også blive udsat for store farer," fortsatte kaptajnen. "Det er ikke let at nå kysten. Båden burde være temmelig stor for at klare sig i søgang, og den burde være lille for at undgå krydserne. Det gælder om at lande på et sikkert sted, snarere i nærheden af Fougères end ad Coutances til. Der skal en dygtig matros til, en mand, som både ror og svømmer godt, og som kender egnen. Det er endnu mørkt nok til, at båden kan slippe bort fra korvetten uden at blive set og siden bliver der røg nok til at skjule den. Dens lidenhed vil hjælpe den over grundene. Hvor panteren bliver fanget, smutter væselen bort. For os er der ingen udvej til at slippe bort, for ham er der det. Båden skal ros. De fjendtlige skibe vil ikke opdage den, og vi skal for resten nok holde dem muntre, mens det står på. Skal det være en aftale?"

"Ja! Ja!" råbte besætningen.

"Der er ikke et øjeblik at spilde," fortsatte kaptajnen, "er der nogen af jer, der har lyst til det stykke arbejde?"

En matros trådte frem og svarede:

"Jeg!"

10

Et øjeblik efter stødte en lille båd fra borde. Der sad to mænd i den, i bagstavnen den gamle passager, i forstavnen matrosen. Det var endnu meget mørkt. I henhold til kaptajnens ordre roede matrosen stærkt ad Les Minquiers til, det var den eneste udvej. I bunden af båden lå der nogle levnedsmidler, en sæk beskøjter, en røget oksetunge og et anker vand.

Idet jollen stødte fra bøjede La Vieuville, der var og blev en spøgefugl selv på afgrundens rand, sig ud over korvettens agterstavn og råbte leende:

"Den er god til at slippe bort med og udmærket til at drukne sig med."

"De skulle ikke le mere, hr. løjtnant," sagde lodsen.

Båden fjernede sig hurtigt og var snart et godt stykke fra korvetten. Den havde vind og strøm med sig og vippede rask af sted i tusmørket og skjult af de høje bølger.

Pludselig afbrødes havets dybe og dog urolige stilhed af en stemme, der lød næsten overnaturlig, idet den forstærkedes af råberen ligesom i den græske tragedie. Det var kaptajn Boisberthelot, der råbte:

"Kongens sømænd! Nagl det hvide flag til stormasten. Det bliver sidste gang, vi ser sol stå op!"

"Kongen leve!" råbte besætningen, og et kanonskud affyredes fra korvetten.

I det samme hørtes ude fra horisonten et andet råb, vældigt, fjernt, forvirret, men alligevel tydeligt: "Republikken leve!" og et brag som tre hundrede tordenskrald rullede hen over havet, kampen begyndte. Havet hylledes i røg og ild. Skummet efter kuglerne piskede bølgerne alle vegne.

Claymore begyndte at spy flammer over de otte skibe, og samtidig gav hele eskadronen ild fra alle sine batterier. Horisonten stod i brand, det var som en vulkan i havet. Vinden hvirvlede den vældige purpurkåbe rundt, under hvilken skibene snart kom til syne og snart forsvandt som åndesyner. I forgrunden tegnede korvettens sorte skelet sig på denne røde baggrund. Fra toppen af stormasten vajede flaget med de hvide liljer.

De to mænd i båden sad tavse. Les Minquiers' trekantede skær, et slags forbjerg under havet, er større end hele øen Jersey; det overskylles af havet; dets højeste punkt er en ås, der hæver sig over bølgerne, selv når tidevandet er højest, og uden for hvilken der i nordøst springer seks vældige klipper frem, som danner en lige linje og ligner en mur, der hist og her er styrtet sammen. Sundet imellem åsen og de seks klipper er kun tilgængeligt for både af meget ringe dybgående. Det fører ud til det åbne hav.

Matrosen, som havde påtaget sig at bringe båden i sikkerhed, styrede ind i sundet, således at han fik Les Minquiers imellem båden og de kæmpende skibe. Den gled ind i det snævre farvand og undgik behændigt skærene både på bagbord og styrbord. Kampen så de nu ingen ting til på grund af klipperne. Skæret i horisonten og kanonadens rasende bulder begyndte at mindskes efterhånden, som afstanden øgedes, men af den vedblivende skydning kunne man skønne, at korvetten holdt tappert stand, og at den ville give fjenden sine hundrede og en og halvfjerdsindstyve glatte lag uden at spare ham for et eneste.

Lidt efter lidt blev havets udseende mindre skummelt, de af mørke jævnligt slugte lysstriber blev bredere, dagskæret svævede hen over bølgebjergene, dagen brød frem.

Båden var uden for fjendens rækkevidde, men det vanskeligste var endnu tilbage. Den kunne ikke nås af kuglerne, men for skibbrud var den endnu ikke sikker. Den var kun en ussel nøddeskal i svær søgang, uden dæk, uden sejl, uden mast, uden kompas, uden andet at stole på over for havet og stormen end årerne, et atom givet i elementernes vold.

Så hævede manden i forstavnen sit ansigt i morgenens blege lys, så stift på manden i bagstavnen og sagde:

"Jeg er broder til ham, De lod skyde."

3. bog: Halmalo

1

Den gamle hævede langsomt hovedet. Manden, der talte til ham, var omkring tredive år. Hans ansigt var vejrbidt, han havde en bondes oprigtige øjne med sømandens kloge blik. Han holdt kraftigt på årerne. I bæltet havde han en dolk, to pistoler og en rosenkrans.

"Hvem er De?" sagde den gamle.

"Det sagde jeg Dem jo."

"Hvad vil De mig?"

Manden slap årerne, lagde armene over kors og svarede:

"Dræbe Dem."

"Værs'god," sagde den gamle.

"Gør Dem rede," sagde manden, idet han trak på skuldrene.

"Til hvad?"

"Til at dø."

"Hvorfor?"

Der blev en pause. Manden syntes et øjeblik ligesom forbløffet over dette spørgsmål.

"Jeg vil dræbe Dem, siger jeg Dem."

"Og jeg spørger Dem hvorfor."

Der glimtede et lyn i matrosens øjne.

"Fordi De dræbte min broder," sagde han.

"Jeg frelste først hans liv," sagde den gamle roligt.

"Det er sandt. Først frelste De hans liv, og så dræbte De ham."

"Det var ikke mig, der dræbte ham."

"Hvem var det da?"

"Hans forseelse!"

Matrosen så forbavset på den gamle mand. Derpå rynkede han igen barsk panden.

"Hvad hedder De?" spurgte den gamle.

"Jeg hedder Jean Halmalo, men De har ikke nødig at vide, hvad jeg hedder for at blive slået ihjel af mig."

I det samme stod solen op. En stråle faldt lige på matrosens ansigt og kastede et stærkt lys over den vilde skikkelse. Den gamle mand så skarpt på ham. Kanonaden, som stadig blev ved, begyndte nu at sakke af. En tyk røg lå over horisonten. Båden, som ikke længere blev roet, drev for strømmen.

Matrosen greb med højre hånd om en af pistolerne, med venstre om rosenkransen. Den gamle rejste sig.

"Tror du på Gud?" sagde han.

"Vor Fader, som er i Himlen," svarede matrosen, idet han slog kors for sig.

"Lever din moder?"

"Ja." Han slog atter kors for sig. "Ja, nu ved De det, herre," fortsatte han, "jeg giver Dem et minut." Han spændte pistolen.

"Hvorfor kalder du mig herre?"

"Fordi De er en herre. Det ser man straks."

"Har du en herre?"

"Ja, og det er en fornem herre. Uden at have en nådigherre kan man jo ikke leve."

"Hvor er han henne?"

"Det ved jeg ikke. Han er rejst af landet. Han hedder marquis de Lantenac, vicomte de Fontenay, prins af Bretagne. Han råder over de syv skove. Jeg har aldrig set ham. Men derfor er han lige godt min herre."

"Ville du adlyde ham, hvis du fik ham at se?"

"Ja, det ville jeg, ellers var jeg jo ikke noget kristent menneske. Man skal adlyde Gud, og kongen, der er som Gud, og herremanden, der er som kongen. Men det kommer ikke sagen ved. De har dræbt min broder, til gengæld må jeg dræbe Dem."

"Jeg handlede rigtigt, da jeg dræbte din broder," sagde den gamle.

"Nu skyder jeg," sagde matrosen, idet han greb fast om pistolen.

"Værs'god," sagde den gamle roligt; "hvor er præsten?"

Matrosen så på ham.

"Præsten?"

"Ja, præsten. Jeg lod din broder få en præst. Det skylder du også mig."

"Det kan jeg ikke," sagde matrosen, "man kan da ikke skaffe præster midt ude på havet."

Kampens bulder hørtes længere og længere borte.

"De, som dør der ude, har deres præst," sagde den gamle.

"Det er sandt," mumlede matrosen, "de har skibspræsten."

"Du styrter min sjæl i fortabelse. Det er en alvorlig sag," fortsatte den gamle.

Matrosen bøjede tankefuld hovedet.

"Og når du styrter min sjæl i fortabelse," sagde den gamle, "gør du ligeså med din egen. Hør, jeg ynkes over dig. Du kan gøre, hvad du vil. Jeg gjorde min pligt nys, først da jeg frelste din broders liv og siden da jeg berøvede ham det. Jeg gør min pligt her ved at prøve på at frelse din sjæl. Betænk dig vel, det bliver din sag. Hører du kanonskuddene? Der er mennesker,

som dør, der er mennesker, som vånder sig i dødskval, der er mænd, som ikke skal gense deres hustruer, fædre, som ikke skal gense deres børn, brødre, der, ligesom du, ikke skal gense deres brødre. Og hvem er skyld i det? Din broder. Du tror jo på Gud, ikke sandt? Nå, og du ved, at Gud lider i denne stund, han lider i sin allerkristeligste søn kongen af Frankrig, der er et barn som Jesusbarnet og holdes fanget i Templetårnet. Han lider i sin kirke i Bretagne, i sine vanhelligede gudshuse, i sine sønderrevne evangelier, i sine krænkede bedehuse, i sine myrdede præster. Hvad var det, vi ville gøre, vi der var ombord på det skib, som nu er ved at gå under? Vi ville hjælpe Gud. Havde din broder været en god tjener, havde han troligt gjort sin gerning som et forstandigt og nyttigt menneske, ville den ulykke med kanonen ikke være sket, korvetten ville ikke være blevet slået i stykker, ikke være blevet slået ud af sin kurs, den ville ikke være stødt på eskadren, og vi ville i denne stund være landet i Frankrig, tapre krigsfolk og søfolk, som vi er, med sablen i hånden, den hvide fane udfoldet, mandstærke, glade og fornøjede over at kunne hjælpe de tapre bønder i Vendée med at frelse Frankrig, med at frelse kongen, med at frelse Gud. Det kom vi for at gøre, det er det, jeg, den eneste, der er tilbage, vil. Og det vil du hindre mig i. I denne de ugudeliges kamp imod præsterne, i denne kongemordernes kamp imod kongen, i denne Satans kamp imod Gud står du på Satans side. Din broder var hans første forbundsfælle, du er den anden, han begyndte, du fører hans værk til ende. Du holder med kongemorderne imod tronen, du holder med de ugudelige imod kirken, du berøver Gud hans sidste udvej. Da jeg, kongens stedfortræder, ikke kan komme, bliver landsbyerne ved at

brænde, familierne at græde, præsterne at bløde, Bretagne at lide, kongen at sidde i fængsel og Jesus Kristus at være i nød og kvide. Og hvem er skyld deri? Nå, det må du om. Jeg havde ventet lige det modsatte af dig, men jeg har altså taget fejl. Nej, det er sandt, du har ret, jeg har dræbt din broder. Din broder havde vist sig modig, det belønnede jeg ham for. Han havde forset sig, det straffede jeg ham for. Han havde svigtet sin pligt, jeg har ikke svigtet min. Hvad jeg har gjort, ville jeg gøre igen, og jeg sværger ved den hellige Anna i Auray, som ser ned på os, at jeg under de samme omstændigheder ville lade min egen søn skyde, som jeg lod din broder skyde. Nu er du herre. Jeg beklager dig. Du har løjet for din kaptajn, du, et kristent menneske, har ingen tro, du, en bretagner, har ingen ære. Jeg blev betroet til din ærlighed. Og du tager imod mig med forræderi, du giver mig døden, skønt du lovede dine kammerater at frelse mit liv. Ved du, hvem du dræber? Dig selv. Du røver kongen mit liv og giver Satan din udødelige sjæl. Begå du blot din forbrydelse, du sælger din himmerigspart for røverkøb. Ved din hjælp sejrer Satan, ved din hjælp bliver kirkerne revet ned. Ved din hjælp bliver hedningerne ved med at smelte klokkerne og støbe kanoner af dem, med at skyde mennesker med det, der var bestemt til at frelse sjæle. I denne stund, mens jeg taler med dig, dræber måske klokken, der lød ved din dåb, din moder. Hjælp du kun Satan; hvorfor betænker du dig? Ja, jeg har dømt din broder til døden, men det skal du vide, at jeg er et redskab i Guds hånd. Du sætter dig til doms over Guds redskaber! Vil du også sætte dig til doms over lynet i himlen? Det vil ramme dig, ulykkelige. Vogt dig for, hvad du gør. Ved du, om Gud har forladt mig mine synder? Nej, men gør

du kun alligevel, hvad du vil. Du kan frit sende mig til Helvede og selv gå samme vej. Om du og jeg skal være evigt fordømte, beror på dig. Det bliver dig, der kommer til at stå til ansvar derfor over for Gud. Vi er ene og står ansigt til ansigt på afgrundens rand. Fuldbyrd din gerning, gør, som du vil. Jeg er gammel, du er ung. Jeg er våbenløs, du er bevæbnet. Dræb mig!"

Mens den gamle mand stod op i båden og sagde disse ord med en røst, der overdøvede havets brusen, trådte hans skikkelse som følge af bølgegangen snart tilbage i skyggen, snart atter frem i lyset. Matrosen var blevet ligbleg, store sveddråber randt ned ad hans pande, han rystede som et espeløv. Nu og da kyssede han sin rosenkrans. Da den gamle mand havde talt ud, kastede han sin pistol og faldt på knæ.

"Nåde, herre! Tilgiv mig!" råbte han. "De taler som Vorherre selv. Jeg har uret. Min broder havde uret. Jeg vil gøre alt for at gøre godt igen, hvad han forbrød. Byd over mig. Befal, jeg adlyder."

"Jeg tilgiver dig," sagde den gamle.

2

Levnedsmidlerne, de havde med i båden, kom til nytte. De to flygtninge var nødt til at gøre lange omveje og var seks og tredive timer om at nå kysten. De tilbragte en nat på havet, men det var en smuk nat, skønt med alt for meget månelys for folk, der søgte at skjule sig.

De hørte den til undergang viede korvets sidste skud, som man hører en løves sidste brøl, når jægerne dræber den i skoven. Så blev der stille på havet.

Halmalo var en udmærket sømand. Han gjorde vidundere af behændighed og kløgt. Denne improviserede rejse mellem skærene og under fjendens øjne var et mesterstykke. Vinden var mindsket og havet blevet medgørligt.

Halmalo undgik kysten bag Les Minquiers, gik omkring La Chaussée aux Beufs, lagde sig i læ der for at få nogle timers hvile i den lille vig, der ved lavvande dannes på nordsiden, og da han atter drejede mod syd, lykkedes det ham at slippe om mellem Granville og Chausey-øerne, uden at udkigsmændene på noget af stederne opdagede ham. Derpå roede han ind i St. Michel-bugten, hvilket var dristigt, fordi det var så nær ved Cancale, krydsereskadrens ankerplads. Den anden dags aften en times tid før solnedgang lod han St. Michel-bjerget bag sig og lagde ind til land på et sted, hvor der altid er øde, fordi strandkanten dér er farlig på grund af kviksand. Heldigvis var det højvande. Halmalo drev båden så langt ind, som han kunne, prøvede sandbunden og fandt den fast, satte båden på grund og sprang ud. Den gamle gjorde ligeså og undersøgte nøje horisonten.

"Vi er ved mundingen af Couesnon, herre," sagde Halmalo. "Til styrbord har vi Beauvoir, til bagbord Huisnes. Klokketårnet der lige for hører til Ardevan."

Den gamle bøjede sig ned over båden, tog en beskøjt, som han puttede i lommen, og sagde til Halmalo:

"Behold resten."

Halmalo puttede det, der var igen af oksetungen ned i sækken med beskøjterne og tog den på nakken. Da det var besørget, sagde han:

"Skal jeg vise Dem vej, eller følge med Dem, herre?"

"Ingen af delene."

Halmalo så overrasket på den gamle mand.

"Nu må vi skilles, Halmalo," fortsatte denne, "det duer ikke at være to. Enten må man være tusind eller ene."

Han brød af og tog op af en af sine lommer en grøn silkeroset, omtrent som en kokarde, med en guldbroderet lilje i midten.

"Kan du læse?" spurgte han.

"Nej."

"Det er godt. En mand, som læser, er til besvær. Har du en god hukommelse?"

"Ja."

"Det er godt. Hør nu, Halmalo, nu går du til højre, og jeg til venstre. Jeg går ad Fougères, du ad Bazouges til. Behold din sæk, den giver dig udseende af at være en bonde. Gem dine våben og skær dig en kæp i en hæk. Kravl gennem de høje rugmarker, list dig bag om gærderne, hold dig borte fra folk, undgå veje og broer. Gå ikke ind i Pontorson. Men det er sandt, du må jo over Couesnon. Hvordan vil du komme over den?"

"Jeg svømmer over."

"Det er godt. Der er for resten et vadested. Ved du, hvor det er?"

"Ja, mellem Ancey og Vieux-Viel."

"Det er rigtigt. Det er godt at mærke, at du er her fra egnen."

"Men natten begynder at falde på. Hvor vil nådigherren ligge?"

"Jeg skal nok klare mig. Hvor vil du ligge?"

"Der er høstakke. Jeg var bonde, før jeg blev matros."

"Kast din matroshat bort, ellers røber den dig. Du kan vel nok et eller andet sted finde en hue."

"Ja, dem er der nok af alle vegne. Den første fisker, jeg møder, køber jeg en af."

"Det er godt. Og hør nu. Er du kendt i skovene?"

"Ja, i dem alle sammen."

"Hele landet over?"

"Fra Noirmoutier til Laval."

"Kender du også navnene?"

"Ja vel."

"Og du glemmer ingenting?"

"Nej."

"Vel, hør så godt efter. Hvor mange mil kan du gå om dagen?"

"To, tre, fire, fem, om så skal være."

"Det kan nok gøres nødigt. Pas nu på hvert ord, jeg siger. Du går til Saint Aubin-skoven."

"Ved Lamballe?"

"Ja. Ved randen uf hulvejen mellem St. Rieul og Plédéliac er der et stort kastanjetræ. Der standser du. Du vil ikke se nogen der."

"Ja, derfor kan der jo lige godt være nogen."

"Du giver signalet – kan du det?"

Halmalo pustede kinderne op, vendte sig om imod havet, og man hørte et skrig som af en ugle. Man kunne have troet, at det kom fra skovens dybder ved nattetid, så uhyggeligt og naturligt lød det.

"Det er godt," sagde den gamle, "du er af vore folk." Han rakte ham den grønne silkeroset "Det er min kommandosløjfe," fortsatte han. "Tag den. Det er af vigtighed, at ingen endnu får

mit navn at vide, men denne roset er nok. Hans Majestæt kong Ludvig den Sekstendes datter har broderet liljen i fængslet i Temple."

Halmalo knælede, tog med skælvende hånd rosetten med liljen og førte den til sine læber. Derpå holdt han inde, som om han var bange for at kysse den.

"Går det an?" spurgte han.

"Ja. Du kysser jo krucifikset."

Halmalo kyssede liljen.

"Rejs dig," sagde den gamle.

Halmalo rejste sig og stak rosetten ind på brystet.

"Hør nu godt efter," fortsatte den gamle, "løsenet er: 'Rejs Jer. Ingen pardon.' Ved kanten af St. Aulin skoven giver du altså signalet. Du giver det tre gange, så stiger der en mand op af jorden."

"Fra et hul under træerne. Det kender jeg."

"Den mand er Planchenault, også kaldet Kongens Hjerte. Du viser ham rosetten, så ved han besked. Derpå går du ad veje, som du selv må finde på, til Astillé-skoven. Der træffer du en hjulbenet mand, som bærer øgenavnet Mousqueton og som aldrig viser barmhjertighed mod nogen. Du siger til ham, at jeg er glad ved ham, og at han skal få sine sognefolk til at røre sig. Derpå går du til Couesbon en mil fra Ploërmel. Du giver ugleskriget. Så kommer der en mand op af et hul. Det er hr. Thuault, landfoged i Ploërmel. Han var medlem af den såkaldte grundlovgivende forsamling, men på den rigtige side. Du siger til ham, at han skal få folkene på slottet Couesbon til at rejse sig. Det er et godt sted, hulveje, småkrat, ujævnt jordsmon. Hr. Thuault er en brav og forstandig mand. Så går du til St. Guen-

les-Toits og taler med Jean Chouan, som i mine øjne er den virkelige høvding. Derpå går du til Ville Anglose-skoven, hvor du træffer Guitier, som de kalder St. Martin, og siger til ham, at han skal holde øje med en vis Courmesnil, den gamle Goupil de Préfelns svigersøn og formand for Jakobinerklubben i Argentan. Husk nu godt på det alt sammen. Jeg skriver ingenting op, for det er bedst at lade det være. La Rouarie skrev en gang en liste, det ødelagde det hele. Så går du til Rougefeu-skoven, hvor du træffer Miélette, som sætter over kløfterne ved hjælp af en lang stok."

"Ja, det kender jeg nok."

"Kan du selv gøre det?"

"Ellers var jeg ikke bretagner og bonde. Springstokken er vor ven. Den forlænger vore arme og ben."

"Det vil sige, at den svækker fjenden og forkorter vejen. Det er et godt redskab."

"Jeg holdt en gang tre toldbetjente, som havde sabler, stangen med min springstok."

"Hvornår var det?"

"Det er ti år siden."

"I kongens tid?"

"Ja vel."

"Du har altså kæmpet under kongen?"

"Ja vel."

"Mod hvem?"

"Det ved jeg min tro ikke. Jeg var saltsmugler."

"Nå."

"Vi kaldte det at slås med posekiggerne. Er posekiggerne det samme som kongen?"

"Ja – nej – men det behøver du ikke at forstå."

"Om forladelse, nådigherre, fordi jeg var så fri at spørge nådigherren."

"Så går vi videre. Er du kendt i La Tourgue?"

"Om jeg er kendt i La Tourgue! Det er der, jeg er fra."

"Hvad for noget?"

"Ja, jeg er fra Parigné."

"Nå, ja La Tourgue ligger jo virkelig i nærheden af Parigné."

"Om jeg er kendt i La Tourgue! Det store, runde slot, som er mine nådigherrers familiesæde. Der er en stor jernport, som skiller den ny bygning fra den gamle, og som man ikke ville kunne sprænge med kanoner. I den ny bygning er det, de gemmer den navnkundige bog om St. Bartholomæus, som folk plejede at komme og se på af nysgerrighed. Der er frøer i græsset. Da jeg var lille, legede jeg tit med de frøer. Og så den underjordiske gang! Jeg kender den. Det er jeg måske nu den eneste, der gør."

"Hvad for en underjordisk gang? Jeg forstår ikke. Hvad du mener."

"Den blev brugt i gamle dage, når La Tourgue blev belejret. Folkene der inde kunne slippe ud gennem en underjordisk gang, der fører ud i skoven."

"Der er sådan en underjordisk gang på slottet La Jupellière og på slottet Hunaudaye, og fra Champéontårnet. Men der er ingen på La Tourgue."

"Jo vist, nådigherre. De gange nådigherren taler om, kender jeg ikke noget til, jeg kender kun den på La Tourgue, fordi jeg er der fra egnen, og der er næppe andre end jeg, som kender den. Man talte ikke om den. Det var forbudt, fordi den var blevet

benyttet i hr. de Rohans krige. Min fader kendte hemmeligheden, og han har vist mig den. Jeg kender både den hemmelige indgang og den hemmelige udgang. Er jeg i skoven, kan jeg gå ind i tårnet, og er jeg i tårnet, kan jeg gå ud i skoven, uden at nogen ser mig. Når fjenderne så kommer, er der ikke en mo'rs sjæl der inde. Sådan er det med La Tourgue. Jo, jeg kender det nok."

Den gamle tav et øjeblik.

"Du tager uden tvivl fejl," sagde han så, "var der en sådan hemmelighed, måtte jeg kende den."

"Jeg er vis i min sag, nådigherre. Der er en sten, som drejer sig."

"Å, I bønder tror på sten, der drejer sig, på sten, som synger, på sten, som går hen og drikker af bækken om natten. Ammestueeventyr."

"Men jeg har selv drejet den. Stenen ..."

"Ligesom andre har hørt den synge. La Tourgue er en fast og sikker bastille, som er let at forsvare, men den, som ville stole på en underjordisk gang for at slippe ud af den, måtte være en stor tosse."

"Ja, men nådigherre ..."

Den gamle trak på skuldrene.

"Lad os ikke spilde tiden, lad os tale om vore sager."

Den afgørende tone, hvori han sagde dette, gjorde en brat ende på Halmalos påståelighed.

"Så går vi videre," fortsatte den gamle. "Hør nu. Fra Rougefeu går du til Montchevrier-skoven, hvor du træffer Bénédicité, tylvtens anfører. Han er også en brav mand. Han læser sit *Benedicite*, mens han lader folk skyde. I krig er der ingen brug

for føleri. Fra Montchevrier går du ..." Han afbrød. "Jeg glemte pengene," sagde han. Han tog en pung og en tegnebog op af lommen og rakte Halmalo den. "I denne tegnebog er der tredive tusind francs i sedler," fortsatte han, "de er ganske vist falske, men de ægte er ikke mere værd, og i denne pung er der hundrede louisd'orer. Jeg giver dig alt, hvad jeg har. Jeg har ikke brug for noget her, og det er også bedst, at man ikke kan finde penge på mig. Så går jeg videre. Fra Montchevrier går du til Antrain, hvor du træffer hr. de Frotté; fra Antrain til La Jupellière, hvor du træffer hr. de Rochecotte; fra Jupellière til Noirieux, hvor du træffer pastor Baudouin. Kan du huske alt det?"

"Som mit Fadervor."

"Du træffer hr. Dubois-Guy i St. Brice-en-Cogle, hr. de Turpin i Morannes og prins de Talmont i Château Gonthier."

"Skal jeg tale med en prins?"

"Jeg taler jo med dig."

Halmalo tog hatten af.

"Alle vil tage godt imod dig, når de ser prinsessens lilje. Glem ikke, at du kommer på steder, hvor der er folk, som holder til med Bjerget, og andre republikanske køtere. Du må forklæde dig. Det er ikke vanskeligt, for de republikanere er så dumme, at når man blot har en blå frakke på, trekantet hat og en trefarvet kokarde, kan man færdes alle vegne. Der er ingen regimenter mere, ingen uniformer, korpsene har ingen numre, enhver klæder sig i de pjalter, han behager. Du går til St. Mhervé. Der træffer du Gaulier, som de kalder for Store Peter. Du går til kantonnementet i Parné, hvor karlene med de sorte ansigter ligger. De kommer grus i deres bøsser og dobbelt

krudtladning, for at de skal knalde bedre. Det kan være meget godt, men sig frem for alt til dem, at de skal dræbe, dræbe og atter dræbe. Du skal gå til lejren ved Vache Noire – den ligger på en bakke midt i Charnie-skoven – så til lejren ved l'Avoine, til Vestlejren og til Myrernes lejr. Du skal gå til Grand-Bordage i Quelaines sogn, der bor en enke, hvis datter er gift med Treton, som de kalder Engelskmanden. Du skal gå til alle de mænd, der holder til rundt om i alle skovene. Du skal hverve os venner og sende dem til grænsen af øvre- og nedre Maine. Når alt det er besørget, og løsenet "Rejs jer! Ingen pardon!" givet alle vegne, skal du gå til den store hær, den katolske og kongelige hær, hvor den så står. Du skal opsøge dem af anførerne, som da endnu er i live. Og vise dem min kommandosløjfe. De ved, hvad det betyder. Du er kun matros, men Cathelineau er kun fragtmand. Du skal hilse dem fra mig og sige: Tiden til at føre både den store og den lille krig samtidig er kommet. Den store gør mest spektakel, den lille kræver mest arbejde. Vendéen er god. Guerillaen er værre, og når man fører borgerkrig, er den værste måde at føre krig på den bedste. En krigs godhed beror på, hvor megen fortræd den gør."

Han brød af.

"Jeg har sagt dig alt dette, Halmalo, skønt du ikke forstår ordene, men du forstår meningen. Jeg fattede tillid til dig, da jeg så dig tumle med båden. Du kan ikke matematik, og alligevel navigerede du forbavsende dygtigt. Den, der kan styre en båd, kan også lede et oprør. Efter den måde, du klarede dig over for havets rænker, er jeg vis på, at du vil klare alle de hverv, jeg har givet dig. Jeg går videre. Du siger altså dette til anførerne, så omtrent, så godt du kan, og det bliver godt nok.

Jeg foretrækker krigen i skovene for krigen i åben mark. Jeg indlader mig ikke på at stille hundrede tusind bønder op over for de blå soldaters geværer og hr. Carnots kanoner. Inden der er gået en måned, vil jeg have fem hundrede tusind drabsmænd liggende i baghold i skovene. Republikanernes hær er mit vildt, krybskytteri er også krig. Jeg er skovenes feltherre. Nå, det er nu også et ord, du ikke forstår. Lige meget, ingen pardon og baghold over alt, det forstår du. Tilføj, at englænderne holder med os. Lad os bringe republikken i dobbelt ild. Europa står os bi. Lad os gøre rent bord med revolutionen. Kongerne fører kongerigers krig imod den, vi vil føre sognenes krig imod den. Det skal du sige. Har du forstået mig?"

"Ja vel. Der skal skændes og brændes alle vegne."

"Det er rigtigt."

"Ingen pardon."

"Ingen. Det er rigtigt."

"Jeg skal gå alle de steder hen."

"Og tag dig i agt. Her på egnen bliver man let dødsens."

"Døden bryder jeg mig ikke om. Den, som gør sit første skridt, slider måske sine sidste såler."

"Du er modig."

"Men hvis man nu spørger mig om nådigherrens navn?"

"Det bør man ikke have at vide endnu. Sig, at det ved du ikke. Det er jo sandt."

"Hvor træffer jeg nådigherren igen?"

"Hvor jeg er."

"Hvordan får jeg det at vide?"

"Det ved alverden til den tid. Inden otte dage vil man tale om mig, jeg skal statuere eksempler, jeg skal hævne kongen og

religionen, og du vil være på det rene med, at det er mig, man taler om."

"Vel."

"Glem nu ingenting."

"Nej, De kan være ganske rolig."

"Gå så. Vorherre være med dig."

"Jeg skal gøre alt, hvad De har sagt. Jeg skal gå. Jeg skal tale. Jeg skal adlyde. Jeg skal befale."

"Godt."

"Og hvis jeg har held med mig ..."

"Så skal jeg gøre dig til St. Ludvigs-Ridder."

"Lige som min broder. Og hvis jeg nu ikke har held med mig, lader De mig så skyde?"

"Ligesom din broder."

"Det er et ord, nådigherre."

Den gamle mand bøjede hovedet og syntes at falde i alvorlige tanker. Da han atter så op, var han ene. Halmalo var kun et sort punkt, der forsvandt i horisonten. Solen var gået ned. Strandmågerne og hætteternerne vendte tilbage fra havet derude. Man mærkede den uro, der går forud for natten. Løvfrøerne kvækkede, sumpsnepperne fløj pibende op fra vandpytterne, måger, krager, råger og alliker holdt deres aftenskænderi, strandfuglene kaldte på hinanden, men ikke en menneskelig lyd hørtes. Der var ganske øde. Ikke et sejl sås i bugten, ikke en bonde på landjorden. Så langt øjet rakte, kun den øde slette. De store sandtidsler skælvede. Tusmørkets hvide himmel kastede et blegt skær ind over strandbredden. Dammene på den mørke slette tog sig på afstand ud som tintallerkener, der lå på jorden. Vinden bar ind fra det vide hav.

4. bog: Tellmarch

1

Den gamle mand svøbte sin kappe om sig og begyndte at gå, tankefuld og med langsomme skridt. Han gik i retning af Huisnes, mens Halmalo gik ad Beauvoir til. Bag ham hævede St. Michel sig, dette vældige, sorte, trekantede bjerg, der er for havet, hvad Keopspyramiden er for ørkenen.

Flyvesandet ved Mont Saint Michel-bugten flytter umærkelig sine klitter. Der fandtes på den tid imellem Huisnes og Ardevon en meget høj klit, som en jævndøgnsstorm siden har jævnet med jorden. Der var det ejendommelige ved den, at den var gammel, og at der på dens top stod en sten rejst i det tolvte århundrede til minde om et kirkemøde i Avranches imod den hellige Thomas af Canterburys mordere. Der oppe fra overså man hele egnen og kunne orientere sig. Den gamle gik hen til denne klit og op på den. Han satte sig på en af de fire mindre sten ved mindestenens hjørner og gav sig til at undersøge det store landkort, der lå udbredt under hans fødder. Han syntes at søge en vej i en egn, han ellers var vel kendt med. I det store landskab, der lå utydeligt i tusmørket, var det eneste, der trådte skarpt frem, horisonten, der stod sort imod den hvide himmel. Man skelnede tagene i elleve flækker og landsbyer. Man skelnede i flere mils afstand alle kirketårnene på kysten, meget høje, som de er, for samtidig at kunne tjene som sømærker.

Efter nogle øjeblikkes forløb syntes den gamle mand at have fundet, hvad han søgte i halvmørket. Hans blik standsede ved en indhegning med træer, mure og tage, der lige netop var til at

skimte, åbenbart en avlsgård. Han slog fornøjet med nakken som en, der siger til sig selv: 'Der er det', og gav sig til i luften med fingeren at antyde en vej imellem hækkene og markerne. Nu og da dvælede hans blik ved en uformelig og utydelig genstand, der svævede over gårdens hovedtag og syntes at spørge sig selv: 'Hvad er det?' Hverken form eller farve kunne skelnes på grund af tusmørket. Det var ikke en vindfløj; for det flagrede, og der var ingen grund til at tro, at det var et flag.

Han var træt, og glad ved at sidde på stenen. Han gav sig hen i den glemsel af det nærværende, som det første minuts hvile skænker den trætte. Der er en tid på dagen, som man kan kalde stilhedens, fredens stund. Det er aftenen. Den var nu kommet, og han nød den. Han så og han hørte, hvad? Stilheden. Selv grumme mennesker har øjeblikke, da sørgmodigheden kommer over dem. Pludselig blev denne stilhed, ikke forstyrret, men understreget af stemmer; det var et par kvinder og nogle børn, der kom forbi. Buskene skjulte dem, men de gik lige ved klittens fod og derfra videre ad sletten og skoven til. Stemmerne nåede klare og friske op til den tankefulde gamle. De var så nær, at ikke et ord gik tabt.

En kvindestemme sagde:

"Lad os skynde os, mo'r Fléchard. Er det denne vej?"

"Nej, det er der."

"Hvad hedder gården, vi bor på?"

"L'Herbe-en-Pail."

"Er der langt igen?"

"En fjerdingvej."

"Lad os skynde os, at vi kan få vor suppe."

"Ja, vi kommer bagefter."

"Vi skulle helst løbe, men børnene er trætte. Vi er kun to kvinder, vi kan ikke bære tre børn, og I bærer jo allerede et, mo'r Fléchard, en rigtig blyklump. I har vænnet hende fra, den ædedolk. Men I bærer hende alligevel stadig, det er en dårlig vane. Lad mig tage hende. Ak ja. Suppen bliver kold."

"Å, hvor de sko, I har givet mig, er dejlige! De sidder, som de var syede til mig."

"Det er bedre end at gå barbenet."

"Skynd dig dog, Renè-Jean."

"Ja, det er ham, der har sinket os. Han skal i snak med alle de små bondepiger, han møder. Sådan en fyr skal også spille kavaler."

"Å, Han går jo kun i sit femte år."

"Sig mig, Renè-Jean, hvorfor gav du dig i snak med den lille pige i landsbyen?"

En drengestemme svarede:

"Fordi jeg kendte hende."

"Hvad for noget? Kendte du hende?"

"Ja," svarede drengen, "for hun gav mig godter i morges."

"Det er et stærkt stykke!" sagde konen, "vi har kun været her på egnen i tre dage, og han, der ikke er større end tobak for en skilling, har allerede en kæreste."

Stemmerne fjernede sig, der blev atter ganske stille.

2

Den gamle mand rørte sig stadig ikke af pletten. Han tænkte ikke. Han knapt nok drømte. Alt omkring ham var fred og ro, tillidsfuldhed og ensomhed. Det var endnu ganske lyst oppe på klippen, men næsten mørkt på sletten og helt mørkt i skovene.

Månen stod op, nogle stjerner brød igennem den lyseblå himmel i zenit. Skønt opfyldt af voldsomme tanker gav denne mand sig hen i det uendeliges ubeskrivelige fred og mildhed. Han følte håbet stige op i sin sjæl som en morgenrøde, om man da kan bruge ordet håb om de forventninger, hvormed man imødeser en borgerkrig. I øjeblikket syntes det ham, at han var uden for al fare, nu, da han var sluppet bort fra det ubønhørlige hav og atter havde fast grund under fødderne. Ingen kendte hans navn, han var ene, forsvundet for fjenden, sporløst forsvundet, for havet bevarer ingen spor. Han følte sig så tryg og rolig. Et øjeblik til, og han ville være slumret ind.

Pludselig rejste han sig. Hans opmærksomhed var pludselig blevet vakt. Der var noget, som gav hans blik en bestemt retning. Det var kirketårnet i Cormeray, han så på. Dets omrids tegnede sig tydeligt i baggrunden af sletten lige for ham med det spidse tag og imellem tårnet og taget det firkantede klokkerum, åbent til alle sider, som det bruges i Bretagne. Dette klokkerum syntes imidlertid afvekslende, med lige store mellemrum at være åbent og lukket, den høje glug tegnede sig snart helt hvid, snart helt sort; snart så man himlen igennem den, snart så man den ikke. Åbningen og lukningen fulgte med et sekunds mellemrum så regelmæssigt efter hinanden som hammerens slag på ambolten. Cormeray lå et par mil borte. Til højre havde den gamle tårnet i Baguer-Pican, ligeledes i horisonten. Klokkerummet i det åbnedes og lukkedes ligesom det i Cormeray. På venstre hånd havde han tårnet i Tanis; også der åbnedes og lukkedes klokkerummet. Han så efter alle kirketårnene i horisonten, i dem alle blev åbningen i klokkerummet skiftevis sort og hvid. Hvad betød det? Det

betød, at der blev ringet med alle klokkerne; for således at kunne vise sig og forsvinde, måtte de være i voldsomme svingninger. Hvad var der på færde? Der blev åbenbart ringet med stormklokken, man klemtede voldsomt alle vegne, i alle sogne, i alle landsbyer, men der var ingenting at høre på grund af den store afstand, som hindrede lyden i at nå frem, og på grund af pålandsvinden, der har den til den anden side. Intet kunne være uhyggeligere end denne voldsomme klemten alle vegne og samtidig denne dybe stilhed.

Den gamle så og lyttede. Han så klemtningen, men hørte den ikke. Hvad betød denne klemten? Hvem gjaldt den?

3

Sikkert nogen, man var på jagt efter. Men hvem? Det gøs i dette menneske af stål. Det kunne ikke være ham. Man havde ikke kunnet ane, at han var kommet, han var jo knapt kommet i land. Korvetten var uden tvivl gået under med mand og mus, og selv om bord i den kendte kun Boisberthelot og La Vieuville hans navn.

Klokkerne fortsatte med deres vilde klemten. Han undersøgte og talte dem instinktivt, og hans tanker, der blev drevet fra den ene gisning til den anden, var i den bølgegang, der opstår, når man fra dyb tryghed går over i frygtelig uvished. Når alt kom til alt, kunne denne klemten nu alligevel forklares på mange måder. Og til sidst faldt han til ro efter at have gentaget for sig selv: "Nej, der er ingen, som ved, at jeg er her, og der er ingen, som kender mit navn."

Der lød en svag støj over og bag ved ham. Det lød som bladenes raslen, når et træ bliver rystet. I starten gav han ikke

agt på det, men da det blev ved, vendte han sig til sidst om. Det var virkelig et blad, men et blad papir, en stor plakat, der var slået op på stenen oven over hans hoved, og som vinden var ved at rive af. Den havde ikke været anbragt der længe, for den var våd endnu. Den gamle mand var kommet op på klitten fra den modsatte side, så han havde ikke set den.

Han stod op på stenen, han havde siddet på. Og lagde hånden på det hjørne af plakaten, vinden havde tag i. En del af den var trykt med store bogstaver, og oppe på toppen af klitten var det endnu lyst nok, til at man kunne læse dem. Der stod:

Den franske republik,
en og udelelig.

Vi, Prieur de la Marne, folkerepræsentant og sendemand ved Cherbourg-hæren, gøre vitterligt, at forhenværende marquis de Lantenac, vicomte de Fontenay, der kalder sig prins af Bretagne, og som hemmeligt er gået i land på kysten ved Granville, stilles uden for loven. Der sættes en pris på hans hoved. Den, som udleverer ham død eller levende, får udbetalt en sum af tresindstyve tusinde livres i guld – ikke i sedler. En bataljon af Cherbourg-hæren vil straks blive udsendt for at søge efter forhenværende marquis de Lantenac. Kommunerne anmodes om at yde kraftig bistand.

– Givet på rådhuset i Granville den 2. juni 1793.

Prieur de la Marne.

Under dette navn var der en anden underskrift med meget mindre bogstaver, så den ikke var til at læse i halvmørket.

Ben gamle trak hatten ned over øjnene, knappede kappen helt op til hagen og gik hurtigt ned ad klitten. Det var åbenbart ingen nytte til at blive længere på toppen af klitten, han havde måske allerede været der for længe. Det var det eneste sted, der endnu var synligt.

Da han var kommet ned i mørket, sagtnede han sin gang. Han gik i den retning, han havde antydet, hen ad avlsgården til.

Alt var øde. På den tid af aftenen færdedes der ikke flere ude. Bag en busk standsede han, tog kappen af, vendte den lodne side af vesten udad, tog atter kappen på og bandt den sammen med et stykke sejlgarn, og så gik han videre.

Det var månelyst. Han kom til en korsvej, hvor der stod et gammelt stenkors. På fodstykket skimtedes en hvid firkant, rimeligvis en plakat som den, han nylig havde læst. Han gik derhen.

"Hvor skal De hen?" lød det bag ved ham. Han vendte sig om. Ved hækken stod der en mand, høj som han, gammel og hvidhåret som han og endnu mere pjaltet klædt end han. Han støttede sig til en lang stok.

"Hvor skal De hen?" gentog manden.

"Sig mig først, hvor jeg er," svarede den gamle med næsten hovmodig ro.

"De er på herresædet Tanis' enemærker, hvor jeg er tigger og De herre."

"Jeg?"

"Ja, De, hr. marquis de Lantenac."

4

Marquis de Lantenac – herefter kalder vi ham ved navn – svarede alvorligt:

"Nå ja, så udlever mig da."

Manden fortsatte:

"Vi har begge hjemme her, De på slottet, jeg i buskene."

"Lad os få en ende på det. Udlever mig," sagde marquien.

"De ville til avlsgården Herbe-en-Pail, ikke sandt," fortsatte manden.

"Ja."
"Gå ikke derhen."
"Hvorfor?"
"Fordi de blå er der."
"Hvor længe har de været der?"
"I tre dage."
"Satte folkene på gården og i landsbyen sig til modværge?"
"Nej, de lukkede alle porte og døre op."
"Ja så."
Manden pegede på avlsgårdens tag, som sås i nogen afstand over træerne.
"Kan De se taget, hr. marquis?"
"Ja."
"Kan De se det, der er oven på det?"
"Det, der flagrer?"
"Ja."
"Det er en fane."
"Ja, den trefarvede."
Det var den, der allerede havde vakt marquiens opmærksomhed oppe på klitten.
"Bliver der ikke ringet med stormklokken?" spurgte marquien.
"Jo."
"Hvorfor?"
"Det er åbenbart Dem, det gælder."
"Men man kan ikke høre det."
"Det er vindens skyld. Har De set Deres plakat?"
"Ja."

"Man søger efter Dem. Der er en halv bataljon der ovre," tilføjede han med et blik i retning af avlsgården.

"Republikanere?"

"Parisere."

"Nå ja, lad os så gå," sagde marquien, idet han gjorde et skridt hen ad avlsgården til. Manden greb ham i armen.

"Gå ikke derhen," sagde han.

"Hvor vil I da, jeg skal gå hen?"

"Hjem til mig."

Marquien så på tiggeren.

"Hør nu, hr. marquis, jeg har det ikke fint hjemme, men der er sikkert. En hytte, der er lavere end en kælder, gulvet er en bunke tang. Loftet er af grene og græs. Kom. I avlsgården bliver De skudt. Hos mig kan De sove. De må være træt! I morgen marcherer de blå bort igen, så kan De gå, hvorhen De vil."

Marquien så på manden.

"Hvilken side hører I da til?" spurgte han, "er I republikaner eller royalist?"

"Jeg er fattig."

"Hverken republikaner eller royalist?"

"Nej, det tror jeg ikke."

"Er I for eller imod kongen?"

"Det har jeg ikke tid til at tænke på."

"Hvad er Jer mening om det, der går for sig?"

"Jeg har ingenting at leve af."

"Og dog kommer I mig til hjælp."

"Jeg så, at De er stillet uden for loven. Hvad er loven for noget? Man kan altså være uden for den. Det forstår jeg ikke. Er

jeg under den eller er jeg uden for den? Jeg ved det ikke. At dø af sult, er det at være under loven?"

"Hvor længe har I været ved at dø af sult?"

"Så længe jeg har levet."

"Og I redder mig?"

"Ja."

"Hvorfor?"

"Fordi jeg har sagt til mig selv, der er en, som er endnu fattigere end jeg. Jeg har ret til at ånde, det har han ikke."

"Det er sandt. Og I redder mig?"

"Ja vel. Vi er brødre, nådigherre. Jeg beder om brød, De beder om livet. Vi er tiggere begge to."

"Men ved I, at der er sat en pris på mit hoved?"

"Ja."

"Hvor ved I det fra?"

"Jeg har læst plakaten."

"I kan altså læse?"

"Ja, og også skrive. Hvorfor skulle jeg være som et umælende dyr?"

"Nå, siden I kan læse og har læst plakaten, ved I, at den, der udleverer mig, får tresindstyve tusind francs?"

"Ja, det ved jeg."

"Ikke i sedler."

"Ja, jeg ved det. I guld."

"Ved I, at tresindstyve tusinde francs er en formue?"

"Ja."

"Og at den, der udleverer mig, vil gøre sin lykke?"

"Nå ja, hvad så?"

"Sin lykke!"

"Det var akkurat det, jeg tænkte. Da jeg så Dem, sagde jeg til mig selv: Den, der udleverer denne mand, får tresindstyve tusind francs og gør sin lykke. Lad os skynde os at få ham skjult."

Marquien fulgte med tiggeren. De gik ind i et krat, hvor tiggeren havde sin hule. Det var et slags kammer, han havde indrettet sig i en stor, gammel eg. Det var udhulet under dens rødder og lukket med dens grene. Det var mørkt, lavt, skjult, usynligt. Der var plads til to.

"Jeg har forudset, at jeg en gang kunne få en gæst," sagde tiggeren. De bukkede sig, kravlede lidt og kom så ind i kammeret, som de tykke trærødder delte i mindre afdelinger. De satte sig på en bunke tang, der udgjorde sengen. Mellemrummet mellem to rødder gjorde tjeneste som dør og dér slap en smule lys ind. Det var nu blevet nat, men øjnene retter sig efter det lys, der er, og til sidst finder man altid en smule lys i mørket. Et genskin af månelyset kastede et svagt, hvidt skær over indgangen. I en krog stod der en krukke med vand, og ved siden af lå der et stykke boghvedebrød og nogle kastanjer.

"Lad os spise vor aftensmad," sagde tiggeren.

De delte kastanjerne. Marquien gav sin beskøjt til fælles bedste. De bed af det samme sorte stykke brød og skiftedes til at drikke af vandkrukken.

Marquien begyndte at spørge manden ud.

"Det kommer altså Jer ud på et, hvad der sker eller ikke sker?"

"Så omtrent. De hører til herrerne. Det må blive Deres sag."

"Men det, som sker ..."

"Det sker der oppe, og der er ting, som sker endnu højere oppe, såsom at solen står op og månen tager til eller af. Det er de ting, som jeg tager mig af." Han drak en slurk af krukken. "Hvor frisk vand er godt," sagde han, "hvad synes De om det vand, nådigherre?"

"Hvad hedder I?" spurgte marquien.

"Jeg hedder Tellmarch, og folk kalder mig Tiggeren. De kalder mig også Den Gamle. Det har de kaldt mig i fyrretyve år."

"I fyrretyve år! Men da var I jo ung."

"Jeg har aldrig været ung. De er det endnu, hr. marquis. De har ben som en på tyve år, De klatrer op på den store klit, jeg begynder ikke at kunne gå mere. Når jeg har gået en fjerdingvej, er jeg træt, og vi er dog lige gamle. Men de rige har den fordel frem for os, at de får noget at spise hver dag. At spise holder kræfterne ved lige." Efter en pause fortsatte tiggeren: "Fattige og rige, det er noget skrækkeligt noget. Det er det, der volder ulykkerne, sådan står det i alt fald for mig. De fattige vil være rige, og de rige vil ikke være fattige, deri tror jeg det stikker, men jeg blander mig ikke i det. Begivenheder er begivenheder. Jeg holder hverken med kreditor eller debitor, jeg ved, at der er noget, som hedder gæld, og at man betaler den. Jeg havde helst set, at de ikke havde taget livet af kongen, men det ville falde mig svært at sige hvorfor; i gamle dage klyngede man jo folk op i træerne for ingenting. Jeg har selv set en mand, som havde kone og syv børn, blive hængt, fordi han havde skudt en af kongens råbukke. Den ting kan ses fra to sider." Han tav og fortsatte så atter: "De forstår nok, at jeg ikke rigtig begriber de ting. Man går, man kommer, der foregår begivenheder. Jeg holder mig ude under stjernerne." Tellmarch faldt igen i tanker.

"Jeg er lidt af en klog mand, en smule læge," sagde han derpå. "Jeg forstår mig på urter, og bønderne, som ser mig give agt på, hvad de mener ikke har noget at betyde, anser mig for troldmand. Fordi jeg tænker, tror de, jeg kan mere end mit Fadervor."

"Er I her fra egnen?" spurgte marquien.

"Jeg har aldrig været uden for den."

"I kender mig?"

"Ja vel. Sidste gang, jeg så Dem, var, da De tog over til England for to år siden. Så så jeg nylig en mand på toppen af klitten, en høj mand – høje mænd er sjældne her i Bretagne, alle folk er små her. Jeg brugte øjnene godt. Jeg havde læst plakaten, og da De gik, var det månelyst. Og så kendte jeg Dem."

"Men jeg kender ikke Jer."

"De har set mig og alligevel ikke set mig. Jeg så Dem, men en tigger og en almindelig vejfarende ser ikke på samme måde."

"Har jeg truffet Jer før?"

"Tit og mange gange, jeg er jo Deres tigger. Det var mig, der plejede at stå og tigge nede ved vejen op til Deres slot. De gav mig somme tider en almisse, men den, der giver, ser ikke; den der får, har øjnene med sig. En tigger er altid spion, men skønt jeg tit er sørgmodig i hu, gør jeg mig umage for ikke at være en ondsindet spion. Jeg strakte hånden ud; De så ikke på hånden, men De kastede den almisse i den, som jeg havde nødig om morgenen for ikke at dø af sult om aftenen. Man må undertiden gå fire og tyve timer uden at få noget at spise. Somme tider er en sou det samme som livet. Jeg skylder Dem livet, nu giver jeg Dem det."

"I vil virkelig redde mig?"

"Ja, jeg vil redde Dem, nådigherre – på én betingelse," tilføjede Tellmarch alvorligt.

"På én betingelse? Og det er?"

"At De ikke er kommet for at gøre ondt."

"Jeg er kommet for at gøre godt," sagde marquien.

"Lad os så sove," sagde tiggeren.

De lagde sig ved siden af hinanden på tanglejet. Marquien lå, skønt han var meget træt, et øjeblik og tænkte, derpå så han i halvmørket på tiggeren. Så lagde han sig til at sove. At ligge på dette leje var det samme som at ligge på jorden; han benyttede lejligheden og lagde øret til og lyttede. Han hørte en dump summen. Lyden forplanter sig som bekendt gennem jorden; det var klokkernes klemten, han hørte. De blev ved at klemte. Marquien faldt i søvn.

5

Da han vågnede, var det dag. Tiggeren stod udenfor ved indgangen, for inde i hulen kunne man ikke stå oprejst. Han støttede sig til sin stav. Solen skinnede på hans ansigt.

"Nådigherre," sagde Tellmarch, "klokken har lige slået fire i tårnet i Tanis. Jeg hørte de fire slag. Vinden har altså vendt sig, det er fralandsvind. Jeg hører ikke andet, så klemtningen må være hørt op. Alt er roligt i avlsgården og landsbyen. De blå sover eller er draget bort. Den værste fare er overstået; det er bedst, vi skilles. Det er på tide, at jeg kommer af sted."

Han pegede på et punkt i horisonten.

"Jeg går ad den kant, gå De ad den," tilføjede han, idet han pegede i modsat retning. "Tag kastanjerne med, i fald De er sulten."

Han hilste alvorlig på marquien, og et øjeblik efter var han forsvundet under træerne.

Marquien rejste sig og gik i den retning, Tellmarch havde angivet.

Det var en dejlig morgenstund. Stillidser og spurve sladrede. Marquien fulgte den sti, de var kommet ad den foregående aften. Han trådte ud af krattet og befandt sig atter på korsvejen med stenkorset. Plakaten var der, hvid og næsten fornøjelig at se på i den opgående sols lys. Han kom i tanker om, at der stod noget på foden af plakaten, som han ikke havde kunnet læse den foregående aften, fordi bogstaverne var for små, og det var for mørkt. Han gik hen til korset. Under underskriften, "Prieur de la Marne," stod der:

> Så snart forhenværende marquis de Lantenacs identitet er godtgjort, skal han øjeblikkelig skydes.
>
> *Gauvain*
> bataljonschef, chef for
> ekspeditionskolonnen

"Gauvain!" sagde marquien. Han standsede hensunket i dybe tanker med øjnene fæstede på plakaten: "Gauvain!" gentog han. Han begyndte igen at gå, vendte sig om, så på korset, gik tilbage og læste plakaten endnu en gang. Derpå gik han bort med langsomme skridt. Havde der været nogen i nærheden, ville de have hørt ham mumle "Gauvain!"

Nede fra hulvejen, han listede sig frem ad, kunne man ikke se avlsgårdens tage, som han havde på venstre hånd. Han gik langs med en stejl brink, helt dækket med blomstrende

tornblad. Ved brinkens fod tabte blikket sig straks mellem træerne, hvis løv var ligesom gennemtrukket med lys. Hele naturen var opfyldt af morgenfryd.

Pludselig undergik dette landskab en frygtelig forandring. Det var som et baghold, der brød frem, som et skybrud af vilde skrig og geværskud, der slog ned over disse i lys badede marker og skove, og til den side, hvor avlsgården lå, så man en vældig røg gennemlynet af flammer, som om landsbyen og gården var et knippe halm, der brændte. Denne bratte overgang var uhyggelig, det var som en eksplosion fra Helvede i den strålende morgenrøde. Marquien standsede.

Der er ingen, som ikke i et sådant tilfælde har gjort den erfaring, at nysgerrigheden er stærkere end frygt for fare; man vil vide besked, om det så skal koste livet. Han gik op på brinken, ved hvis fod hulvejen lå. Man kunne ses der oppe, men man kunne også se. I løbet af nogle minutter var han der.

Der blev skudt, og der var ildløs. Avlsgården var midtpunktet for, Gud ved hvilke, frygtelige begivenheder. Hvad var der på færde? Var avlsgården blevet angrebet? Af hvem? Var det en kamp der stod? Var det ikke snarere en militær eksekution? De blå straffede tit – det var pålagt dem ved et revolutionært dekret – genstridige byer og gårde ved at stikke ild på dem. Man brændte for eksempel enhver gård og enhver landsby, der ikke havde udført de af loven foreskrevne skovrydninger og banet vej i krattet for det republikanske rytteri. Var det nu tilfældet med Herbe-en-Pail? Det var åbenbart, at de lovbefalede rydninger ikke var blevet foretaget på Tanis' og Herbe-en-Pails enemærker. Var det straffen for det? Fortroppen, der holdt

gården besat, hørte jo til en af de eksekutionskolonner, der gik under navnet Helvedes-kolonner.

Et meget tæt buskads omgav på alle sider den højde, på hvis top marquien havde taget stade for at iagttage begivenhedernes gang. Det kaldtes Herbe-en-Pail krattet, men var i virkeligheden snarere en skov, strakte sig helt hen til gården og gennemkrydsedes som alle skove i Bretagne af et net af kløfter, stier og hulveje, der dannede labyrinter, som republikanernes hære fo'r vild i.

Var det en eksekution, måtte den være blevet udført med grumhed, for det var gået i en fart. Borgerkrigenes vildhed medfører sådanne rå voldshandlinger. Mens marquien, der fortabte sig i gisninger og ikke kunne blive enig med sig selv, om han skulle blive, hvor han var, eller gå ned igen, spejdede og lyttede, hørte denne ødelæggelsens larm op eller spredte sig. Han så en rasende og overstadig kåd flok sprede sig i skoven, og der blev en uhyggelig myldren under træerne. Man trængte ind i skoven fra avlsgården. Trommerne hvirvlede, der blev ikke længere affyret skud. Det gjorde nu nærmest indtryk af en jagt. Man syntes at ransage skoven, at søge færten, at forfølge. Det var åbenbart, at man søgte efter nogen. Der lød en forvirret summen af vrede og sejrsstolte ord, som man ikke kunne skelne, men pludselig lød der noget, som hørtes tydeligt igennem larmen. Det var et navn, som blev gentaget af tusind stemmer:

"Lantenac! Lantenac! Marquis de Lantenac!"

Det var ham, de søgte.

6

Pludselig blev buskadset omkring ham fra alle sider på én gang fyldt af geværer, bajonetter og sabler, en trefarvet fane hævede sig i halvmørket, råbet Lantenac lød for hans øren, og ved hans fødder kom vilde ansigter til syne mellem træstammer og grene.

Der, hvor marquien stod, kunne han ses fra ethvert punkt i skoven. Han så knapt dem, der råbte hans navn, men de så alle sammen ham. Han så kun de flammende øjne, der var rettet imod ham. Han tog sin hat af, bøjede skyggen op, rev en lang, tør torn af en busk, tog en hvid kokarde op af lommen, gjorde den og skyggen fast med tornen, satte atter hatten på hovedet og sagde med høj røst:

"Jeg er den, I søger. Jeg er marquis de Lantenac, vicomte de Fontenay, prins af Bretagne, chef for de kongelige hære. Lad os få en ende på det. Læg an! Fyr!" og idet han rev sin gedeskinds vest op, blottede han sit bryst. Han så ned og søgte med blikket de anlagte geværer; han var omgivet af knælende mænd. Der lød et vældigt råb: "Lantenac leve! Nådigherren leve! Generalen leve!" og i det samme fløj hattene i luften, folkene svang sabler og stokke med brune, uldne huer på. Det var en vendéeisk friskare, han var omringet af. Den havde straks kastet sig på knæ for ham, så snart den så ham. Alle disse af grumhed flammende øjne var rettet imod ham med et udtryk af vild kærlighed.

Friskaremændene var bevæbnet med bøsser, sabler, leer, stænger og stokke. De bar alle store filthatte eller brune huer med hvide kokarder, en mængde rosenkranse og amuletter, vide benklæder åbne ved knæene, gedeskindskofter og

lædergamacher. Deres knæ var nøgne og håret langt. Nogle så grumme, alle enfoldige ud.

En ung, køn mand banede sig vej imellem de knælende hen til generalen. Han var klædt som de andre, men havde hvide hænder og en fin skjorte, og over koften bar han et hvidt silkeskærf, i hvilket der hang en kårde med forgyldt fæste. Da han var nået helt op på åsen, kastede han hatten fra sig, tog skærfet af, knælede, rakte marquien skærfet og kården og sagde:

"Det var virkelig Dem, vi søgte. Her er min chefkårde. Disse mænd har hidtil stået under min kommando, nu står de under Deres. Jeg forfremmes ved at komme til at tjene under Dem. Modtag vor hyldest, nådigherre. Giv Deres ordrer, general!"

Derpå gav han et tegn, og nogle, mænd, som bar en trefarvet fane, trådte frem og lagde fanen for marquiens fødder. Det var den, han havde skimtet mellem træerne.

"General," sagde den unge mand, "denne fane har vi nylig taget fra de blå i avlsgården Herbe-en-Pail. Jeg hedder Gavard, nådigherre, og har gjort tjeneste under marquis de la Rouarie."

"Det er godt," svarede marquien, og rolig og værdig bandt han skærfet med kården i om sig.

Derpå trak han kården, svang den over sit hoved og sagde: "Rejs Jer. Kongen leve!" alle rejste sig, og skoven genlød af et vildt, triumferende råb: "Kongen leve! Vor marquis leve! Lantenac leve!"

"Hvor mange er I?" spurgte marquien Gavard.

"Syv tusind."

Og mens de steg ned fra åsen, idet bønderne bøjede buskenes grene til side for marquis de Lantenac, fortsatte

Gavard:

"Det er ganske simpelt, nådigherre, et par ord er nok til at forklare det. Der behøvedes blot en gnist. Republikkens plakat har ved at åbenbare Deres ankomst bragt hele egnen til at rejse sig. Vi var for resten allerede under hånden blevet forberedt på den af borgmesteren i Granville, som er en af vore. I nat blev der ringet med stormklokkerne, og her er vi."

"Og I er syv tusind mand?"

"Ja, i øjeblikket. I morgen er vi femten tusind, det er alt, hvad egnen kan stille på benene. Vi tænkte nok, at De måtte være et eller andet sted her i skoven, og så søgte vi efter Dem."

"Og I har angrebet de blå i Herbe-en-Pail?"

"De kunne ikke høre stormklokkerne for blæsten og anede ingenting. Folkene i flækken, som er nogle klodrianer, havde taget godt imod dem, men i morges omringede vi gården. De blå lå og sov, og det hele var besørget i en håndevending. Jeg har en hest. Vil De gøre mig den ære at benytte den, general?"

"Ja."

En bonde førte en hvid, på militær vis opsadlet hest frem. Marquien besteg den uden at betjene sig af den hjælp, Gavard tilbød ham. "Hurra!" råbte bønderne. Gavard gjorde militær honnør og spurgte:

"Hvor vil De opslå Deres hovedkvarter, nådigherre?"

"Foreløbig i Fougères-skoven."

"Det er en af Deres egne syv skove, nådigherre."

"Vi må have en præst."

"Vi har en."

"Hvem?"

"Præsten i La Chapelle-Erbrée."

"Jeg kender ham. Han har været på Jersey."

En præst trådte frem og sagde:

"Tre gange."

Marquien vendte sig om imod ham.

"God dag, hr. pastor," sagde han, "der vil blive brug for Dem."

"Så meget des bedre, hr. marquis."

"De vil få fuldt op af folk at skrifte. Kun de, som selv vil. Vi tvinger ingen."

"Hr. marquis," sagde præsten, "Gaston i Guémenée tvinger republikanerne til at skrifte."

"Han er parykmager," sagde marquien, "når man skal dø, skal man have sin frihed."

Gavard, som var gået et øjeblik bort for at give nogle anvisninger, kom tilbage.

"Jeg venter på Deres ordrer, general," sagde han.

"Mødestedet er foreløbig Fougères-skoven. Lad folkene sprede sig og begive sig derhen."

"Der er givet ordre til det."

"Sagde De ikke, at folkene i Herbe-en-Pail havde taget godt imod de blå?"

"Jo, general."

"Har I brændt gården?"

"Ja."

"Har I brændt landsbyen?"

"Nej."

"Brænd den."

"De blå prøvede på at sætte sig til modværge, men de var kun halvandet hundrede, og vi var syv tusind."

"Hvad var det for blå?"

"Af Santerres folk."

"Ham, som lod trommerne røre, da de halshuggede kongen? Så er det altså en bataljon fra Paris? Hvad hedder den?"

"Der står 'Rødhuernes bataljon' på fanen."

"De udyr!"

"Hvad skal vi gøre med de sårede?"

"Skyd dem ned."

"Hvad skal vi gøre med fangerne?"

"Skyd dem ned."

"Der er en firsindstyve stykker."

"Skyd dem ned allesammen."

"Der er to kvinder imellem."

"Skyd dem med."

"Og tre børn."

"Før dem bort, så får vi se, hvad vi skal stille op med dem."

Marquien sporede sin hest.

7

Mens dette gik for sig i nærheden af Tanis, havde tiggeren sat kursen ad Crollon til. Han havde, mens han vandrede ad hulvejene, under de store, tunge løvmasser, ikke givet agt på noget og dog haft øjnene med sig, som han sagde, mere drømmende end tankefuld, for den, som er tankefuld, har et mål, det har den, som giver sig sine drømme i vold, ikke. Han standsede nu og da, spiste en håndfuld syrer, drak af kilderne, hævede undertiden hovedet, når han hørte larm i det fjerne, og gav sig så atter naturens blændende trolddomsmagt i vold, lod solen skinne på sine pjalter, hørte måske den larm, menneskene gjorde, men lyttede kun efter fuglenes sang. Han var gammel

og langsom til bens. Han kunne ikke gå langt, en fjerdingvej gjorde ham træt, som han havde sagt til marquis de Lantenac. Han gjorde en omvej ad Croix-Avranchin til, og det var allerede aften, da han vendte om derfra. Lidt oven for Macey førte stien, han fulgte, ham op på en skovløs høj, hvorfra man kunne se langt bort, mod vest helt ud til havet. Han blev opmærksom på en stærk røg. Røg og røg er to ting, den kan betyde fred, og den kan betyde krig, liv og død, den kan hidrøre fra det fornøjeligste i verden, fra en arne, eller fra det rædselsfuldeste i verden, en ildebrand, dens skyer, der spredes for vinden, kan bære bud om menneskers lykke og ulykke.

Den røg, Tellmarch så, var ikke hyggelig. Den var sort, med pludselige røde glimt, som om det bål, den steg op fra, var ved at slukkes. Den steg op over Herbe-en-Pail. Tellmarch skyndte sig af sted i retning af denne røg. Han var meget træt, men han ville vide, hvad den betød. Han kom op på toppen af en ås, under hvilken landsbyen og avlsgården lå, eller havde ligget, for de lå der ikke mere. Herbe-en-Pail var en hob brændende ruiner.

Der er noget, som det er endnu sørgeligere at se brænde end et palads, det er en hytte. En brændende hytte er et hjerteskærende syn. Ødelæggelsen, der slår ned på elendigheden, gribben, der slår klo i ormen, der er noget unaturligt deri, som snører hjertet sammen. Tellmarch blev for en stund forvandlet til en støtte, som bibelhistorien fortæller, at Lots hustru blev. Det syn gjorde ham stiv af skræk. Ødelæggelsens vederstyggelighed fuldbyrdedes i stilhed. Ikke et skrig hørtes, ikke et suk trængte gennem denne røg, bålet gjorde sin gerning og fortærede landsbyen, uden at man hørte

anden lyd derfra end bjælkernes bragen og stråtagenes knitren. Nu og da splittedes røgen, og hvor de sammenstyrtede tage havde været, så man ned i gabende værelser. Nogle træer i en kastanjelund tæt ved husene havde fænget og stod i luer. Han lyttede, om han dog ikke skulle høre en menneskelig stemme, nogen, som råbte eller kaldte, men alt var tyst. Var da alle flygtet? Hvor var de mennesker, der havde levet og arbejdet i Herbe-en-Pail?

Tellmarch steg ned af højen. En frygtelig gåde lå for ham. Han nærmede sig langsomt med stirrende blik. Han følte sig til mode, som om han var et genfærd ved denne grav. Han kom til det sted, hvor avlsgårdens port havde været, og så ind i gården, hvis mure var faldet. Hvad han hidtil havde set, var for intet at regne. Hvad han nu så, fyldte ham med rædsel. Midt i gården lå der en sort dynge, hvis former trådte vagt frem i flammeskæret på den ene side og månelyset på den anden. Det var en dynge mennesker, og disse mennesker var døde. Omkring dyngen var der en stor, svagt rygende pøl. Flammerne spejlede sig i den, men den havde ikke deres skær nødig for at være rød. Det var blod.

Tellmarch trådte nærmere. Han gav sig til at undersøge disse menneskelegemer et efter et. De var døde allesammen. Det var lig af soldater, allesammen barbenede, man havde taget skoene af dem, deres våben havde man også taget. De havde endnu deres blå uniformer på. Hist og her i dyngen skimtede man gennemskudte hatte med trefarvede kokarder. Det var republikanere, parisere, som dagen i forvejen havde haft deres kvarter i Herbe-en-Pail. De var blevet skudt ned på kommando, hvilket kunne ses af den symmetriske stilling, ligene lå i. De var

alle sammen døde. Der lød ikke så meget som en rallen fra dyngen.

Tellmarch undersøgte alle ligene uden at forbigå et eneste. De var alle gennemborede af kugler. De, der havde skudt dem, havde rimeligvis haft for travlt med at komme andetsteds hen til at give sig tid til at begrave dem.

Da han ville gå, faldt hans blik på en lav mur i gården og på fire fødder, som stak frem bag et hjørne af dem. De var mindre end de andre og havde sko på. Tellmarch gik derhen. Det var kvindefødder. To kvinder lå ved siden af hinanden bag muren, de var også blevet skudt. Tellmarch bøjede sig over dem. Den ene af dem havde en slags uniform på, ved siden af hende lå et knust og tømt anker. Det var en marketenderske. Hun havde fire kugler i hovedet. Hun var død. Tellmarch undersøgte den anden. Det var en bondekvinde. Hun var bleg, og munden stod vidt åben. Øjnene var lukkede. Hun havde intet sår i hovedet. Hendes pjaltede kjole var gået op, da hun faldt, så man så hendes bryst halv nøgent. Tellmarch tog den helt til side og så på den ene skulder det runde sår af en kugle. Nøglebenet var knust. Han så på dette gustne bryst. "Moder og amme!" mumlede han. Han rørte ved hende; hun var ikke kold endnu. Han lagde hånden på hendes hjerte og følte det slå svagt. Hun var ikke død.

Tellmarch rejste sig og råbte med frygtelig stemme:

"Er her da ingen her?"

"Er det dig, Tiggeren?" svarede en stemme så sagte, at man knapt kunne høre den, og i det samme kom et hoved frem fra et hul i ruinerne, og straks efter kom et andet ansigt til syne et andet sted. Det var to bønder, der havde skjult sig, de eneste,

der var sluppet derfra med livet. Tiggerens stemme havde beroliget dem og fået dem til at komme frem fra de kroge, hvor de lå og krøb sammen. De rystede endnu over hele kroppen, da de gik ben imod ham. Tellmarch havde kunnet skrige, men tale kunne han ikke. Han pegede på kvinden, der lå ved hans fødder.

"Er der liv i hende endnu?" sagde den ene af bønderne.

Tellmarch nikkede.

"Er der også liv i den anden kvinde?" spurgte den anden bonde.

Tellmarch rystede på hovedet. Den af bønderne, der først var kommet frem, sagde så:

"Alle de andre er døde, ikke sandt? Jeg så det. Jeg var nede i min kælder. Hvor man i sådant et øjeblik takker Gud for, at man ingen familie har. Mit hus brændte. Herre Jesus, de dræbte dem alle sammen! Konen der havde børn, tre børn, ganske små. Børnene råbte: 'Moder!' Moderen råbte: 'Mine børn!' Å Gud, å Gud, jeg så det hele. De, som øvede myrderiet, er borte. De var fornøjede med, hvad de havde fået gjort. De bortførte de små og dræbte moderen. Men hun er ikke død, er hun vel? Tror du, du kunne frelse hende, Tigger? Skal vi hjælpe dig med at bære hende hen i din hule?"

Tellmarch nikkede. Skoven stødte op til avlsgården. De fik i en fart lavet en båre af løv og bregner. På den lagde de konen, som stadig ikke rørte sig, og bar den så ind i skoven. Den ene bonde ved hovedenden, den anden ved fødderne, Tellmarch støttede hendes arme og følte hendes puls. Undervejs snakkede de to bønder og vekslede forfærdede udbrud over det blodige legeme, på hvis ansigt månen kastede sit blege skær.

"Dræbe dem alle sammen!"

"Brænde alting!"

"Å Herre Gud, skal det nu gå sådan til."

"Det var den store, gamle mand, der ville have det."

"Ja, det var ham, der gav ordre til det."

"Jeg så ham ikke, da de skød dem. Var han der?"

"Nej, han var draget bort. Men det skete alt sammen efter hans ordre."

"Ja, så er det jo ham, der har gjort det hele."

"Han havde sagt: Dræb, brænd, ingen pardon!"

"Det er en marquis."

"Ja, det er jo vores marquis."

"Hvad hedder han?"

"Hr. de Lantenac."

Tellmarch vendte øjnene mod himlen og mumlede imellem tænderne:

"Det skulle jeg have vidst!"

2. del

I Paris

1. bog: Cimourdain

1

Pariserne førte i de dage et fuldstændig offentligt liv. Man spiste ved borde, der var dækket uden for gadedørene. Kvinder sad på kirketrapperne og plukkede charpi, mens de sang Marseillaisen; Monceaux- og Luxembourg-parkerne var forvandlet til øvelsespladser. På alle gadehjørner var våbensmede i fuldt arbejde, man lavede geværer i de forbigåendes påsyn, og de klappede i hænderne ad det. Fra alles læber lød ordene: "Tålmodighed! Vi har revolution!" Man smilede heroisk. Man gik i teatret som athenienserne under den peloponnesiske krig.

Tyskerne var uden for byens porte; rygtet gik, at kongen af Preussen havde givet ordre til at sikre ham loger i operaen. Alt var forfærdeligt, men ingen var forfærdet. Den frygtelige lov om de mistænkte medførte, at alle følte faldøksen svæve over deres hoveder. En prokurator Séran, som var blevet angivet, sad i slåbrok og tøfler ved vinduet og spillede på fløjte, mens han ventede på, at de skulle komme og arrestere ham.

Ingen syntes at have tid; alle havde hastværk. Der var ikke en hat, som ikke bar kokarde. Kvinderne sagde: "Den røde hue klæder os." Hele Paris syntes at ligge i flytning. Marskandiserne havde overflod af kroner, bispehuer, sceptre af forgyldt træ, liljer og deslige, der var brudt ned fra de kongelige slotte, det var kongerigets nedrivning, der var i gang. Folk, som handlede med gamle klæder, solgte korkåber og messehagler. Hos Porcherons og Ramponneau lod folk med præstekjoler og

messesærke på og ridende på æsler, der havde alterklæder til skaberak, vinen servere i kirkekar. I St. Jacques-gaden standsede nogle barbenede brolæggere en handelsmands karre med skotøj, skillingede sammen og købte femten par sko, som de sendte til Konventet til soldaterne.

Overalt så man buster af Franklin, Rousseau, Brutus og Marat med. Kun få store butikker var åbne. Krambod- og legetøjsvarer blev kørt omkring i vogne trukket af kvinder, oplyste af tællelys, hvis tælle dryppede ned på varerne. Forhenværende nonner med blonde parykker holdt bod under åben himmel. En lappeskrædderske sad i en lille fjællebod og stoppede strømper for folk; det var en grevinde; syersken der var en markise.

Avissælgerne løb om og udbød de nyeste nyheder. De omvandrende gadesangeres tal voksede stadig. Publikum hyssede den kongeligsindede sanger Pitou ud, som for resten var en modig mand, for han sad arresteret to og tyve gange og blev stillet for revolutionstribunalet, fordi han havde klappet sig på bagen, da han udtalte ordet "borgersind". Da han skønnede, at hans hoved var i fare, udbrød han: "Men det er jo den anden ende, jeg har forbrudt mig med." Det fik dommerne til at le og frelste ham.

Man gjorde hinanden opmærksom på visse kendte folk, for eksempel Voullant, der aldrig forsømte nogen guillotineringsdag og altid fulgte med de dødsdømtes kærrer – han kaldte det "at gå til den røde messe". Man så militærskolens elever marchere forbi, dem, som Konventet i sine dekreter betegnede som "Marsskolens aspiranter," folket som "Robespierres pager." Man læste Frérons proklamationer med

deres angivelser af folk, han havde mistænkt for "negotianisme Note 1)".

Helgen- og kongestatuerne ved Invalide-hotellet var udstafferede med jakobinerhuer. På gadehjørnernes afvisersten spillede man kort, og selv kortene var i fuld revolution. Kongerne var afløste af genier, damerne af frihedsgudinder, knægtene af figurer, der symboliserede ligheden, og esserne af lovene. Man gravede i de offentlige haver, ploven arbejdede i Tuilerierne.

Med alt dette blandede sig, især hos de overvundne partier, en vis hovmodig livstræthed. Således skrev en mand til den offentlige anklager: "Gør mig den tjeneste at skille mig af med livet. Jeg bor der og der." Overalt sås aviser. Parykmagersvende kreppede damernes parykker, mens principalen læste *Le Moniteur* højt. Handelsfolk solgte på offentlig gade "emigrantvin". Brød, kul og sæbe var der mangel på. Man så flokke af malkekøer komme ind fra provinserne. Lammekødet kostede femten francs pundet. Et opslag fra Kommunen fastsatte forbruget af kød til et pund pro persona i ti dage. Revolutionen søgte at lindre nøden ved to farlige midler, ved at udstede seddelpenge og ved at fastsætte et maksimum for indkøb, men det gik godt og frelste landet. Fjenderne, såvel emigranterne i Koblenz, hvor de havde deres hovedkvarter, som fjenden i London spekulerede i seddelpengene.

Piger gik omkring og falbød lavendelvand, strømpebånd og hårfletninger og tog opgæld af seddelpengene. Der var masser af sådanne spekulanter fra Vivienne-gaden med smudsige støvler, fedtet hår og ræveskindshuer og fra Valois-gaden med lakerede støvler, tandstikker i munden og filthat på hovedet, og

de var alle sammen dus med de omtalte piger. Folket gjorde jagt på dem ligesom på tyvene, som royalisterne kaldte "aktive borgere". Tyverier blev der for øvrigt ikke begået mange af. Nøden var grum, men redeligheden stoisk. Barbenede og forsultne mennesker gik med nedslagne øjne forbi juvelérbutikkerne. Ved en husundersøgelse, som sektionen Antoine anstillede hos Beaumarchais, plukkede en kvinde en blomst i haven. Folket straffede hende for det med ørefigen. Brænde kostede 400 francs favnen. Man så folk save deres senge itu på gaden.

Om vinteren var brøndene frosne; et par spande vand kostede tyve sous. En louisd'or gjaldt 3.950 francs. En tur i en hyrevogn kostede 600 francs. En grønthandler havde en omsætning af 20.000 francs om dagen. En tigger sagde: "Forbarm Dem over mig og hjælp mig, jeg mangler 230 livres for at kunne betale mine sko."

På broenderne så man kolossale figurer forestillende koalitionens fald. Der fandtes ingen modløshed hos dette folk, kun glæde over at have gjort ende på tronerne. Frivillige strømmede til, hver gade stillede en bataljon Fanerne havde hver sin devise; på Kapuciner-distriktets læste man: "Ingen skal få lov at klippe os!" På en anden: "Intet andet adelskab end hjertets!" På alle mure var der store og små plakater, hvide, gule, grønne, røde, trykte eller håndskrevne, på hvilke man læste råbet "Republikken leve!" Småbørnene stammede revolutionsvisen *Ça Ira*.

Disse småbørn var den ubegrænsede fremtid.

Dette byens tragiske fysiognomi afløstes efter den 9. thermidor (27. juli 1794), da rædselsregimentet ophørte ved

Robespierres fald, af et kynisk, hvis hovedtræk var en overstadig livsglæde, en usund letsindighed og lystighed.

Men i 1793, det år, vi her dvæler ved, havde Paris' gader endnu hele det storslåede og barske udseende, der var betegnende for revolutionens begyndelse. De havde deres talere som Varlet, der kørte om med en fjællebod på hjul, fra hvilken han holdt taler til de forbigående. De havde deres helte og deres yndlinge. Nogle af disse populære folk gjorde skade, andre gavn. En af dem var både redelig og ulykkebringende. Det var Cimourdain.

2

Cimourdain var en ren, men mørk samvittighed. Han havde det absolutte i sig. Han havde været præst, hvilket betyder noget. Mennesket kan ligesom himlen have en mørk renhed, dertil behøves blot, at noget formørker hans sjæl. Præstevirksomheden havde formørket Cimourdains. Den, som har været præst, bliver ved at være det. Det, der gør det mørkt i os, kan lade stjernerne i os uforstyrrede. Cimourdain var rig på dyder og sandheder, men de lyste gennem mørke.

Hans historie var ganske kort. Han havde været landsbypræst og lærer i et fornemt hus. Så havde han fået en lille arv og gjort sig fri.

Frem for alt var han ihærdig. Han brugte tænkningen, som man bruger en tang. Han anså sig ikke for berettiget til at slippe en tanke, før han var helt færdig med den. Han tænkte med lidenskab. Han kunne alle europæiske sprog og kendte lidt til nogle af de andre. Denne mand studerede uafbrudt, hvilket hjalp ham til at bevare sin kyskhed, men intet er farligere end således at gøre vold på sig selv. Som præst havde han

tilfældigvis, af stolthed eller sjælshøjhed holdt sine løfter, men han havde ikke kunnet bevare sin tro. Videnskaben havde tilintetgjort den, dogmet var gået tabt for ham. Derpå havde han, da han nærmere undersøgte sin sjælstilstand, følt sig ligesom lemlæstet, og da han ikke kunne slippe for at være præst, havde han arbejdet på at blive menneske igen, men under det arbejde var han streng imod sig selv. Man havde forment ham at stifte familie, så valgte han fædrelandet. Man havde nægtet ham en hustru, så blev menneskeheden hans brud. En sådan fylde er i virkeligheden tomhed.

Da hans forældre, som var bønder, gjorde ham til præst, var det deres mening, at han skulle træde ud af folkets rækker; nu var han trådt ind i dem igen. Og det havde han gjort med lidenskab. Han omfattede de lidende med en faderlig ømhed. Fra præst var han blevet filosof, og fra filosof var han blevet forvandlet til en kæmpe. Ludvig den Femtende levede endnu, da Cimourdain allerede begyndte at føle sig som republikaner. Som medlem af hvilken republik? Måske Platons, måske Drakons.

Det var ham forbudt at elske, så gav han sig til at hade. Han hadede løgnen, monarkiet, teokratiet, sin præstekjole; han hadede sin samtid og råbte højt på fremtiden, han følte, han skimtede den, han anede, at den ville blive gruopvækkende og herlig; han anede som løsning af den menneskelige elendighed noget som en hævner, der samtidig var en forløser. Han tilbad allerede på afstand omvæltningen.

I 1789 var denne omvæltning kommet og havde fundet ham rede. Cimourdain havde kastet sig ind i denne menneskehedens uhyre fornyelsesproces med logik, det vil for

et menneske af hans karakter sige fuldstændig ubønhørlig. Logikken lader sig ikke formilde. Han havde oplevet de store revolutionsår og havde følt al den gysen, alle disse storme medførte; i -89 Bastillens fald, enden på folkets pinsler; i -90 den 19. juni, enden på lensadelens magt; i -91 Varennes, enden på kongedømmet; i -92 republikken. Han havde set revolutionen rejse sig, og han var ikke den mand, som blev bange for denne jætte, langt fra, denne vækst i alt havde oplivet ham, og skønt han allerede næsten var gammel – han var halvtredsindstyve år, og en præst ældes hurtigere end andre mænd – var han også begyndt at vokse. Fra år til år havde han set begivenhederne vokse, og han var vokset som de. Han havde til at begynde med frygtet for at revolutionen skulle blive dødfødt, han så, at den havde både fornuften og retten på sin side, han ville også, at den skulle have fremgang, og jo mere gru, den vakte, des roligere følte han sig. Han ville, at denne Minerva, der var kranset med fremtidens stjerne, også skulle være en Pallas og have Medusahovedet i sit skjold. Han ville, at hendes guddommelige øje i nødsfald skulle kunne slynge helvedes lyn imod dæmonerne og sætte rædsel imod rædsel.

Således nåede han til 1793.

1793 er Europas krig med Frankrig og Frankrigs krig med Paris. Og hvad er revolutionen? Det er Frankrigs sejr over Europa og Paris' sejr over Frankrig. Derfor er dette forfærdelige år uendeligt større end hele resten af århundredet. Det er et skæbnesvangert år. Stormen raser i hele sin vrede og hele sin vælde. Cimourdain følte sig vel tilpas ved det. Denne lidenskabelige, vilde og glimrende tid passede for hans vingefang. Som havørnen var denne mand i sit indre fuld af dyb

ro og samtidig opsat på at give sig i kast med farer udadtil. Der gives stormånder; han var en af dem.

Han bar på en dyb medlidenhed, men kun over for samfundets stedbørn. Over for lidelser, som vækker rædsel, ofrede han sig. Intet vakte hans væmmelse, det var hans måde at gøre godt på. De ædle handlinger, der er modbydelige at se på, er de vanskeligste at udøve, dem foretrak han. En dag var en mand på hospitalet ved at kvæles af en svulst i struben, en frygtelig, stinkende, måske smitsom byld, som øjeblikkelig måtte tømmes, hvis den syge ikke skulle dø. Cimourdain var til stede; han satte munden til svulsten, sugede den ud, spyttede indholdet ud efterhånden, som han fik munden fuld, og frelste mandens liv. Da han den gang endnu bar præstedragt, sagde en til ham:

"Gjorde De det for kongen, ville De blive biskop."

"Jeg ville ikke gøre det for kongen," svarede Cimourdain.

Denne gerning og dette svar gjorde ham populær i Paris' skumleste kvarterer. Han var det i den grad, at han kunne gøre, hvad han ville, med dem, der lider, græder og truer. Da vreden mod kornpugerne var på sit højeste punkt, hindrede Cimourdain med et ord plyndringen af en båd og fik den rasende hob, der standsede vognene ved St. Lazare-bommen, til at gå fra hinanden.

Det var ham, som to dage efter stormen på Tuilerierne fik folket til at omstyrte kongernes billedstøtter. Det var på hans opfordring, at folket skænkede armen af Ludvig XVs statue, det eneste af den, der ikke blev slået sousstykker af, til Latude, der havde været begravet i Bastillen i syv og tredive år. Hvem skulle, da Latude levende rådnede op i dette fængsel med halsjernet

om halsen og lænken om livet, efter denne konges befaling, hvis billedstøtte dominerede Paris, have tænkt sig, at dette fængsel og denne billedstøtte skulle blive omstyrtet, at han skulle stige op af graven og kongedømmet ned i den, at han, fangen, skulle blive ejer af den hånd, der havde underskrevet ordren til hans fængsling, og at der ikke skulle blive andet tilbage af denne skarnets konge end denne bronzehånd!

Cimourdain hørte til de mennesker, i hvis sjæl der lyder en røst, og som lytter til den. Den slags mennesker synes adspredte, men de er det ikke, de er opmærksomme. Cimourdain vidste alt og var uvidende om alt. Han kendte videnskaben til bunds og var uvidende om alt, hvad der angik det praktiske liv. Deraf kom hans strenghed. Han havde bind for øjnene ligesom Homers Themis. Han havde den samme blinde sikkerhed som pilen, der kun ser målet og flyver imod det. I en revolution er intet så farligt som den lige vej. Cimourdain gik den lige vej, og det blev skæbnesvangert. Han troede, at under sociale omvæltninger får man fast grund under fødderne, når man når det yderste punkt, en vildfarelse, der er almindelig hos folk, som sætter logikken i fornuftens sted. Han gik videre end Konventet, han lod Kommunen langt bag sig. Han var medlem af Bispeklubben, som førte dette navn, fordi den holdt sine møder i en sal i det gamle bispepalads. Det var snarere en forsamling end en klub. Dér mødte ligesom i Kommunen disse tavse og betydningsfulde tilskuere, der, som Garat siger, "havde lige så mange pistoler på sig, som de havde lommer". Bispeklubben var en besynderlig blanding, på en gang kosmopolitisk og parisisk, hvilket ikke indeholder nogen modsigelse, for folkenes hjerte banker i Paris. Der foregik den

store plebejiske hvidglødning. I sammenligning med Bispeklubben var Konventet koldt og Kommunen lunken. Den var en af disse revolutionære dannelser, der ligner vulkanske dannelser; den omfattede alt, uvidenhed, dumhed, redelighed, heltemod, vrede og ordenssans. Der var mænd i den, som var Sparta værdige, og mænd, som var værdige til tugthuset. De fleste var vanvittige fanatikere, men ærlige. Girondinerne havde ladet en mærkelig ytring falde: "Tag jer i agt, parisere. Der skal ikke blive sten på sten tilbage af jeres by, og den tid skal komme, da man skal lede efter stedet, hvor den stod." Denne ytring havde fremkaldt Bispeklubben. Mænd af alle nationer havde følt trang til at fylke sig tæt om Paris. Cimourdain havde sluttet sig til denne gruppe. Den virkede imod de reaktionære. Den var fremgået af den almindelige trang til voldsomhed, der er revolutionernes frygtelige og hemmelighedsfulde side. Stærk ved denne kraft havde Bispeklubben straks taget sit stade. Under de begivenheder, der rystede Paris, var det Kommunen, der affyrede kanonen, Bispeklubben, der ringede med stormklokken.

Cimourdain troede i sin uforsonlige åbenhed, at alt er retfærdigt i sandhedens tjeneste, og det gjorde ham skikket til at beherske de yderligst gående partier. Skurkene vidste, at han var ærlig, og de føler sig altid smigrede ved at have dyden i spidsen. De holdtes i respekt af Cimourdain, og det var undertiden tilstrækkeligt til at afholde de værste af dem fra at skeje ud, at de følte, at denne farlige overbeviste oprigtighed var på sin post over for dem. Flertallet i klubben bestod især af fattige og af voldsomme, men gode mennesker, der troede på Cimourdain og fulgte ham.

Kommunen passede på Konventet, Bispeklubben passede på Kommunen. Cimourdain havde sønderrevet mere end én tråd i de rænker, der spandtes af magthaverne. Han stod i klubben på en god fod med alle; han talte spansk med Gusman, italiensk med Pio, fransk med Pereyra, tysk med østrigeren Proly. Han skabte overensstemmelse mellem alle disse stridige elementer, hvilket gav ham en hemmelighedsfuld og stærk stilling, der gjorde ham frygtet. Han havde de ubønhørliges magt; syndefri, som han var, troede han, at han var ufejlbar. Ingen havde nogen sinde set ham græde. En utilgængelig, iskold dyd. Han var på gruful måde et retfærdigt menneske.

For en præst gives der ingen middelvej i revolutionen; en præst kunne kun kaste sig ind i den af de laveste eller af de højeste bevæggrunde, han måtte enten være en usling eller en ophøjet personlighed. Cimourdain var en ophøjet personlighed, men han var ophøjet i ensomhed, på randen af en afgrund.

Cimourdain så ud som et almindelig menneske. Han var ligeglad, hvorledes hans påklædning var, blot den var tarvelig. Som ung havde han været kronraget, som gammel var han skaldet; den smule hår, han havde, var gråt; hans pande var bred; han talte barsk, lidenskabeligt og højtideligt; stemmen var hård, udtrykket bydende; et bedrøvet og bittert træk om munden, et klart og dybt blik og et vist harmfuldt udtryk over hele ansigtet.

Således var Cimourdain. Ingen nu om stunder kender hans navn. Historien har sådanne frygtelige ukendte.

3

Var en sådan mand et menneske? Kunne menneskehedens tjener have nogen følelse? Var han ikke for meget sjæl til at have et hjerte? Kunne denne favn, der åbnede sig for alt og alle, have særlig plads for nogen enkelt?

Kunne Cimourdain elske? Vi må svare ja.

Da han var ung og lærer i et næsten fyrsteligt hus, havde han haft en elev, husets søn og arving, og ham elskede han. Det er så let at elske et barn. Hvad tilgiver man ikke et barn? Man tilgiver det, at det er adelsmand, fyrste, konge. Barnealderens uskyld bringer slægtens forbrydelser i glemme, barnets svaghed bringer dets rang og højhed i glemme. Slaven tilgiver det, at det er herre, den gamle neger tilbeder den hvide pusling.

Cimourdain havde fattet en lidenskabelig kærlighed til sin elev. Alt, hvad der var i ham af kærlighed, var så at sige slået ned på dette barn; det var blevet et bytte for dette hjerte, der var fordømt til ensomhed. Han elskede det med alle former af ømhed på en gang, som fader, som broder, som ven, som skaber. Denne lille adelsmand havde han gjort et menneske af; hvem ved, måske et stort menneske, således drømmer man jo. Uden familiens vidende havde han bibragt den unge vicomte al den attrå efter fremskridt, han selv bar på, havde indpodet ham sin dyds farlige smitstof, havde fået sin samvittighed, sin overbevisning, sit ideal til at gå over i blodet på ham. Han havde gydt folkets sjæl i denne aristokrathjerne.

Cimourdain var i åndelig forstand sin elevs fader. Hans virkelige fader var død, hans moder også, drengen havde ikke andre til at våge over sig end en blind bedstemoder og hendes broder, som altid var borte. Bedstemoderen døde, grandonklen

boede i Versailles eller opholdt sig ved hæren og lod den forældreløse dreng skøtte sig selv. Læreren havde altså fuldstændig fri hænder. Drengen havde, da han endnu var ganske lille, gennemgået en alvorlig sygdom, og mens han svævede imellem liv og død, havde Cimourdain våget over ham nat og dag og ved sin røgt og pleje reddet hans liv. Hans elev skyldte ham ikke blot sin opdragelse og sine kundskaber, men også liv og helse. Vi tilbeder dem, der har os at takke for alt. Cimourdain tilbad dette barn.

Den adskillelse, livet naturligt fører med sig, var kommet. Da opdragelsen var endt, måtte Cimourdain forlade barnet, der nu var blevet en ung mand. Med hvilken kulde og ubevidst grusomhed går ikke den slags adskillelser for sig, hvor roligt afskediger en familie ikke i reglen læreren, som lader sin tanke blive tilbage hos barnet, og ammen, som har givet det sit legemes kraft. Cimourdain havde fået sin betaling og måtte vende tilbage fra den fornemme verden til de lavere lag, den unge herre, der var officer fra vuggen af og straks blev gjort til kaptajn, var rejst til en eller anden garnisonsby. Den ringe lærer, der allerede i hjertet var en oprørsk præst, var vendt tilbage til kirkens nederste etage, den lavere præstestand, og havde tabt sin elev af sigte.

Revolutionen var kommet; mindet om dette væsen, han havde skabt et menneske af, blev ved at leve i ham under tingenes store omskiftelser. Denne elev, dette forældreløse barn var det eneste væsen her på jorden, han elskede.

Kunne en mand som han såres selv i en sådan følelse?

Vi vil få det at se.

Note 1: **Negotianisme:** Sætte personlig vinding over hensynet til fædrelandet. Overs.anm.

2. bog: Værtshuset i Rue du Paon

1

I Rue du Paon, Påfuglegaden, var der et værtshus – kaffehus blev det kaldt – med en bagstue, som nu er historisk berømt. Der mødtes stundom, næsten hemmeligt, mænd, der var så mægtige, og som der i den grad blev holdt øje med, at de tog i betænkning at tale offentligt sammen.

Den 28. juni 1793 om aftenen sad tre mænd sammen omkring et bord her, hver ved sin side af det, således at kun den fjerde stod tom. Klokken var omtrent otte. Det var endnu lyst på gaden, men i bagstuen var der allerede mørkt. En hængelampe kastede sit skær ud over bordet. Den ene af de tre mænd var bleg, ung, alvorlig, med tynde læber og et koldt blik. Der var i hans kind en nervøs trækning, som generede ham, når han smilede. Han var pudret, havde handsker på, og der var ikke en fold på hans velbørstede, helt tilknappede lyseblå frakke. Han havde nankinsbenklæder på, hvide strømper, højt halsbind, kalvekryds og sko med sølvspænder. Af de to andre var den ene næsten en kæmpe, den anden næsten en dværg. Den store var skødesløst klædt, havde en vid frakke på af skarlagenrødt klæde, halsen var bar, kun med et løst knyttet tørklæde om, der faldt ned over kalvekrydset. Knapperne i vesten var revet af, så den stod åben, han havde kravestøvler på, og hårene i hans paryk, der lignede en manke, strittede i vild uorden. Han var koparret, imellem brynene var der en harmfuld rynke, ved mundvigene et godmodigt træk; hans læber var tykke, tænderne store, øjnene funklende, hænderne som en

lastdragers. Den lille var gulbleg og syntes, når han sad ned, at være vanskabt. Han knejsede med hovedet, øjnene var blodsprængte, han havde blå og brune pletter i ansigtet; omkring det fedtede, glatkæmmede hår havde han et lommetørklæde bundet. Pande havde han ingen ting af, men en umådelig stor, skrækindjagende mund. Han havde benklæder på, der gik helt ned til fødderne, tøfler, en vest, der så ud til en gang at have været af hvid atlask, og over den en bluse, i hvis folder en skarp, lige linje lod ane en dolk.

Den første af disse mænd var Robespierre, den anden Danton, den tredje Marat.

Danton havde et glas og en med støv dækket flaske vin, Marat en kop kaffe og Robespierre en bunke papirer foran sig; oven på papirerne stod en stor messingsignet med en nøjagtig afbildning af Bastillen; ved siden af dem et svært, rundt, riflet blækhus af bly, og ved det lå en pen. Et kort over Frankrig var bredt ud midt på bordet. Uden for døren passede Marats køter, Laurent Basse, kommissionæren fra Cordeliergaden nr. 18, på. Marat havde pålagt ham ikke at lade andre komme ind i bagstuen til dem end folk fra Velfærdskomiteen, Kommunen eller Bispeklubben.

Forhandlingerne havde allerede varet længe, de drejede sig om papirerne, der lå på bordet, og som Robespierre havde læst op. Samtalen begyndte at blive højrøstet; det lød, som om de tre mænd knurrede af hinanden. Af og til kunne man udenfor høre høje udbrud. Laurent Basse lurede; han var i Marats tjeneste, men han tilhørte Bispeklubben.

2

Danton havde rejst sig og heftig skudt sin stol tilbage.

"Hør mig!" råbte han, "der er kun en ting, som er påtrængende, republikken i fare. Jeg kender kun ét, at befri Frankrig for fjenden. Over for det mål er alle midler gode. Alle! Alle! Når jeg skal møde alle farer, griber jeg til alle midler, og når jeg frygter alt, trodser jeg alt. Ingen halve forholdsregler, intet snerperi, når man gør revolution. Nemesis er ikke nogen snerpe. Lad os være frygtelige og gøre nytte. Ænser elefanten, hvor den sætter sine fødder? Lad os knuse fjenden."

"Det vil jeg gerne," svarede Robespierre blidt, "spørgsmålet er, hvor er fjenden?"

"Han er udenfor, og jeg har jaget ham ud," sagde Danton.

"Han er indenfor, og jeg passer på ham," sagde Robespierre.

"Og jeg skal jage ham ud igen," sagde Danton.

"Man jager ikke indre fjender ud."

"Hvad gør man da?"

"Man udrydder dem."

"Det går jeg ind på," sagde Danton, "men jeg siger Dem, Robespierre, at han er udenfor."

"Og jeg siger Dem, han er indenfor, Danton."

"Han er ved grænsen, Robespierre."

"Han er i Vendée, Danton."

"Rolig!" sagde Marat, "han er alle vegne, og I er fortabte."

Robespierre så på Marat og sagde roligt:

"Lad os nu blive færdige med almindelige talemåder. Jeg holder mig til enkelthederne. Dette her er kendsgerninger."

"Pedant!" brummede Marat.

Robespierre lagde hånden på papirerne foran ham og fortsatte:

"Jeg har læst Prieur de la Marnes depecher for jer. Jeg har meddelt jer de oplysninger, Gélambre har sendt. Krigen med udlandet er for intet at regne, Danton, borgerkrigen er alt. Krigen med udlandet er en rift på albuen, borgerkrigen er et kræftsår, der fortærer leveren. Af alt, hvad jeg har læst for jer, fremgår, at Vendée, som hidtil har været splittet imellem flere høvdinge, nu er ved at samle sig. Det vil for fremtiden have én høvding ..."

"En røverkaptajn," mumlede Danton.

"Det er," fortsatte Robespierre, "den mand, der gik i land den 2. juni ved Pontorson. I har set, hvad for en mand han er. Læg mærke til, at hans landgang falder sammen med de udsendte repræsentanters fængsling i det forræderske Calvados. Krigen i skovene organiseres efter en uhyre målestok. Samtidig forberedes en engelsk landgang. Jeg har forelagt jer et opsnappet brev, hvori det hedder, at 'tyve tusind rødkjoler fordelt blandt oprørerne vil få hundredtusinder til at rejse sig'. Når bondeopstanden er fuldt færdig, vil englændernes landgang finde sted. Fire dage efter er de i Rennes. Rennes er nøglen til Bretagne. Den, som har Rennes, har det hele. Når den er taget, falder Châteauneuf og St. Malo. Der er i Rennes en million kardæsker og halvtredsindstyve stykker feltskyts. Fra Rennes vil en kolonne kaste sig over Fougères, en anden over Vitré, en tredje over Redon. Da broerne er afbrudt, vil fjenden, som I udtrykkelig hørte, forsyne sig med pontoner og planker, og han vil få vejvisere til at vise ham, hvor kavaleriet kan gå over. Fra Fougères vil man rykke mod Avranches, fra Redon

mod Ancenis, fra Vitré mod Laval. Nantes vil overgive sig, Brest vil overgive sig. Fra Redon ligger vejen åben til Vilaine, fra Fougères til Normandiet, fra Vitré til Paris. I løbet af fjorten dage vil de have en hær på tre hundred tusind røvere, og hele Bretagne vil tilhøre kongen af Frankrig."

"Det vil sige kongen af England," sagde Danton.

"Nej, kongen af Frankrig," sagde Robespierre, "hvilket er meget værre. På fjorten dage jager vi en fremmed fjende bort, men der skal atten hundrede år til for at udrydde enevælden."

Danton, som havde sat sig igen, støttede albuerne på bordet og holdt tankefuld hænderne for ansigtet.

"I ser faren," fortsatte Robespierre, "fra Vitré ligger vejen til Paris åben for englænderne."

Danton hævede hovedet og lod sine store knyttede hænder falde ned på kortet som på en ambolt.

"Sig mig, Robespierre, lå vejen ikke åben til Paris for preusserne fra Verdun?"

"Nå, og hvad så?"

"Ja, så jager vi englænderne bort, ligesom vi gjorde med preusserne," sagde Danton, idet han atter rejste sig.

Robespierre lagde sin kolde hånd på Dantons feberhede næve.

"Danton, Champagne var ikke stemt for preusserne, men Bretagne er stemt for englænderne. At tage Verdun tilbage var krig med udlandet, at tage Vitré tilbage er borgerkrig. Det er en alvorlig forskel. Sæt Dem ned, Danton, og se på kortet i stedet for at tærske løs på det."

Men Danton var helt optaget af sine tanker.

"Det er et stærkt stykke!" udbrød han, "at se faren i vest, når den er i øst. Jeg indrømmer Dem, Robespierre, at England rejser sig ved havet, men Spanien rejser sig ved Pyrenæerne, Italien ved Alperne, Tyskland ved Rhinen, og den store russiske bjørn lurer i baggrunden. Faren slår kreds om os, Robespierre, og, vi er inde i kredsen. Udenfor har vi koalitionen, indenfor forræderiet. Hæren er stærkt medtaget. Der er ikke en bataljon, som nu tæller over fire hundrede mand. Alle vegne trænges vi hårdt, og på mange steder har vi forrædere. Imidlertid øges hertugen af Braunschweigs magt, og han rykker frem og planter den tyske fane på alle de franske fæstninger, han indtager. Markgreven af Brandenburg er for tiden Europas voldgiftsdommer; han stopper vore provinser i sine lommer. I skal få at se, at han tilkender sig selv Belgien. Man kunne fristes til at sige, at det er Berlin, vi arbejder for. Bliver det således ved, og vi ikke sætter en pind for det, har den franske revolution fundet sted til fordel for Potsdam, og dens eneste resultat vil være, at den har udvidet Frederik den Andens lille rige, så at vi har dræbt kongen af Frankrig for kongen af Preussens skyld."

Danton brast i en frygtelig skoggerlatter, som fik Marat til at smile.

"I har hver sin kæphest," sagde han, "De, Danton, Preussen, De, Robespierre, Vendée. Jeg vil også holde mig til enkeltheder. I ser ikke den virkelige fare: kaffehusene og spillehusene, der har I den. Det ene kaffehus er jakobinsk, det andet royalistisk, i et angriber man nationalgarden, i et andet forsvarer man den, et er for Brissot, et andet er imod ham, i et sværger de ved Diderot, i et andet ved Voltaire. Skænderi og slagsmål alle vegne om alle mulige ting. Det er alvorligt."

Danton lo ikke længere. Marat smilede stadig. En dværgs smil er værre end en kæmpes latter.

"Gør De nar, Marat?" knurrede Danton.

Marat gjorde sin kendte krampagtige bevægelse med hoften. Hans smil forsvandt.

"Nu kender jeg Dem igen, borger Danton," sagde han, "det var jo Dem, der i Konventet åbenlyst kaldte mig 'Individet Marat'. Nå, jeg tilgiver Dem, man har jo sine tåbelige øjeblikke. Om jeg gør nar? Hvem er jeg da? Jeg har angivet masser af mennesker, og har jeg nogen sinde haft uret i det? Jeg vejrer forræderiet, og jeg finder det hensigtsmæssigt at angive forbrydelsen, før end den bliver begået. Jeg har for skik at sige dagen i forvejen, hvad I andre siger dagen efter. Jeg skulle mene, man kender mig. Det er vel ikke for ingen ting, at Finistère vil have mig jaget bort, at Loudun forlanger, at jeg skal landsforvises, at Lecointre-Puiraveau foreslår Konventet ved et dekret at erklære mig for vanvittig. Nå, borger Danton, hvorfor har I ladet mig komme her til jeres rådslagning, uden for at høre min mening? Har jeg bedt, om jeg måtte være med? Ingenlunde. Sammenkomster med kontrarevolutionsmænd som Robespierre og Dem er slet ikke efter min smag. For resten måtte jeg jo være belavet på, at De ikke har forstået mig, lige så lidt som Robespierre. Der er altså ingen statsmand her, så kommer jeg vel til at lære jer politikkens ABC og sætte prikkerne over i'erne for jer. Hvad jeg har sagt, betyder så meget som, at I tager fejl begge to. Faren er hverken i London, som Robespierre tror, eller i Berlin, som Danton tror. Den er i Paris. Den ligger i manglen på enhed, i den ret, hver enkelt har

til at trække til sin side – til at begynde med I to – i sindenes splittelse, i viljernes anarki ..."

"Anarki!" afbrød Danton ham, "hvem fremkalder vel anarki, om De ikke gør det?"

Marat lod sig ikke afbryde.

"Robespierre, Danton," fortsatte han, "faren ligger i den masse kaffehuse, spillehuse og klubber – ja, jeg tænker også på Deres jakobinerklub, Robespierre, og på Deres cordelierklub, Danton. Faren ligger i hungersnøden, der fik drageren Blin til at hænge bageren François Denis på lygtepælen foran rådhuset, og i retfærdigheden, som lod drageren Blin hænge, fordi han havde hængt bageren Denis. Faren ligger i papirspengene, som man anser for værdiløse. I Temple-gaden tabte en mand en hundredefrancsseddel, og en mand af folket, som gik forbi, sagde: "Det er ikke umagen værd at tage den op." Opkøberne og de, der tjener ved at tage opgæld, dér ligger faren. At hejse den sorte fane på rådhuset, jo, det er et fremskridt, der betyder noget! I tror, I har klaret det hele, når Konventets formand sætter en borgerkrone på hovedet af Labertèche, der fik en og fyrretyve sabelhug ved Jemappes, og som Chénier skjaldrer om! Komedier og harlekinader! I skulle hellere se på Paris! Å, I søger faren langt borte, og så er den tæt ved! Hvad nytter Deres politi, Robespierre, for spioner har De alle vegne; De ser, jeg ved besked. Nå, så vid da, faren svæver over jeres hoveder, I har faren under jeres fødder. Man rotter sig sammen, rotter sig sammen, rotter sig sammen. Folk, der går forbi hinanden på gaden og læser aviserne, gør tegn til hinanden. Seks tusind personer uden borgerret, hjemvendte emigranter og andre royalister, holder sig skjult i kældre og på kviste. Det hjælper

ikke, at I for at være for jer selv lukker jer inde i eksekutivrådets sal, man får at vide alt, hvad I siger der. Vil De have bevis, kan jeg fortælle Dem, hvad De sagde til Saint Just i aftes: 'Barbaroux begynder at få mave, det vil genere ham, når han tager flugten', sådan sagde De. Ja, faren er overalt og især i midtpunktet. I Paris spinder royalisterne rænker, patrioterne går barbenede, de aristokrater, der blev fængslet den 9. marts, er allerede løsladt, og luksushestene, der burde have været spændt for kanonerne ved grænsen, stænker os til med skarn på gaden, et fire punds brød koster tre francs og tolv sous, teatrene spiller uanstændige stykker, og Robespierre vil lade Danton guillotinere."

"Å pyt!" sagde Danton.

Robespierre så opmærksomt på kortet.

"Det, der behøves," råbte Marat barsk, "er en diktator. De ved, jeg vil have en diktator, Robespierre."

Robespierre hævede hovedet.

"Ja, jeg ved det, Marat, Dem eller mig."

"Mig eller Dem," sagde Marat.

Danton rynkede panden, Marat så det.

"Hør," sagde han, "lad os gøre en sidste kraftanstrengelse, lad os se at komme overens, situationen er nok umagen værd. Vi blev jo dog enige angående den 31. maj. Der er noget sandt i, hvad I siger, men sandheden, den fulde sandhed, det er det, jeg siger: splittelse, og det er enhed, vi trænger til, det er frelsen; men vi må skynde os. Paris må tage ledelsen af revolutionen i sin hånd. Spilder vi en time, kan vendéerne i morgen være i Orleans og preusserne i Paris. Jeg indrømmer Dem det ene, Danton, og Dem det andet, Robespierre. Nå, konklusionen er

diktaturet. Lad os overtage det; vi tre repræsenterer revolutionen. Vi er Cerberus'ens tre hoveder; det ene af dem taler, det er Dem, Robespierre, det andet brøler, det er Dem, Danton ..."

"Det tredje bider, det er Dem, Marat," sagde Danton.

"De bider alle tre," sagde Robespierre.

Der blev en pause, så begyndte samtalen igen.

"Hør, Marat, førend folk gifter sig, må de kende hinanden. Hvordan har De fået at vide, hvad jeg sagde til Saint Just i går?"

"Det er min private sag, Robespierre."

"Marat!"

"Det er min pligt at skaffe mig oplysninger, og det hører til min bestilling at gøre det."

"Marat!"

"Jeg holder meget af at vide besked."

"Marat!"

"Robespierre, jeg ved, hvad De siger til Saint Just, som jeg ved, hvad Danton siger til Lacroix. Jeg ved alt, også hvad der går for sig i huset ved Gonesse, hvor i sin tid Maury og Cazalès og senere Sieyés og Vergniaud kom sammen, og hvor man nu indfinder sig en gang om ugen."

Da han udtalte dette "*man*," så han på Danton.

"Havde jeg blot den mindste smule magt, skulle I ske al landsens ulykker!" råbte Danton.

"Jeg ved, hvad De siger, Robespierre, ligesom jeg ved, hvad der gik for sig i Templetårnet, da de mæskede Ludvig den Sekstende og gjorde det så grundigt, at ulven, ulvinden og ulveungerne alene i september åd seks og firsindstyve kurve ferskener, mens folket sultede. Jeg ved, hvad der går for sig hos

den gamle Sillerys elskerinde; forleden spiste royalisten Saladin til middag der, og sammen med hvem, Robespierre? Med Deres gode ven Lasource."

"Vås," mumlede Robespierre, "Lasource er ikke min ven."

"I vil have ord for at betyde noget," fortsatte Marat roligt, men der var i hans stemme en svag skælven, som var gruopvækkende. "Ja, jeg ved alt. Jeg er folkets vældige øje, og fra mit kælderhul ser jeg alt. Ja, jeg ser, jeg hører, jeg ved alt. I tager til takke med småting, I beundrer jer selv, Robespierre lader sig beundre af sin fru de Chalabre, datteren af den marquis de Chalabre, der spillede whist med Ludvig den Femtende samme aften, som Damiens blev henrettet. Jo, I bærer hovederne højt! Robespierre har sit portræt hængende på alle væggene i sit værelse ..."

"Og De, Marat," afbrød Robespierre ham med endnu roligere stemme end Marats, "har Deres i alle rendestene."

Samtalen fortsattes i almindelig samtaletone, hvis langsomhed understregede replikkernes voldsomhed og lagde et vist ironisk skær over truslerne.

"De har, Robespierre, kaldt dem, der vil omstyrte tronerne, menneskehedens Don Quixoter."

"Og De, Marat, har i nummer 559 af Deres blad *Folkevennen* – jeg har ikke glemt nummeret, det kan komme til nytte – forlangt, at man skulle give adelsmændene deres titler tilbage. 'En hertug er nu altid en hertug,' står der."

"I mødet den 7. december forsvarede De fru Roland, Robespierre."

"Ligesom min broder forsvarede Dem, Marat, over for jakobinerne. Hvad beviser det? Ingenting."

"Man ved besked om, at De har sagt til Garat: 'Jeg er ked af revolutionen,' Robespierre."

"Man ved også besked om, at De den 29. oktober her i dette værtshus omfavnede Barbaroux, Marat."

"De lader Dem eskortere af en lastdrager væbnet med en stok, Robespierre."

"Og den 9. august bad De Buzot hjælpe Dem til at flygte til Marseille forklædt som jockey, Marat."

"De holdt Dem skjult under septembermyrderierne, Robespierre."

"Og De viste Dem åbenlyst, Marat."

"De har smidt den røde hue i gulvet, Robespierre."

"Ja, da en forræder bar den. Hvad Dumouriez pynter sig med, besudler Robespierre."

"De nægtede at kaste et slør over Ludvig den Sekstendes hoved, da Chateauvieux' soldater marcherede forbi, Robespierre."

"Jeg gjorde det, som var bedre end at kaste et slør over hans hoved, jeg huggede det af."

Danton lagde sig nu imellem, men det virkede som olie på ild.

"Hold dog fred, Robespierre og Marat!" sagde han.

Marat holdt ikke af at blive nævnt sidst.

"Hvad blander De Dem i det for, Danton?" sagde han.

Danton fo'r op.

"Hvorfor jeg blander mig i det? Fordi jeg ikke vil vide af brodermord at sige; fordi jeg ikke vil have strid imellem to mænd, der tjener folket; fordi det er nok, at vi har krig med udlandet og borgerkrig, og fordi det blev for meget af det gode,

om vi også skulle have krig inden fire vægge; fordi det er mig, der har skabt revolutionen, og jeg ikke vil, at den skal ødelægges. Derfor blander jeg mig i det."

"Se De at klare Deres eget regnskab," svarede Marat uden at hæve stemmen.

"Mit regnskab!" råbte Danton, "det kan De henvende Dem om i Argonnerpassene, i det befriede Champagne, i det erobrede Belgien, ved de hære, hvor jeg fire gange har stillet mit bryst blot for kuglerne. Det kan De henvende Dem om på Revolutionspladsen, ved skafottet den 21. januar, ved den væltede trone, hos guillotinen ..."

"Danton," sagde Marat i en bydende tone, "aflæg regnskab for de tre og tredive tusind daler, Montmorin i kongens navn udbetalte Dem i klingende mønt under påskud af at holde Dem skadesløs!"

"Jeg var med, da Bastillen blev stormet."

"Og den historiske samling og krondiamanterne?"

"Jeg var med, da Ludvig den Sekstende blev ført fra Versailles til Paris."

"Og de tyverier, Deres andet jeg, Lacroix, begik i Belgien?"

"Jeg var med, da Tuilerierne blev stormet."

"Og lånene til Montansier?"

"Jeg æggede folket, da kongen vendte tilbage fra sin flugt."

"Og operahuset, der blev bygget for penge, som De skaffede? Og de to millioner til hemmelige udgifter, som De tog halvdelen af?"

"Jeg standsede den fremrykkende fjende og spærrede vejen for de forenede konger."

"De er prostitueret," sagde Marat.

Danton rettede sig, frygtelig at skue.

"Ja," råbte han, "jeg er en skøge, jeg har solgt min krop, men jeg har frelst verden."

Robespierre havde atter givet sig til at bide negle. Han havde hverken Dantons latter, der virkede som et lyn, eller Marats smil, der stak som en brod.

"Jeg er som havet; der er ebbe og flod i mig; ved lavvande kan man se grundene i mig, ved højvande ser man kun mine bølger."

"Skum!" sagde Marat.

"Nej, brodsøer," sagde Danton.

Marat havde rejst sig samtidig med Danton, nu brød han også løs, snogen var pludselig blevet til en drage.

"I vil ikke høre mig, Robespierre og Danton. Nu vel da, så siger jeg jer, at I er fortabte. Jeres politik gør det umuligt for jer at gå videre. I har ingen udvej, og I begår ting, som spærrer alle porte undtagen gravens for jer."

"Det er vor storhed," sagde Danton, idet han trak på skuldrene.

"Tag Dem i agt, Danton," fortsatte Marat, "Vergniaud har også en stor mund, tykke læber og rynker i panden. Vergniaud er også koparret ligesom Mirabeau og De, men i kachotten måtte han alligevel. Ja, du trækker på skuldrene, det kan somme tider føre til, at hovedet falder. Jeg siger dig, Danton, at din grove stemme, dit løse halstørklæde, dine bløde støvler, dine små aftengilder, dine store lommer, det passer alt sammen udmærket til Louisette."

Louisette var Marats kælenavn for guillotinen.

"Og hvad dig angår, Robespierre," blev han ved, "så er du ganske vist mådeholden, men det skal ikke nytte dig noget. Bliv du blot ved at pudre dig, frisere dig, børste dig, lapse dig og gå med fint lintøj, du skal nok alligevel komme på guillotinen. Læs Braunschweigs erklæring; du slipper ikke billigere end kongemorderen Damiens, nu kan du jo pynte dig, til du får samme skæbne som han."

"Det er jo et ekko fra Koblenz," mumlede Robespierre.

"Jeg er ikke ekko af noget, Robespierre, jeg er folkets skrig. I er unge, er I. Hvor gammel er du, Danton? fire og tredive år. Og du, Robespierre? tre og tredive. Nå, jeg har levet bestandig. Jeg er menneskeslægtens ældgamle lidelse, jeg er seks tusind år."

"Det er sandt," sagde Danton, "i seks tusind år har Kain holdt sig i sit had som skrubtudsen i sin sten. Stenen går itu, Kain springer ud blandt menneskene, og det er Marat."

"Danton!" skreg Marat, og der lyste en gusten glans i hans øjne.

"Nå, hvad er der så?" sagde Danton.

Således talte disse tre frygtelige mennesker. Det var som en strid mellem tre tordenvejr.

3

Der opstod en pause. De tre titaner sank et øjeblik hver hen i sine tanker. Løverne er bange for slanger. Robespierre var blevet meget bleg og Danton meget rød i hovedet. Det gøs i dem begge to. Det blege glimt i Marats øjne var slukket, der havde atter bredt sig en bydende ro over den frygtelige mands ansigt. Danton følte sig overvundet, men han ville ikke give sig.

"Marat taler store ord om diktatur og enhed," sagde han, "men har kun magt til én ting, til at opløse."

"Jeg er af samme mening som Anacharsis Cloots," sagde Robespierre, "jeg siger: hverken Roland eller Marat."

"Og jeg," svarede Marat, "siger: hverken Danton eller Robespierre."

Han så stift på dem begge og tilføjede så:

"Jeg vil give Dem et godt råd, Danton. De er forelsket, De tænker på at gifte Dem igen. Vær fornuftig, bland Dem ikke mere i politikken!"

Derpå trak han sig tilbage hen imod døren og sagde i en uhyggelig tone:

"Farvel, mine herrer."

Det løb Danton og Robespierre koldt ned ad ryggen.

I det samme lød der en stemme i baggrunden af stuen:

"Du har uret, Marat."

Alle tre vendte sig om. Mens Marats udbrud stod på, var der, uden at nogen af dem havde lagt mærke til det, kommet en mand ind ad døren.

"God dag, Cimourdain, er det dig?" sagde Marat.

"Jeg siger igen, du har uret, Marat."

Marat blev grøn i ansigtet. Det var hans måde at blive bleg på.

"Du gør din nytte, men Robespierre og Danton kan ikke undværes. Hvorfor vil du true dem? Enighed, enighed, borgere! Folket kræver enighed."

Cimourdains ord virkede som en spand koldt vand; der kom ro over dem, i alt fald på overfladen. Cimourdain gik hen til bordet. Danton og Robespierre kendte ham, de havde tit på

tilhørerpladsen i Konventet lagt mærke til denne mægtige, beskedne mand, som folk hilste på. Robespierre, som holdt på formerne, spurgte dog:

"Hvordan er De kommet ind, borger?"

"Han kommer fra bispehuset," sagde Marat i en tone, der bar præg af en vis ydmyghed. Marat trodsede Konventet, ledede Kommunen og var bange for Bispeklubben. Under det mest revolutionære lag er der endnu et, og den dristigste bliver urolig, når han mærker den bevægelse, han har skabt over sit hoved, komme igen under sine fødder. De store revolutionsmænds geni viser sig i evnen til at skelne imellem den bevægelse, der hidrører fra personlige grunde, og den, der hidrører fra principper, og til at bekæmpe den ene og støtte den anden. Danton så Marat bøje sig.

"Borger Cimourdain er velkommen," sagde han og rakte ham hånden, "Guds død," fortsatte han, "lad os forklare borger Cimourdain, hvordan sagerne står. Han kommer lige til pas. Jeg taler på Bjergets vegne, Robespierre på Velfærdskomiteens og Marat på Kommunens. Cimourdain er Bispeklubbens mand. Hans stemme skal gøre udslaget."

"Lad så være," sagde Cimourdain alvorlig og ligefrem, "hvad drejer det sig om?"

"Om Vendée," svarede Robespierre.

"Vendée!" sagde Cimourdain, "det er den store trussel. Dør revolutionen, bliver det Vendée, der tager livet af den. Et Vendée er farligere end ti Tysklande. Skal Frankrig leve, må Vendée dræbes."

De få ord vandt Robespierre for ham, men han sagde dog:

"Har De ikke været præst?"

Præsteminen undgik ikke hans opmærksomhed, han kunne se på ham, hvad der boede i ham.

"Jo, borger," svarede Cimourdain.

"Nå ja, hvad gør så det?" udbrød Danton, "når præsterne er gode mennesker, er de bedre end andre. I revolutionstider bliver præsterne støbt om til borgere, som klokkerne bliver støbt om til kanoner og skillemønt. Det var pastor Grégoire, der stillede forslaget om kongedømmets ophævelse."

"Understøttet af skuespilleren Collot d'Herbois," sagde Marat spottende, "hver gjorde sin del af arbejdet, præsten væltede tronen, komedianten smed kongen ned af den."

"Lad os komme til Vendée," sagde Robespierre.

"Nå ja," spurgte Cimourdain, "hvad er der så med Vendée?"

"Der er det, at folkene i Vendée har fået en høvding. Det bliver forfærdeligt."

"Hvad er det for en høvding, borger Robespierre?"

"Det er en forhenværende marquis de Lantenac, som kalder sig prins af Bretagne."

Det gav et sæt i Cimourdain.

"Jeg kender ham," sagde han; "jeg har været præst hos ham."

Han tænkte sig et øjeblik om, derpå fortsatte han:

"Han var kvindejæger, før han blev kriger. Ja, han er en gammel vellystning. Han må være frygtelig."

"Forfærdelig," sagde Robespierre, "han brænder landsbyerne af, dræber de sårede, myrder fangerne, skyder kvinderne ned."

"Kvinderne?"

"Ja, han har blandt andet ladet en skyde, der var moder til tre børn. Man ved ikke, hvad der er blevet af børnene. Og så forstår han sig på at føre krig."

"Ja, det gør han," sagde Cimourdain, "han var med i krigen i Hannover, og soldaterne sagde: Richelieu ser man, men Lantenac står bagved. Det er Lantenac, der er den virkelige general. De kan spørge Deres kollega Dussaulx."

Robespierre tav et øjeblik hensunket i tanker.

"Nå ja, borger Cimourdain," sagde han derpå, "den mand er i Vendée."

"Hvor længe har han været der?"

"I tre uger."

"Han må stilles uden for loven."

"Det er besørget."

"Der må sættes en pris på hans hoved."

"Det er besørget."

"Der må bydes den, som fanger ham, mange penge."

"Det er besørget."

"Ikke seddelpenge."

"Det er besørget."

"Guld."

"Det er besørget"

"Han må guillotineres."

"Det vil blive besørget."

"Af hvem?"

"Af Dem."

"Af mig?"

"Ja, De bliver sendt derhen med fuldmagt fra Velfærdskomiteen."

"Jeg går ind på det," sagde Cimourdain.

Robespierre var i besiddelse af den statsmandsegenskab hurtigt at kunne træffe sit valg. Han tog et ark papir ud af

bunken, han havde liggende foran sig. Øverst på det stod der trykt: *Den franske Republik, én og udelelig. Velfærdskomitéen*.

"Ja, jeg går ind på det," gentog Cimourdain, "Lantenac er grum, det vil jeg også være. Krig på liv og død med det menneske. Jeg skal befri republikken for ham, om Gud vil." Han standsede og fortsatte så: "Jeg er præst; det er lige meget, jeg tror på Gud."

"Gud er blevet gammel," sagde Danton.

"Jeg tror på Gud," gentog Cimourdain.

Robespierre nikkede med en mørk mine til ham.

"Hvem skal jeg sendes til?" spurgte Cimourdain.

"Til chefen for den afdeling, der er blevet sendt imod Lantenac. Men jeg advarer Dem på forhånd om, at han er adelsmand."

"Se, det finder jeg nu igen latterligt," sagde Danton, "adelsmand? Nå ja, hvad så? Det går med adelsmænd som med præster, er de gode mennesker, er de fortræffelige. Adel er en fordom, men man bør ikke nære fordom i den ene retning mere end i den anden, man bør ikke være mere imod end for. Er Saint-Just ikke adelsmand, Robespierre? Vor ven Charles, som ikke forsømmer et eneste møde i Cordelierklubben, er prins og broder til den regerende landgreve af Hessen-Rothenburg. I revolutionsdomstolen sidder der en præst, Vilate, og en adelsmand, Leroy, vicomte de Montflabert, og de er sikre nok begge to. Dampierre, som nylig lod sig dræbe for republikkens skyld, var adelsmand, og det var Beaurepaire med, som foretrak at skyde sig en kugle for panden frem for at åbne Verduns porte for preusserne."

"Hvilket ikke udelukker," brummede Marat, "at den dag, Gondorcet sagde: 'Graccherne var adelsmænd', råbte Danton til ham: 'alle adelsmænd er forrædere, fra Mirabeau til dig'."

"Borger Danton," sagde Cimourdain med sin alvorlige stemme, "De har måske ret i at stole på dem, men folket nærer mistillid til dem, og det har det ikke uret i. Når det overdrages en præst at holde øje med en adelsmand, er hans ansvar dobbelt, og præsten må være ubøjelig."

"Det er sandt," sagde Robespierre.

"Og ubønhørlig," tilføjede Cimourdain.

"Det er vel talt, borger Cimourdain," sagde Robespierre. "Det er en ung mand, De får at gøre med. De vil få indflydelse over ham, for De er dobbelt så gammel som han. De må lede ham, men forsigtigt. Det lader til, at han har feltherreevner, det er alle indberetninger enige om. Han hører til et korps, der er blevet udskilt fra Rhinarmeen for at gå til Vendée. Han kommer fra grænsen, hvor hans klogskab og tapperhed har vakt beundring. Han fører sin afdeling med stor dygtighed. I fjorten dage har han holdt den gamle marquis de Lantenac i skak, trængt ham tilbage og jaget ham af sted foran sig; han vil til sidst drive ham ud til havet og gøre det af med ham der. Lantenac er i besiddelse af en gammel hærførers snedighed og han af en ung kaptajns dristighed. Den unge mand har allerede fjender og misundere; general Léchelle er skinsyg på ham: han vil ikke finde sig i, at nogen anden end han slår Lantenac. Hele ulykken ved krigen i Vendée stikker i denne skinsyge. Vore soldater er slet førte helte. En slet og ret husarritmester, Chérin, trænger ind i Saumur med en trompeter, som blæser *Ça Ira*. Han tager byen. Han kunne gå videre og tage Cholet med,

men det har han ikke ordre til, og så standser han. Vi må have alle cheferne i Vendée afløst; de spreder tropperne og splitter kræfterne; udstykker man en hær, lammer man den. Det er som en stenblok, man knuser til støv. I lejren ved Paramé er der ikke andet end telte tilbage. Imellem Tréguier og Dinan er der hundrede små poster, som ingen nytte gør, men som man kunne samle til en division og dække hele kysten med. Léchelle blotter nordkysten under påskud af at dække sydkysten, og lægger derved Frankrig åbent for englænderne. En halv million bønder på benene og en engelsk landgang i Frankrig, det er Lantenacs plan. Den unge chef jager kården i ryggen på Lantenac og driver ham tilbage uden Léchelles tilladelse! Léchelle er hans foresatte, og Léchelle anklager ham. Meningerne om den unge mand er delte. Léchelle vil lade ham skyde, Prieur de la Marne vil gøre ham til general."

"Den unge mand synes at have udmærkede egenskaber," sagde Cimourdain.

"Men han har én fejl," sagde Marat.

"Hvad er det?"

"Han er for mild. Han er fast, så længe kampen står på, og så blød bagefter. Han er overbærende, tilgiver, benåder, beskytter munke og nonner, skåner aristokraternes hustruer og døtre, slipper fanger løs og sætter præster i frihed."

"Det er en alvorlig fejl," mumlede Cimourdain.

"Det er en forbrydelse," sagde Marat.

"Somme tider," sagde Danton.

"Ofte," sagde Robespierre.

"Næsten altid," sagde Marat.

"Når man har med fædrelandets fjender at gøre – altid," sagde Cimourdain.

"Hvad ville De da gøre ved en republikansk høvding, der skænkede en royalistisk høvding friheden?" sagde Marat, idet han vendte sig imod Cimourdain.

"Jeg ville gøre som Léchelle – jeg ville lade ham skyde."

"Eller guillotinere," sagde Marat.

"Efter behag," sagde Cimourdain.

"Den ene måde kan være lige så god som den anden," sagde Danton leende.

"Du kan stole på, at du kommer til at prøve en af dem," brummede Marat.

"Nå, borger Cimourdain," fortsatte han, idet han atter så på denne, "De ville altså lade en republikansk høvding halshugge, i fald han forså sig?"

"Inden fire og tyve timer."

"Godt," sagde Marat, "jeg er enig med Robespierre. Borger Cimourdain skal sendes som Velfærdskomiteens befuldmægtigede til chefen for kysthærens ekspeditionskolonne. Hvad hedder han, den chef?"

"Det er en forhenværende, en adelsmand," svarede Robespierre og gav sig til at blade i papirerne.

"Så sætter vi præsten til at passe på adelsmanden," sagde Danton, "jeg stoler ikke på en præst, når han er alene, jeg stoler heller ikke på en adelsmand, når han er alene. Når de er sammen, er jeg ikke bange for dem, så passer den ene på den anden, og så går det."

Det harmfulde udtryk på Cimourdains pande blev stærkere, men da han formodentlig fandt, at Danton i grunden havde ret,

vendte han sig ikke om imod ham, men sagde med streng stemme:

"Begår den republikanske chef, der bliver mig betroet, et fejltrin, er det døden."

"Her har vi navnet," sagde Robespierre med øjnene i papirerne, "chefen, De får fuldmagt over, er en forhenværende vicomte, han hedder Gauvain."

Cimourdain blegnede.

"Gauvain!" udbrød han.

Marat så, at Cimourdain blev bleg.

"Vicomte Gauvain!" gentog Cimourdain.

"Ja," sagde Robespierre.

"Nå?" sagde Marat, idet han så stift på Cimourdain. Der blev en pause.

"Modtager De hvervet som befuldmægtiget udsending hos Gauvain på de anførte betingelser, borger Cimourdain? Er det afgjort?"

"Det er afgjort," svarede Cimourdain.

Han blev blegere og blegere. Robespierre tog pennen, skrev med sin langsomme og korrekte håndskrift fire linjer på det med *Velfærdskomiteen* stemplede papir, satte sit navn under og rakte papiret og pennen til Danton. Danton skrev under, og efter ham satte Marat, hvis øjne ikke slap Cimourdains blege ansigt, også sit navn under. Robespierre daterede skrivelsen og rakte den til Cimourdain, som læste:

Republikkens år II.

Herved gives der borger Cimourdain fuldmagt som Velfærdskomiteens udsending hos borger Gauvain, chef

for kysthærens ekspeditionskolonne.

Robespierre. – Danton. –
Marat.

28. juni 1793

Mens Cimourdain læste, så Marat på ham.

"Vi må have alt dette slået fast ved et dekret af Konventet eller en særlig beslutning af Velfærdskomiteen," sagde han halvhøjt, som om han talte til sig selv, "der er endnu noget at gøre."

"Hvor bor De, borger Cimourdain?" spurgte Robespierre.

"I Cour du Commerce."

"Det gør jeg også," sagde Danton, "så er vi jo naboer."

"Der er ikke et øjeblik at spilde," sagde Robespierre; "i morgen skal De få den definitive fuldmagt underskrevet af alle Velfærdskomiteens medlemmer. Dette er en særlig stadfæstelse af den og vil særligt akkreditere Dem hos de udsendte repræsentanter, Philippeaux, Prieur de la Marne, Lecointre, Alquier og de andre. Vi ved, hvem De er. Deres fuldmagt er uindskrænket. De kan gøre Gauvain til general eller sende ham til skafottet. Klokken tre i morgen har De den. Hvornår rejser De?"

"Klokken fire," sagde Cimourdain.

Så skiltes de.

3. bog: Konventet.

1

Konventet er måske historiens højdepunkt.

Mens det levede – for det var som forsamling et levende væsen – gjorde man sig ikke rede for, hvad det var. Det var just dets storhed, der undgik samtidens opmærksomhed: man var for forfærdet til at blive blændet. Alt, hvad der er stort, vækker en hellig rædsel. Det er let at beundre det middelmådige, de små højder, men det storslåede vækker gru, et geni så vel som et fjeld, en forsamling så vel som et mesterværk, set på alt for nært hold. Enhver tinde synes overdreven høj; det trætter at stige derop, man snapper efter vejret på skrænterne, man glider, man sårer sig til blods på fremspring, som i og for sig er dejlige. De skummende bjergstrømme røber afgrundene, skyerne skjuler toppene; man er lige så angst ved at stige som ved at falde. Derfor føler man mere skræk end beundring, man føler en sælsom sky for det storslåede. Man ser afgrundene, man ser ikke højderne, man ser det uhyre, men ikke det vidunderlige. Således blev Konventet bedømt i begyndelsen; det blev målt af nærsynede, og det var beregnet på at ses af ørne. Nu har vi det på afstand, og det står mod den dybe himmel i et klart og tragisk fjernsyn som den franske revolutions vældige profil.

Konventet er folkets første legemliggørelse. Med Konventet åbnes et nyt stort blad i historien, med det begyndte den tid, vi endnu lever i. Enhver idé må have et synligt hylster, ethvert princip må have et legeme. En kirke er Gud imellem fire vægge. Da Konventet blev til, var den første opgave, der måtte løses, at

skaffe det hus. Det fik den 10. maj 1793 sit sæde på første sal i Tuilerierne, der blev kaldt Nationalpaladset. Hele paladsets stueetage dannede en slags lang vagtstue fuld af geværpyramider og feltsenge tilhørende de tropper af alle våbenarter, der holdt vagt om Konventet. Forsamlingen havde en æresvagt, som blev kaldt "Konventets Grenaderer".

Det første, der fangede blikket, når man trådte ind, var en høj billedstøtte af Friheden, opstillet imellem to brede vinduer. Salen, kongens fordums teater, som blev revolutionens skueplads, var 40 meter langt, 10 meter bredt og 11 meter højt. Det smukke, pragtfulde rum, der var bygget for hoffolkene, vansiredes af det grove tømmerstillads, der bar tilhørerpladserne. Den arkitekt, der indrettede salen til brug for Konventet, synes at have taget en kommodeskuffe til forbillede, lang, høj og flad. Op til en af langsiderne stødte en vid halvkreds, det var folkerepræsentanternes nitten amfiteatralsk ordnede bænke, foran hvilke der hverken var borde eller pulte. Lige over for bænkene stod talerstolen, bag ved den formandens stol. Over talerstolen vajede tre vældige trefarvede faner, der nåede ned til et alter, på hvilket læstes ordet *Loven*.

På højre side af formanden stod der en billedstøtte af Lykurg, på venstre side en af Solon. Under "Bjerget" stod der en af Platon. Disse billedstøtter stod på simple firkantede fodstykker, der hvilede på en lang fremspringende karnis, der skilte folket fra forsamlingen, og som tilhørerne støttede albuerne på. Billedstøtternes hoveder var skiftevis kranset med ege- og laurbærkranse. Salen kunne ramme to tusind, på særlig bevægede dage tre tusind mennesker.

Konventet holdt to møder i døgnet, et om dagen og et om aftenen. Der var noget skummelt over denne sal, som om dagen oplystes af matte vinduer, om aftenen af gulblege fakler; aftenmøderne foregik næsten i mørke; man kunne ikke se hinanden; ansigter, der ikke kunne skelnes tydeligt, skældte hinanden ud fra den ene ende af salen til den anden, fra højre til venstre. Der var noget vildt og råt, men regelmæssigt over det hele. Det korrekte i forening med det utæmmede, der har man i visse måder hele revolutionen.

Konventsalen var den mest fuldendte prøve på revolutionens bygningskunst. "Messidor-arkitekturen", som kunstnerne senere har kaldt den, massiv og stiv. Datidens bygmestre fandt skønheden i det symmetriske. Renæssancen havde sagt sit sidste ord under Ludvig den Femtende, og der var indtrådt en reaktion. Man havde drevet det ædle helt ud i fadhed, renheden helt ud i kedsommelighed. Efter det attende århundredes blændende orgier i form og farve holdt kunsten nu diæt og tillod sig kun lige linjer, og det førte til grimhed. Stilen blev så nøgtern, at den blev tør. Bortset fra al politik fik denne sal én til at gyse blot ved sin arkitektur. Man kunne ikke frigøre sig for en ubestemt erindring om det fordums teater, de med guirlander prydede loger, loftet, der strålede i azur og purpur, lysekronen, kandelabrene med deres spillende reflekser, de sarte tapeter, de myldrende amoriner og nymfer på tæppet og draperierne, hele den kongelige og galante idyl, malet, plastisk formet og forgyldt, der havde fyldt denne sal med sit smil; og så så man alle vegne kun hårde, skarpe vinkler og rette linjer, kolde og hvasse som stål.

2

Men den, som så forsamlingen, tænkte ikke længere på salen. Man glemte skuepladsen over skuespillet. Intet kunne være på én gang mere uformeligt og ophøjet. En flok helte og en flok feje uslinger; vilddyr på et bjerg og kryb i en sump. Dér myldrede, stredes og levede alle disse stridsmænd, som nu er skygger, dér udæskede de og truede de hinanden. Til højre girondinerne, en legion af tænkere, til venstre bjerget, en gruppe atleter, og uden for disse to lejre og holdende dem begge i ave stod en mand høj og rank – Robespierre. Under dem, under lidenskaberne, heltemodet, opofrelsen, raseriet, bøjede de ukendtes sløve hob sig. De nederste rækker i forsamlingen kaldtes *Sletten*; dér fandtes alt det, som driver med strømmen, de, som tvivler, betænker sig, viger, opsætter, venter, hver for sig frygtende en eller anden. Bjerget var en udsøgt skare, Sletten var massen. Selv de ædleste vine har deres bærme. Under sletten var sumpen, en grim, stillestående masse, hvor egennytten var let at opdage. Intet kunne være uslere; fuldt op af skændsel og ingen skam; vreden bundet, oprørsk sindelag under trældoms maske; de havde al fejhedens mod, de foretrak girondinerne, men sluttede sig til Bjerget, de kastede sig stadig til den side, der havde held med sig; de udleverede Ludvig den Sekstende til Vergniaud, Vergniaud til Danton, Danton til Robespierre, Robespierre til Tallien. De smædede Marat, mens han levede, og forgudede ham, da han var død. De støttede alt lige til den dag, da de væltede det. De havde en instinktmæssig trang til at give det sidste, afgørende stød til alt, hvad der vaklede. At vakle var nemlig i deres øjne det

samme som at forråde dem, eftersom de kun gav sig i tjeneste hos den, de anså for at stå fast.

3

Folket havde et vindue åbent ind til Konventet, de offentlige tilhørerpladser, og når dette vindue ikke var nok, lukkede det porten op og trængte fra gaden ind i forsamlingen. Denne mængdens indtrængen i folkeforsamlingen er en af historiens mest overraskende fremtoninger. For det meste gik det for sig i al venskabelighed, men venskabelighed er farlig, når den kommer fra et folk, som en dag i løbet af tre timer bemægtigede sig Invalidehotellets kanoner og fyrre tusind geværer. Hvert øjeblik kom der en flok og afbrød forhandlingerne, deputationer med andragender, hyldest eller tilbud. Forstaden St. Antoines æreslanse blev båret ind af kvinder; englændere tilbød tyve tusind sko til de barbenede soldater; udsendinge fra sektionerne kom med bærebøre fulde af kirkekar, bunker af guld, sølv og fløjl, som de, pjaltede som de var, tilbød fædrelandet imod til belønning at få lov til at danse carmagnolen for Konventet; Chenard, Narbome og Vallière kom for at synge sange til Bjergets pris; sektionen Mont-Blanc overbragte Lepelletiers buste, og en kvinde satte en rød hue på hovedet af formanden, som kyssede hende; "borgerinder fra sektionen Mail" kastede blomster "på lovgiverne"; "Fædrelandets Disciple" kom med musik i spidsen for at takke Konventet, fordi det havde "beredt århundredets lykke"; kvinderne fra sektionen Gardes-Françaises kom med roser, kvinderne fra sektionen Champs-Élysées kom med en egekrans; kvinderne fra sektionen Temple kom for at sværge, "at de kun ville gifte sig

med ægte republikanere"; hittebørnene, der var blevet erklæret for at være republikkens børn, kom i procession iført nationaluniform; de unge piger fra sektionen to og halvfems kom iført lange hvide kjoler, og dagen efter læste man i *Le Moniteur*: "Formanden modtog en buket af en ung skønheds hånd". Stundom gik det dog mindre fredeligt til, så lod Henriot riste til at gløde kugler på stille op uden for Tuilerierne.

4

Samtidig med at denne forsamling slap revolutionen løs, skabte den civilisation. Den var en smelteovn, men samtidig en smedje. I det kar, hvor rædslerne sydede, gærede fremskridtet. Fra dette skyggefulde kaos, fra denne skyernes stormende flugt udgik der vældige lysstråler, svarende til de evige love, stråler, der blev stående for altid på folkenes himmel, retfærdighed, fordragelighed, godhed, fornuft, sandhed, kærlighed. Konventet slog den store sætning fast: den ene borgers frihed ender, hvor den andens begynder, en sætning, der rummer hele det menneskelige samfundsliv; det erklærede legemlig brøst for hellig ved at gøre de blinde og døvstumme til statens myndlinge, det erklærede barndommen for hellig ved at lade staten adoptere de forældreløse, det erklærede uskyldigheden for hellig ved at lade staten holde den anklagede, som den frikendte, skadesløs. Det forfulgte slavehandelen og afskaffede slaveriet; det fastslog borgernes solidaritet; det indførte gratis skolegang; det grundlagde konservatorier og museer; det påbød enhed i lovgivningen og enhed i mål og vægt og indførte decimalsystemet; det ordnede Frankrigs finansvæsen og satte offentlig kredit i stedet for den langvarige bankerot, der havde

hersket under kongedømmet. Samtidig med, at det var nationalt, var det også kosmopolitisk. Af de 11.210 dekreter, det udstedte, har en tredjedel politiske formål, de to tredjedele almenmenneskelige. Det erklærede den almindelige moral for samfundets og den almindelige samvittighed for lovens grundvold, og alt dette gennemførte Konventet, mens dets indvolde søndersledes af Vendéens hydra, og kongerne havde deres tigerklør i dets skulder.

5

At være medlem af Konventet var det samme som at være en bølge på oceanet. Den drivende kraft kom ovenfra. Der var i Konventet en vilje, som var alles og ingens. Denne vilje var en idé, en ubetvingelig og vældig idé, der kom fra himlens dunkle højder. Vi kalder den revolutionen. Hvor den fo'r frem, slog den nogle ned og hævede andre op, nogle førte den bort som skum, andre knuste den mod skærene. Den vidste, hvor dens vej gik og drev malstrømmen af sted foran sig. At skrive revolutionen på menneskenes regning er det samme som at give bølgerne æren for ebbe og flod. Revolutionen skyldes det ukendte. Man kalde den god eller ond, efter som man higer mod fremtiden eller mod fortiden, men man får skrive den på dens regning, der har skabt den. Den synes et fælles værk af store begivenheder og store personligheder i forening, men den er i virkeligheden en følge af begivenhederne. Begivenhederne giver ud, menneskene betaler; begivenhederne dikterer, menneskene skriver under. Den 14. juli [Note 2)] er underskrevet Camille Desmoulins, den 10. august [Note 3)] Danton, den 2. september [Note 4)] Marat; den 21. september [Note 5)] Grégoire, den

21. januar Note 6) Robespierre, men Desmoulins, Danton, Marat, Grégoire og Robespierre er kun skrivere, den vældige og strenge forfatter af disse storslåede sider i historien hedder Gud, og hans maske Skæbnen. Revolutionen er en form for det fra alle sider kommende indre tryk, vi kalder nødvendigheden. Over for disse afgørende begivenheder, som ødelægger civilisationen og gyder nyt liv i den, betænker man sig på at dømme enkeltheder. At dadle eller prise menneskene for resultatet er næsten, som om man ville dadle eller prise tallene for totalsummen. Hvad der skal ske, sker, den vind som skal blæse, blæser. Den evige klarhed lider intet skår ved disse storme. Over revolutionerne bliver sandheden og retfærdigheden stående urokket som den stjernebesåede himmel over stormene.

6

Således var dette vældige Konvent, en forskanset lejr for menneskeslægten, der blev angrebet af alle mørkets magter på en gang, natlige bål tændt af en hær af belejrede ideer, en vældig åndernes bivuak på randen af en afgrund. Intet i historien kan sammenlignes med denne forsamling, der på en gang var et senat og en pøbelhob, konklave og rendesten, areopagus og offentligt torv, domstol og de anklagedes bænk.

Konventet bøjede sig bestandig efter vinden, men denne vind udgik fra folkets mund og var Guds åndepust. Og endnu den dag i dag, efter hundrede års forløb, standser man og henfalder i tanker, hvad man så end er, historiker eller filosof, hver gang Konventet træder frem for tanken. Det er umuligt ikke med opmærksomhed at følge dette store skyggernes tog.

7

Dagen efter sammenkomsten i Rue du Paon begav Marat sig til Konventet. I det øjeblik, han trådte ind, var Chabot gået hen til en af Marats tilhængere, marquis Louis de Montaut.

"Forhenværende," sagde Chabot.

Montaut så op.

"Hvorfor kalder du mig 'forhenværende'?" sagde han.

"Fordi du er en forhenværende,"

"Jeg?"

"Ja, du var jo marquis."

"Aldrig."

"Å!"

"Min fader var soldat, min bedstefader var væver."

"Hvad er det for noget snak, Montaut?"

"Jeg hedder ikke Montaut."

"Hvad hedder du da?"

"Jeg hedder Maribon."

"Nå ja, jeg er lige glad."

Marat var standset og så på Montaut og Chabot. Hver gang, Marat trådte ind, opstod der en mumlen, men altid på afstand, i hans umiddelbare nærhed tav man. Marat ænsede det ikke. Han foragtede "kvækkene fra sumpen". I halvmørket på de nederste bænke gjorde nogle medlemmer hinanden opmærksomme på ham.

"Se, der har vi Marat."

"Han er altså ikke syg?"

"Jo, det er han vel, siden han møder i slåbrok."

"I slåbrok?"

"Javel."

"Han tillader sig alt."
"At han vover at møde således i Konventet!"
"Siden han en dag er mødt med laurbærkrans på, kan han vel også mode i slåbrok."
"Ansigt af kobber og tænder som ir."
"Hans slåbrok ser ud til at være ny."
"Hvad er den af?"
"Af reps."
"Stribet."
"Se på opslagene."
"De er af skind."
"Tigerskind."
"Nej, hermelin."
"Det er ikke ægte."
"Og han har strømper på."
"Det er mærkværdigt."
"Og sko med spænder."
"Sølvspænder!"
"Det tilgiver træskoene i Camboulas ham aldrig."
På andre bænke lod man, som man ikke så Marat. Man snakkede om andre ting. Barrère var i færd med at læse en indberetning op; den handlede om Vendée. Ni hundrede mand var afgåede fra Morbihan med skyts for at undsætte Nantes. Redon var truet af bønderne. Paimboeuf var angrebet. En eskadre krydsede ved Maindrin for at hindre landgang. Hele den venstre bred af Loire fra Ingrande til Maure var besat med royalistiske batterier. Tre tusind bønder var herrer i Pornic. De råbte "englænderne leve!" Et brev fra Santerre til Konventet, som Barrère læste op, endte således: "Syv tusind bønder har

angrebet Vannes. Vi har drevet dem tilbage, og de lod fire kanoner blive tilbage i vore hænder ..."

"Og hvor mange fanger?" råbte en.

Barrère fortsatte: "Efterskrift. Vi har ingen fanger, for vi tager ikke flere."

Marat rørte sig stadig ikke af pletten og hørte ikke efter; Han syntes helt optaget af barske tanker. Han holdt i hånden et papir, som han krøllede mellem fingrene. Havde man foldet det ud, ville man have kunnet læse følgende linjer, som rimeligvis var svar på et af Marat stillet spørgsmål:

> Der er ingenting at stille op imod de udsendte kommissærers almagt, særlig imod dem, Velfærdskomiteen har udsendt. Génissieux havde ret, da han i mødet den 6. maj udtalte: 'Enhver kommissær er mere end en konge.' Der er ingen ting at gøre ved det. De har magt over liv og død. Omstændighederne undskylder alt. En udsending fra Velfærdskomiteen holder en overgeneral i skak.

Marat holdt op med at krølle papiret, stak det i lommen og gik langsomt hen imod Montaut og Chabot, der ikke havde set ham komme ind og blev ved at tale sammen.

"Hør, Maribon eller Montaut, hvad du nu hedder," sagde Chabot, "jeg kommer fra Velfærdskomiteen."

"Hvad tager man sig for der?"

"Man sætter en præst til at passe på en adelsmand."

"Ja så."

"En adelsmand som dig."

"Jeg er ikke adelsmand," sagde Montaut.

"En præst ..."

"Som dig."

"Jeg er ikke præst," sagde Chabot.

De gav sig begge to til at le.

"Videre i teksten," sagde Montaut.

"Ja, nu skal du høre. En præst ved navn Cimourdain skal sendes som befuldmægtiget til en vicomte ved navn Gauvain, som kommanderer ekspeditionskolonnen ved kystarmeen. Det gælder om at hindre adelsmanden i at gøre kæltringestreger og præsten i at begå forræderi."

"Det er jo ganske simpelt," sagde Montaut, "døden skal blot med i den historie."

"Det er derfor, jeg kommer," sagde Marat.

De så op.

"God dag, Marat," sagde Chabot, "du kommer sjældent til vore møder."

"Min læge har pålagt mig at bruge bade," sagde Marat.

"Bade skal man afholde sig fra," sagde Chabot, "Seneca døde i bad."

"Her er ingen Nero, Chabot," sagde Marat smilende.

"Du er her jo," sagde en barsk stemme.

Det var Danton, som gik forbi på vej hen til sin bænk. Marat vendte sig ikke om. Han bøjede hovedet frem imellem Montauts og Chabots ansigter.

"Hør," sagde han, "jeg kommer for en meget alvorlig sags skyld. En af os tre må i dag forelægge Konventet et forslag til et dekret."

"Ikke jeg," sagde Montaut, "man hører ikke på mig, fordi jeg er marquis."

"Mig hører man heller ikke på," sagde Chabot, "for jeg er kapuciner."

"Og mig hører man heller ikke på," sagde Marat, "for jeg er Marat."

Der blev en pause. Når Marat var optaget af at tænke, var det ikke nogen let sag at spørge ham om noget.

Montaut vovede det dog.

"Hvad er det for et dekret, du vil have, Marat?"

"Et dekret, som straffer enhver militær befalingsmand, der lader en fanget oprører undslippe, med døden."

"Det dekret foreligger allerede," sagde Chabot, "det blev vedtaget sidst i april."

"Så er det, som om det slet ikke eksisterede," sagde Marat. "overalt i Vendée lader man fanger undslippe og lader deres tilflugtssteder i fred."

"Det kommer af, at dekretet ikke længer bringes i anvendelse."

"Så må det sættes i kraft igen."

"Ja vist så."

"Og derfor må vi henvende os til Konventet."

"Det behøves ikke, Marat, Velfærdskomiteen er nok."

"Målet er nået," sagde Montaut, "når Velfærdskomiteen lader dekretet opslå i alle kommuner i Vendée og statuerer et par gode eksempler."

"På fornemme hoveder," sagde Chabot, "helst på generalerne."

"Ja, det er sandt, det er nok," brummede Marat.

"Gå selv til Velfærdskomiteen og sig det, Marat," sagde Chabot.

"Velfærdskomiteen er Robespierre, Chabot," sagde Marat, "jeg går ikke til Robespierre."

"Så skal jeg gå," sagde Montaut.

"Godt," sagde Marat.

Dagen efter blev der i alle retninger udsendt ordre fra Velfærdskomiteen til at opslå dekretet i alle byer og landsbyer i Vendée og strengt overholde det, således at al seen igennem fingre med, at røvere og fangne oprørere slap bort, blev at straffe med døden. Dette dekret var kun et første skridt, Konventet skulle gå længere endnu. Nogle måneder efter, i november, bestemte det i anledning af, at Laval havde åbnet sine porte for de flygtende vendéere, at enhver by, der gav oprørerne tilhold, skulle jævnes med jorden. Europas fyrster havde til gengæld gennem hertugen af Braunschweigs manifest, der var inspireret af emigranterne og ført i pennen af marquis de Linnon, hertugen af Orleans' intendant, erklæret, at enhver franskmand, der blev grebet med våben i hånd, ville blive skudt, og at Paris ville blive jævnet med jorden, i fald der krummedes et hår på kongens hoved.

Grumhed imod barbari.

Note 2: **14. juli:** Dagen for Bastillens indtagelse.

Note 3: **10. august:** Toget til Tuilerierne.

Note 4: **2. september:** September-myrderierne.

Note 5: **21. september:** Kongedømmets ophævelse og republikkens grundlæggelse

---

Note 6: **21. januar:** Ludvig den Sekstendes henrettelse.

3. del

I Vendée

1. bog: De tre børn

1

Sommeren 1792 havde været meget regnfuld, sommeren 1793 var meget varm. Som følge af borgerkrigen var der så at sige ikke længere veje i Bretagne. Man færdedes der dog endnu, takket være det smukke sommervejr. Tør jord er den bedste vej.

Hen ad aften en klar julidag, en times tid efter solnedgang, standsede en rytter, der kom fra Avrancheskanten, uden for det lille værtshus Croix-Branchard ved indkørslen til Pontorson, på hvis skilt der endnu for nogle år siden stod at læse:

"God æblemost udskænkes."

Det havde været varmt hele dagen, men det begyndte at blæse op.

Den rejsende var hyllet i en vid kappe, der dækkede krydset på hans hest. Han havde en stor hat på med trefarvet kokarde, hvilket var ret dristigt i denne egn, der var fuld af hække, hvorfra geværskud jævnligt knaldede, og hvor en kokarde var at regne for en skive til at skyde efter. Kappen, der var bundet om halsen, lod armene fri, og under den kunne man skimte et trefarvet bælte og to pistolkolber, der stak op af det. En sabel hang ned under kappen.

Da værten hørte hesten standse, lukkede han døren op og viste sig på tærsklen med en lygte i hånden. Det var den tid på dagen, da lys og mørke brydes. Det var lyst ude på vejen og mørkt inde i huset.

Værten så kokarden.

"Vil De blive her, borger?" sagde han.

"Nej."

"Hvor agter De Dem hen?"

"Til Dol."

"De skulle hellere vende tilbage til Avranches eller blive her."

"Hvorfor det?"

"Fordi de slås i Dol."

"Ja så," sagde rytteren, "giv min hest noget havre."

Værten hentede en krybbe, fyldte havre i den og tog bidslet af hesten, der straks gav sig i lag med at æde.

"Er det en udskreven hest, borger?" fortsatte han derpå.

"Nej, jeg har selv købt og betalt den."

"Hvor kommer De fra?"

"Fra Paris."

"Da vel ikke direkte?"

"Nej."

"Nej, det kan jeg tænke. Vejene er spærrede. Men posten kører dog endnu."

"Ja, til Alençon. Der skiltes jeg fra den."

"Så har De vel købt hesten der?"

"Ja."

"Har De redet hele dagen?"

"Ja, siden daggry."

"Og i går med?"

"Ja, og i forgårs også."

"Tro mig, borger, De skulle blive her. De må jo være træt. Deres hest er det."

"Hestene har lov til at blive trætte, mennesker ikke."

"Og De rejser sådan alene?"

"Jeg har en eskorte."

"Hvor er den?"

"Min sabel og mine pistoler."

Værten gik hen og hentede en spand vand og gav hesten at drikke. Mens den drak, sagde han til sig selv:

"Det er lige meget, han ser ud til at være præst."

"De siger, at de slås i Dol?" sagde rytteren.

"Ja, det må gå løs lige nu."

"Hvem er det, der slås?"

"En forhenværende adelsmand mod en forhenværende adelsmand."

"Hvad vil det sige?"

"En forhenværende adelsmand, der er på republikkens parti, kæmper med en, der er på kongens."

"Ja, men der er jo ingen konge."

"Jo, der er jo den lille. Men det mærkværdige er, at de to forhenværende adelsmænd er i familie. Den ene er ung, den anden er gammel. Det er onkel og nevø. Onklen er royalist, nevøen er patriot, onklen kommanderer de hvide, nevøen de blå. Og ingen af dem giver pardon. Det er krig på liv og død."

"På liv og død?"

"Ja, borger. Her skal De se, hvilke behageligheder de smider hinanden i hovedet. Her er en plakat, som den gamle ser sit snit til at lade opslå alle vegne, på huse og træer. Han har også ladet den slå op her på mit hus."

Værten holdt lygten op til en firkantet plakat, der var klistret på den ene fløj af døren. Rytteren læste:

> Marquis de Lantenac har herved den ære at lade sin nevø vicomte Gauvain vide, at hvis han er så heldig at få fat i

> ham, lader han ham uden ophævelser skyde.

"Og her skal De se svaret," fortsatte værten. Han holdt lygten op til en plakat, der var anbragt på den anden fløjdør. Den rejsende læste:

> Gauvain underretter herved Lantenac om, at, hvis han får ham i sin magt, lader han ham skyde.

"I går," sagde værten, "blev den første plakat slået op på min dør, og i morges den anden. Svaret lod ikke vente på sig. Ser De, borger, sagen er den, at i byerne og de store flækker er vi for revolutionen, på landet er de imod den, eller hvad der betyder det samme, i byerne er folk franskmænd, og på landet er de bretagnere. Det er en krig mellem borgere og bønder. De kalder os for hvalpe, og vi kalder dem for bondetampe. Adelsmændene og præsterne holder med dem."

"Ikke alle sammen," sagde rytteren.

"Nej, ganske vist, borger, her har vi jo en vicomte over for en marquis. – Jeg tror nu alligevel, han er præst," tilføjede han sagte.

"Hvem af dem har overtaget?" spurgte rytteren.

"Indtil nu vicomten, men den gamle er en hård hals. Han er almægtig i Bretagne, i bøndernes øjne er han prins. Den dag, han gik i land, fik han straks otte tusind mand, og en uge efter havde tre hundrede sogne rejst sig. Havde han kunnet tage en stump af kysten, ville englænderne have gjort landgang. Heldigvis var Gauvain der, han drev sin onkel tilbage. Og så traf det sig så heldigt, at Lantenac, straks da han kom, slog en masse fanger ihjel, deriblandt to kvinder, hvoraf den ene havde

tre børn, som en bataljon fra Paris havde adopteret, og det gjorde den fuldstændig rasende. *Rødhuernes Bataljon* hedder den. Der er ikke mange tilbage af den, men de er forfærdelige til at gå på. Nu er de optaget i Gauvains kolonne. Ingen kan stå sig imod dem. De vil hævne kvinderne og tage børnene tilbage, man ved ikke, hvad den gamle har gjort med dem, og det er disse parisergrenaderer rasende over. Var de børn ikke kommet med i spillet, ville krigen slet ikke have artet sig, som den har. Vicomten er en god og brav ung mand, men den gamle er en skrækkelig marquis. Bønderne siger, det er den hellige Michael og Belzebub, der fører krig – De ved måske, at St. Michael er egnens skytsengel. Der ligger et bjerg, som er opkaldt efter ham, midt ude i bugten. Det hedder sig, at han har fældet den onde ånd og begravet ham under et andet bjerg tæt herved, som de kalder Tombelaine."

"Ja vel," mumlede rytteren, "*Tumba Beleni*, Belenus', eller Bels, Belials eller Belzebubs grav."

"Jeg hører, De ved besked," sagde værten, og så tilføjede han: "Han kan latin. Det er tydeligt, at han er præst. Nå ja, borger," fortsatte han, "efter bøndernes mening er det altså den krig, der er begyndt igen. Det forstår sig, i deres øjne er det den kongeligsindede general, der er St. Michael, og republikanernes chef, der er Belzebub. Men er en af dem en djævel, så er det Lantenac, og er en af dem en engel, er det Gauvain. Vil De ikke nyde noget, borger?"

"Jeg har min feltflaske og et stykke brød. Men sig mig, hvad det er, der går for sig i Dol?"

"Jo, ser De, Gauvain er chef for ekspeditionskolonnen her på kysten. Lantenacs plan var at få hele egnen til at rejse sig, at

bane vejen for Pitt og at give den store Vendée-hær en håndsrækning med tyve tusind englændere og to hundred tusind bønder. Den plan har Gauvain gjort det af med. Han holder kysten besat og jager Lantenac ind i landet, og englænderne må blive ude på havet. Han lægger an på at drive ham ind i Fougères-skoven og omringe ham der. Endnu i går gik alt godt, da var han her, men nu har den gamle, som er et godt hoved, spillet ham et puds. Han er rykket imod Dol. Tager han den og planter et batteri på Mont Dol – for han har kanoner – så er alt tabt, for så kan englænderne gøre landgang der. Derfor er Gauvain, som heller ikke er tabt bag af en vogn, da han ikke havde et øjeblik at spilde, straks brudt op uden at rådføre sig med andre og uden at vente på ordre, og mens Lantenac kaster sig over Dol, kaster Gauvain sig over Lantenac. I Dol tørner de to bretagnerpander sammen, og de vil stanges, så det kan blive til noget. De må være der nu."

"Hvor lang tid tager det at nå Dol?"

"En afdeling, der har vogne med, bruger mindst tre timer, men nu er de der."

Den rejsende lyttede.

"Ja, jeg synes virkelig, jeg hører kanonskud."

Værten lyttede også.

"Ja vel, borger," sagde han, "og geværskud også. De skulle blive her i nat. Der er ikke noget godt at få der."

"Jeg kan ikke standse. Jeg må videre."

"Det er forkert af Dem. Jeg kender jo ikke Deres sager, men faren er stor, og drejer det sig ikke om det kæreste, De har her i verden ..."

"Det er netop det, det gør."

"... om Deres søn for eksempel ..."

"Næstendels," sagde rytteren.

Værten så op og sagde ved sig selv:

"Han gør nu alligevel indtryk af at være præst, men det kan han jo ikke være, siden han har børn."

"Læg bidslet på min hest igen," sagde den rejsende; "hvor meget skylder jeg?"

Værten tog imod sin betaling, stillede krybben og spanden hen ved muren og sagde så, da han kom tilbage:

"Siden De er bestemt på at rejse, lyd så mit råd. Det er jo tydeligt, at De vil til St. Malo, men lad så være at ride om ad Dol. Vejen langs havet er ikke stort længere. Når de kommer til enden af gaden, borger, deler vejen sig, vejen om ad Dol er den til venstre, den til højre går om ad St. Georges de Brehaigne. Rid om ad den til højre."

"Tak," sagde den rejsende. Han gav sin hest sporerne og forsvandt i mørket. Da han var ved enden af gaden, hørte han værten råbe efter ham:

"Til højre!"

Han drejede til venstre.

2

Dol er ikke en by, men en gade, en stor gammel gotisk gade, med huse med søjler på begge sider med fremspring ud på den for øvrigt ret brede gade. Byen består ellers blot af et net af gyder, der munder ud i gaden som bække i en flod. Byen, der hverken har porte eller mure, ville ikke kunne udholde en belejring, men gaden kunne det den gang; husenes fremspring og gallerierne bag søjlerne gjorde den til en meget stærk og

modstandsdygtig fæstning; lige så mange huse, lige så mange forter, som måtte indtages hver for sig. Den gamle torvehal lå omtrent midt i gaden.

Det var sandt, hvad værten i Croix-Branchard sagde; der stod en voldsom kamp i Dol imellem de hvide, der var kommet om morgenen, og de blå, der var kommet over dem om aftenen. Deres styrke var ulige, de hvide var seks tusind, de blå femten hundrede, men de var lige forbitrede på hinanden. Det mærkelige var, at det var de femten hundrede, der havde angrebet de seks tusind. På den ene side seks tusind bønder med Jesu hjerte på deres skindtrøjer, hvide bånd på deres runde hatte, skriftsprog på deres ærmeopslag og rosenkranse i bælterne, for det meste bevæbnede med høtyve og geværer uden bajonetter og selv slæbende deres kanoner af sted ved hjælp af tove, dårligt klædte, dårligt disciplinerede, dårligt udrustede. På den anden side femten hundrede soldater med trekantet hat med trefarvet kokarde, uniformer med vide skøder og store opslag, bandoler, sabler med messinghæfter og geværer med lange bajonetter, indeksercerede, lærenemme og grumme, folk, der forstod at lystre såvel som at kommandere, folk, der også gik frivilligt i kamp, men for fædrelandet, for resten pjaltede og barbenede. Og hver af parterne havde sin sjæl i spidsen, de kongeligsindede en olding, republikanerne en ung mand.

Gauvain var tredive år. Han så ud som en Herkules med en profets blik og et barns smil. Han hverken røg eller drak eller bandede. Han førte med sig i felten et toiletskrin og pudsede med stor omhu sine negle, sine tænder og sit smukke, brune hår, og når de holdt rast, bankede han selv sin uniform, der var

gennemboret af kugler og hvid af støv. Skønt han stadig kastede sig blindt ind i striden, var han aldrig blevet såret. Hans ellers blide stemme fik kommandotonen, når det gjordes nødigt. Han foregik sine folk med et godt eksempel ved at lægge sig til at sove på den bare jord i blæst og regn eller sne, indhyllet i sin kappe og med hovedet på en sten. Han var en heltemodig og uskyldig sjæl. Med sablen i hånden blev han til et helt andet menneske, så var han til trods for sit kvindagtige udtryk frygtelig. Og med alt det var han tænker, filosof. Folk, der kun så ham, anså ham for en Alkibiades, folk, der hørte ham tale, tog ham for en Sokrates. I den franske revolutions vældige improvisation var denne unge mand straks blevet krigshøvding. Hans kolonne var ligesom den romerske legion en hel lille fuldstændig hær. Den bestod af infanteri og kavaleri, havde sine spejdere, pionerer, sapører, brokastere, og som den romerske legion havde kastemaskiner, havde den kanoner. Tre stykker feltskyts gjorde den stærk uden at hindre dens bevægelser.

Lantenac var også krigshøvding, og han var endnu farligere. Han var på en gang mere betænksom og mere dristig. De gamle virkelige helte er koldblodigere end de unge, fordi de er fjernt fra livets morgen, og dristigere, fordi de er nærmere ved døden. Hvad har de at tabe? Så umådelig lidt. Det var grunden til Lantenacs lige så dumdristige som dygtige bevægelser. Men i det hele taget og næsten stadig havde Gauvain overtaget i denne hårdnakkede brydekamp imellem de gamle og unge. Det var nærmest held. Heldet tilfalder for det meste ungdommen.

Lantenac var rasende på Gauvain, først fordi Gauvain kæmpede imod ham, dernæst fordi han var hans frænde. Hvor

kan det falde den Gauvain, den knægt, ind at blive jakobiner! Hans arving, for marquien havde ingen børn, hans nevø, næsten hans sønnesøn!

"Får jeg fat i ham," sagde den gamle, "slår jeg ham ihjel som en hund!"

Republikken havde for øvrigt god grund til at være bange for denne marquis de Lantenac. Han var aldrig så snart kommet i land, før han fik folk til at skælve. Hans navn var løbet igennem det oprørske Vendée som ild gennem en svovltråd, og han var straks blevet opstandens midtpunkt. Næsten alle skovens høvdinge nær og fjern havde sluttet sig til ham og adlød ham. Lantenac hørte som kriger til Frederik den Andens skole. Han forstod at forene den store krig med den lille. Han ville hverken vide af en "forvirret masse" som den store katolske og kongelige hær, en masse, der var bestemt til at knuses, heller ikke af flokke, der spredte sig i krat og skov, udmærkede til at tirre fjenden, men ude af stand til at slå ham ned. Guerillakrigen får aldrig ende eller får en dårlig ende: man begynder med at angribe en republik og ender med at plyndre en diligence. Lantenac satte som sit mål den virkelige krig. Han ville bruge banden, men støtte sig til soldaten. Han fandt disse bondehære, som straks splittes, udmærkede til angreb, baghold og overrumpling, men de var ham for flygtige, de var som vand i hans hånd. Han ville midt i denne flydende og spredte krig have et fast punkt; han ville foruden skovenes ville hær have en regulær hær, som bøndernes bevægelser kunne dreje sig om. Det var en dyb og frygtelig tanke; var det lykkedes ham at føre den igennem, ville Vendée have været uindtageligt. Men hvor skulle han få en regulær hær fra? Hvor skulle han få soldater

fra? Fra England. Derpå beroede hans fikse ide, at han måtte sætte englænderne i stand til at gøre landgang. Lantenac havde kun en tanke, at bemægtige sig et punkt på kysten og overgive det til Pitt. Derfor kastede han sig over Dol, da han så, at det var forsvarsløst. Havde han Dol, havde han også Mont-Dol, og så havde han kysten, og en landgang lod sig da iværksætte med lethed. For at sætte dette afgørende forsøg i værk havde han taget lidt over seks tusind mand med sig, de bedste, han havde, og alt sit skyts, ti sekstenpundige feltslanger, en ottepundig galejkanon og en firepundig feltkanon. Det var hans mening at anlægge et stærkt batteri på Mont Dol. Alt syntes at love et heldigt udfald. Fra Avrancheskanten havde man kun Gauvain og hans femten hundrede mand at frygte og fra Dinan-kanten kun Léchelle, som ganske vist havde fem og tyve tusinde mand, men som var ti mil borte, og Léchelle var desuden en klodrian, som senere lod sine fem og tyve tusind mand fuldstændig knuse, hvilket han bødede for ved at begå selvmord. Lantenac følte sig derfor ganske tryg. Han rykkede pludselig og voldsomt ind i Dol. Hans ry for hårdhed var vel kendt, man vidste, at han ikke kendte til skånsel, og prøvede derfor ikke at sætte sig til modværge. De forfærdede indbyggere spærrede sig inde i deres huse. De seks tusind vendéer slog sig ned i byen under en forvirring, som om hele flokken var kommet for at holde marked, uden furerer, uden bestemte kvarterer, de lagde sig i bivuak, hvor det kunne træffe sig, lavede mad under åben himmel, spredte sig rundt i kirkerne og kastede geværerne for at tage fat på rosenkransene.

Lantenac skyndte sig med nogle artilleriofficerer ud for at rekognoscere Mont-Dol og overlod kommandoen til sin

næstkommanderende Gouge-le-Bruant, Imânus, som de kaldte ham. Dette navn, som kommer af det latinske *immanis*, er et gammelt normannisk ord, der betyder umenneskelig grim og samtidig noget i al sin rædsel guddommeligt, noget som dæmon, satyr eller trold. Mens de andre vendéer var vildmænd, var han en fuldstændig barbar, en slags indianerhøvding, tatoveret med kors og liljer. Han var modig som en djævel i slaget og bagefter grum. Det havde skaffet ham navnet Imânus. Marquis de Lantenac satte lid til ham på grund af hans grumhed. At han var grum, er vist, men hvad krigskunst angik, var han mindre fremragende, og det var måske ikke rigtigt af marquien at gøre ham til sin næstkommanderende. Gouge-le-Bruant var mere mand for at udrydde en klan end for at passe på en by, men han satte dog vagtposter ud.

Om aftenen, da marquien efter at have rekognosceret stedet, hvor han ville anlægge det påtænkte batteri, vendte tilbage til Dol, hørte han pludselig kanonskud og så en rødlig røg stige op fra den store gade. Byen var blevet overrumplet, man havde angrebet den og var trængt ind i den; man kæmpede i byen. Skønt han ikke havde let ved at blive forbavset, blev han det. Han havde ikke ventet noget i den retning. Det kunne åbenbart ikke være Gauvain, man angriber ikke, når man kun er en imod fire. Var det Léchelle? Men hvilken ilmarch måtte han så ikke have gjort! Det var usandsynligt, at det var Léchelle, og Gauvain kunne det umuligt være. Lantenac sporede sin hest. Undervejs mødte han folk fra byen, der flygtede; han spurgte dem ud; de var helt forstyrrede af skræk.

"De blå! De blå!" råbte de, og da han nåede ind til byen, stod det såre ilde til.

3

Da bønderne kom til Dol, havde de, som allerede omtalt, spredt sig rundt om i byen. Deres skyts og trosset havde de anbragt under den gamle torvehals hvælvinger, og trætte, som de var, havde de lagt sig hulter til bulter i den store gade, hvor de spiste, drak og bad deres rosenkrans. Da natten faldt på, lagde de fleste sig til at sove med hovederne på deres madposer, nogle af dem med deres koner hos sig, for i Vendée fulgte konerne tit med mændene, de frugtsommelige gjorde tjeneste som spioner. Det var en mild juliaften, stjernerne funklede på den mørkeblå himmel. Hele denne bivuak, der mere lignede en karavane, som holder rast, end en hær, der har lejret sig, gav sig fredeligt søvnen i vold. Pludselig så de, som endnu ikke havde lukket øjnene, i tusmørket tre kanoner rettet imod dem. Det var Gauvain, der havde overrumplet vagtposterne. Han var trængt ind i byen og holdt enden af gaden besat med sin kolonne. En bonde rejste sig op og råbte: "Hvem der?" og affyrede sit gevær. Et kanonskud svarede. Derpå begyndte der en rasende geværild. Hele den sovende skare kom i en fart på benene. Det var et hårdt stød. At sove ind under funklende stjerner og vågne op i kugleregn! Det første øjeblik var frygteligt. Intet er mere gruopvækkende end det mylder, der opstår, når en hob bliver slået med forfærdelse. De kastede sig over deres våben, de skreg, løb, mange faldt. De vidste, da de blev angrebet, ikke hvad de gjorde, og skød på hinanden. Der var folk, som i deres forvirring styrtede ud af husene, ind i dem igen og atter ud, og ude af sig selv flakkede om i stimlen. Pårørende kaldte på hinanden. En frygtelig kamp, som kvinder og børn blev draget med ind i. Kuglerne fløj pibende gennem mørket, fra alle kroge

blev der skudt, alt var røg og forvirring. Menige og officerer søgte efter hinanden. En kone sad op ad en mur og gav sit nyfødte barn die ved siden af sin mand, der havde fået det ene ben knust og, mens blodet vældede ud af det, roligt affyrede sin karabin på lykke og fromme ud i mørket. Af og til hørtes der vilde hyl, som for det meste overdøvedes af kanonernes dumpe drøn. Det var forfærdeligt. Det gik til som ved en skovrydning, de faldt hulter til bulter oven på hinanden. Gauvains folk, som holdt sig godt dækket, skød sikkert, og der faldt kun få af dem. Omsider satte bønderne sig, til trods for forvirringen, uforfærdet til modværge. De trak sig tilbage til torvehallen. Imânus gjorde sit bedste for at erstatte den fraværende Lantenac. De havde kanoner, men benyttede sig til Gauvains store forbavselse ikke af dem. Det kom af, at marquien havde taget artilleriofficererne med ud på sin rekognoscering, og folkene forstod ikke at betjene dem, men de overdængede de blå med geværkugler. Nu var det bønderne, der var dækket. De stablede blokvogne, karrer, pakvogne og alle de fustager, de fandt i den gamle torvehal, op og lavede en høj barrikade med skydeskår. Det gik i en fart, i løbet af et kvarter var torvehallens forside uindtagelig, og der udgik en morderisk ild derfra. Det begyndte at se alvorligt ud for Gauvain. Han var ikke belavet på, at torvehallen således pludselig skulle blive omdannet til et citadel, hvor bønderne stod i en fast masse. Det var lykkedes ham at overrumple dem, men ikke at jage dem på flugt. Han var stået af hesten og stod belyst af en fakkel med armene over kors og kården i hånden og så på dette skyggespil. Hans høje skikkelse var synlig fra barrikaden som et fast sigtepunkt, men det tænkte han ikke på. Kuglerne fløj om ørene på ham. Men

imod alle disse geværer havde han sine kanoner, og de får altid det sidste ord i laget. Stolende på sit vel betjente batteri følte han sig sikker på sejren.

Så glimtede der pludselig et lyn fra den mørke torvehal, der lød et skrald, og en kugle borede sig ind i en mur, lige over Gauvains hoved. Barrikaden besvarede kanonskud med kanonskud. En ny kugle fulgte efter den første og borede sig ind i muren tæt ved Gauvain, en tredje rev hatten af ham. Det var svære kugler, det var en sekstenpundiger, der skød.

"De sigter på Dem, oberst!" råbte artilleristerne og slukkede faklen.

Gauvain tog tankefuld sin hat op. Den, der sigtede på Gauvain, var Lantenac. Han var lige kommet op på barrikaden fra den modsatte side. Imânus var løbet hen til ham.

"Vi er blevet overrumplet, nådigherre."

"Af hvem?"

"Det ved jeg ikke."

"Er vejen til Dinan fri?"

"Det tror jeg nok."

"Så må vi begynde at trække os tilbage."

"Tilbagetoget er allerede begyndt. Mange har allerede taget flugten."

"Her er ikke tale om at flygte; vi må trække os tilbage. Hvorfor gør De ikke brug af kanonerne?"

"Folkene har tabt hovedet, og vi havde ingen officerer."

"Nu kommer jeg."

"Nådigherre, jeg har sendt al den bagage, jeg har kunnet få af sted, ad Fougères til samtidig med kvinderne og hvad der ellers ingen nytte er til. Hvad skal vi gøre med vore tre små fanger?"

"Nå, børnene."

"Ja."

"De er vore gidsler. Lad dem føre til La Tourgue."

Derpå gik marquien op på barrikaden, og så fik alt et andet udseende. Barrikaden egnede sig kun lidet for kanoner. Der var kun plads til to. Marquien lod to sekstenpundigere stille op. Da han stod bøjet over den ene af dem og iagttog det fjendtlige batteri gennem skydeskåret, fik han øje på Gauvain.

"Det er ham!" råbte han.

Derpå tog han selv viskeren, ladede kanonen, sigtede og skød. Han skød tre gange efter Gauvain og fejlede. Det tredje skud nåede som sagt kun at slå hatten af ham.

"Klodrian!" mumlede Lantenac, "lidt lavere, så var hovedet gået med."

Pludselig blev faklen slukket, og der blev helt mørkt.

"Nå, så får det være," sagde han.

Derpå vendte han sig til de bønder, der betjente kanonerne, og råbte:

"Skyd løs!"

Gauvain var ikke mindre alvorlig til mode. Stillingen blev mere og mere betænkelig. Hvem kunne vide, om folkene på barrikaden ikke kunne finde på at gå angrebsvis til værks nu, da de havde skyts. Fraregnet de faldne og flygtede havde han mindst fem tusind mand imod sig, og han havde nu selv kun tolv hundrede mand. Hvad skulle der blive af republikanerne, hvis fjenden kom under vejr med, hvor få de var? Rollerne var byttet om. Gjorde bønderne et udfald fra barrikaden, var de fortabte. Det kunne ikke nytte at tænke på at tage barrikaden

med storm; tolv hundrede mand jager ikke fem tusind mand på flugt. Men en ende måtte de have på det. Hvad skulle de gøre?

Gauvain var der fra egnen, han kendte byen. Han vidste, at der bag ved den gamle torvehal, hvor vendéerne havde forskanset sig, var en labyrint af snævre og bugtede gyder. Han vendte sig til den næstkommanderende, den tapre kaptajn Guéchamp.

"Jeg overgiver kommandoen til Dem, Guéchamp," sagde han, "skyd alt, hvad De kan, sørg for, at de folk får fuldt op at gøre."

"Skal ske," svarede Guéchamp.

"Hold hele kolonnen samlet og sørg for, at den er klar til angreb."

Derpå hviskede han ham noget i øret.

"Skal ske," sagde Guéchamp.

"Har vi alle vore trommeslagere?"

"Ja."

"Vi har ni. Behold selv de to og giv mig de syv."

De syv trommeslagere trådte stille frem og stillede sig i række foran Gauvain.

"Rødhuernes bataljon følger med mig," råbte Gauvain. Tolv mand, af hvilke den ene var sergent, trådte frem.

"Jeg vil have hele bataljonen," sagde Gauvain.

"Ja, her er den," svarede sergenten.

"Er I kun tolv?"

"Ja, der er kun tolv tilbage."

"Godt."

Sergenten var den brave, barske Radoub, der i bataljonens navn havde adopteret de tre børn, de havde truffet i La Saudraie-skoven. Som læseren måske mindes, var det kun

halvdelen af bataljonen, der var blevet myrdet i Herbe-en-Pail, og Radoub havde været så heldig ikke at være med der.

"Tag jeres sko af, soldater," sagde Gauvain.

"Vi har ingen," sagde sergenten.

Med trommeslagerne var de altså nitten mand, Gauvain var den tyvende.

"Slut sammen i en række og følg mig," råbte Gauvain, "trommeslagerne går lige bag efter mig, og så bataljonen De kommanderer bataljonen, sergent."

Mens kanonaden fortsattes på begge sider, gled disse tyve mand som skygger gennem de øde gyder. Således rykkede de en stund frem langs husene. Byen var som uddød. Borgerne var krøbet i skjul i kældrene. Der var ikke en dør, som ikke var stængt, ikke et skod, som ikke var lukket. Lys var der ingen steder. Fra hovedgaden lød der stadig en frygtelig larm, kanonaden vedblev, republikanerne og royalisterne fyrede rasende på hinanden. Efter at have snoet og bugtet sig frem på denne måde i en snes minutter kom Gauvain, som til trods for mørket var en sikker vejviser, til enden af en gyde, der mundede ud i hovedgaden på den anden side af torvehallen. Nu havde forholdet atter vendt sig. Til den side havde vendéerne i kraft af den uforsigtighed, barrikadebyggere altid gør sig skyldige i, ikke forskanset sig. Hallen var åben, man kunne frit gå ind mellem søjlerne, hvor der holdt nogle bagagevogne rede til at bryde op. Gauvain og hans nitten mand havde de fem tusind vendéer foran sig, men de vendte ryggen til dem. Gauvain talte sagte med sergenten. De tolv grenaderer stillede sig i slagorden bag hjørnet af gyden. Pludselig hævede Gauvain i

mellemrummet mellem to salver sin kårde og råbte med en stemme, der i stilheden virkede som et trompetstød:

"To hundrede mand til højre, to hundrede til venstre og resten i midten!"

De tolv mand affyrede deres geværer, og de syv trommeslagere slog til angreb, hvorpå Gauvain råbte de frygtelige ord, der var de blås løsen:

"Gå på med bajonetten! Stød dem ned!"

Det gjorde en uhørt virkning. Hele bondehæren følte sig angrebet bagfra og troede, at det var en ny hær, der faldt den i ryggen. Samtidig satte kolonnen, der under Guéchamps kommando holdt enden af hovedgaden besat, sig i bevægelse, da den hørte trommesignalet, og stormede, ligeledes under trommehvirvler, i løb løs på barrikaden. Bønderne, som så sig imellem dobbelt ild, blev grebet af panisk skræk, og den forstørrer alting, et pistolskud bliver til et kanonskud, en hunds gøen til en løves brøl. Der blev en ubeskrivelig flugt. I løbet af nogle få øjeblikke var torvehallen tom. De forfærdede bønder spredtes til alle sider, der var intet at gøre for officererne. Man hørte kun råbet:

"Redde sig hvem som kan!" og hele hæren dryssede gennem byens gyder som gennem hullerne i en si og spredtes ud over egnen så hurtigt, som skyer drives af sted af en storm.

Marquis de Lantenac så denne vilde flugt. Han fornaglede selv kanonerne, derpå trak han sig tilbage, sidste mand på skansen, langsomt og koldblodig, idet han sagde:

"Nej, det er klart, bønderne holder ikke stand. Vi må have englænderne her over."

4

Sejren var fuldstændig. Gauvain vendte sig om og sagde til mændene af rødhuernes bataljon:

"I er tolv, men I er lige så gode som tolv hundrede."

På den tid var et ord fra chefen lige så godt som et kors.

Guéchamp, som Gauvain havde sendt ud af byen, forfulgte flygtningene og tog mange af dem til fange. Man tændte fakler og gennemsøgte byen. Alle, som ikke kunne slippe bort, overgav sig. Man tændte begkranse i hovedgaden; den var overfyldt af døde og sårede. Hist og her satte enkelte grupper sig endnu til modværge. De blev omringede og kastede deres våben.

Gauvain havde i den hurlumhej, der opstod, da den vilde flugt begyndte, lagt mærke til en uforfærdet mand, der skærmede de andres flugt, men selv ikke flyede. Denne bonde brugte sin karabin som en mester, skød med den og brugte kolben som kølle, til den knustes. Nu havde han en pistol i den ene hånd og en sabel i den anden. Ingen turde komme ham nær. Pludselig så Gauvain ham vakle og støtte sig til en søjle. Han var blevet såret, men han havde stadig pistolen og sablen i hænderne. Gauvain gik hen til ham.

"Overgiv dig," sagde han. Manden så stift på ham. Blodet randt ud af hans sår og dannede en pøl ved hans fødder.

"Du er min fange," sagde Gauvain. Manden svarede ikke. "Hvad hedder du?"

"De kalder mig Skyggedans," svarede han.

"Du er en tapper mand," sagde Gauvain og rakte ham hånden.

"Kongen leve!" svarede manden, og idet han samlede alle sine kræfter, hævede han begge armene på en gang, affyrede

pistolen imod Gauvains bryst og rettede et sabelhug imod hans hoved. Han gjorde det med en tigers hurtighed, men der var en, som var endnu hurtigere, det var en rytter, som lige var kommet til, og som havde været der et øjeblik, uden at nogen havde lagt mærke til ham. Da denne mand så bonden hæve sablen og pistolen, kastede han sig imellem ham og Gauvain. Havde han ikke været der, ville Gauvain have været dødsens. Pistolskuddet ramte hesten, sabelhugget rytteren, og begge faldt. Det hele tog ikke længere tid, end det tager at udstøde et skrig. Bonden segnede også afmægtig om på stenbroen. Sabelhugget havde ramt rytteren i ansigtet, han lå bevidstløs på jorden. Hesten var dræbt. Gauvain gik hen til ham.

"Hvem er den mand?" sagde han.

Han så på ham; blodet vældede ud af såret og lagde ligesom en maske over hans ansigt. Man kunne ikke skelne trækkene, man kunne blot se, at han var gråhåret.

"Den mand har frelst mit liv," fortsatte Gauvain, "er der ingen her, som kender ham?"

"Han kom her til byen for lidt siden," sagde en soldat, "jeg så ham komme. Han kom fra Pontmorson-kanten."

Kolonnens sårlæge var ilet til med sin forbindtaske. Den sårede var stadig uden bevidsthed. Sårlægen undersøgte ham og sagde:

"Et ganske simpelt sår, det har ingenting at betyde. Om otte dage er han på benene. Det er et smukt sabelhug."

Den sårede havde en kappe på, trefarvet bælte og pistoler og sabler. Man lagde ham på en båre, klædte ham af og kom med en spand koldt vand. Sårlægen vaskede såret, ansigtstrækkene

begyndte at komme frem, Gauvain betragtede dem med dyb opmærksomhed.

"Har han papirer på sig?" spurgte han.

Sårlægen undersøgte hans lomme og tog en tegnebog op af den og rakte Gauvain den. Imidlertid kom den sårede, opfrisket af det kolde vand, til sig selv igen. Hans øjenlåg bevægede sig svagt. Gauvain undersøgte tegnebogen; han fandt et sammenlagt papir i den, foldede det ud og læste:

"Velfærdskomiteen. Borger Cimourdain ..."

Han udstødte et skrig:

"Cimourdain!"

Dette skrig fik den sårede til at slå øjnene op. Gauvain var helt ude af sig selv.

"Cimourdain! Er det Dem! Det er anden gang, De redder mit liv."

Cimourdain så på Gauvain. En ubeskrivelig glæde fik hans blodige ansigt til at stråle. Gauvain faldt på knæ for den sårede og råbte:

"Min lærer!"

"Din fader!" sagde Cimourdain.

5

De havde ikke set hinanden i mange år, men deres hjerter havde aldrig været adskilte. De mødtes, som da de så hinanden sidste gang.

Man havde i en fart indrettet en ambulance på rådhuset i Dol, dér lagde man Cimourdain i en seng i et lille værelse, der stødte op til den store fællessal, hvor de sårede lå. Sårlægen, som havde undersøgt såret, gjorde ende på de to mænds

hjerteudgydelser ved at lade dem vide, at Cimourdain skulle sove. De tusind pligter og bekymringer, der følger med en sejr, lagde for øvrigt beslag på Gauvain. Cimourdain blev alene, men han sov ikke. Han havde to slags feber, han havde sårfeber, og han havde feber af glæde. Han sov ikke, og han syntes alligevel ikke at være vågen. Var det muligt? Hans drøm var gået i opfyldelse. Cimourdain hørte ikke til dem, der tror, at de skal vinde det store lod, og nu havde han vundet det. Han havde genfundet Gauvain. Han havde forladt ham som barn, han havde genfundet ham som mand, stor, frygtelig, uforfærdet. Han havde genfundet ham som sejrherre, og sejrherre for folkets sag. Gauvain var revolutionens støtte i Vendée, og det var ham, Cimourdain, der havde skabt denne støtte for republikken. Denne sejrherre var hans lærling, det var hans, Cimourdains, tanke, han så lyse ud af dette unge ansigt. Hans, Cimourdains, lærling, hans ånds barn, var fra nu af en helt, som om føje tid ville blive sit lands hæder. Og hvad der yderligere forøgede hans dybe glæde, han havde fuldmagt til at gøre ud af denne helt, hvad han ville. En sejr til som den, han havde oplevet, og Cimourdain behøvede blot at sige et ord for at få republikken til at betro Gauvain en hær. Han gik fra den ene drøm over i den anden, alle hindringer forsvandt. Har man først sat foden på sådan en stige, standser man ikke. Cimourdain så i sin drøm Gauvain som en stor krigshøvding. Han så ham jage englænderne på havet, han så ham revse kongerne ved Rhinen, han så ham ved Pyrenæerne drive spanierne tilbage, ved Alperne give Rom signalet til at rejse sig. Cimourdain tænkte på alt det, der skulle brydes ned, førend man byggede op. Det er ikke tid til blødagtighed, sagde han til

sig selv, men Gauvain vil "være på højden," som tiden udtrykte det. Cimourdain forestillede sig Gauvain trædende mørket under fødder, ombølget af lys, med meteorglans på sin pande, udfoldende retfærdighedens, fornuftens og fremskridtets brede vinger, med sværd i hånd, som en engel, men en ødelæggelsens engel. Da dette drømmeri, som næsten måtte kaldes ekstase, var på sit højdepunkt, hørte han gennem den halvåbne dør nogen tale i den store ambulancesal, der stødte op til hans værelse. Han kendte Gauvains stemme. Han lyttede.

"Her er vi med manden, som skød på Dem," sagde nogle soldater, "han havde, uden at nogen så det, slæbt sig ned i en kælder, men vi fandt ham, og her er han."

"Du er såret?" sagde Gauvain.

"Jeg har det godt nok til at lade mig skyde."

"Læg ham i seng, forbind ham og se at få ham rask."

"Jeg vil dø."

"Nej, du skal leve. Du ville dræbe mig i kongens navn, jeg benåder dig i republikkens."

Der gled en skygge over Cimourdains ansigt. Det var, som om han pludselig vågnede, og i en mørk, nedtrykt sindsstemning mumlede han:

"Han er mild!"

6

Et sabelhug læges hurtigt, men der var en, som var hårdere såret end Cimourdain, det var konen, som Tellmarch havde samlet op i den store blodpøl i avlsgården Herbe-en-Pail. Michelle Fléchards tilstand var farligere, end Tellmarch havde troet. Foruden såret i brystet havde hun et sår i skulderbladet,

men da lungerne var uskadte, kunne hun komme sig. Tellmarch var en "klog mand", hvilket i böndernes mund betyder lidt af en læge, lidt af en kirurg og lidt af en troldmand. Han plejede den syge i sin dyrehule, og takket være de simple husråd, han anvendte, slap hun fra det med livet. Sårene lægedes, og efter nogle ugers forløb var hun rekonvalescent. En morgen kunne hun, støttende sig til Tellmarch, gå ud af hulen og sætte sig i solen under træerne. Tellmarch vidste ikke synderligt om hende. Når man er såret i brystet, må man tie stille, og hun havde hidtil ingen ting sagt. Når hun ville tale, bød Tellmarch hende tie, men han så i hendes øjne, at hun stadig pintes af mørke tanker. Nu var hun kommet så vidt til kræfter, at hun næsten kunne gå alene. Den brave gamle mand smilede fornøjet.

"Nå," sagde han, "nu er vi på benene; nu er sårene lægt."

"Undtagen det i hjertet," sagde hun; "De ved altså slet ikke, hvor de er?" fortsatte hun.

"Hvem?" spurgte Tellmarch.

"Mine børn."

Dette "Altså" udtrykte en hel verden af tanker. Det betød:

"Når De ikke taler til mig om dem, når De i alle de dage har pålagt mig at tie, hver gang jeg ville tale om dem, når De tilsyneladende er bange for, at jeg skal tale om dem, kommer det af, at De ikke har noget at sige mig om dem."

Hun havde tit i sin febervildelse kaldt på sine børn, og hun vidste godt, at den gamle mand ikke havde svaret. Tellmarch vidste virkelig ikke, hvad han skulle sige. Det er ikke let at tale til en moder, der har mistet sine børn. Han vidste, at den næsten døde kvinde, han havde samlet op, var moder til tre

børn, og at marquis de Lantenac efter at have ladet moderen skyde havde bortført børnene. Mere vidste han ikke. Hvad var der blevet af børnene? Var de endnu i live? Han havde ved at spørge sig for fået at vide, at der var to drenge og en lille pige, som knapt var vænnet fra. Mere vidste han ikke. Egnens folk rystede blot på hovedet, når han spurgte dem. Marquis de Lantenac var en mand, man ikke gerne talte om, og man holdt heller ikke meget af at tale med Tellmarch. Hvad skulle det betyde, at han altid gik og så op imod himlen? Hvad tog han sig for, og hvad tænkte han på i de lange timer, i hvilke han ikke rørte sig af pletten? Han var virkelig sær, optaget, som han var, af sine blomster, sine fugle og sine stjerner. Han var åbenbart forrykt. Han bar sig jo ikke ad som andre folk, lagde sig aldrig i baghold, skød aldrig på nogen. Derfor var han genstand for en vis frygt. "Han er gal," sagde folk. Man skyede ham, spurgte ham ikke om noget og svarede ham knapt, så han havde ikke kunnet få så meget at vide, som han gerne ville.

Da hun sagde disse ord "mine børn," holdt Tellmarch op at smile, og moderen faldt i tanker. Pludselig så hun på Tellmarch og råbte næsten vredt:

"Mine børn!"

Tellmarch bøjede hovedet som en forbryder. Han tænkte på denne marquis de Lantenac, som ganske vist ikke tænkte på ham, og som rimeligvis ikke engang huskede, at han var til, og han spurgte sig selv:

"Hvorfor reddede jeg den fornemme herre?" og han svarede sig selv: "Fordi han er et menneske."

Så tænkte han en stund på det, og sagde så ved sig selv:

"Er jeg også vis på det?" og han gentog de bitre ord: "Det skulle jeg have vidst!"

Han følte sig overvældet af alt, hvad der var sket. Det stod for ham som en gåde. En god gerning kan altså være en ond gerning. Når man frelser ulven, bliver man skyld i fårets død. Han følte sig virkelig brødefuld. Denne moders instinktmæssige vrede var berettiget. At han havde reddet hende, trøstede ham nu alligevel for, at han havde reddet denne marquis. Men børnene? Moderen sad også hensunket i tanker. Hun så igen på Tellmarch med sit mørke blik.

"Det kan ikke blive ved at gå på den måde," sagde hun.

"Tys!" sagde Tellmarch og lagde fingeren på munden.

"Det var uret af Dem at redde mig, og jeg er vred på Dem for det. Jeg ville hellere være død, for så er jeg vis på, at jeg ville få dem at se, jeg ville vide, hvor de er. De ville ikke se mig, men jeg ville være dem nær. En død moder må kunne beskytte sine børn."

Han tog hende i armen og følte hendes puls.

"Vær rolig, ellers får De feber igen," sagde han.

"Hvornår kan jeg gå herfra?"

"Gå herfra?"

"Ja, gå."

"Aldrig, hvis De ikke er fornuftig. I morgen, hvis De bærer Dem fornuftigt ad."

"Hvad mener De med at bære sig fornuftigt ad?"

"At stole på Gud."

"Gud! Hvor har han gjort af mine børn?" Hun var næsten vild. Hendes stemme blev meget mild. "De forstår nok," sagde hun, "at jeg ikke kan blive her sådan. De har ikke haft børn, men det

har jeg. Det gør en forskel. Man kan ikke dømme om ting, man ikke kender. De har ikke haft børn, vel?"

"Nej," svarede Tellmarch.

"Og jeg har ikke haft andet. Hvad er jeg uden mine børn?"

"Så," sagde Tellmarch, "nu kommer feberen igen. Tal nu ikke mere."

Hun så på ham og tav. Fra den dag af talte hun ikke mere. Hun var mere lydig, end Tellmarch ønskede. Hun sad i timevis sløv og sammensunket ved foden af det gamle træ; hun tænkte og tav. Tellmarch betragtede hende rørt. Over for denne lidelse blev den gamle mands tanker som en kvindes.

"Ja, ja," sagde han til sig selv, "hendes mund taler ikke, men hendes øjne taler. Jeg ser nok, at hun har en fiks idé. At have været moder og ikke være det mere! At have været amme og ikke være det mere! Det kan hun ikke holde ud. Hun tænker på den lille, som hun for en kort stund siden gav bryst. Det må også være dejligt at føle sådan en lille rosenmund drikke sig sjæl til af ens legeme, drikke sig liv til af ens liv."

Han tav, for han forstod, at over for en sådan smerte er ordet afmægtigt.

Tellmarch ville se at få hende til at tale, men det lykkedes ikke. En gang sagde han til hende:

"Jeg er desværre gammel og kan ikke gå mere. Når jeg har gået et kvarters tid, svigter benene mig, ellers kunne jeg følge med Dem. Det er måske godt, at jeg ikke kan. Jeg ville være mere farlig end nyttig for Dem. Man tåler mig her, men i de blås øjne er jeg mistænkelig som bonde, og i bøndernes øjne er jeg mistænkelig som troldmand."

Han ventede på svar, men hun ikke engang så meget som slog øjnene op. En fiks idé fører enten til vanvid eller til heltemod, men hvilket heltemod kan en fattig bondekone være i stand til? Hun kan være moder, det er det hele. For hver dag, der gik, fordybede hun sig mere i sin grublen. Tellmarch så det. Han søgte at beskæftige hende, han bragte hende nåle, tråd og fingerbøl, og hun gav sig til den stakkels tiggers glæde til at sy. Hun tænkte, men hun arbejdede, og det er altid et tegn på sundhed. Hendes kræfter vendte lidt efter lidt tilbage; hun gjorde sit linned, sine klæder, sine sko i stand, men hendes øjne var stadig som glas. Mens hun sad og syede, sang hun halvhøjt uforståelige sange, hun mumlede navne, rimeligvis børnenes, men ikke tydeligt nok, til at Tellmarch kunne forstå dem. Hun brød af og lyttede efter fuglene, som om de havde bud at bringe hende. Hun så efter, hvordan vejret var. Hendes læber bevægede sig, hun talte sagte med sig selv. Hun lavede en pose og fyldte den med kastanjer. En morgen så Tellmarch hende give sig på vej med blikket på lykke og fromme rettet mod skoven.

"Hvor vil De hen?" spurgte han.

"Ud at lede efter dem," svarede hun.

Han søgte ikke at holde hende tilbage.

7

Efter at der var gået nogle uger fulde af alle borgerkrigens omskiftelser, hørte man i egnen om Fougères kun tale om to mænd, der var hinandens modsætninger, og som alligevel gjorde den samme gerning, side om side kæmpede revolutionens store kamp. Den vilde tvekamp fortsattes, men vendéerne tabte terræn. Særlig i Ille-et-Vilaine var opstanden,

om end ikke kvalt, så dog betydeligt mindsket og indskrænket, takket være den unge chef, der så betimeligt havde slået de seks tusind royalister med sine femten hundrede patrioter. Efter dette heldige foretagende var der fulgt flere, og disse held havde givet sagerne en ny stilling. Men samtidig var der kommet en ejendommelig forvikling til. I hele denne del af Vendée havde republikken overtaget, det var der ingen tvivl om. Men hvilken republik? Der viste sig to former af republikken, mildhedens republik og rædslens republik, den ene ville sejre ved mildhed, den anden ved strenghed. Hvilken af dem ville få overtaget? De repræsenteredes af to mænd, som hver havde sin indflydelse og sin myndighed, den ene den militære befalingsmand, den anden den borgerlige udsending. Den sidstnævnte havde frygtelige ting at støtte sig til. Han havde medbragt pariserkommunens truende løsen til Santerres bataljoner: "Ingen nåde! Ingen pardon!" Han havde som et magtmiddel, alt måtte bøje sig for, Konventets dekret, der satte dødsstraf for enhver, som satte en fanget oprørsk befalingsmand i frihed og lod ham undslippe, samt Velfærdskomiteens fuldmagt og en af Robespierre, Danton og Marat underskrevet ordre til at adlyde ham. Krigshøvdingen havde ikke andet at støtte sig til end medlidenheden. Han havde kun sin arm, som slog fjenderne, og sit hjerte, som benådede dem. Som sejrherre mente han, det var hans ret at skåne de overvundne. Dette affødte en skjult, men dyb splid imellem disse to mænd. De var ligesom hver hyllet i sin sky; de bekæmpede begge opstanden, men hver havde sit lyn, den ene sejrens, den anden skrækkens. I hele egnen talte man kun om dem, og hvad der forøgede den ængstelighed, hvormed man fra

alle sider så hen til dem, var, at disse to mennesker, der var hinanden så fuldstændig modsatte, på samme tid var nøje knyttede til hinanden. Disse to modstandere var venner, og aldrig havde en højere og dybere sympati forenet to hjerter. Hertil kom, at den af dem, folk kaldte den grumme, samtidig var det mest broderligt sindede menneske. Han forbandt de sårede, plejede de syge, tilbragte nat og dag i ambulancerne og lazaretterne, var god og kærlig mod fattige børn, beholdt intet for sig selv, gav alt til de fattige. Når der kæmpedes, var han med, i spidsen for kolonnerne, hvor det gik hårdest til, bevæbnet, for han havde en sabel og to pistoler i sit bælte, ubevæbnet, for ingen havde nogen sinde set ham drage sin sabel eller tage pistolerne frem. Det hed sig, at han havde været præst.

Den ene af disse mænd var Gauvain, den anden Cimourdain. Der var venskab imellem de to mænd, men der var had imellem de grundsætninger, de repræsenterede. Det var, som om en sjæl var blevet delt. Gauvain havde virkelig fået halvdelen af Cimourdains sjæl, men den blide halvdel. Det var, som om Gauvain havde fået de lyse stråler for sin part og Cimourdain selv beholdt de mørke. Derfra skrev sig den dybe splid imellem dem. Den måtte en gang komme til udbrud. En morgen begyndte slaget.

Cimourdain sagde til Gauvain:

"Hvorledes står sagerne?"

"Det ved De jo lige så godt som jeg," svarede Gauvain. "Jeg har splittet Lantenacs skarer ad. Han har kun nogle få mand med sig. Jeg har trængt ham ind i Fougères-skoven. Om otte dage er han omringet."

"Og om fjorten dage?"

"Er han fanget."

"Og så?"

"De har jo set min plakat?"

"Ja. Nå?"

"Jeg lader ham skyde."

"Atter mildhed, han bør guillotineres."

"Jeg foretrækker den militære dødsmåde," sagde Gauvain.

"Og jeg den revolutionære," sagde Cimourdain. Han så Gauvain stift i øjnene og sagde: "Hvorfor lod du de nonner fra St. Markusklosteret sætte i frihed?"

"Jeg fører ikke krig med kvinder," svarede Gauvain.

"De kvinder hader folket, og når det gælder om at hade, vejer en kvinde op imod ti mænd. Hvorfor vægrede du dig ved at sende hele den flok gamle fanatiske præster, du fangede i Louvigné, til revolutionsdomstolen?"

"Jeg fører ikke krig med oldinge."

"En gammel præst er værre end en ung. Oprør er farligt, når det prædikes af hvide hår. Ingen falsk medlidenhed, Gauvain. Kongemorderne er befriere. Hav dit blik fast rettet på Temple."

"Templetårnet! Jeg ville lade kronprinsen slippe ud af det. Jeg fører ikke krig med børn."

Cimourdains øjne fik et strengt udtryk.

"Når en kvinde hedder Marie Antoinette, må man føre krig med hende, Gauvain," sagde han, "og det samme gælder om en olding, når han hedder Pius den Sjette og er pave, og om et barn, når det hedder Ludvig Capet!"

"Jeg giver mig ikke af med politik."

"Pas på, at du ikke bliver farlig. Hvorfor lod du ikke de tre hundrede fangne bønder skyde efter sejren ved Landéan?"

"Fordi jeg, da Bonchamp havde benådet republikanske fanger, ville have, at det skulle være vitterligt, at republikken også benåder royalistiske fanger."

"Vil du også benåde Lantenac, hvis du fanger ham?"

"Nej."

"Hvorfor ikke, siden du benådede de tre hundrede bønder?"

"Bønderne er uvidende mennesker. Lantenac ved, hvad han gør."

"Men Lantenac er din slægtning."

"Frankrig er min moder."

"Lantenac er en olding."

"Lantenac er en fremmed. Lantenac kalder englænderne hertil. Lantenac betyder udlandets indfald i Frankrig. Lantenac er fædrelandets fjende. Kampen imellem os kan kun ende med hans eller min død."

"Husk det ord, Gauvain."

"Det står fast." Der blev en pause, så fortsatte Gauvain: "Det bliver et blodigt år, dette 93."

"Anklag ikke, hvad der ikke kan anklages," råbte Cimourdain; "skal lægen have skyld for sygdommen? Ja, det, der er det betegnende for dette storslåede år, er, at det ikke kender til medlidenhed; det er selve den virkeliggjorte revolution. Revolutionen har én fjende, den gamle verden, den har den ingen medlidenhed med, ligesom kirurgen har én fjende, koldbranden, som han heller ingen medlidenhed har med. Revolutionen udrydder kongedømmet i kongens person, aristokratiet i adelsmændenes, despotiet i soldaternes,

overtroen i præsternes, barbariet i dommernes, med et ord alt, hvad der hedder tyranni, i tyrannernes. Operationen er frygtelig, men revolutionen foretager den med sikker hånd. Hvad det sunde kød angår, der går med i løbet, så spørg lægerne, hvad de mener om den ting. Kan man fjerne en svulst uden blodtab? Kan man slukke en ildsvåde, uden at der brænder noget? Revolutionen amputerer, men den helbreder. Du beder om nåde for edderen, du forlanger, at den skal være mild imod giftstoffet. Den hører dig ikke, den gør sin gerning, den gør et dybt indsnit i civilisationen, for at det kan blive til menneskehedens frelse. Revolutionen amputerer verden, deraf kommer blodbadet i -93."

"Kirurgen er rolig," sagde Gauvain, "de mennesker, jeg ser, er voldsomme."

"Revolutionen må have grumme medhjælpere," svarede Cimourdain. "Den kan ikke bruge hænder, der ryster. Den stoler kun på folk, som er ubønhørlige. Danton er frygtelig. Robespierre er ubøjelig, St. Just er ubønhørlig, Marat er uforsonlig. Læg mærke til det, Gauvain; disse navne er nødvendige. De er for os lige så meget værd som hele hære. De vil forfærde Europa."

"Og måske også fremtiden," sagde Gauvain. "For øvrigt tager De fejl, jeg anklager ingen. Efter min mening er det rette synspunkt for revolutionen uansvarlighedens. Ingen er uskyldig, ingen er skyldig. Ludvig den Sekstende var et får, der blev kastet ned imellem løver. Det søger at flygte, at frelse sig, at forsvare sig. Det ville bide, om det kunne, men det er nu en gang ikke nogen løve. Dets frugtesløse forsøg bliver regnet det til last. Det opbragte får viser tænder. 'Den forræder!' siger

løverne, og så æder de det. Og når det er besørget, slås de indbyrdes."

"Fåret er et dyr."

"Og løverne, hvad er de?"

Dette svar gav Cimourdain noget at tænke på. Han hævede hovedet og sagde:

"De løver er bevidstheder; de løver er ideer; de løver er principper."

"De vækker rædsel."

"Den tid vil komme, da revolutionen vil retfærdiggøre rædslen."

"Jeg er snarere bange for, at rædslen bliver revolutionens svage side. Frihed, lighed og broderskab, det er fredens og endrægtighedens grundsætninger. Hvad skal det tjene til at give dem et gruopvækkende åsyn? Hvad vil vi? Vinde folkene for verdensrepublikken. Nå, lad os så ikke indjage dem skræk. Hvad tjener det til at skræmme dem? Skræmsler lokker lige så lidt folkene som fuglene. Man bør ikke gøre ondt for at udrette noget godt. Man vælter ikke tronen for at rejse et skafot. Lad os slå kronerne af, men spare hovederne. Revolutionen er enighed og ikke rædsel. De milde ideer betjenes ilde af grumme mennesker. For mig er tilgivelse det skønneste ord i menneskenes sprog. Jeg vil kun udgyde blod, når jeg sætter mit eget på spil. For øvrigt forstår jeg mig kun på at slås, jeg er kun soldat, men kan man ikke tilgive, er det ikke umagen værd at sejre. Lad os i kampen være vore fjenders fjender og, når vi har sejret, være deres brødre."

"Tag dig i agt, Gauvain," sagde Cimourdain, "du er mig mere end en søn; tag dig i agt. I tider som de, vi lever i, kan

medlidenhed være en form for forræderi."

8

Imidlertid søgte moderen efter sine små. Hun gik stadig. Hvorledes levede hun? det er umuligt at sige; hun vidste det ikke selv. Hun gik dag og nat; hun tiggede, hun spiste markens urter, hun sov under åben himmel, undertiden i regn og blæst. Hun vandrede fra landsby til landsby, fra gård til gård og spurgte sig for. Hendes kjole var i pjalter. Undertiden tog man imod hende, undertiden jog man hende bort. Når hun ikke kunne få lov til at komme ind i husene, gik hun ud i skovene. Hun kendte ikke egnen, de eneste stednavne, hun kendte, var Biscoignard og sognet Azé, hun kom tilbage til steder, hvor hun havde været før, og måtte gå veje igen, som hun allerede havde gået én gang. Under dette vagabondliv havde hun slidt sine klæder op. Da hun begyndte sin vandring, havde hun sko på, så gik hun barbenet, og til sidst var hendes fødder mulige. Hun gik over valpladser, hvor kuglerne peb hende om ørene, hun hørte ingenting, så ingenting, gik ikke af vejen for noget, hun søgte blot efter sine børn. Undertiden talte hun med folk, hun mødte.

"De skulle vel ikke have set tre små børn?" sagde hun.

De, hun spurgte, rystede på hovedet.

"To drenge og en pige?" sagde hun, "Renè-Jean, tykke Alain og Georgette? Har De ikke set Dem? Den ældste er halvfemte år, den mindste tyve måneder. Ved De ikke, hvor de er? Man har taget dem fra mig."

Folk så på hende, det var det hele. Når det gik op for hende, at man ikke forstod hende, sagde hun:

"Det er mine børn; det er derfor, jeg spørger."

Folkene gik videre; så standsede hun og sønderrev sit bryst med sine negle. En dag, da hun således spurgte en bondemand ud, gav den brave mand sig imidlertid til at tænke sig om.

"Tøv lidt," sagde han, "tre børn?"

"Ja."

"To drenge?"

"Ja, og en pige."

"Er det dem, I søger?"

"Ja."

"Jeg har hørt tale om en fornem herre, som har taget tre små børn med sig."

"Hvor er den mand?" råbte hun, "hvor er de?"

"Gå til La Tourgue," svarede manden.

"Finder jeg mine børn der?"

"Det kan jo være."

"Hvad var det, De sagde, stedet hed?"

"La Tourgue."

"Hvad er La Tourgue for noget?"

"Det er et sted."

"Er det en landsby? eller et slot? eller en gård?"

"Jeg har aldrig været der."

"Er det langt herfra?"

"Ja, det er et godt stykke vej."

"Ad hvad kant?"

"Ad Fougères til."

"Hvad vej skal man gå?"

Bonden pegede mod vest.

"Stadig ligefrem," sagde han.

Inden han havde fået hånden ned igen, var hun allerede på vej.

"Men tag Jer i agt," råbte bonden efter hende. "De slås der henne."

Hun vendte sig ikke om for at svare ham, men blev ved at gå.

9

For en halvfjerdsindstyve år siden stod der ved Parigné i udkanten af Fougères-skoven en ruin, som nu helt er forsvundet, et højt rundt tårn, der hævede sig på en stejl klippeblok. Det var påbegyndt i det niende århundrede og fuldendt i det tolvte, efter det tredje korstog. Det havde åbenbart til forskellige tider været genstand for belejring, for det var arret af kugler, der ikke stammede fra en og samme tid, der var mærker af mange tiders kugler, lige fra det fjortende århundredes stenkugler til det attende århundredes jernkugler. Til dette tårn førte en stenbro med tre buer. På broen havde der været en bygning, som var brændt, og hvis sværtede tømmerværk stod som et uhyggeligt skelet. Hele ruinen er nu revet ned; der er ikke spor tilbage af den. Det var La Tourgue, slægten Gauvains gamle bastille, der endnu i 1793 var en hel lille fæstning. Den var bygget på en af de store skiferblokke, som der er så mange af der på egnen, spredt om i skovene og på hederne, som om titanerne havde kastet dem i hovedet på hinanden. Tårnet var i virkeligheden hele fæstningen; under det havde man klippen og ved dens fod igen et af de vandløb, som i januar måned bliver til en rivende strøm og i juni udtørres. I middelalderen var dette tårn, isoleret, som det lå, næsten uindtageligt. Broen svækkede det. Den havde da heller ikke

været der fra først af. Oprindelig kom man over til tårnet på et gangbræt, som kunne afbrydes med et eneste øksehug. Så længe Gauvain'erne var vicomter, var det dem nok, men da de blev marquier og gik til hove, byggede de broen med de tre buer, så der blev fri adgang fra sletten; nu brød de sig ikke længere om, at deres borg var uindtagelig, nu gjaldt det om at kopiere Versailles. På vestsiden af tårnet var der et temmelig højt plateau, der førte ud i sletten; det nåede næsten helt hen til tårnet og skilles kun derfra ved en meget dyb kløft, der gennemstrømmedes af det omtalte vandløb, en biflod til Couesnon. På broen, der forbandt plateauet med tårnet, havde man opført en bygning i mansardstil, der var mere egnet til beboelse end tårnet, et helt lille slot, hvis nederste etage bestod af en lang gang, som man kaldte vagtsalen, oven over den havde man indrettet et bibliotek, og oven over det igen var der et kornloft. Det skumle tårn beherskede, højt, som det var, den lille kokette bygning. Fra dets top kunne man skyde broen sønder og sammen. Fra et militært synspunkt gav broen næsten tårnet til pris for fjenden. Fra skovsiden var det endnu stadig uindtageligt, men fra sletten kunne det angribes. Før havde det behersket plateauet, nu beherskede plateauet det. En fjende, som satte sig fast der, ville snart være herre over broen, og biblioteket og kornloftet ville så kunne komme angriberen til nytte imod fæstningen. Et bibliotek og et kornloft ligner for så vidt hinanden, som begges indhold er meget brændbart. Denne bro var altså i strategisk henseende en fejl, men da den blev bygget, ventede Gauvain'erne ikke mere at blive angrebet. Broens bygmestre havde dog truffet nogle forsigtighedsforanstaltninger. For det første havde de forudset

muligheden af en brand og havde derfor under de tre vinduer i biblioteket ved hjælp af kramper anbragt en stærk redningsstige, der var lige så lang, som tårnets to nederste etager var høje; for det andet havde de forudset muligheden af et angreb og afspærret broen fra tårnet ved hjælp af en svær, lav jernport, hvis nøgle var gemt på et sted, som kun tårnets herre kendte; når den var lukket, kunne den trodse murbrækkeren og næsten stå sig imod kanonkugler. Man måtte over broen for at komme til jernporten og gennem denne for at trænge ind i tårnet. Anden indgang fandtes ikke. Anden etage i den lille slotsbygning på broen svarede til anden etage i tårnet; det var i denne højde, man for større sikkerheds skyld havde anbragt jerndøren. Denne førte til den ene side til biblioteket, til den anden til en stor, hvælvet sal i tårnet. Denne sal var rund som tårnet og fik sit lys gennem høje skydeskår, der vendte ud til sletten. Man kom op til den ad en i de femten fod tykke mure anbragt vindeltrappe. Under den runde sal, i hvis midte der var en søjle, fandtes to lignende rum, der udgjorde første etage og stueetagen, og oven over den tre etager. Øverst oppe afsluttedes tårnet med et slags stenlåg, som man kom op til gennem et snævert udkigstårn. Brobygningen afsluttedes på den side, der vendte ud til plateauet, med en stejl mur. En vindebro, der på grund af plateauets højde altid var skrå, når den var hejset ned, førte til den lange gang, som kaldtes vagtsalen. Når belejreren var blevet herre over denne sal, måtte han for at komme til jerndøren også tage vindeltrappen, der førte op til anden etage. Biblioteket bestod af en aflang sal, der havde broens længde og bredde og kun en dør, jerndøren. Væggene var fra loft til gulv beklædte med skabe med glasruder i den for det syttende

århundredes snedkerarbejde ejendommelige smukke stil. Det fik sit lys gennem seks store vinduer, tre på hver side, et over hver brobue. Det indeholdt en del bøger, af hvilke en er blevet navnkundig; det var et gammelt kvartbind med kobberstik, St. Bartholomæus' evangelium. Denne bog, der ansås for det eneste eksemplar, der fandtes, lå på en pult midt i salen. I det attende århundrede kom folk jævnligt af nysgerrighed for at se den. Kornloftet, der lige som biblioteket havde broens aflange form, var ganske simpelt rummet umiddelbart under tagrejsningen og fik sit lys gennem seks kvistvinduer.

Det hele bestod altså af et stort tårn på seks etager, som der kun var adgang til gennem en jerndør, der vendte ud til en brobygning, som afsluttedes med en vindebro. Bag ved tårnet skoven, foran det et lyngbevokset plateau, der lå højere end broen; under broen, imellem tårnet og plateauet en dyb og snæver kløft fuld af buske, hvorigennem der om vinteren flød en strid strøm, om foråret en bæk, mens den om sommeren var en af sten opfyldt grøft, således var La Tour Gauvain eller, som almuen kaldte det, La Tourgue.

10

Juli gik, og august kom. Der fløj et heroisk og barsk vindpust hen over Frankrig. Der stod to genfærd i horisonten, Marat med en kniv i siden og Charlotte Corday uden hoved [Note 7)]. Alt blev forfærdeligt. Efter at være blevet slået i den store krig havde vendéerne taget deres tilflugt til den lille, det var nu som et stort slag udstykket og spredt rundt om i skovene. Den store katolske og kongelige hær, som den kaldtes, var blevet slået næsten alle vegne, men den truede endnu stadig La Rochelle og

i farvandet omkring Guernsey lå der en engelsk flåde, der havde flere regimenter om bord, som kun ventede på et vink fra marquis de Lantenac for at gøre landgang. Denne landgang kunne atter skaffe den royalistiske opstand sejren.

I august blev La Tourgue belejret. En aften, da stjernerne var ved at bryde frem, midt i tusmørkets stilhed, mens ikke et blad rørte sig i skoven, ikke et græsstrå på sletten, hørtes der et trompetstød fra toppen af tårnet. Det besvaredes af et andet nede fra. Oppe på tårnet stod der en bevæbnet mand, nedenfor var der en lejr. Man skelnede utydeligt et mylder af sorte skikkelser, det var en bivuak; nogle bål begyndte at lyse under træerne og mellem lyngen. Bivuakken på plateauet strakte sig helt ud til sletten, på den anden side nåede den helt ind i skoven. La Tourgue var omringet. Det fremgik af bivuakkens udstrækning, at belejrernes tal var stort.

Der lød et nyt trompetstød, som ligeledes besvaredes. Den ene trompet spurgte, den anden svarede. Fra tårnet spurgtes der: Kan man tale med jer? Fra lejren svaredes der ja. Da Konventet ikke anerkendte vendéerne som krigsførende magt og ved et dekret havde forbudt at forhandle med "røverne" ved parlamentærer, hjalp man sig så godt man kunne, når man havde meddelelser at gøre hinanden. Derfor var der en vis forståelse mellem bondetrompeten og soldatertrompeten. Det første stød var kun en indledning, det andet stillede spørgsmålet: Vil I høre, hvad vi har at sige? Tav soldatertrompeten til dette spørgsmål, betød det nej, svarede den, betød det: Nogle minutters våbenstilstand. Da soldatertrompeten havde svaret anden gang, tog manden oppe på tårnet til orde:

"I mænd, som hører mig, jeg er Gouge-le-Bruant, kaldet Imânus. I har ladet min fader og moder og min søster Josephine, der var atten år gammel, guillotinere i Laval. Nu ved I, hvem jeg er. Jeg taler til jer i min herre marquis Gauvain de Lantenacs navn, I kender ham, vicomte de Fontenay, prins af Bretagne, herre til de syv skove. Først skal I vide, at hr. marquien, inden han lukkede sig inde i dette tårn, hvor I holder ham indespærret, har fordelt krigens ledelse imellem seks høvedsmænd, så den er ikke forbi, fordi I tager dette slot, og selv om hr. marquien skulle dø, lever Guds og kongens Vendée fremdeles. Det er hr. marquien, der taler til jer gennem min mund. Giv agt på mine ord. Glem ikke, at den krig, I fører imod os, er uretfærdig. Det er republikken, der har angrebet os, brændt vore huse og vor høst og nødt vore kvinder og børn til at fly barbenede ud i skovene, mens vinterspurven endnu kvidrede. I, som er her til stede og hører mig, I har forfulgt os gennem skoven, og nu holder I os omringede i dette tårn. I har dræbt eller adsplittet vore folk. I er fire tusind fem hundrede mand, vi er nitten. Levnedsmidler og ammunition har vi nok af. Det er lykkedes jer at anbringe en mine og at sprænge et stykke bort af vor klippe og et stykke af vor mur. Denne mine har frembragt et hul ved foden af tårnet, en breche, gennem hvilken I kan trænge ind i tårnet. Bered jer til at angribe. Men først har vi, hr. marquien og vi andre, som forsvarer tårnet, et ord at sige jer. Giv agt på mine ord. Vi har i vore hænder tre fanger, tre børn. De hører jer til, for en af jeres bataljoner har adopteret dem. Vi tilbyder jer at udlevere disse børn, men på det vilkår, at I lader os drage bort herfra. Afslår I vor tilbud, så betænk vel, at I kun kan angribe os på to måder, gennem

brechen ud imod skoven eller over broen ud imod plateauet. Bygningen på broen har tre etager. I den nederste har jeg, Imânus, anbragt seks tønder tjære og seks knipper lyng. I den øverste etage er der halm, i den midterste bøger og papirer. Jerndøren imellem broen og tårnet er lukket, og hr. marquien har nøglen til den. Jeg har boret et hul under den, og gennem det går der en svovltråd, hvis ene ende fører til tjæretønderne, og den anden til et sted inde i tårnet. Jeg kan antænde den, hvornår jeg vil. Nægter I os at slippe ud, bliver de tre børn bragt ned i biblioteket og jerndøren lukket efter dem. Angriber I os ad broen, brænder I bygningen af; angriber I os gennem brechen, gør vi det; angriber I os på en gang gennem brechen og ad broen, gør både I og vi det, og under alle omstændigheder er de tre børn dødsens. Nu kan I tage imod vort tilbud eller forkaste det. Modtager I det, drager vi bort, afslår I det, er børnene dødsens. Jeg har talt."

En stemme nede fra råbte kort og strengt:

"Vi afslår det."

En anden mindre hård, men alligevel fast stemme sagde:

"Vi giver jer fire og tyve timers frist til at overgive jer på nåde og unåde." Der blev en pause, så tilføjede den samme stemme: "I morgen ved denne tid angriber vi, hvis I ikke har overgivet jer," og den første stemme tilføjede: "Og så ingen pardon!"

Disse grumme ord blev besvarede af en anden stemme oppe fra tårnet. Man så en høj skikkelse bøje sig frem imellem murtinderne. Det var marquis de Lantenac. Hans frygtelige blik syntes at gennembore mørket, som om det søgte nogen.

"Er det dig, præst!" råbte han.

"Ja, det er mig, forræder," svarede den barske stemme nedenfor.

11

Den barske stemme var Cimourdains, den yngre og mindre barske var Gauvains. I løbet af nogle få uger var Cimourdain, som vi har hørt, blevet navnkundig i den af borgerkrigen blodbestænkte egn. Marat i Paris, Châlier i Lyon, Cimourdain i Vendée hed det. Cimourdain indgød rædsel. De kongeligsindedes forbandelser over ham vejede op imod republikanernes over Lantenac. Hver af disse to mænd var i modpartiets øjne et uhyre, og ligesom Prieur de la Marne satte en pris på marquiens hoved, satte Charette i Noirmoutier en pris på Cimourdains.

Det belejrede La Tourgue fik nu imidlertid lidt pusterum. Det forholdt sig ganske, som Imânus havde sagt. Når de fire og tyve timers våbenhvile var til ende, ville kampen begynde med nitten mand i tårnet og fire tusind fem hundrede på plateauet og i skoven. Cimourdain, der havde givet de andre chefer ordre til al afgive alt dette mandskab, næsten en hel hær, til Gauvain, ville have, at han skulle lade sig gøre til general, men Gauvain havde afslået det.

"Når Lantenac er fanget, får vi se," sagde han, "endnu har jeg ingen fortjenester indlagt mig."

Det var en sælsom skæbne, der overgik La Tour Gauvain: en Gauvain angreb det, og en Gauvain forsvarede det. Deraf kom det, at angrebet blev ført med en vis tilbageholdenhed, men det gjaldt ikke om forsvaret. Lantenac hørte til dem, som intet skåner. Og hertil kom, at han for det meste havde boet i

Versailles, så han havde ingen ting til overs for La Tourgue, som han knap kendte. Han havde taget sin tilflugt dertil, da han ikke havde noget andet sted at ty hen, men han ville uden betænkning have ødelagt det. Gauvain havde mere ærbødighed for det. Fæstningens svage punkt var broen, men i biblioteket fandtes slægtens arkiv. Angreb man der, ville det ikke være til at undgå, at broen blev stukket i brand, og for Gauvain stod det, at arkivet brændte, som et angreb på hans forfædre. La Tourgue var Gauvain'ernes slægtsæde, til det knyttede Gauvains barndomserindringer sig, han var født der. Skulle han nu, da livets sære omskiftelser havde ført til, at han som mand kom til at angribe det, gå så vidt, at han lagde det i aske? Hans egen vugge stod måske i en krog i biblioteket. Han følte sig rørt over for slægtens gamle hus; derfor havde han skånet broen. Han havde indskrænket sig til at gøre det umuligt for nogen at slippe bort ad den vej og til at holde broen i ave med et batteri. Angrebet havde han besluttet at foretage fra den anden side. Derfor havde han anlagt minen ved tårnets fod. Cimourdain havde ladet ham få sin vilje. Han bebrejdede sig det, for hans barske sind var imod alle sådanne gamle fordomme, og han kunne lige så lidt indlade sig på overbærenhed over for bygninger som over for mennesker. At skåne et slot var begyndelsen til mildhed. Mildhed var Gauvains svage side, og Cimourdain passede, som vi ved, på ham og søgte at standse ham på dette i hans øjne farlige skråplan. Han havde imidlertid selv følt en hemmelig gysen ved gensynet af La Tourgue, hvilket han næsten med vrede tilstod for sig selv; han følte sig blødt stemt over for den sal, hvor de første bøger fandtes, som han havde ladet Gauvain læse; han havde været præst i landsbyen

Parigné tæt ved; i biblioteket havde han siddet med den lille Gauvain på skødet og lært ham at stave. Inden for disse gamle mure havde han set sin højt elskede elev, sin sjæls barn, vokse som menneske og som ånd. Skulle han brænde og omstyrte dette bibliotek, dette lille slot, der var opfyldt af de velsignelser, han havde lyst over barnet? Han skånede det, men ikke uden samvittighedsnag.

12

Hele natten gik med forberedelser på begge sider. Så snart den barske forhandling var endt, var det første, Gauvain gjorde, at kalde på sin næstkommanderende. Guéchamp var ikke noget første rangs menneske, han var retskaffen og uforfærdet, middelmådigt begavet, bedre soldat end chef, skarpsindig lige til det punkt, hvor det bliver pligt, ikke længere at forstå, aldrig blød, fuldstændig utilgængelig for bestikkelse, af hvilken art den end var, både den, der gør det af med samvittigheden, og den, der under form af medlidenhed gør det af med retfærdigheden. Han havde for sin forstand og sit hjerte de to skodder, man kalder for disciplin og ordre, ligesom en hest har skyklapper for øjnene, og han gik som den lige ud ad landevejen, fuldt pålidelig, streng i sine ordrer, punktlig til at lystre.

"Guéchamp, vi må have en stige," sagde Gauvain.

"Vi har ingen."

"Vi må have en."

"Stormstige?"

"Nej, en redningsstige."

Guéchamp betænkte sig og sagde så:

"Jeg er med. Men til det, De vil bruge den til, må den være meget høj."

"Ja, mindst til tre etager."

"Ja, så højt er der."

"Og den må være højere endnu, for vi må være sikre på, at det ikke mislykkes."

"Ja vel."

"Hvor kan det være, at De ingen stige har?"

"De anså det ikke for hensigtsmæssigt at angribe La Tourgue fra plateauet, De ville gå løs på tårnet. Vi har været fuldt optaget af minen og ikke tænkt på stiger."

"Lad straks en lave."

"En stige på tre etagers højde er ikke så let at lave."

"Sæt flere korte stiger sammen."

"Ja, hvor får vi dem fra."

"Skaf dem."

"Der er ingen at opdrive. Bønderne ødelægger alle vegne stigerne, ligesom de ødelægger vognene og broerne."

"Men en stige må jeg have."

"Det falder mig ind, at der er et stort tømrerværksted i Javené tæt ved Fougères. Der kan vi få en."

"Der er ikke et minut at spilde."

"Hvornår vil De have den?"

"Senest i morgen ved denne tid."

"Jeg skal straks sende et ilbud til Javené med ordren. Der ligger en kavaleripost i Javené, den kan eskortere den hertil. Den kan være her i morgen før solnedgang."

"Godt, det er tilstrækkeligt," sagde Gauvain, "skynd Dem."

Ti minutter efter kom Guéchamp tilbage og meldte:

"Ilbuddet til Javené er afgået."

Gauvain gik op på plateauet og stirrede længe på brobygningen over kløften. Der var ingen anden adgang til det lille slots gavl end den lave port, der lukkedes af den optrukne vindebro. For at nå fra plateauet ned til foden af bropillerne måtte man gå ned ad skrænten, hvilket ikke var umuligt, når man entrede fra busk til busk. Men når angriberen var nået derned, ville han være udsat for alle de kugler, der regnede ned over ham fra alle tre etager, Gauvain kom til den overbevisning, at, som sagerne stod, var det brechen i tårnet, angrebet burde rettes imod. Han traf alle forholdsregler for at gøre ethvert flugtforsøg umuligt, han lod La Tourgue omringe så tæt som muligt, trak sit net således sammen, at intet kunne slippe igennem maskerne. Han overdrog Cimourdain at passe på den side, der vendte ud imod plateauet, og tog sig selv, understøttet af Guéchamp, af den side, der vendte mod skoven.

13

Også inden for slottets mure var man i fuld færd med at træffe sine forberedelser. Den vældige breche, de to-tre centner krudt havde frembragt, gik helt igennem den mægtige mur og mundede som en uformelig bue ud i tårnets nederste etage. For at gøre åbningen tjenlig til angreb havde belejrerne udvidet og tildannet den med kanonskud. Stueetagen var en stor rund sal med en midterpille, der bar hvælvingens slutsten. Den var det største rum i hele fæstningen og målte ikke mindre end fyrretyve fod i gennemsnit. Hver af de andre etager bestod af et lignende rum, men mindre, med nicher til skydeskårene. Stueetagen havde ingen skydeskår, ingen glugger, ingen

vinduer; der var akkurat så meget lys og luft som i en grav. Døren ind til fangehullerne var i stueetagen; en anden dør førte til en trappe op til de øvre etager. Alle trapperne var anbragt i muren. Det var gennem denne sal, belejrerne havde udsigt til at komme ind i gennem brechen; når de havde bemægtiget sig den, havde de tårnet tilbage at tage. Man havde aldrig kunnet trække vejret i den sal; ingen kunne tilbringe fire og tyve timer i den uden at blive kvalt. Nu kunne man, takket være brechen, ånde i den. Derfor lukkede de belejrede ikke brechen. Det havde for resten heller ikke nyttet noget, kanonerne ville have åbnet den igen. De satte en jernring fast i muren og plantede en fakkel i den.

Hvorledes skulle de nu forsvare sig? At mure hullet til var let gjort, men spildt umage. Så var det bedre at bygge en skanse med indadgående vinkel, en slags barrikade med sparrer, som sætter forsvarerne i stand til at samle deres ild på angriberne, og som, skønt den lader brechen være åben udadtil, lukker den indadtil. De byggede en sådan forskansning med vinklens toppunkt i pillen og med skydeskår til kanoner og geværer. De to fløje stødte hver til sin side af muren. Da det var gjort, anlagde de fladderminer på passende steder. Marquien ledede det hele.

"Frisk mod, mine venner," sagde han, "i begyndelsen af dette århundrede holdt Karl den Tolvte, indespærret i et hus i Bender, tyve tusind tyrker stangen med tre hundrede svenskere."

Han var utrættelig, kraftig som en ung mand, hjalp til med at slæbe bjælker og sten, foregik alle med et godt eksempel, lo og spøgte med sine vildmænd, men var alligevel stadig den fornemme herre. Det var ikke rådeligt at sige ham imod.

"Gjorde den ene halvdel af jer mytteri," sagde han, "lod jeg den anden skyde den ned og forsvarede stedet med de folk, jeg havde tilbage."

Det er sådanne ord, der gør en anfører tilbedt.

14

Mens marquien var optaget af brechen og tårnet, tog Imânus sig af broen. Straks da belejringen begyndte, var redningsstigen, der hang under vinduerne i anden etage, efter marquiens ordre blevet taget bort og anbragt inde i biblioteket. For vinduerne i nederste etage var der tredobbelt gitter. Den vej kunne man hverken komme ind eller ud ad. Vinduerne i biblioteket var ikke tilgitrede, men de sad meget højt. Imânus tog tre mand med sig. Han lukkede jerndøren op og undersøgte ved hjælp af en blændlygte omhyggeligt alle tre etager i brobygningen. Han lod nogle begpander bære ned til tjæretønderne i stueetagen, lagde lyngknipperne tæt op ad tjæretønderne og forvissede sig om, at svovltråden var i orden. Han hældte noget tjære ud på gulvet og anbragte enden af svovltråden i den. Derpå lod han de tre vugger, i hvilke Renè-Jean, tykke Alain og Georgette lå i deres sødeste søvn, bære ind i biblioteket. Det var simple små bondevugger, en slags lave vidjekurve, som man stiller på gulvet, og som barnet kan komme ud af uden hjælp. Han stillede dem ved den ene væg, ved den anden lå redningsstigen. Ved hver vugge stillede han en skål suppe med en træske i. Da lufttræk kunne blive nyttigt, lukkede han alle seks vinduer i biblioteket op. Det var en klar, lun sommernat. Vinduerne i etagen ovenover og nedenunder lod han også lukke op, og efter at have kastet et sidste blik over

det hele vendte han tilbage til tårnet med sine tre mand. Han drejede nøglen to gange om i den svære jerndør, undersøgte omhyggeligt den vældige lås og efterså med et tilfreds nik svovltråden, der nu var den eneste forbindelse mellem tårnet og broen. Efter hans beregning ville det tage et kvarter, inden ilden, når den blev tændt i tårnet, forplantede sig igennem den til tjæren under biblioteket. Efter at have truffet disse foranstaltninger og anstillet disse undersøgelser bragte han nøglen tilbage til marquis de Lantenac, som puttede den i lommen.

Det var af vigtighed at holde øje med alle belejrernes bevægelser, og Imânus gik derfor op på tårnet for at holde vagt der. Mens han holdt udkig med det ene øje på plateauet og det andet på skoven, lavede han patroner.

Da solen stod op, skinnede den i skoven på otte bataljoner, der var klare til storm, på plateauet på et batteri, i tårnet på nitten mænd, der var optaget af at lade muskedonnere, musketter og pistoler, og i biblioteket på tre børn, der lå og sov i deres vugger.

Note 7: **Charlotte Corday uden hoved:** Hun myrdede Jean-Paul Marat den 13. juli 1793 og blev guillotineret den 17. juli.

2. bog: St. Bartholomæus' ødelæggelse

1

Børnene vågnede. Først den mindste, Georgette, der var tyve måneder. Hun satte sig over ende, så på sine fødder og begyndte at pludre. De to andre sov endnu. Renè-Jean så ud som en lille Herkules, han lå på maven med de knyttede hænder boret ind i øjnene. Tykke Alain havde begge benene uden for sin lille seng. De var alle tre klædt i pjalter; de klæder, rødhuernes bataljon havde givet dem, var slidt op; det, de havde på, kunne ikke engang kaldes en skjorte. De to drenge var næsten nøgne, Georgette var svøbt ind i en las, som en gang havde været et skørt, men som nu ikke engang kunne gå for et livstykke. Hvem tog sig af disse børn? Det var ikke let at sige. De vilde bønder, der slæbte dem om fra skov til skov, gav dem deres suppe, andet gjorde de ikke. De små klarede sig, så godt de kunne. De havde alverden til herre og ingen til fader.

Næst efter Georgette vågnede Renè-Jean, den ældste, den store, som allerede havde sine fire år på bagen. Han rejste sig, sprang som en hel karl ud af vuggen, fik øje på sin skål, fandt det ganske i sin orden, satte sig på gulvet og begyndte at spise. Georgettes pludren havde ikke vækket tykke Alain, men skeens klirren mod skålen fik ham til at vende sig og slå øjnene op. Tykke Alain var tre år. Han fik øje på sin skål; han behøvede blot at række hånden ud efter den, han tog den, og uden at stå ud af sengen gav han sig med skålen på skødet i lag med at spise sin suppe ligesom Renè-Jean. Da Renè-Jean var færdig, skrabede

han bunden af skålen med skeen, sukkede og sagde med værdighed:

"Nu har jeg spist min suppe."

Det vakte Georgette af hendes drømmerier, hun havde hidtil ikke hørt noget til drengene.

"Bubbe," sagde hun. Og da hun så, at Renè-Jean havde spist, og at tykke Alain var i færd med det, tog hun skålen, der stod ved siden af hende, og gav sig til at spise. Hun førte hyppigere skeen op til ørene end til munden, og somme tider opgav hun al bordskik og spiste med fingrene. Da tykke Alain ligesom sin broder havde skrabet bunden af skålen, løb han hen til ham.

2

Pludselig lød der ovre fra skoven et trompetstød, som besvaredes af et andet oppe fra tårnet. Et andet trompetstød nede fra besvaredes på samme måde. Derpå lød der fra skovbrynet en stemme, som tydeligt råbte:

"Røvere, for sidste gang lader vi jer vide, at dersom I ikke inden solnedgang har overgivet jer på nåde og unåde, angriber vi jer."

En stemme, der lignede et dyrs knurren, svarede oppe fra tårnet:

"Angrib."

Stemmen nedenfor sagde:

"Der vil blive affyret et kanonskud som sidste advarsel, en halv time før angrebet begynder."

"Angrib," gentog stemmen oppe fra tårnet.

Børnene hørte ikke stemmerne, men trompetstødene nåede længere, og ved det første spidsede Georgette øren og holdt op

at spise, ved det andet rakte hun sin højre pegefinger i vejret og slog takt med den. Da trompeterne forstummede, blev hun siddende tankefuld med fingeren i vejret og mumlede "musik."

Drengene havde ikke givet agt på trompeterne, de var optaget af noget andet – en bænkebider, der kom krybende over gulvet. Tykke Alain så den først og råbte:

"Et dyr!"

Renè-Jean løb derhen.

"Det stikker," forsatte tykke Alain.

"Du må ikke gøre det fortræd," sagde Renè-Jean, og så så de begge to på det. Imidlertid var Georgette blevet færdig med sin suppe og så nu efter sine brødre. De stod henne i en vinduesniche bøjede over bænkebideren, deres pander rørte hinanden, og deres hår blandedes, de holdt vejret og så forbavsede på dyret, der var standset og ikke længere rørte sig, ikke synderlig glad over den beundring, det vakte. Da Georgette så sine brødre optaget, ville hun vide, hvad der var på færde. Det var ikke let at nå hen til dem, men hun prøvede nu alligevel. Vejen var fuld af vanskeligheder. Der lå så mange ting på gulvet, væltede stole, bunker af papir, opbrudte og tomme pakkasser, kister, al slags skrammel, som man måtte gå uden om, et helt arkipelag af skær. Georgette vovede sig alligevel ud på rejsen. Hun begyndte med at kravle ud af sin vugge, så begav hun sig ind imellem skærene, bugtede sig frem gennem stræderne, stødte til en stol, kravlede mellem to kufferter, steg over en bunke papir, idet hun kravlede op ad den ene side og trillede ned ad den anden. Sådan nåede hun omsider ud i rum sø, det vil sige til et stort stykke gulv uden forhindringer. Nu kom der fart i tingene, hun krøb så hurtig som en kat på alle fire, til hun

nåede hen til vinduet. Men der var der en skrækkelig hindring. Den store stige, der lå langs væggen, endte netop ved det vindue, og enden af den ragede lidt frem foran nichen, så det var som et slags forbjerg, Georgette måtte over for at komme hen til sine brødre. Hun standsede og overvejede. Da hun var kommet på det rene med sig selv, tog hun sin beslutning. Hun greb resolut med sine små røde fingre fat i et af stigens trin, der stod lodret, idet stigen nemlig lå på kant. Hun søgte at rejse sig op, men faldt; hun prøvede to gange og faldt; tredje gang gik det; så hagede hun sig frem langs stigen fra trin til trin, idet hun holdt sig i dem. Da hun var kommet til enden af den og ikke længere havde noget holdepunkt, snublede hun, men så greb hun med sine små hænder fat i enden af den vældige stige, rejste sig igen, omgik forbjerget, så på Renè-Jean og tykke Alain og lo.

3

I det samme hævede Renè-Jean, tilfreds med resultatet af sine iagttagelser, hovedet og sagde:

"Det er en hun."

Georgettes latter smittede Renè-Jean, og hans latter smittede igen tykke Alain. Georgette sluttede sig nu til sine brødre, og de dannede siddende på gulvet en lille selskabelig forening. Men bænkebideren var borte; den havde benyttet sig af Georgettes latter til at kravle ned i et hul i gulvet. Men der kom andre interessante ting i stedet for den. Der var nu først svalerne. De havde rimeligvis deres reder under tagskægget, de fløj tæt hen til vinduet, en smule forskrækkede over børnene, beskrev store kredse i luften og udstødte deres blide skrig. Det fik børnene til

at se op, og bænkebideren var glemt. Georgette pegede på svalerne og sagde:

"Pipip."

Renè-Jean rettede hende:

"De hedder ikke pipip; de hedder fugle."

"Pipip," sagde Georgette, og så så de alle tre på svalerne.

Så kom der en bi ind. Den gjorde stort spektakel, summede højt og så ud, som om den ville sige:

"Her er jeg. Jeg har været ude at se til roserne, nu vil jeg se til børnene. Hvad går her for sig?"

Så længe bien var der, havde de tre børn ikke øjnene fra den. Den undersøgte hele biblioteket, ransagede krogene og fløj med en mine, som om den var hjemme i sin kube, summende fra skab til skab og så på bogtitlerne, som om den havde forstand på dem. Så fløj den bort igen.

"Den flyver hjem," sagde Renè-Jean.

"Det er et dyr," sagde tykke Alain.

"Nej," sagde Renè-Jean, "det er en flue."

"Lue," sagde Georgette.

Tykke Alain, som lige havde fundet et stykke sejlgarn med knude på enden, tog den anden ende af det imellem tommel- og pegefingeren og snoede det rundt, hvilken virksomhed han fulgte med stor opmærksomhed. Georgette, der nu igen optrådte som firbenet og kravlede om på gulvet på lykke og fromme, havde opdaget en ærværdig gammel lænestol med mølædt betræk, som krølhårene på flere steder stak ud af. Den standsede hun ved. Hun udvidede hullerne og trak sindigt krølhårene ud. Pludselig løftede hun en finger og sagde:

"Hør!"

De to brødre vendte hovederne. Der hørtes en utydelig larm udenfor. Det var rimeligvis soldaterne, der foretog en eller anden manøvre ovre i skoven. Heste vrinskede, trommer hvirvlede, karrer rumlede, kæder tørnede imod hinanden, der lød trompetsignaler, en mængde forvirrede lyde blandede sig til en slags vild harmoni. Børnene lyttede henrykt til.

"Det er Vorherre, der gør sådan," sagde Renè-Jean.

4

Larmen hørte op. Renè-Jean var faldet i tanker. Det er ikke godt at vide, hvordan tankerne knytter sig sammen i sådan en lille hjerne. Tanken om Vorherre blandede sig med tanken om bøn, foldede hænder og et kærligt smil, han tidligere havde set, men som han ikke længere så.

"Mo'r!" hviskede han.

"Mo'r!" sagde tykke Alain.

"Mo!" sagde Georgette.

Så gav Renè-Jean sig til at hoppe, og da tykke Alain så det, hoppede han også. Tykke Alain gjorde alle Renè-Jeans bevægelser og fagter efter. Georgette gjorde det ikke så meget. Når man er tre år, efteraber man den, der er fire; når man er tyve måneder, har man endnu en vis selvstændighed. Lidt efter smittede eksemplet hende dog, og hun prøvede på at gøre som brødrene. De tre små par ben dansede, løb og vaklede om i støvet på det gamle bonede egetræs gulv. Pludselig hævede Renè-Jean, der var kommet hen i nærheden af et vindue, hovedet, så dukkede han det igen og flygtede hen bag vinduespillen. Han havde fået øje på en, der så på ham. Det var en soldat, der havde benyttet sig af våbenstilstanden og måske

overskredet den lidt, idet han havde vovet sig helt hen til randen af kløften, hvorfra man kunne se ind i biblioteket. Da tykke Alain så Renè-Jean flygte, flygtede han også; han trykkede sig op ad ham, og Georgette gemte sig bag ved dem. De blev stående ganske tavse uden at røre sig, Georgette med fingeren i munden. En liden stund efter dristede Renè-Jean sig til at stikke hovedet frem; soldaten var der endnu, og Renè-Jean trak hurtigt hovedet til sig igen; ingen af dem turde trække vejret. Således stod de en rum tid. Til sidst blev Georgette træt af det; hun tog mod til sig og kiggede ud. Soldaten var borte. Så gav de sig igen til at løbe omkring og lege.

Skønt tykke Alain væsentlig var Renè-Jeans beundrer og efteraber, havde han dog noget for sig selv, det var evnen til at gøre fund og opdagelser. Hans søskende så ham pludselig tumle omkring ude af sig selv af henrykkelse trækkende en lille firhjulet vogn, som han havde fundet, Gud må vide hvor. Denne dukkevogn havde ligget glemt der i støvet i årevis. Det er ikke umuligt, at Gauvain havde leget med den som barn. Tykke Alain havde af sejlgarnet lavet sig en pisk, som han knaldede med. Han var meget stolt af sit fund, men han fik ikke lov til at beholde det for sig selv, Renè-Jean ville være hest, og Georgette ville sidde i vognen. Hun prøvede på at sidde op, Renè-Jean spændte sig for, tykke Alain var kusk. Men han var en dårlig kusk, hesten måtte lære ham, hvordan han skulle bære sig ad.

"Du skal sige hyp," sagde Renè-Jean.

"Hyp," sagde tykke Alain.

Så væltede vognen, Georgette trillede ud af den og skreg, så hun fik lyst til at græde.

"Du er for stor," sagde Renè-Jean.

"Je' e' dor," sagde Georgette, og det trøstede hende.

Karnissen under vinduerne var meget bred. Støvet fra plateauet havde dynget sig op på den, regnen havde forvandlet dette støv til jord, vinden havde sået frø i det, og hvor lidt jord der end var, havde en brombærbusk set sit snit til at slå rod. Den var fuld af bær, og en gren var vokset ind igennem et af vinduerne og hang næsten helt ned til gulvet. Efter først at have opdaget sejlgarnet og derefter vognen opdagede tykke Alain nu brombærbusken. Han gik hen til den, plukkede et bær og spiste det.

"Jeg er sulten," sagde Renè-Jean.

Georgette galopperede derhen på alle fire. De plyndrede grenen og spiste alle bærrene; de blev helt overstadige og smurte sig til med saften, så de blev helt røde. De lo af fuld hals. Af og til stak de sig i fingrene. Man får ikke noget for ingenting. Georgette rakte hånden frem, der var en lille dråbe blod på den ene finger. Hun pegede på brombærbusken og sagde:

"Dikker."

Tykke Alain, som også havde stukket sig, så mistroisk på busken og sagde:

"Det er et dyr."

"Nej," sagde Renè-Jean, "det er en kæp."

"En kæp," sagde tykke Alain, "den er styg."

Georgette havde også denne gang mest lyst til at græde, men hun gav sig til at le.

5

Imidlertid havde Renè-Jean, som muligvis var skinsyg på sin yngre broder for de fund, han havde gjort, fattet en stor plan.

Alt imens han plukkede bær og stak sig i fingrene, havde hans blik jævnligt dvælet ved pulten, der stod midt i salen ligesom et monument. Det var på den, den navnkundige bog St. Bartholomæus lå. Det var virkelig en prægtig og mindeværdig bog. Den var udgivet i Køln af den berømte udgiver af Bibelen fra 1682, Bloeuw, på latin kaldet Coesius; den var trykt på det smukke arabiske papir, der er lavet af silke og bomuld, og som bestandig holder sig hvidt; den var indbundet i gyldenlæder, og spænderne var af sølv; forsatsbladene var af det pergament, som pergamenthandlerne i Paris måtte aflægge ed på kun at købe i St. Mathurin-salen "og ingen andre steder." Bogen var fuld af træsnit, kobberstik og kort over mange lande. Foran i den var der en protest fra bogtrykkerne, papirhandlerne og boghandlerne imod forordningen af 1635, der lagde skat på "huder, ligkister, klove, saltvandsfisk og papir", og på bagsiden af titelbladet var der en tilegnelse til Grypherne. Det var kort sagt en stor sjældenhed. Smuk var bogen, det var derfor, Renè-Jean så så meget på den. Et stort kobberstik forestillende St. Bartholomæus med sin hud på armen vendte op og kunne ses nede fra. Da alle bærrene var spist, stirrede Renè-Jean på det med et blik, der lyste af skrækkelig kærlighed, og Georgette, der fulgte sin broders blik med øjnene, fik også kig på kobberstikket og sagde:

"Biller."

Dette ord syntes at bestemme Renè-Jean. Han foretog sig til tykke Alains forbavselse noget overordentligt. I en krog af biblioteket stod der en stor egetræs stol. Renè-Jean gik hen til den og slæbte den ganske alene hen til pulten. Så stod han op på den og lagde begge hænder på bogen. Da han var nået så vidt,

følte han trang til at være højmodig. Han tog fat i et hjørne af "billet" og rev det over; den venstre side af den gamle apokryfe evangelist med det ene øje og et stykke af glorien blev siddende i bogen, den anden med hele huden gav han Georgette.

"Momon," sagde hun.

Det betegnede i hendes mund noget, der lignede et menneske, men ikke var det.

"Mig med!" råbte tykke Alain.

Det går med det første blad, man river ud, som med den første blodsdråbe, man udgyder; den er afgørende for blodbadet. Renè-Jean vendte bladet. Efter helgenen kom hans kommentator Pantænus. Renè-Jean gav tykke Alain Pantænus. Imidlertid havde Georgette revet det store stykke, hun havde fået, i to mindre, og dem havde hun igen revet i fire. Efter at være blevet flået i Armenien blev St. Bartholomæus nu parteret i Bretagne.

6

Da parteringen var besørget, rakte Georgette hånden ud og sagde:

"Mer."

Efter helgenen og hans kommentator kom der nogle barske portrætter af hans fortolkere. Den første af dem var Gavantus; Renè-Jean rev Gavantus ud og gav Georgette ham. Alle St. Bartholomæus' fortolkere gik samme vej. Det er opløftende at give; Renè-Jean beholdt ingenting selv. Tykke Alain og Georgette så beundrende på ham, det var ham nok. Tykke Alain fik papirhandlernes protest. Georgette fik tilegnelsen til Grypherne. Kortene uddelte Renè-Jean også. Han gav tykke

Alain Ethiopien og Georgette Lykaonien. Da det var gjort, kastede han bogen på gulvet. Det var et skrækkeligt øjeblik. Tykke Alain og Georgette så med en med rædsel blandet begejstring Renè-Jean rynke panden, stramme knæhaserne, knytte hænderne og skubbe det svære kvartbind ned af pulten. Den store bog lå et øjeblik og vaklede og faldt så ynkelig ned på gulvet, brækket, skrabet, revet ud af bindet. Heldigvis ramte den ingen af dem. Som alle store bedrifter gjorde denne stort spektakel og hvirvlede en mængde støv op. Da han havde fået bugt med bogen, kravlede Renè-Jean ned af stolen. Der blev et øjebliks stilhed, sejren har også sin rædsel. De tre børn tog hinanden i hånden og betragtede på afstand den store, ilde medhandlede bog. Efter at have stået således en stund gik tykke Alain energisk hen og sparkede til den. Nu var alt ude. Ødelæggelseslysten var vakt. Renè-Jean sparkede også til den og Georgette med, hvilket havde til følge, at hun faldt, men i siddende stilling; det benyttede hun sig af til at kaste sig over den. Al respekt forsvandt; Renè-Jean og tykke Alain kastede sig også over den, og henrykte, helt ude af sig selv, rev de triumferende og skånselsløst kobberstikkene i stumper og stykker, flåede bladene, trak bogmærkerne ud, flåede bindet, rev gyldenlæderet af, kort sagt ødelagde den gamle, værgeløse evangelist på alle mulige måder, med hænder, fødder, tænder, negle, leende, røde i hovederne af anstrengelse. De gjorde det af med Armenien, Judæa, Benevent, det var en fuldstændig ødelæggelse, og de var i den grad optaget af den, at en mus løb forbi dem, uden at de mærkede det. Timerne gik under dette arbejde, men de blev færdige med det. Der var ingen ting igen af St. Bartholomæus. Da det var besørget, rejste Renè-Jean sig,

tog et overblik over det med papirstumper bestrøede gulv og klappede i hænderne. Tykke Alain klappede også i hænderne. Georgette tog et blad op af gulvet, rejste sig, stillede sig ved et af vinduerne, hvis karm hun nåede til med hagen, og gav sig til at rive bladet i ganske små stumper, som hun smed ud af vinduet. Da Renè-Jean og tykke Alain så det, fulgte de hendes eksempel. Næsten hele den gamle bog bortførtes af vinden, sønderrevet af disse små, rasende, ivrige fingre. Georgette så tankefuld efter de hvide papirsstumper, mens de fløj af sted, og sagde:

"Sommerfugle."

7

Således omkom St. Bartholomæus for anden gang, efter allerede anno 49 efter Kristi fødsel at have lidt sil første martyrium. Imidlertid blev det aften, varmen tog til, der lå søvn i luften. Georgettes øjne blev tunge, Renè-Jean gik hen til sin vugge, tog halmsækken, der gjorde tjeneste som madras, ud af den, slæbte den hen til vinduet, kastede sig på den, så lang han var, og sagde:

"Lad os lægge os."

Tykke Alain lagde sit hoved på Renè-Jean, Georgette lagde sit på tykke Alain, og de tre små misdædere sov ind. Solen var ved at gå ned. En lun vind bølgede ind gennem de åbne vinduer, svanger med duft af vilde blomster; svalerne tittede ind som for at se, om børnene sov godt; alt var stilhed og harmoni. Pludselig afbrødes den dybe ro af et brag fra skoven; det var et kanonskud; ekkoet bemægtigede sig lyden og forstærkede den.

Georgette vågnede. Hun løftede hovedet lidt, hævede sin lille finger, lyttede og sagde:

"Bum!"

Larmen hørte op, alt blev stille igen, og Georgette lagde atter sit hoved til hvile på tykke Alain og faldt i søvn.

3. bog: Moderen

1

Den dag havde moderen, som vi så flakke om næsten på lykke og fromme, gået hele dagen. Det gjorde hun for øvrigt hver dag, hun gik bestandig, standsede aldrig, for den søvn, hun overvældet af træthed fik i den første den bedste krog, gav hende ikke mere hvile end den føde, hun fik hist og her ligesom fuglene, gav hende næring. Hun spiste og sov netop så meget, som der behøvedes, for at hun ikke skulle segne død om. Hun havde tilbragt den sidste nat i en forladt lade, hvor hun havde sovet nogle timer; så var hun stået op midt om natten og havde givet sig på vej igen for at kunne gå så langt som muligt, før den stærke varme kom. Hun fulgte, så godt hun kunne, den lige vej, som bonden havde anvist hende, gik så vidt muligt stadig imod vest. Kom man i nærheden af hende, kunne man høre hende uophørlig mumle:

"La Tourgue."

Med undtagelse af børnenes navne huskede hun knapt flere ord. Hun var tidligt, før daggry, kommet til en landsby. Alt var endnu hyllet i mørke, men alligevel stod nogle døre på klem, og nysgerrige ansigter kiggede ud af vinduerne. Der var et røre som i en bikube, man har forstyrret; det kom af en vognrummel og skramlen af jern, man havde hørt. På pladsen foran kirken stod der en opskræmt hob og stirrede op på noget, der fra toppen af en bakke kom ned imod landsbyen. Det var en firehjulet vogn, der blev trukket af fem heste, som var spændt for med kæder. På vognen skelnede man noget, der så ud som

en bunke lange bjælker, med en uformelig genstand i midten. Det hele var dækket af en stor presenning, der lignede et ligklæde. Foran vognen red ti mand og bagefter den andre ti; de havde trekantede hatte på, og over deres skuldre glimtede noget, der så ud som spidserne af dragne sabler. Hele dette langsomt fremrykkende optog tegnede sig skarpt og sort imod horisonten. Bagved brød morgenens blege skær frem. Det drog ind i landsbyen og hen ad pladsen til. Det var blevet lidt lyst, mens vognen rullede ned ad bakken, og man kunne nu tydeligt skelne rytterne; det var gendarmer. Den stakkels moder nærmede sig hoben samtidig med, at vognen og gendarmerne nåede pladsen. Bønderne vekslede hviskende spørgsmål og svar.

"Hvad er det for noget?"

"Det er guillotinen."

"Hvor kommer den fra?"

"Fra Fougères."

"Hvor skal den hen?"

"Det ved jeg ikke. De siger, den skal til et slot i nærheden af Parigné."

"Ved Parigné?"

"Ja, lad dem køre, hvorhen de vil med den, når de blot ikke bliver her."

Den store vogn rumlede over pladsen og ud af landsbyen. Et kvarters tid efter så bønderne, der var blevet stående som forstenede, det skumle optog komme til syne på bakken på den anden side af byen. Hjulsporene fik de store hjul til at skumple, forspandskæderne raslede i morgenvinden, sablerne blinkede i den opgående sol. Så drejede vejen af, og alt forsvandt.

2

Moderen havde set denne skumle vogn rulle forbi, men havde ikke forstået og heller ikke søgt at komme til at forstå, hvad det var. Hun havde stadig et helt andet syn for sine øjne: sine tre børn. Hun gik videre gennem Fougères-skoven, og efter at have vandret en stund fik hun øje på et klokketårn og nogle tage. Det var en af landsbyerne i udkanten af skoven. Hun gik hen på torvet, hvor rådhuset var. I denne landsby, hvor republikanerne havde en vagtpost, var der også angst og røre. En flok bønder trængte sig sammen foran trappen op til rådhuset. Øverst på trappen sås en mand, der var eskorteret af soldater og holdt en stor plakat udfoldet i hånden. Til højre for ham stod der en trommeslager, til venstre en plakatsmører med klisterbøtte og pensel. På balkonen over rådhusets dør stod sognefogeden, bondeklædt, men med det trefarvede skærf om livet. Manden med plakaten i hånden var en offentlig udråber. I det samme Michelle Fléchard var nået derhen, havde han udfoldet plakaten og begyndte at læse den op.

"Den franske republik, én og udelelig," råbte han med høj røst.

Trommeslageren slog en hvirvel. Der gik som en bølgen gennem hoben. Nogle tog huerne af, andre trykkede hattene fastere ned over panden. På den tid og i den egn kunne man af hovedbeklædningen se, hvilket parti folk tilhørte. Hattene var royalister, huerne republikanere. Omsider holdt den forvirrede mumlen op, man hørte efter. Udråberen læste:

"I henhold til de ordrer, der er givet os, og den fuldmagt, der er overdraget os, Velfærdskomiteens udsendinge ..."

Trommeslageren slog en ny hvirvel. Udråberen fortsatte:

"... og i kraft af Nationalkonventets dekret, der stiller oprørere grebet med våben i hånd uden for loven og sætter dødsstraf for hver den, der yder dem tilflugt eller hjælper dem til at flygte, i henhold til loven af 30. april paragraf 17, som giver Konventets udsendinge og deres hjælpere fuld magt og myndighed over for oprørerne, stilles følgende personer uden for loven."

Hele flokken spidsede øren. Udråberen råbte med tordenrøst:

"Røveren Lantenac."

"Det er nådigherren," mumlede en bonde.

"Det er nådigherren," hviskedes der gennem hele flokken.

"Røveren Lantenac, forhenværende marquis," begyndte udråberen igen, og nu fulgte navnene på alle de nitten mand i La Tourgue, hvorpå trommeslageren atter slog en hvirvel.

"De ovennævnte," fortsatte udråberen, "skal, hvor som helst de gribes, øjeblikkelig henrettes, så snart deres identitet er godtgjort."

Der blev uro i flokken.

"Hvo som yder dem tilflugt," blev udråberen ved, "eller hjælper dem til at flygte, vil blive stillet for en krigsret og henrettet. Undertegnet ..."

Der blev dødstille.

"Undertegnet Velfærdskomiteens udsending Cimourdain."

"Det er en præst," sagde en bonde.

"Ja, han var præst i Parigné," sagde en anden.

Sognefogeden på balkonen tog hatten af og råbte:

"Republikken leve!"

En trommehvirvel tilkendegav, at udråberen ikke var færdig. Han vinkede og fortsatte:

"Giv agt, der er et par linjer endnu, der er undertegnede af chefen for kysthærens ekspeditionskolonne, Gauvain."

"Hør!" råbte hoben.

"Under dødsstraf ..." læste udråberen.

Alle tav.

"... forbydes det i henhold til ovenstående at yde de nitten ovennævnte oprørere nogen som helst hjælp eller bistand. De er for tiden omringede og indespærrede i La Tourgue."

"Hvad?" var der en, som sagde.

Det var en kvinde. Det var moderen.

3

Michelle Fléchard havde blandet sig imellem mængden. Hun havde ikke hørt efter, men man kan høre uden at høre efter. Hun havde opfattet ordene La Tourgue.

"Hvad?" gentog hun, "La Tourgue?"

Man så på hende. Hun var pjaltet og så forstyrret ud.

"Hun ser ud til at være en stratenrøverkvinde," var der nogle, som sagde.

En bondekone, som bar på en kurv med boghvedekager, gik hen til hende og hviskede:

"Ti stille!"

Michelle Fléchard så sløvt på hende. Nu forstod hun igen ingenting. Navnet La Tourgue havde virket på hende som et lyn, nu var det mørkt igen. Havde hun ikke lov til at spørge sig for? Hvorfor så de sådan på hende?

Imidlertid havde trommeslageren slået en sidste hvirvel, plakatsmøreren havde sat plakaten op, sognefogeden var gået ind på rådhuset, udråberen var draget videre ad en anden landsby til, og hoben spredtes. En lille flok blev stående foran plakaten. Der var bønder og borgere, det vil sige hvide og blå. De drøftede navnene på dem, der var blevet stillet uden for loven.

"Det er lige meget," sagde en bonde, "nitten er kun nitten. Der er nok endda dem foruden."

Den ene nævnede en af Vendée-førerne, den anden en anden. Der blev nævnet mange navne.

"I er nogle fæhoveder," sagde en gammel barsk, hvidhåret mand, "har de Lantenac, har de det hele."

"De har ham ikke endnu," mumlede en ung mand.

"Når Lantenac er taget, har de taget sjælen. Når Lantenac er død, er Vendéen dræbt."

"Hvem er da den Lantenac?" spurgte en borger.

"Det er en forhenværende adelsmand," svarede en.

"Det er en, som skyder kvinder," sagde en anden.

Michelle Fléchard hørte det og sagde:

"Det er sandt."

Man vendte sig om imod hende.

"Han har ladet mig skyde," tilføjede hun.

Det var sære ord. Det var jo, som når et levende menneske erklærer sig for død. Man begyndte at se nærmere på hende, men indskrænkede sig dog til at skæve. Hun så virkelig uhyggelig ud, rystende over hele kroppen, forvirret, så angst, at hun gjorde andre angst. Bønder tager jo imidlertid mere groft på tingene.

"Hun er måske spion," brummede en af dem.

"Ti dog stille og gå Jer vej," sagde den gode kone, der allerede en gang havde talt til hende.

"Jeg gør ikke noget ondt," svarede Michelle Fléchard. "Jeg søger efter mine børn."

Konen så på dem, der så på Michelle Fléchard, blinkede og gjorde et tegn med fingeren op til panden.

"Hun er ikke rigtig i hovedet," sagde hun. Derpå tog hun hende til side og gav hende en boghvedekage. Michelle bed, uden at takke, grådigt af kagen.

"Ja, hun æder jo som et dyr," sagde bønderne, "hun er tåbelig."

Så gik de hver til sit. Da Michelle var færdig med boghvedekagen, sagde hun:

"Så, nu har jeg spist. Hvor er så La Tourgue?"

"Så, nu begynder det igen!" sagde bondekonen.

"Jeg må til La Tourgue. Sig mig, hvad vej jeg skal gå."

"Aldrig," sagde bondekonen. "Det skulle vel være, for at I kunne lade Jer slå ihjel. Jeg ved det for resten heller ikke. Herregud, så I er altså virkelig forrykt? Hør, stakkels kone, I ser ud til at være træt. Vil I gå hjem med mig og hvile Jer?"

"Jeg hviler mig ikke," sagde moderen.

"Hendes fødder sidder i det blodige kød," mumlede bondekonen.

"Jeg siger Jer jo, at man har stjålet mine børn fra mig," sagde Michelle Fléchard, "en lille pige og to drenge. Den ældste hedder Renè-Jean, den anden hedder tykke Alain, og pigen hedder Georgette. Min mand er død, de har slået ham ihjel. I ser ud til at være en god kone. Sig mig, hvad vej jeg skal gå. Jeg er ikke forrykt, jeg er blot moder. Jeg har mistet mine børn, jeg

søger efter dem, det er det hele. Jeg skal til la Tourgue. Jeg er ingen tyvekvinde. I kan nok se på mig, at det er sandt, hvad jeg siger. Man burde hjælpe mig til at finde mine børn. Jeg er ikke her fra egnen. Jeg er blevet skudt, men jeg ved ikke, hvor det var."

Bondekonen rystede på hovedet og sagde:

"Hør, sådan noget, som ingen forstår, må man ikke sige i revolutionstider. I kan blive arresteret for det."

"Ja, men La Tourgue!" råbte moderen, "jeg beder og besværger Jer for Jesu og den hellige Guds moders skyld, sig mig, hvad vej jeg skal gå til La Tourgue!"

Nu blev bondekonen vred.

"Jeg ved det ikke," sagde hun, "og vidste jeg det, sagde jeg det alligevel ikke. Det er et fælt sted. Der går man ikke hen."

"Jeg går alligevel der hen," sagde moderen og gav sig på vej.

Bondekonen så efter hende og brummede:

"Hun må nu alligevel have noget at spise."

Hun løb efter hende og stak hende en boghvedekage i hånden.

"Der har I noget at spise til aften."

Michelle Fléchard tog boghvedekagen uden at svare, hun vendte ikke en gang hovedet, men blev ved at gå. Hun gik ud af landsbyen. Da hun nåede de sidste huse, mødte hun tre pjaltede og barbenede småbørn.

"Der er to piger og en dreng," sagde hun.

Da hun så, at de stirrede grådigt på brødet, gav hun dem det. Børnene tog det og blev bange for hende. Så gik hun ind i skoven.

4

Samme dag, før daggry, var der i skoven, på vejen mellem Javené og Lécousse hændet følgende:

Alle veje der på egnen er hulveje, og særlig er vejen fra Javené til Parigné over Lécousse meget dyb, det er snarere en kløft end en vej. Den er på begge sider ligesom indmuret imellem hække. Man kan ikke tænke sig noget sted, der bedre egner sig til et baghold. Den morgen var der, en times tid førend Michelle Fléchard på et andet punkt af skoven kom til landsbyen, hvor hun så den uhyggelige vogn, der eskorteredes af gendarmer, samlet en flok mænd i skoven, som vejen fra Javené skærer igennem tæt ved broen over Couesnon. De var fuldstændig skjulte af krattet. Det var bønder, alle klædt i skindkofter som dem, kongerne af Bretagne bar i det sjette århundrede, og som bønderne bar i det attende. De var bevæbnede, nogle med geværer, andre med økser. De med økserne havde i en rydning antændt et bål, de, der havde geværer, havde samlet sig på begge sider af vejen. Det var tydeligt, at de ventede. Alle havde fingeren på aftrækkeren, og løbene stak ud imellem grenene. De var på deres post. Alle geværerne sigtede på vejen. I morgengryet talte de sagte sammen.

"Er du vis på det?"

"Ja, de siger det."

"Og den kommer her forbi?"

"Ja, den er her på egnen."

"Den må ikke slippe herfra."

"Nej, vi brænder den."

"Vi er hele tre landsbyer samlede for den sags skyld."

"Ja, men eskorten?"

"Den slår vi ihjel."
"Men kommer den nu også virkelig denne vej?"
"Ja, det siger de."
"Så kommer den altså fra Vitré?"
"Ja, hvorfor ikke?"
"Ja, men, der var nogen, som sagde, at den kom fra Fougères."
"Enten den kommer fra Fougères eller fra Vitré, kommer den fra den skinbarlige Satan."
"Ja, det er en vis vej."
"Og stoppes må den."
"Ja vel."
"Det er altså Parigné, den skal til?"
"Ja, det er det vel."
"Der kommer den ikke til."
"Nej."
"Nej, nej!"
"Giv agt."

Det var virkelig hensigtsmæssigt at tie stille, for det begyndte at lysne lidt. Pludselig holdt mændene, der lå i baghold, vejret, de hørte rumlen af hjul og hovslag af heste. De kiggede ud imellem grenene og skimtede utydeligt ude på vejen en lang vogn, der eskorteredes af ryttere, og som der lå noget på. Vognen kom hen imod dem.

"Der har vi den," sagde han, der syntes at være flokkens anfører.

"Ja," sagde en af dem, der holdt udkig, "og der er eskorte med."

"Hvor stor er eskorten?"

"Tolv mand."

"Det hed sig, at der var tyve."

"Tolv eller tyve, det kommer ud på et, vi slår dem ihjel."

"Lad os vente, til de er lige ved os."

Lidt efter kom vognen og eskorten til syne ved en omdrejning af vejen.

"Kongen leve!" råbte bøndernes anfører.

Der blev affyret hundrede geværskud på en gang. Da røgen havde spredt sig, var eskorten også spredt. Syv mand var faldet, fem var flygtet. Bønderne løb hen til vognen.

"Det er ikke guillotinen," sagde anføreren, "det er en stige."

Det var virkelig en lang stige, der lå på vognen. Hestene var såret, kusken dræbt.

"Det er lige meget," sagde anføreren, "en stige under eskorte er mistænkelig. Den kørte ad Parignékanten til. Den skulle bruges til at storme la Tourgue med, det kan I stole på."

"Lad os brænde den," råbte bønderne, og så brændte de stigen.

Den uhyggelige vogn, de ventede på, kørte en anden vej, og var allerede flere mil derfra, i den landsby, hvor Michelle Fléchard så den ved solopgang.

5

Da Michelle Fléchard skiltes fra de tre børn, hun havde givet sit brød, gik hun på lykke og fromme videre igennem skoven. Da man ikke ville sige hende, hvad vej hun skulle gå, måtte hun jo se at finde den selv. Af og til satte hun sig ned, rejste sig og satte sig ned igen. Hun følte den uhyggelige træthed, der begynder i musklerne og så går over i knoglerne, slavens træthed. Hun var

jo også en slave, sine børns slave; hun måtte finde dem; hvert minut kunne styrte dem i undergang. Den, der har en sådan pligt på sig, har ingen ret, hun havde ikke lov til at puste ud, men meget træt var hun. Når man er så træt, har ét skridt til noget at betyde. Kan man gøre det? Hun havde gået fra om morgenen, hun var ikke kommet til nogen landsby, ikke engang til noget hus. Først var hun kommet ind på den rigtige vej, så på en forkert, og til sidst forvildede hun sig ind på en mængde stier, der alle lignede hinanden. Nærmede hun sig målet? Var hendes lidelser snart til ende, for det var en lidelsernes vej, hun vandrede, og hun følte det sidste stadiums overvældende træthed. Ville hun falde om på vejen og dø? Der kom et øjeblik, hvor det syntes hende umuligt at nå videre. Solen gik ned, der var mørkt i skoven, stierne blev borte i græsset, og hun vidste ikke, hvad der skulle blive af hende. Hun havde kun Gud at holde sig til. Hun gav sig til at råbe, men ingen svarede. Hun så sig om og fik øje på en lysning imellem grenene, hun gik hen ad den kant, og pludselig var hun ude af skoven. Der lå en snæver dal for hende ligesom en grøft, på bunden af hvilken der løb en klar bæk imellem stenene. Det gik op for hende, at hun var meget tørstig. Hun gik ned til bækken, knælede ned og drak. Da hun nu en gang lå på knæ, benyttede hun sig af lejligheden til at bede. Da hun rejste sig, søgte hun at orientere sig. Hun gik over bækken. Hinsides den lille dal strakte der sig, så langt øjet nåede, et uhyre plateau bevokset med lavt krat. Det skrånede opad fra bækken og nåede helt ud til horisonten. Skoven var øde, dette plateau var en ørken. I skoven kunne man bag hvert træ møde en eller anden; på plateauet var der, så langt øjet rakte, intet at se. Nogle fugle, der så ud, som om de

flygtede, fløj om mellem lyngen. Over for dette umådelige øde faldt hun uvilkårlig på knæ, og ude af sig selv råbte hun ud i ensomheden:

"Er her nogen?"

Hun ventede på svar, og svaret kom. Der lød ude fra horisonten en dump lyd, som ekkoet gentog atter og atter. Det lød som et tordenskrald, men det var et kanonskud, og moderen syntes, det svarede på hendes spørgsmål, og at det svarede: Ja. Så blev der stille. Moderen rejste sig med nyt håb. Der var nogen. Det bares hende for, som hun nu havde nogen at tale med. Hun havde drukket, og hun havde bedt. Kræfterne vendte tilbage, hun begyndte at stige op på plateauet i den retning, hvorfra hun havde hørt den fjerne lyd. Pludselig så hun et tårn hæve sig helt ude i horisonten. Det stod ganske ene i det vilde landskab; en stråle af den synkende sol farvede det rødt. Det var over en mil borte. Bag ved tårnet tabte en stor, grøn masse sig i tågen. Det var Fougères-skoven. Dette tårn viste sig for hende på det samme punkt i horisonten, hvorfra den lyd var kommet, som hun havde taget for et svar. Var det tårnet, der havde svaret?

Michelle Fléchard var nået op på plateauet; nu havde hun kun sletten tilbage. Hun gik frem imod tårnet.

6

Øjeblikket var kommet, den ubøjelige holdt den ubønhørlige fast, Cimourdain havde Lantenac i sin magt. Den gamle royalist var fanget i sit hi, han kunne tydeligvis ikke undslippe, og Cimourdain ville, at marquien skulle halshugges hjemme hos sig selv, på sin egen grund; derfor havde han sendt bud til

Fougères efter guillotinen, som vi så undervejs. At dræbe Lantenac var det samme som at dræbe Vendéeopstanden, og at dræbe den var det samme som at frelse Frankrig. Cimourdain betænkte sig ikke; når han havde en grum pligt at opfylde, var han i sit element. Marquien syntes fortabt, i den henseende var Cimourdain rolig, men der var en anden ting, som ængstede ham. Kampen ville ganske sikkert blive frygtelig. Gauvain ville lede den, måske kaste sig ind i den, han var kriger, det kunne ligne ham blindt at styrte sig ind i striden. Sæt, at han blev dræbt! Gauvain! hans barn! det eneste væsen, han elskede her på jorden! Hidtil havde Gauvain haft lykken med sig, men lykken kan også blive træt. Det gøs i Cimourdain. Det var en sælsom skæbne, der havde stillet ham imellem de to Gauvain'er, af hvilke han ville have, at den ene skulle dø og den anden leve.

Kanonskuddet, der havde vækket Georgette og kaldt hendes moder frem af skovens ensomhed, havde gjort mere end det. Enten det nu var tilfældigt eller forsætligt, havde kuglen, skønt den kun skulle varsko de belejrede, ramt jerngitteret, der stængede for det store skydeskår i tårnets første etage, og halvt revet det løs. De belejrede havde ikke tid til at gøre det i stand. De havde pralet. De havde i virkeligheden kun meget lidt ammunition, de befandt sig i en endnu farligere stilling, end belejrerne troede. Havde de haft krudt nok, ville de have sprængt La Tourgue, fjenderne og sig selv med i luften, det var deres drøm, men alle deres forråd var udtømte. De havde knapt tredive skud tilbage pr. mand. De havde fuldt op af muskedonnere, geværer og pistoler, men kun få patroner. De havde ladt alle deres skydevåben for stadig at kunne fyre, men hvor længe kunne de blive ved med det? De måtte på en gang

holde ilden vedlige og spare på den. Det var vanskeligheden. Heldigvis – det var en bedrøvelig trøst – ville kampen fortrinsvis blive et håndgemæng med blanke våben, med sabel og dolk, man ville mere komme til at brydes end til at skyde på hinanden. Tårnets indre syntes uindtageligt. I stueetagen, hvor brechen mundede ud, spærrede den vinkelbarrikade, Lantenac så snildt havde ladet opføre, adgangen. Bag ved den stod der et stort bord, fuldt af ladte skydevåben, sabler, økser og dolke. Ovenover var den runde sal i første etage, som kun en meget snæver vindeltrappe førte op til. Her stod også et stort bord fuldt af våben, der var lige til at bruge. Den fik sit lys gennem det store skydeskår, hvis gitter kanonkuglen havde ødelagt. Fra den førte vindeltrappen op til den runde sal i den anden etage, hvor jerndøren ind til brobygningen var. Den kaldtes "salen med jerndøren" eller "spejlsalen," fordi den var sælsomt udstafferet med en mængde små spejle, der uden rammer var gjort fast på den bare væg med gamle rustne søm. Værelserne oven over den igen kunne det ikke nytte at tænke på at forsvare, så i spejlsalen måtte den sidste afgørende kamp, før de blev nødt til at overgive sig, komme til at stå. Det gjaldt om at hindre angriberne i at komme der op. Denne sal fik også sit lys gennem skydeskår, men der brændte alligevel en fakkel. Imânus havde anbragt den der i en jernring lige ved siden af enden af svovltråden. Han havde med forfærdelig omhu tænkt på alt. I baggrunden af salen i stueetagen stod der på et bord, der hvilede på bukke, mad og drikke, store fade med ris, grynvælling, hakket kød, brød, kogt frugt og krus med æblemost. Man spiste og drak efter behag.

Kanonskuddet fik dem alle til at holde inde med, hvad de havde for. Nu havde de kun en halv time igen. Imânus holdt udkig med belejrerne oppe fra toppen af tårnet. Lantenac havde givet ordre til, at ingen måtte skyde, før de kom.

"De er halvfemte tusind, så det er ingen nytte til at dræbe nogen af dem udenfor," sagde han, "når de er kommet inden for, er ligheden genoprettet. Lighed og broderskab," tilføjede han leende.

Det var en aftale, at når fjenden begyndte at rykke frem, skulle Imânus underrette dem om det med et trompetstød. De stod alle tavse bag barrikaden eller på trappetrinene og ventede med den ene hånd på aftrækkeren og den anden på rosenkransen.

Stillingen var altså således: Angriberne skulle trænge gennem en breche, derpå gennem en barrikade og så tage tre sale med storm, den ene efter den anden, kæmpe sig op ad to vindeltrapper, trin for trin under en regn af kugler. De belejrede havde kun en udsigt – døden.

7

Gauvain var optaget af at ordne angrebet. Han gav sine sidste instrukser til Cimourdain, der, som læseren mindes, ikke skulle tage del i kampen, men blot passe på plateauet, og til Guéchamp, der med hovedstyrken skulle holde sig på post i lejren i skoven. Det var aftalt, at intet af batterierne, hverken det i skoven eller det på plateauet, skulle give ild. Med mindre der foretoges et udfald eller et forsøg på at flygte. Gauvain forbeholdt sig selv kommandoen over stormkolonnen. Det gjorde Cimourdain angst.

Solen var lige gået ned.

Et tårn på åben mark er ligesom et skib i rum sø. Det må angribes på samme måde. Det er snarere en entring end en storm, det gælder. Kanoner nytter ingen ting. Hvad skulle det tjene til at skyde med kanoner på mure på femten fods tykkelse? Et hul i stykporten, den ene part vil bryde igennem det, den anden søge at stoppe det. Økser, knive, pistoler, tænder og knyttede næver, således går det til. Gauvain skønnede, at der ikke var noget andet middel til at tage La Tourgue. Der gives ikke noget mere morderisk end et håndgemæng, hvor man ser hinanden ind i det hvide af øjnene. Han kendte fra sin barndom tårnets frygtelige indre. Han faldt i dybe tanker. Imidlertid stod hans næstkommanderende Guéchamp tæt ved ham og spejdede ud i horisonten over ad Parigné til med en kikkert for øjnene. Pludselig udbrød han:

"Nå, endelig!"

Dette udråb rev Gauvain ud af hans grublerier.

"Hvad er der, Guéchamp?" sagde han.

"Der er de med stigen."

"Redningsstigen?"

"Ja."

"Hvad for noget? Har vi ikke den endnu?"

"Nej, og jeg begyndte at blive bange. Ilbuddet, som jeg havde sendt til Javené, var kommet tilbage."

"Ja, det ved jeg."

"Han meldte, at han i tømrerværkstedet i Javené havde fundet en stige af den ønskede størrelse, at han havde ladet den lægge på en vogn og forlangt en eskorte på tolv ryttere, samt at han havde set vognen med stigen og eskorten begive sig på vej

ad Parigné til. Derpå var han redet her tilbage, alt hvad remmer og tøj kunne holde."

"Ja, det har han jo meldt, og han tilføjede, at vognen, der havde et godt forspand og var kørt fra Javené hen ad klokken to om morgenen, ville være her før solnedgang. Det ved jeg alt sammen. Og hvad så?"

"Ja, nu er solen gået ned, og vognen med stigen er ikke kommet endnu."

"Er det muligt? Men vi kommer alligevel til at angribe. Tiden er kommet. Tøver vi, vil de belejrede tro, at vi trækker os tilbage."

"Vi kan godt angribe."

"Ja, men vi må have den stige."

"Ja vel."

"Ja, men vi har den jo ikke."

"Jo, vi har."

"Hvad for noget?"

"Det var det, der fik mig til at udbryde "nå, endelig". Vognen blev borte, så tog jeg en kikkert og holdt udkig med vejen fra Parigné til La Tourgue, og nu er jeg fornøjet. Der kommer den nede med eskorten. Den kører ned ad bakken. Se selv."

Gauvain tog kikkerten og så.

"Ja, der er den. Det er ikke lyst nok til at se den tydeligt, men eskorten kan man se. Det forekommer mig blot, at den er større, end De sagde, Guéchamp."

"Ja, det synes jeg også."

"De er en fjerdingvej borte."

"Ja, om et kvarter er stigen her."

"Så kan vi angribe."

Det var ganske rigtigt en vogn, der kom, men det var ikke den, de ventede.

Da Gauvain vendte sig om, stod sergent Radoub bag ved ham med nedslagne øjne og gjorde honnør.

"Hvad er der, sergent Radoub?"

"Hr. oberst, vi mænd af rødhuernes bataljon ville udbede os en gunst."

"Hvad er det for en gunst?"

"Vi ville gerne have lov til at lade os slå ihjel."

"Ja så!" sagde Gauvain.

"Vil De være så god at tillade os det?"

"Ja, men ..."

"Lige siden affæren i Dol skåner De os, hr. oberst. Vi er endnu stadig tolv."

"Nå ja, hvad så?"

"Det ydmyger os."

"I gør tjeneste som reserve."

"Vi vil hellere være avantgarde."

"Men jeg har jer nødig for at sikre mig sejren, når det lider mod enden med kampen. Derfor sparer jeg på jer."

"Ja, alt for meget."

"Ja, det er lige meget, I er med i kolonnen."

"Ja, bagest, men det er parisernes ret at gå i spidsen."

"Jeg skal tænke på det, sergent Radoub."

"Tænk på det straks, hr. oberst. Her er en lejlighed. Her bliver en ordentlig lussing at give eller tage. Det bliver en hård dyst. Den, der rører ved La Tourgue, brænder fingrene. Vi udbeder som en gunst at få lov til at være med."

Sergenten snoede sin knebelsbart og fortsatte så med bevæget stemme:

"Og så er der det, hr. oberst, ser De, at vore småfolk er der i det tårn. Vi har vore børn der inde, bataljonens børn, vore tre unger. De sataner der inde truer vore børn. Om så alt andet går hulter til bulter, vil vi ikke have, at der må ske dem noget ondt. For lidt siden benyttede jeg mig af våbenhvilen og gik op på plateauet og kiggede ind til dem gennem et vindue. De er virkelig der inde, man kan se dem fra randen af kløften, jeg så dem og gjorde dem forskrækkede, de søde kræ. Mister de små engle så meget som et hår på deres velsignede hoveder, sværger jeg, sergent Radoub, ved alt, hvad der er helligt, at jeg holder mig til Vorherre desangående. Det er bataljonens enstemmige erklæring: enten vil vi frelse børnene eller lade os slå ihjel alle sammen. For pokker, det har vi da ret til, skulle jeg mene! Hver eneste en. Det være sagt i al ærbødighed."

Gauvain gav Radoub hånden og sagde:

"I er tapre folk. I skal komme med i angrebskolonnen, seks i fortroppen for at bane os vej, seks i bagtroppen, for at ingen skal vige."

"Er det stadig mig, der har kommandoen over bataljonen?"

"Ja."

"Så siger jeg så mange tak, hr. oberst, for så går jeg til fortroppen."

Radoub gjorde atter honnør og trådte tilbage. Gauvain så på sit ur, hviskede nogle ord til Guéchamp, og angrebskolonnen begyndte at stille sig op.

8

Imidlertid gik Cimourdain, som endnu ikke havde indtaget sin plads på plateauet, og som stod ved siden af Gauvain, hen til en trompeter.

"Blæs," sagde han.

Trompeteren blæste, et andet trompetstød oppe fra tårnet svarede. Der veksledes endnu to trompetstød.

"Hvad skal det betyde?" spurgte Gauvain Guéchamp; "hvad er det, Cimourdain vil?"

Cimourdain var gået hen til tårnet med et hvidt tørklæde i hånden.

"I mænd i tårnet," råbte han, "kender I mig?"

Imânus svarede med høj røst oppe fra tårnet:

"Ja."

"Jeg er republikkens udsending."

"Du har været præst i Parigné."

"Jeg er Velfærdskomiteens udsending."

"Du er præst."

"Jeg er lovens repræsentant."

"Du er en renegat, er du."

"Jeg er revolutionens befuldmægtigede."

"Du er den skinbarlige Satan."

"Kender I mig?"

"Vi forbander dig."

"Ville I gerne have mig i jeres magt?"

"Vi er atten mand her, som gerne ville give vore hoveder for at få dit."

"Vel, jeg vil overgive mig til jer."

Der hørtes en vild skoggerlatter oppe fra tårnet, og derpå blev der råbt:

"Ja, kom så."

I lejren herskede der en dyb, forventningsfuld stilhed.

"På et vilkår."

"Hvad er det?"

"I hader mig?"

"Ja."

"Men jeg elsker jer, jeg er jeres broder."

"Ja vel, Kain."

Cimourdain svarede med en sælsom klang i stemmen, på en gang stolt og mild:

"Hån mig kun, men hør, hvad jeg siger. Jeg kommer her som parlamentær. Ja, I er mine brødre. I er stakkels vildledte mennesker. Jeg er jeres ven. Jeg er lyset, og jeg taler til vankundigheden. Lyset fører altid broderligheden med sig. Og har vi desuden ikke alle samme moder, fædrelandet. Nu vel, hør mig. I selv eller jeres børn eller jeres børnebørn vil en gang komme til erkendelse af, at det, som sker i dette øjeblik, sker i kraft af himmelske love, og at det er Gud, der står bag ved revolutionen. Skal ingen ynkes over jeres vankundighed, til det øjeblik kommer, da alles forstand, også jeres, fatter det, og al fanatisme, også jeres, forsvinder? Skal ingen ynkes over det mørke, I går i, til dette store lys opgår? Jeg kommer til jer, jeg byder jer mit hoved, jeg gør mere end det, jeg rækker jer min hånd. Jeg beder jer som en nåde om at tage mit liv for at frelse jeres. Jeg har fuld magt og myndighed, og det, jeg siger, er jeg mand for at gøre. Det er det yderste øjeblik, jeg gør en sidste kraftanstrengelse. Ja, jeg, som taler til jer, er borger, og i den

borger er der en præst. Borgeren bekæmper jer, men præsten bønfalder jer. Hør mig. Mange af jer har hustru og børn. Jeg tager jeres børn og jeres hustruer i forsvar; jeg tager dem i forsvar imod jer. O, mine brødre ..."

"Ja, præk du bare," sagde Imânus spottende.

"Mine brødre," fortsatte Cimourdain, "lad ikke den rædslens stund komme. Det bliver et frygteligt myrderi. Mange af os her nede vil ikke se solens lys i morgen, ja, mange af os vil omkomme, og I vil omkomme alle, alle til hobe. Vær barmhjertige imod jer selv. Hvorfor udgyde alt dette blod til ingen nytte? Hvorfor dræbe så mange mennesker, når to er nok?"

"To?" sagde Imânus.

"Ja, to."

"Hvem er de to?"

"Lantenac og mig. Der er to mænd for mange her, vi vil have Lantenac, og I vil have mig. Hør nu mit tilbud og spar alle de menneskeliv. Giv os Lantenac og tag mig. Lantenac bliver guillotineret, og mig kan I gøre med, hvad I vil."

"Får vi fat i dig, præst," brølede Imânus, "brænder vi dig ved en sagte ild."

"Det går jeg ind på," sagde Cimourdain, "alle I dødsdømte, som er i dette tårn, kan i denne stund vinde liv og frihed. Jeg bringer jer frelsen. Tager I imod den?"

"Du er ikke blot en skurk," råbte Imânus, "du er også gal. Hvorfor kommer du her og forstyrrer os? Hvem har bedt dig om at komme og tale til os? Vi skulle udlevere nådigherren! Hvad tænker du på?"

"Giv os hans hoved, og jeg tilbyder jer ..."

"Din hud, for vi ville flå dig som en hund, pastor Cimourdain. Men din hud er ikke så meget værd som hans hoved. Gå din vej."

"Det bliver forfærdeligt. For sidste gang; betænk, hvad I gør."

Mørket faldt på, mens de to mænd skiftede disse barske ord, der hørtes både uden for tårnet og inde i det. Marquis de Lantenac tav og lod sine folk råde. Imânus råbte med høj røst:

"I mænd, som angriber os, vi har meddelt jer vort forslag, det står fast, og vi har intet at ændre ved det. Tag imod det, ellers ve jer. Går I ind på det? Vi udleverer jer de tre børn, og I tilstår os fri afmarch."

"Alle på en nær," svarede Cimourdain. "Hvem?"

"Lantenac."

"Nådigherren! Udlevere nådigherren! Aldrig!"

"Vi må have Lantenac."

"Aldrig!"

"Vi kan kun underhandle på det vilkår."

"Så angrib."

Der blev stille. Imânus gik ned efter at have blæst sit signal. Marquien drog sit sværd. De nitten belejrede samledes i tavshed i salen i stueetagen bag barrikaden og faldt på knæ. De hørte angrebskolonnens afmålte trin, idet den rykkede frem imod tårnet, lyden kom nærmere og nærmere, pludselig hørte de den ganske tæt ved, ved selve mundingen af brechen. Så stak de alle deres bøssepiber ud igennem åbningerne i barrikaden og en af dem, præsten Turmeau, Grand-Francoeur, som de kaldte ham, rejste sig med sablen i den højre hånd og krucifikset i venstre og sagde med alvorlig røst:

"I Faderens, Sønnens og den Helligånds navn!"

Alle gav ild på en gang, og kampen begyndte.

9

Den blev forfærdelig. Denne dyst mand mod mand overgik alt, hvad man havde kunnet tænke sig. Stedet, der skulle angribes, var frygteligt; det var en breche af den slags, man i fagsproget kalder brecher under hvælving, det vil, som læseren mindes, sige et brud på muren i hele dens tykkelse, men som ikke er åbent foroven. Krudtet havde virket som et bor. Virkningen havde været så voldsom, at tårnet havde slået en revne, der strakte sig mere end fyrretyve fod op over minen, men det var kun en revne, og selve brechen, der førte ind til stueetagen, mindede mere om et lansestød end om et øksehug. Det var som spunshullet i en tønde, en uformelig cylinder opfyldt af hindringer, snarer og eksplosioner, hvor man stødte panden mod granitblokke, fødderne mod stenbrokker, og hvor øjet kun mødte mørke. Angriberne havde denne bælgmørke hvælving for sig som et svælg, hvis kæber dannedes af de fremspringende sten i den splintrede mur; et hajgab har ikke flere tænder end denne frygtelige breche. Man måtte ind i det hul og ud af det igen. Indefra regnede det med kugler, udenfor, det vil sige foran stueetagens sal, havde de barrikaden. Kun sapørernes sammenstød i de overdækkede gallerier, når kontraminen kommer for at afskære minen, eller det vilde slagteri under dækket på et skib, der bliver entret, kan sammenlignes med den kamp, der opstod. At slås på bunden af en grav, det er toppunktet af rædsel. Det er frygteligt at myrde løs på hinanden med tag over hovedet.

I det øjeblik, de stormendes første bølge trængte ind, hylledes hele barrikaden i lynglimt, det var som et tordenvejr

under jorden. Tordenbraget fra bagholdet besvaredes af et tordenbrag fra de stormende.

"Ind på dem!" råbte Gauvain.

"Hold stand!" råbte Lantenac.

Så lød der våbengny, sabler klirrede mod sabler, og den ene frygtelige salve fulgte efter den anden og mejede alt ned. Faklen, der var anbragt ved muren, kastede et ubestemt skær over al denne rædsel. Det var umuligt tydeligt at skelne noget, de kæmpede i et rødligt mørke; den, der kom derind, blev pludselig døv og blind, døv af larmen, blind af røgen. De, som var blevet ukampdygtige, lå rundt om imellem stenbrokkerne. Man gik på lig, man trådte i sår, man knuste sønderskudte lemmer, mens staklerne hylede af smerte, man blev bidt i fødderne af døende; af og til blev der en stilhed, som var endnu grueligere end larmen; man greb hinanden i kraven, man følte en forfærdelig pusten fra de kæmpendes munde, så tænders gnidsel, rallen, forbandelser, og tordenbragene begyndte igen. En bæk af blod flød ud fra brechen og bredte sig dampende i græsset. Man kunne fristes til at tro, at det var tårnet, der blødte, at denne kæmpe var såret. Sælsomt nok var der næsten ingen støj at høre udenfor. Natten var meget mørk, og på sletten og i skoven omkring den angrebne borg herskede der en uhyggelig stilhed. Indenfor var helvede, udenfor graven. Denne kamp imellem mennesker, der dræbte hinanden i mørket, disse geværskud, disse råb. Dette raseri, alt dette gny og bulder døde hen under hvælvingerne og mellem murene, kunne så at sige ikke få luft. Man hørte knapt noget til det udenfor. De små børn sov. De kæmpendes raseri steg. Barrikaden stod sig godt. Sådan en vinkelbarrikade er noget af det vanskeligste at få bugt

med. Havde de belejrede tallet imod sig, havde de til gengæld stillingen for sig. Der faldt mange af stormkolonnen. Opstillet i en lang linje ved tårnets fod trængte den langsomt ind i brechen og krøb sammen ligesom en snog, der kryber ind i sit hul. Gauvain befandt sig med den for en ung chef sædvanlige uforsigtighed midt i striden. Kuglerne peb om ham, men han ænsede det ikke, han havde aldrig været såret og følte sig helt tryg. Da han en gang vendte sig om for at give en ordre, belyste glimtet fra et bøsseskud et ansigt tæt ved ham.

"Cimourdain," råbte han, "hvad vil De her?"

"Jeg vil være hos dig."

"Men De bliver dræbt!"

"Og du da."

"Jeg er nødt til at være her, det er De ikke."

"Hvor du er, må jeg også være, min søn."

Og Cimourdain blev hos Gauvain. Ligene hobedes op på salens stengulv. Skønt barrikaden endnu ikke var taget, var det klart, at det store overtal til sidst ville gå af med sejren. Der faldt ganske vist ti angribere for hver af de angrebne, men der kom stadig ny i de faldnes sted. Angribernes tal voksede stadig, de angrebnes mindskedes. Der var højst femten tilbage af dem. En af de vildeste, "Vintersang" kaldte de ham, var blevet frygtelig tilredt. Han havde fået et øje revet ud og kæben knust. Han kunne endnu gå og slæbte sig ad vindeltrappen op i første etage for at bede og dø der. For at få en smule frisk luft sad han med ryggen op ad muren ved skydeskåret. Nede i stueetagen blev myrderiet ved barrikaden frygteligere og frygteligere. I en pause mellem to salver råbte Cimourdain:

"Hvorfor vil I udgyde mere blod? I kan ikke stå jer. Overgiv jer. Betænk, at vi er fire tusind fem hundrede imod nitten, altså over to hundrede mod én. Overgiv jer."

"Lad os få en ende på det vås!" råbte marquis de Lantenac, og en snes kugler gav Cimourdain svar på tiltale.

Barrikaden nåede ikke helt op til hvælvingen. De angrebne kunne skyde over den, og angriberne kunne klatre over den.

"Lad os storme barrikaden," råbte Gauvain. "Er der nogen, der vil prøve på at komme over den?"

"Jeg," svarede sergent Radoub.

10

Radoub var trængt ind i brechen i spidsen for stormkolonnen. Af de fem mand af pariserbataljonen, der fulgte med ham, var allerede de fire faldet. Da han havde råbt "Jeg!" så angriberne ham til deres overraskelse i stedet for at gå frem gå tilbage og næsten krybende mellem de kæmpendes ben arbejde sig ud af brechen. Hvad var hans mening? Flygtede han? En mand som han! Da han var nået udenfor, gned han sine af røgen blindede øjne og gav sig til at undersøge muren. Han nikkede fornøjet, som om han ville sige: "Nej, jeg tog ikke fejl." Radoub havde lagt mærke til, at den dybe revne, minens eksplosion havde frembragt, strakte sig helt op til skydeskåret i første etage, hvis gitter en kugle havde splintret. De splintrede stænger hang halvt afrevet, og en mand kunne komme igennem. Men for at komme op til skydeskåret ad revnen, måtte man være smidig som en kat. Det var Radoub. Man kan godt være ung, fordi man er en gammel soldat. Radoub var ikke fyrretyve år. Han var en smidig Herkules. Radoub lagde sit gevær på jorden, tog sit

lædertøj af, lagde frakken og vesten og beholdt ikke andre våben end sine to pistoler, som han stak i bæltet, og sin sabel, som han tog imellem tænderne. Derpå gav han sig, fulgt med øjnene af alle de soldater i angrebskolonnen, der endnu ikke var kommet ind i brechen, til at entre op ad revnen i muren, idet han benyttede stenene som trin. Det kom ham til nytte, at han ikke havde sko på, intet er så udmærket at klatre med som en nøgen fod; han klamrede sig fast i hullerne med tæerne, han hagede sig i vejret med hænderne og holdt sig fast med knæene. Det var en drøj tur, det var omtrent som at entre op ad tænderne på en sav.

"Det er da et held," tænkte han, "at der ingen er i første etage, for var der det, fik jeg ikke lov til at klatre der op."

Han havde ikke mindre end fyrretyve fod at entre op på den måde. Efterhånden, som han kom op, lidt generet af pistolkolberne, der stak op af hans bælte, blev revnen mere snæver og opstigningen som følge deraf vanskeligere. Faren for et fald forøgedes samtidig med, at afgrunden under ham blev dybere. Omsider nåede han op til skydeskåret; han skød det knækkede og bøjede gitter til side; der var rigelig plads til at komme igennem. Han hævede sig op med en vældig kraftanstrengelse, stemte knæet imod gesimsen, greb med hver hånd fat i en af gitterstængerne og hævede sig med den halve krop op foran skydeskåret med sablen imellem tænderne og hang således over afgrunden. Han skulle lige til at springe ind, men så kom der et ansigt til syne indenfor, et frygteligt ansigt med knust kæbe og det ene øje revet ud, en blodig maske; to hænder rakte ud imod ham, den ene tog pistolerne op af hans bælte, den anden sablen, han holdt imellem tænderne. Radoub

var afvæbnet. Hans knæ gled på den skrå gesims, og det var lige netop, at han kunne klamre sig fast til jernstængerne. Manden der indenfor var Vintersang. Halv kvalt af røgen, der steg op nede fra, havde han slæbt sig ud i skydeskåret, hvor den kølige aftenluft havde frisket ham op og hjulpet ham en smule til kræfter. Pludselig så han Radoubs krop for sig, og sergenten havde intet andet valg end at lade ham tage pistolerne og sablen eller at lade sig falde. Der begyndte en ubeskrivelig kamp, en kamp mellem den våbenløse og den sårede. Det var åbenbart, at sejren hældede til den døende, et pistolskud ville have været nok til at styrte Radoub ned i afgrunden. Heldigvis for Radoub kunne Vintersang, der havde begge pistolerne i den ene hånd, ikke komme til at affyre nogen af dem og måtte nøjes med at bruge sablen. Han rettede et hug imod Radoubs skulder. Det hug blev hans frelse. Våbenløs, men i fuld besiddelse af sine kræfter ænsede Radoub ikke sit sår, der for øvrigt ikke var nået ind til benet; han gjorde et spring fremad, idet han slap jernstængerne, og stod inde i skydeskåret ansigt til ansigt med Vintersang, der havde kastet sablen og nu holdt en pistol i hver hånd. Liggende på knæ holdt han pistolerne næsten helt ind på livet af ham, men hans kraftløse arm rystede, og han skød ikke straks. Det benyttede Radoub sig af til at briste i latter.

"Hør nu, dit utyske," råbte han, "tror du, du skræmmer mig med det boeuf-à-la-mode fjæs? Guds død, hvor det er blevet skamferet!"

Vintersang sigtede på ham.

"Det er ikke for at håne dig," fortsatte Radoub, "men du har rigtig nok fået kæften nydelig rakket til, stakkels fyr. Nå, kom nu med den smule kugle, min brave ven."

Vintersang skød, og kuglen rev et halvt øre af Radoub. Vintersang hævede den anden pistol, men Radoub lod ham ikke få tid til at sigte.

"Det kan være nok med at miste et øre," råbte han, "nu har du såret mig to gange, nu er det min tur."

Derpå kastede han sig over ham, slog armen til side, så det andet skud gik af i luften, og gav sig til at vride om på den knuste kæve. Vintersang udstødte et brøl og besvimede. Radoub skrævede over ham og lod ham ligge i skydeskåret.

"Nu har du fået mit ultimatum," sagde han, "så rør dig nu ikke af pletten. Bliv liggende der, dit forgiftige kryb. Du tror da vel ikke, at jeg vil more mig med at mase dig nu. Kryb du, så meget du vil, eller krepér, det er altid noget. Du vil snart komme på det rene med, at alt, hvad din præst har sagt dig, er lutter dumheder. Gå bort til det store mysterium, dit bondebæst."

Derpå sprang han ned i salen.

"Man kan ikke se en hånd for sig," brummede han.

Vintersang vred sig krampagtigt og hylede af smerte.

"Gør mig den tjeneste at tie stille, borger. Jeg blander mig ikke mere i dine affærer. Jeg foragter at gøre det af med dig. Hold bare fred. Nå, hvad skal jeg nu tage mig for?" fortsatte han, idet han uroligt purrede sig i håret.

"Det er meget godt alt sammen, men våben har jeg ingen af. Jeg havde to skud, dem har du ødt for mig, dit asen. Og så er her en røg, så det kan få øjnene til at svide på en hund. Av!" sagde han; han kom til at støde til det sårede øre, "det har du gjort godt, spoleret et øre for mig. Nå, det kan jeg undvære, det er jo bare til stads. Du har også givet mig en rift i skulderen,

men det har ingen ting at betyde. Dø i fred, din bondetamp, jeg tilgiver dig."

Han lyttede. Larmen i salen nedenunder var forfærdelig. Kampen rasede voldsommere end nogen sinde.

"Det går hårdt til dernede. Nå, lige meget, de brøler "kongen leve!" og dør som brave karle."

Han kom til at støde foden imod sablen på gulvet. Han tog den op og sagde til Vintersang, der ikke rørte sig mere og måske var død:

"Ser du, dit skovmenneske, til det, jeg vil gøre, nytter min sabel mig ikke en døjt. Når jeg tager den, gør jeg det blot af venskab. Men mine pistoler havde jeg brug for. Gid Fanden havde dig, dit afskum. Hvad skal jeg dog gøre? Jeg kan jo slet ingenting udrette."

Han gik frem i salen og søgte at orientere sig. Pludselig fik han i mørket bag pillen i midten øje på et langt bord, hvor der lå noget, som skinnede. Han følte på det. Det var geværer, karabiner, pistoler, en hel række skydevåben, der kun syntes at vente på, at han skulle tage dem. Det var dem, de belejrede havde i reserve, til kampen nåede der op.

"Sikken en opdækning!" råbte han og kastede sig blændet over bordet, nu var han frygtelig. Døren ud til vindeltrappen, der satte etagerne i forbindelse med hinanden, stod helt åben. Radoub slap sin sabel, greb to dobbeltløbede pistoler og affyrede dem på en gang på lykke og fromme ud af døren. Derpå tog han en bøsse og affyrede den. Så tog han en muskedonner, der var ladet med dyrehagl, og affyrede den, idet han med tordenstemme råbte:

"Paris leve!"

Derpå tog han en anden muskedonner, der var endnu større end den første, sigtede ud på vindeltrappen med den og ventede.

Forvirringen nede i stueetagen var ubeskrivelig. Sådanne uventede overraskelser matter modstanden. To af Radoubs kugler havde ramt og hver dræbt sin mand.

"De er der oppe!" råbte marquien.

Dette råb gav signal til barrikadens opgivelse. Alle styrtede så hurtigt som muligt hen til trappen. Marquien opfordrede dem til at skynde sig det bedste de kunne.

"Nu er det mod at fly herfra," sagde han, "op i anden etage, der begynder vi igen."

Han var selv den sidste, der forlod barrikaden. Det frelste hans liv. Radoub, der lå på lur ved trappen oppe på første sal med fingeren på aftrækkeren, holdt udkig med de flygtende. De første, der viste sig ved vindeltrappens omdrejning, fik hele ladningen af hans bøsse lige i synet og faldt som ramte af lynet. Havde marquien været der, havde han været dødsens. Før end Radoub kunne få tid til at gribe et nyt våben, var de andre forbi ham, marquien sidst og langsomst af dem alle. De troede, at salen i første etage var fuld af fjender. Derfor standsede de ikke, men styrtede straks op til "spejlsalen" i anden etage, hvor jerndøren og svovltråden var. Der måtte de overgive sig eller falde.

Gauvain, der var lige så overrasket som de over skuddene på trappen og ikke begreb, hvad det var for en uventet hjælp, havde benyttet sig af den uden at tænke nærmere over det. Han og hans folk var klatret over barrikaden og forfulgte de belejrede

op til første etage. Der traf han Radoub. Sergenten gjorde honnør.

"Det er mig, der har lavet dette her. Jeg kom i tanker om Dol og gjorde ligesom De, fik fjenden imellem en dobbelt ild."

"Du er en flink elev," sagde Gauvain smilende.

Når man har været nogen tid i mørke, vænner øjnene sig til det ligesom natfuglenes. Gauvain opdagede, at Radoub var helt blodig.

"Du er jo såret, kammerat!" sagde han.

"Det skal De ikke tage Dem nær. Hvad har et øre mere eller mindre at sige? Jeg har også fået et sabelhug, men det bryder jeg mig ikke en døjt om. Når man slår en rude i stykker, skærer man sig altid lidt. For resten er det ikke mit blod alene."

De holdt en slags rast i den af Radoub erobrede sal i første etage. Gauvain og Cimourdain holdt råd, hvilket der jo i virkeligheden også var god grund til. Belejrerne vidste ikke, hvad de belejrede havde i sinde, de vidste ikke, at det skortede dem på ammunition; de vidste ikke, at de intet krudt havde. Anden etage var det sidste modstandspunkt; angriberne kunne godt tro, at trappen var undermineret. Så meget var sikkert, at fjenden ikke kunne slippe bort. De, der ikke var faldet, var så godt som under lås og lukke. Lantenac var i fælden, så man kunne godt give sig en smule tid til at overveje, hvorledes man bedst skulle tage sagen. De havde allerede mange døde; de måtte gøre, hvad de kunne, for ikke at miste alt for mange folk ved dette sidste angreb. Faren var stor; de ville uden tvivl komme til at udholde en voldsom ild. Belejrerne ventede på deres chefs kommando. Gauvain og Cimourdain holdt råd.

Radoub borte til i tavshed. Så dristede han sig atter til at gøre honnør og sige:

"Hr. oberst."

"Hvad er der, Radoub?"

"Har jeg krav på en lille belønning?"

"Ja vist; forlang hvad du vil."

"Så beder jeg om lov til at være første mand til at gå derop."

Det kunne man ikke nægte ham. Han havde for resten sikkert taget sig lov til det, hvis man havde gjort det.

11

Mens de holdt råd i første etage, barrikaderede de sig oppe i anden. Held gør afsindig, nederlag gør rasende. I første etage var håbet, som ville være den største af alle menneskelige kræfter, hvis fortvivlelsen ikke var. Den var til huse ovenpå, en rolig, kold og mørk fortvivlelse. Da de belejrede nåede op til dette deres sidste tilflugtssted, var det første, de gjorde, at spærre indgangen. At lukke døren var ingen nytte til, det var bedre at spærre trappen. Under sådanne omstændigheder er en hindring, som man kan skyde over, bedre end en lukket dør. Faklen, som Imânus havde anbragt tæt ved svovltråden, lyste for dem. Der stod der oppe en af de store, svære egetræskister, som man gemte klæder og linned i, førend møbler med skuffer i var blevet opfundet. Den slæbte de hen og stillede den op i døren, som den helt fyldte. Mellem den og hvælvingen var der kun et snævert rum, som en mand lige netop kunne slippe igennem, og som var fortræffeligt til at dræbe angriberne i én for én. Det var tvivlsomt, om nogen turde vove sig ind i det. Da adgangen således var spærret, kunne de unde sig en smule ro.

De holdt mandtal. Af de nitten mand var der nu kun syv tilbage, og de var alle sårede med undtagelse af Imânus og marquien. De havde ikke mere ammunition. Patrontaskerne var tømte. De talte de patroner, de havde tilbage. De kunne skyde fire skud hver. De havde nået det øjeblik, hvor der ikke er andet at gøre end at falde. De var trængt hen til afgrunden, de kunne ikke godt være den nærmere, end de var. Imidlertid var angrebet begyndt igen, men langsomt og så meget sikrere. Man hørte belejrerne føle sig frem på trappen med geværkolberne trin for trin. Der var ingen mulighed for at slippe bort. Gennem biblioteket? På plateauet udenfor var der opstillet seks kanoner med tændte lunter. Gennem værelserne ovenpå? Hvad skulle det tjene til? de mundede ud oppe på platformen. Ja, der havde man den udvej at styrte sig ned fra tårnet. De syv overlevende så sig ubønhørligt indespærrede og grebet af denne tykke mur, der beskyttede dem og udleverede dem. De var ikke fanget endnu, men de var allerede fanger. Så sagde marquien højt:

"Mine venner. Alt er forbi," og efter en pause tilføjede han: "Grand-Francoeur, bliv atter pastor Turmeau."

Alle knælede med rosenkransen i hånden. Man kunne af kolbestødene høre, at angriberne nærmede sig. Grand-Francoeur, der var helt blodig af et skudsår, som havde strejfet hjerneskallen og flået hud og hår af, hævede krucifikset i højre hånd. Marquien, som på bunden af sit hjerte var tvivler, knælede også.

"Så skrifte hver for sig højt og lydeligt sine synder," sagde Grand-Francoeur; "tal, nådigherre."

"Jeg har begået manddrab," svarede marquien.

"Jeg har begået manddrab," sagde alle mændene, den ene efter den anden.

"I den treenige Guds navn tilsiger jeg Eder Jeres synders forladelse," sagde Grand-Francoeur, "Eders sjæle fare heden i fred."

"Amen," svarede alle mændene.

Marquien rejste sig. "Lad os nu dø," sagde han.

"Og dræbe," sagde Imânus.

Kolbestødene begyndte at få kisten, der spærrede døren, til at vakle.

"Tænk på Gud," sagde præsten, "Jorden er ikke længere til for Jer."

"Ja," sagde marquien, "vi er i graven."

Alle bøjede hovederne og slog sig for brystet. Kun marquien og præsten stod op. Alle havde øjnene nedslået, præsten bad, bønderne bad, marquien tænkte. Det drønede uhyggeligt i kisten under kolbeslagene. I det samme hørtes en livlig og stærk stemme pludselig råbe bag ved dem:

"Jeg havde jo sagt Dem det, nådigherre."

Alle vendte sig forbavsede om. Der havde åbnet sig et hul i muren. En sten, der var fuldstændig indføjet sammen med de andre, men ikke muret til, havde drejet sig om en akse, så der var fremkommet en dobbelt åbning, en på hver side, begge snævre, men tilstrækkelige til, at et menneske kunne komme igennem dem. Uden for denne uventede dør skimtede man en vindeltrappe. Der viste sig et ansigt i åbningen. Det var Halmalo.

12

"Er det dig, Halmalo?"

"Ja vel, nådigherre. De ser nu, at her virkelig er sten, som kan drejes, og at man kan slippe ud. Jeg kom i rette tid, men skynd Dem nu. Om ti minutter skal De være ude i skoven."

"Gud er stor," sagde præsten.

"Frels Dem, nådigherre," råbte mændene.

"Alle I andre først," sagde han.

"Nej, De først, nådigherre," sagde pastor Turmeau.

"Nej, jeg sidst. Lad os nu ikke tvistes om, hvem der skal være ædelmodig, det har vi ikke tid til. I er sårede. Jeg befaler jer at leve og flygte. Skynd jer at benytte jer af denne udvej. Tak, Halmalo."

"Skal vi skilles, hr. marquis?" sagde pastor Turmeau.

"Der nede, ja. Man slipper kun bort én for én."

"Vil nådigherren ikke bestemme et sted, hvor vi skal mødes?"

"Jo, et åbent sted i skoven. Gauvain-stenen, kender I det sted?"

"Ja, det kender vi alle sammen."

"Jeg skal være der i morgen ved middagstid. Enhver, som kan gå, giver møde der."

"Vi skal være der."

"Og så begynder vi på krigen igen," sagde marquien.

Imidlertid havde Halmalo, som tyngede ned på stenen, gjort den opdagelse, at den ikke rørte sig mere. Åbningen kunne ikke lukkes. Efter så længe ikke at have været brugt var stenen som groet fast til sine hængsler. Det var ikke muligt at dreje den.

"Nådigherre," sagde Halmalo, "jeg havde håbet at kunne lukke åbningen, så at de blå, når de kom herind og ikke fandt nogen,

ikke kunne begribe, hvordan De var blevet borte som en røg. Men nu vil stenen ikke mere. Fjenden vil finde udgangen åben og forfølge Dem. Lad os da i alt fald ikke spilde et minut. Skynd jer alle sammen ud på trappen."

Imânus lagde sin hånd på Halmalos skulder.

"Hvor lang tid behøver man, kammerat, for at slippe ud og komme i sikkerhed i skoven?" sagde han.

"Er ingen hårdt såret?" spurgte Halmalo.

"Ingen," svarede de.

"Så er et kvarter nok."

"Hvis fjenden altså ikke slipper her ind før om et kvarter?" sagde Imânus.

"Så kan han forfølge os, men han når os ikke."

"Ja, men de er her om fem minutter," sagde marquien, "den gamle kiste kan ikke hindre dem længe. Nogle kolbeslag gør det af med den. Et kvarter. Hvad skulle kunne standse dem et kvarter?"

"Det skal jeg," sagde Imânus.

"Du?"

"Ja, jeg, nådigherre. Hør nu. I er seks, og af dem er de fem sårede. Jeg har ikke så meget som en rift."

"Det har jeg heller ikke," sagde marquien.

"De er chefen, nådigherre, jeg er soldat. Chef og soldat er ikke det samme."

"Ja, vi har hver sine pligter."

"Nej, nådigherre, De og jeg har en og samme pligt, at bevare Dem." Imânus vendte sig til sine kammerater. "Kammerater," sagde han, "det gælder om at holde fjenden i skak og at sinke forfølgelsen så længe som muligt. Hør nu. Jeg har alle mine

kræfter. Jeg har ikke mistet så meget som en dråbe blod. Da jeg ikke er såret, vil jeg kunne holde længere ud end nogen af jer andre. Gå I, og overlad mig jeres våben. jeg skal gøre god brug af dem. Jeg påtager mig at holde fjenden oppe en god halv time. Hvor mange ladte pistoler har vi?"

"Fire."

"Læg dem på gulvet." De gjorde, som han bod. "Det er godt. Jeg bliver her. De skal få at mærke, at jeg har et ord at sige dem. Nå, skynd jer nu."

Når en situation er tilspidset, er der ingen tid til taksigelser. Det var knapt nok, at de gav sig tid til at trykke hans hånd.

"På snarligt gensyn," sagde marquien.

"Nej, nådigherre, det håber jeg ikke, der bliver noget af. Ikke lige straks, for jeg dør."

Så gik de alle, den ene efter den anden, ud på den snævre trappe, de sårede først. Mens de gik ned, tog marquien en blyant op af sin tegnebog og skrev nogle ord på stenen, der ikke længere kunne drejes.

"Kom nu, nådigherre, nu er kun De tilbage," sagde Halmalo.

Han begyndte at gå ned. Marquien fulgte efter. Imânus blev ene tilbage.

13

De fire pistoler var blevet lagt på flisegulvet, Imânus tog to af dem, en i hver hånd. Han sneg sig hen til udgangen til trappen, som kisten spærrede. Angriberne var åbenbart bange for, at der ventede dem en eller anden overraskelse, en af disse slutningseksplosioner, der på en gang gør det af med sejrherrerne og de overvundne. Lige så voldsomt, som det

første angreb havde været, lige så spagfærdigt og forsigtigt var det sidste. De havde ikke kunnet, måske heller ikke villet, sprænge kisten med vold; de havde slået bunden ud med kolbestød og gennemboret låget med bajonetstik, og gennem disse huller prøvede de nu på at se ind i salen, førend de vovede at trænge der ind. Skæret fra lygterne, hvormed de oplyste trappen, trængte gennem disse huller. Imânus så ved et af dem et øje, der kiggede på ham. Han rettede pludselig en af sine pistoler mod det og trykkede løs. Til sin glæde hørte han et frygteligt skrig. Kuglen havde skudt øjet ud og var gået igennem hovedet, og soldaten faldt bag over ned ad trappen.

Angriberne havde på to steder frembragt temmelig store huller i den nederste del af låget, og dem benyttede de som skydeskår. Imânus stak armen ud igennem det ene af dem og affyrede sit andet pistolskud på lykke og fromme ud i flokken. Kuglen rikochetterede formodentlig, for der hørtes flere skrig, som om tre eller fire var blevet dræbte eller sårede, og der blev stor tumult på trappen af folk, der tabte fodfæstet eller flygtede. Imânus kastede de to pistoler, han havde affyret, og tog de to, han havde tilbage. Så kiggede han med en i hver hånd ud af hullerne i kisten. Angriberne var gået ned ad trappen igen. Soldater vred sig i dødskamp på trinnene; han kunne ikke overse mere end tre, fire trin af vindeltrappen.

"Det er altid så megen tid vundet," tænkte han.

I det samme fik han øje på en mand, der på maven krøb op ad trappen, og længere nede kom et hoved til syne bag pillen i vindeltrappen. Imânus sigtede på dette hoved og skød. Soldaten udstødte et skrig og faldt, og Imânus tog den pistol, han havde tilbage, over i højre hånd. I det samme følte han en

frygtelig smerte, og nu var det ham, der udstødte et brøl. En sabel havde gennemboret hans indvolde. Manden, der krøb op ad trappen, havde stukket en hånd igennem det andet hul i kisten og jaget en sabel i maven på Imânus. Det var et frygteligt sår, maven var helt sprættet op. Imânus faldt ikke. Han skar tænder og sagde:

"Det er godt."

Derpå slæbte han sig vaklende hen til faklen ved siden af jerndøren, lagde pistolen fra sig, tog faklen, og idet han med venstre hånd holdt sammen på sine indvolde, der var ved at falde ud, satte han med højre hånd faklen til svovltråden. Den fængede og flammede op. Imânus kastede faklen på gulvet, hvor den blev ved at brænde, greb igen sin pistol, og liggende på gulvet pustede han til den brændende svovltråd med den smule vejr, han havde tilbage. Flammen løb ind under jerndøren og nåede brobygningen. Da han så, at hans djævelske forehavende var lykkedes, smilede denne mand, der nys var en helt og nu en morder, og som skulle dø. Han var måske gladere ved sin forbrydelse end ved sin tapperhed.

"De skal huske mig," mumlede han, "jeg hævner vor lille konge i Temple på de små."

14

I det samme lød der et vældigt bulder, kisten, som der var blevet hamret så voldsomt løs på, faldt sammen, og en mand styrtede ind i salen med sablen i hånden.

"Det er mig, Radoub. Kom an. Det keder mig at vente. Jeg vover det. Det er lige meget, en har jeg i alt fald sprættet maven

op på. Nu angriber jeg jer alle sammen. Her er jeg, enten der så følger nogen efter mig eller ikke. Hvor mange er I?"

Det var virkelig Radoub, og han var alene. Efter det blodbad, Imânus havde anrettet på trappen, havde Gauvain, som var bange for maskerede fladderminer, ladet sine folk trække sig tilbage og holdt råd med Cimourdain. Radoub stod med sablen i hånden på tærsklen og råbte igen sit spørgsmål ind i mørket, som den næsten udgåede fakkel ikke formåede at sprede.

"Jeg er ene. Hvor mange er I?"

Da ingen svarede, gik han frem. Faklen blussede op med et af disse pludselige glimt, som en udgående ild udsender, og der blev lyst i hele salen. Radoub fik øje på et af de små spejle i væggen, gik hen til det og så på sit blodige ansigt og sit hængende øre.

"Det er fælt, så jeg er blevet rakket til," sagde han. Derpå vendte han sig om, forbavset over at finde salen tom. "Her er ingen!" råbte han, "ikke en mo'rs sjæl!" Han fik øje på den omdrejede sten, på åbningen og trappen. "Nå, nu er jeg med, de er stukket af. Kom, kammerater, de er væk alle sammen, her skal I se hullet, de er smuttet ud igennem. Hvordan pokker skal man få bugt med Pitt og Coburgeren, når de opfører sådanne komedier. Det er den skinbarlige Satan, der har hjulpet dem. Her er ingen."

Der blev affyret et pistolskud. Kuglen strejfede hans albue og blev slået flad imod muren. "Jo, gu' er her nogen alligevel! Hvem er det, der er så høflig imod mig?"

"Det er mig."

Radoub stak hovedet frem og skelnede i mørket Imânus.

"Halløj!" råbte han, "en af dem har jeg fat på. De andre er væk, men du skal ikke slippe."

"Tror du?" svarede Imânus.

"Hvad er du for en fyr, som ligger der på gulvet?"

"Jeg er en, som ligger på gulvet og gør nar af dig, som står op."

"Hvad er det, du har i din højre hånd?"

"En pistol."

"Og i venstre?"

"Mine tarme."

"Du er min fange."

"Jeg vil blæse dig et stykke."

Og med disse ord bøjede Imânus sig over den brændende svovltråd, blæste på den med det sidste vejr, han havde, og døde.

Et øjeblik efter var Gauvain, Cimourdain og alle de andre inde i salen. Alle så åbningen. De ransagede alle kroge og trappen. Den mundede ud i kløften. De ruskede i Imânus; han var død. Gauvain undersøgte med en lygte i hånden den omdrejede sten; han havde hørt tale om den, men han havde også holdt det for en fabel. Han fik øje på noget, der var skrevet på den med blyant; han holdt lygten til og læste:

"Far vel, til vi ses igen, hr. vicomte."

Guéchamp var trådt hen til Gauvain. Det var åbenbart ingen nytte til at forfølge de flygtende, de havde krattet, kløften, egnens befolkning for sig og var uden tvivl allerede langt borte. Hvad var der at gøre? Ikke andet end at begynde forfra.

"Nå, Guéchamp," sagde Gauvain, "så var det stigen."

"Den er ikke kommet, hr. oberst."

"Men vi så jo en vogn eskorteret af hestfolk."
"Det var ikke stigen, de havde med."
"Hvad var det da?"
"Guillotinen," svarede Cimourdain.

15

Marquis de Lantenac var ikke så langt borte, som de troede, men han var ikke des mindre i fuldkommen sikkerhed og uden for deres rækkevidde. Han var fulgt med Halmalo. Trappen, de var gået ned ad efter de andre flygtninge, førte ud til en snæver hvælvet gang, der mundede ud ved kløften og brobuerne i en dyb revne i jordsmonnet, som til den ene side stødte til kløften, til den anden af skoven. Den var fuldstændig skjult ug bugtede sig frem under uigennemtrængeligt krat. Det var ikke muligt at fange en mand der. Adgangen til løngangen op til trappen var i den grad spærret med brombærbuske, at de, der havde anlagt den, havde anset det for overflødigt yderligere at lukke den. Marquien behøvede nu blot at gå videre. Nogen forklædning havde han ikke nødig; siden han kom til Bretagne, havde han ikke aflagt sine bondeklæder. Han havde indskrænket sig til at tage sin kårde ud af bæltet, som han spændte af og kastede bort. Da Halmalo fra løngangen kom ud i revnen, var de fem andre der ikke.

"De har ikke været længe om at komme af sted," sagde Halmalo.
"Gør som de," sagde marquien.
"Vil De have, at jeg skal forlade Dem, nådigherre?"
"Ja, det har jeg jo allerede sagt dig. Det duer ikke at flygte flere sammen. Hvor en slipper igennem, kniber det for to.

Følges vi ad, vækker vi opmærksomhed, og enden bliver, at du lader mig fange eller jeg dig."

"Kender nådigherren egnen?"

"Ja."

"Og nådigherren holder stadig på, at vi skal mødes ved Gauvain-stenen?"

"Ja, i morgen, ved middagstid."

"Jeg skal være der. Vi skal være der. Å, nådigherre," fortsatte han, "når jeg tænker på, at vi har været ude sammen på det åbne hav, at vi var alene, at jeg ville dræbe Dem, at De var min nådige herre, at De kunne have sagt det, men ikke gjorde det! Hvad De dog er for en mand."

"Vi må have englænderne her over," sagde marquien, "der er ingen anden udvej. De må være i Frankrig, inden der er gået fjorten dage."

"Jeg har forskellige ting at aflægge nådigherren regnskab for. Jeg har udrettet de ærinder, De betroede mig."

"Det kan vi tale om i morgen."

"Altså i morgen, nådigherre."

"Det falder mig ind, er du sulten?"

"Det er nok muligt, nådigherre. Jeg har haft så travlt med at komme, at jeg ikke ved, om jeg har spist noget i dag."

Marquien tog en chokoladekage op af lommen, brækkede den over, gav Halmalo det ene stykke og gav sig selv til at spise det andet.

"Nådigherre," sagde Halmalo, "til højre har De kløften, til venstre skoven."

"Det er godt, jeg skal nok klare mig. Gå du kun."

Halmalo adlød og forsvandt i mørket. Man hørte nogle grene knage, så blev der stille, og det ville ikke være muligt at finde hans spor. Terrænet her i egnen ydede en flygtning udmærket hjælp, man forsvandt ikke, man formelig udslettedes. Det var det, der gjorde vore hære så betænkelige overfor dette stadig vigende Vendée, over for stridsmænd, der forsvandt på så vidunderlig en måde.

Marquien blev stående uden at røre sig. Han hørte til de mennesker, der gør sig umage for intet at føle, men han kunne ikke frigøre sig for en vis sindsbevægelse ved atter at ånde den friske luft efter at have indåndet så megen bloddamp. At føle sig frelst efter at have været fuldstændig fortabt, at vende tilbage til livet efter at have været dødsens, det måtte ryste selv en mand som Lantenac, og skønt han allerede havde gennemgået adskilligt af den slags, kunne hans ubetvingelige sjæl ikke unddrage sig for et øjebliks rørelse, han tilstod for sig selv, at han var tilfreds, men han betvang hurtigt denne bevægelse, der næsten lignede glæde. Han tog sit ur op og lod det repetere. Til hans store forbavselse var klokken ikke mere end ti. Når man lige har gennemgået en af de omvæltninger i menneskelivet, hvor alt står på spil, er man altid forbavset over, at minutter, der er så fulde af begivenheder, ikke er længere end andre. Kanonskuddet, der skulle varsko de belejrede, var blevet affyret lidt før solnedgang, og stormkolonnen havde angrebet La Tourgue en halv time efter, mellem syv og otte, da mørket faldt på. Den vældige kamp, der var begyndt klokken otte, var altså forbi klokken ti. Det hele havde stået på i hundrede og tyve minutter. Katastrofer foregår undertiden med lynets hast; begivenhederne har undertiden sådanne overraskende

forkortninger. Ret betænkt var der dog snarest grund til at undre sig over det modsatte; at så lille en skare havde kunnet holde stand mod så stor en overmagt i to timer, var mærkværdigt. Den havde virkelig ikke været kort, denne kamp imellem nitten og fire tusind.

Det var imidlertid på tide at komme af sted. Halmalo måtte være langt borte, og marquien indså, at det ingen nytte var til at blive her længere. Han stak igen sit ur i lommen, ikke i den, han havde taget det op af, for han havde lagt mærke til, at det der lå sammen med nøglen til jerndøren, som Imânus havde givet ham, så glasset let kunne knuses. Han besluttede at gå ad skoven til. Da han ville dreje af til venstre, syntes han, at et lysskær nåede hen til ham. Han vendte sig om, og imellem buskene så han et stærkt lys fylde kløften. Han var kun nogle få skridt fra den; han gik derhen, men betænkte sig så igen; det var ingen nytte til, at han udsatte sig for det lys. Hvad det så end var, kom det ikke ham ved. Han gav sig atter på vej i den retning, Halmalo havde betegnet ham. Så hørte han pludselig, helt begravet og skjult, som han var under brombærbuskene, et frygteligt skrig over sit hoved. Det syntes at komme fra kanten af plateauet oven over kløften. Marquien så op og standsede.

4. bog: In Dæmone Deus

1

Da Michelle Fléchard fik øje på det af den nedgående sol rødnede tårn, var hun over en mil fra det. Hun kunne næsten ikke gå et skridt længere, men hun betænkte sig alligevel ikke på at gå den mil. Kvinden er svag, men en moder er stærk. Hun gik videre. Solen var gået ned, tusmørket faldt på, og derpå blev det bælgmørkt. Hun hørte, alt mens hun gik, en klokke i et tårn, hun ikke så, først slå otte, så ni. Af og til standsede han for at lytte til dumpe lyde, der måske var nattens ubestemmelige gny. Hun gik lige frem, trådte tornblad og lyng ned med sine blødende fødder. Til vejledning havde hun et svagt lysskær, der udgik fra det fjerne tårn og fik det til at træde skarpere frem. Når gnyet blev stærkere, tog skæret til, og så forsvandt det. Det store plateau, Michelle Fléchard vandrede over, var kun bevokset med græs og lyng. Der var ikke et hus, ikke et træ at se. Det hævede sig umærkeligt og afgrænsedes imod den mørke horisont af en skarp, lige linje. Hvad der holdt hende oppe under denne stigning, var, at hun stadig havde tårnet for øje. Hun så det langsomt vokse. De dumpe drøn og de blege lysglimt, der udgik fra tårnet, kom som sagt med mellemrum. Pludselig hørte de helt op, både lyden og skæret kom ikke mere igen. Det blev ganske stille. Det var just, som Michelle Fléchard nåede randen af plateauet. Hun så under sine fødder en kløft, hvis bund tabte sig i uhyggeligt mørke. Noget derfra, oppe på plateauet, var der en forvirret blanding af hjul, brystværn og skydeskår, det var et batteri, og foran det hævede der sig en

vældig bygning, der syntes endnu mørkere end mørket, der omgav det. Det var en bro, hvis buer gik ned i kløften, og på hvilken der var opført et slags slot, som støttede sig til det høje, mørke tårn, som så længe havde været moderens mål. Lys sås komme til syne og forsvinde i tårnets glugger, og af den larm, der udgik derfra, kunne man slutte, at der var en mængde mennesker derinde. Tæt ved batteriet var der en lejr, hvis forposter Michelle Fléchard kunne skelne, men de så ikke hende. Hun var nået til kanten af plateauet, så tæt til broen, at hun næsten syntes, hun kunne nå den med hånden, men den dybe kløft skilte hende fra den. Hun blev stående stum og tankefuld foran denne gabende kløft og denne skumle bygning. Hvad var det? Hvad gik der for sig? Var det La Tourgue? Hun så, hun lyttede. Pludselig så hun ikke mere, der lagde sig et slør af røg imellem hende og bygningen, en skarp brandlugt nødte hende til at lukke øjnene, anen næppe havde hun gjort det, før et purpurskær fik hende til at lukke dem op igen. Den sorte røg var blevet skarlagenrød, der var en vældig flamme inden i den, som snart kom til syne, snart forsvandt, bugtende sig som en slange. Den stak som en tunge ud af noget, der lignede et svælg, det var et vindue fuldt af ild. Det var et af vinduerne i brobygningens stueetage, og jernstængerne for det var allerede røde. Af hele bygningen sås kun dette vindue. Røgen indhyllede alt, selv plateauet; man så kun kløftens rand tegne sig sort imod den røde flamme. Michelle så forfærdet til; hun vidste ikke længere, hvad hun så. Skulle hun flygte? Skulle hun blive? Hun følte sig næsten stående uden for virkeligheden. Et vindpust flængede røgtæppet, og hele den uhyggelige bastille kom til syne, tårnet, broen, slottet, blændende, skrækkeligt at se med

ildens pragtfulde forgyldning over sig fra øverst til nederst. Brobygningens nederste etage stod i brand. Oven over den sås de to andre etager endnu urørte, men ligesom hvilende i en kurv af flammer. Fra kanten af kløften, hvor Michelle Fléchard stod, kunne man utydelig se ind i slottet. Alle vinduerne stod åbne. Gennem dem i anden etage skimtede hun langs væggene skabe, som hun syntes var fulde af bøger, og på gulvet ved et af vinduerne skimtede hun noget, der så ud som en rede fuld af unger, og som af og til syntes at røre sig. Hvad var det? Nu og da faldt det hende ind, at det lignede levende væsener. Hun havde feber, hun havde ingenting spist siden om morgenen, hun havde gået uophørlig, hun var fuldstændig overtræt og følte sig grebet af en slags hallucination, som hun instinktmæssigt værgede sig imod, men hendes øjne, der blev stivere og stivere, kunne alligevel ikke løsrive sig fra det, der lå der på gulvet i salen oven over den, der brændte. Pludselig skød ilden, som om den havde en vilje, en tunge op imod en mægtig gammel udgået vedbend, der dækkede den side af bygningen, der vendte over imod Michelle Fléchard. Man kunne fristes til at tro, at den havde fået kig på dette net af tørre grene. Det fængede straks, og ilden løb langs med rankerne, som om de havde været krudttråde. På et øjeblik nåede ilden til vejrs, og skæret oplyste det indre af anden etage. Der lå tre småbørn og sov, en lille yndig gruppe med armene om hinanden, lukkede øjne og smilende ansigter. Moderen genkendte sine børn og udstødte et frygteligt skrig. Det var det, marquis de Lantenac hørte, og som fik ham til at standse. Han så imellem buskene brobygningen i flammer og La Tourgue farvet rødt af genskinnet, og da han bøjede nogle grene til side, så han på

kanten af plateauet lige over for det brændende slot, fuldt belyst af ildebranden, en forstyrret, ynkelig skikkelse, der bøjede sig ud over kløften. Det var Michelle Fléchard. Marquien lyttede, det var uartikulerede, hjerteskærende ord, han hørte, mere hulken end ord:

"Å Gud, mine børn! Det er mine børn! Hjælp! Brand! Brand! Er I da banditter? Er her ingen? Mine børn brænder inde! Å, se den lille, se Georgette! Mine børn! Tykke Alain, Renè-Jean! Hvad skal det dog betyde? Hvem har lagt mine børn der? De sover. Jeg er fra forstanden. Det kan jo ikke være muligt. Hjælp!"

Imidlertid var der blevet stort røre i La Tourgue og på plateauet. Alle folkene i lejren stimlede sammen for at se på branden. Efter først at have haft nok at gøre med at klare sig imod de belejredes geværer, fik belejrerne nu travlt med ilden. Gauvain, Cimourdain og Guéchamp udstedte deres ordrer. Hvad var der at gøre? I den udtørrede bæk i kløften var der knapt et par spande vand at få. Angsten steg. Hele randen af kløften var opfyldt af bestyrtede ansigter, der stirrede der over. Det var et frygteligt syn, og man kunne ingenting gøre. Flammerne var gennem vedbenden nået op til tredje etage, der var fuld at halm, som straks fængede, og nu stod hele etagen i brand. Bibliotekssalen var der endnu ikke gået ild i. Dens højde og dens mures tykkelse forhalede det skæbnesvangre øjeblik, men det rykkede nærmere og nærmere. Ilden fra første og tredje etage slikkede allerede vinduerne. Nedenunder en lavahule, ovenover et glødende kornloft. Brændte gulvet igennem, styrtede børnene ned i et flammehav, brændte loftet igennem, regnede der ild ned over dem. De var endnu ikke vågnet, de sov barndommens dybe og trygge søvn og mellem

flammerne og røgen, som skiftevis dækkede vinduerne og bølgede bort fra dem, så man dem ligge søde og stille som tre jesusbørn, der var slumret ind i Helvede. Moderen blev ved fortvivlet at kalde på sine børn og råbe på hjælp.

"En stige!" råbtes der fra plateauet og kløften.

"Vi har ingen stige."

"Vand!"

"Her er intet vand at få!"

"Der er en dør oppe i tårnets anden etage."

"Den er af jern."

"Spræng den!"

"Det er umuligt!"

Moderen råbte stadig mere og mere fortvivlet:

"Brand! Hjælp! Skynd jer dog, eller dræb mig! Mine børn! Mine børn! Å, den forfærdelige ild! Tag dem ud af den, eller kast mig ind i den."

I mellemrummene mellem hendes råb hørte man ildens rolige knitren. Marquien greb ned i sin lomme og tog nøglen til jerndøren op. Derpå gik han ind i løngangen, han var kommet fra, og gik ind i tårnet ad samme vej, som han nylig var sluppet bort ad.

2

En hel hær, der stod rådløs og ikke kunne frelse tre børn, således var situationen. Stige havde man ikke, og at prøve på at slukke med den smule vand, der var i den næsten udtørrede bæk, ville være latterligt; det ville være som at slå vand på en vulkan. Cimourdain, Guéchamp og Radoub var gået ned i kløften. Gauvain var gået op i anden etage i tårnet, hvor

jerndøren ind til biblioteket var. Han havde tyve sapører med. Den eneste udvej var at sprænge jerndøren. De begyndte at slå løs på den med økser; økserne sprang.

"Stål er som glas i sammenligning med dette jern," sagde en af sapørerne.

Døren var af smedejern, dobbelte plader, der var boltet sammen og hver tre tommer tyk. Så tog man jernstænger og søgte at bryde døren op med dem; de knækkede; "som svovlstikker," sagde sapøren.

Gauvain mumlede mørkt:

"Kun en kanonkugle ville kunne åbne denne dør, og så måtte vi have en kanon herop."

"Og så er det endda ikke sikkert, at det gik," sagde sapøren.

De stod et øjeblik rådløse og lod de afmægtige arme synke, mens de stirrede på den urokkelige dør. Nogle minutter endnu, og det hele ville styrte sammen. Alt håb var ude. Gauvain udbrød fortvivlet, idet han så hen på den drejede sten i muren:

"Det var ad den vej, marquis de Lantenac slap bort."

"Ja, og ad den kommer han tilbage," sagde en stemme og et hvidhåret hoved viste sig i åbningen.

Gauvain havde ikke set ham på så nært hold i mange år; han fo'r tilbage. Alle de andre blev stående som forstenede. Marquien havde en stor nøgle i hånden. Han skubbede nogle af sapørerne til side og gik lige hen til jerndøren og satte nøglen i låsen. Låsen hvinede, døren gik op, man så et flammehav. Marquien gik derind. Han gik derind med faste skridt og hævet hoved. Alle fulgte ham gysende med øjnene. Han havde næppe gjort nogle skridt i den brændende sal, før gulvet, der var undermineret af ilden og gyngede under hans skridt, faldt

sammen bag ved ham, så der blev en afgrund mellem ham og døren. Marquien så sig ikke tilbage, men gik roligt videre og forsvandt i røgen. Kunne han komme længere? Havde der ikke åbnet sig et nyt ildsvælg under ham? Var det kun lykkedes ham at styrte sig selv i undergang? Det var umuligt at sige. Man havde kun en mur af røg og flammer for sig; bag ved den var marquien, død eller levende.

3

Omsider havde børnene slået øjnene op. Branden, som da endnu ikke var nået ind i bibliotekssalen, kastede et rødt skær på loftet. Den slags morgenrøde kendte børnene ikke; de stirrede på den; Georgette faldt i staver. Ildebranden udfoldede al sin pragt. I muren oppe i tredje etage var der revner, hvorigennem bålet deroppe væltede hele kaskader af guldregn ned; gennem vinduerne rislede det brændende hø og halm ud som hele laviner af guldkorn.

"Pænt," sagde Georgette.

De havde rejst sig op alle tre.

"Å!" råbte moderen, "nu er de vågne!"

Renè-Jean strakte sig og sagde:

"Her er varmt."

"Varmt," gentog Georgette.

"Mine børn! René! Alain! Georgette!" kaldte moderen.

Børnene så sig om. De søgte at forstå dette. Hvor de voksne er forfærdede, er børnene nysgerrige. Uvidenhed gør uforfærdet. Børnene har så lidet begreb om Helvede, at om de så det, ville de beundre det.

"René! Alain! Georgette!" råbte moderen igen.

Renè-Jean vendte hovedet, denne stemme rev ham ud af hans adspredthed. Børn glemmer snart, men de husker hurtigt; alt, hvad der er sket, er for dem, som om det var sket i går. Renè-Jean så sin moder og fandt det ganske i sin orden, og da han, omgivet, som han var, af mærkværdige ting, følte trang til støtte, råbte han:

"Mo'r!"

"Mo'r!" sagde tykke Alain.

"Mo'!" sagde Georgette og rakte sine små arme ud.

"Mine børn!" skreg moderen.

Alle tre kom helt hen til vinduet. Heldigvis var det ikke den side, hvor ilden havde fat.

"Her er voldsomt varmt," sagde Renè-Jean; "det brænder," tilføjede han. Han søgte moderen med øjnene og sagde: "Kom dog, mo'r!"

"Tom, mo'!" sagde Georgette.

Moderen havde med udslået hår, sønderrevet og blødende ladet sig rulle ned i kløften fra busk til busk. Cimourdain og Guéchamp var der nede, lige så magtesløse som Gauvain der oppe. Soldaterne stimlede sammen om dem, fortvivlede over intet at kunne udrette. Varmen var ulidelig, men ingen mærkede det. Det gjaldt om at klatre op til anden etage, det var ikke muligt, og på den anden side måtte der handles hurtigt. Radoub, der var såret i skulderen og havde fået et øre revet af, var ilet til dryppende af sved og blod. Han fik øje på Michelle Fléchard.

"Hvad for noget," sagde han, "der har vi jo hende, der blev skudt. Du er altså kommet til live igen."

"Mine børn!" råbte moderen.

"Det har du ret i," sagde Radoub, "vi har ikke tid til at give os af med gengangere."

Og han begyndte at klatre op ad broen, men det var ingen nytte til, han borede neglene ind mellem stenene, han klatrede nogle øjeblikke, men stenene var glatte, der var ikke en revne, ikke et fremspring, muren var så godt sammenføjet, som om den var ganske ny, og Radoub faldt ned. Ildebranden fortsatte sit forfærdelige værk. I vinduet, som nu var helt rødt, så man de tre små blonde hoveder. Radoub knyttede hånden og rakte den op imod himlen.

"Det er også en måde at bære sig ad på, Vorherre!" sagde han.

Moderen omklamrede knælende bropillerne og råbte:

"Forbarm dig!"

Dumpe brag blandede sig med bålets knitren. Ruderne i bogskabene sprang og faldt klirrende ud. Det var åbenbart, at tømmerværket begyndte at give sig. Ingen menneskelig magt formåede noget her, endnu et øjeblik, og alt ville styrte i afgrunden. Man ventede kun på katastrofen. Man hørte de spæde stemmer gentage:

"Mo'r! Mo'r!"

Man var ved at blive gal af rædsel. Da viste der sig pludselig ved siden af det vindue, hvor børnene var, en høj skikkelse imod den flammende baggrund. Alle hævede hovederne og stirrede stift derop. Der var en mand deroppe. Han havde hvidt hår. Man genkendte marquis de Lantenac. Han forsvandt, men kom atter til syne. Den gamle mand kom hen til vinduet med en mægtig stige. Det var redningsstigen, der var lagt op i biblioteket. Han greb fat i den ene ende, og med en atlets behændighed lod han den glide ud af vinduet helt ned til

bunden af kløften. Radoub strakte ude af sig selv hænderne ud imod den, trykkede den i sine arme og råbte:

"Republikken leve!"

"Kongen leve!" svarede marquien.

"Råb du blot, hvad du vil," brummede Radoub, "jeg giver dig lov til at sige alle de dumheder, du behager, for du er Vorherre selv."

Stigen var stillet op, forbindelse imellem den brændende sal og jorden bragt til veje. Tyve mand med Radoub i spidsen entrede op ad den, og i et øjeblik var den besat fra øverst til nederst af mænd, der stod med ryggen til trinnene, ligesom murerhåndlangere. Radoub stod på det øverste trin med ansigtet ind imod ilden. Den lille hær, der var opfyldt af så megen sindsbevægelse, flokkedes i lyngen og på skrænten, på plateauet, i kløften og på tårnets platform. Marquien forsvandt igen og kom atter til syne med et barn på armen. Soldaterne klappede i hænderne af alle kræfter. Marquien havde på lykke og fromme grebet det første af dem, han fik fat i; det var tykke Alain.

"Jeg er bange," skreg drengen.

Marquien rakte Radoub drengen, og han langede ham videre til den næste, og således gik han fra hånd til hånd, og mens tykke Alain således yderst forfærdet nåede ned til foden af stigen, kom marquien, efter at have været et øjeblik borte, tilbage til vinduet med Renè-Jean, som strittede imod og græd og gav Radoub en i synet, da marquien lagde ham i hans arme. Marquien gik atter ind i den af flammer fyldte sal, Georgette var alene tilbage, han gik hen til hende. Hun smilede. Dette jernmenneske følte, at hans øjne blev fugtige.

"Hvad hedder du?" sagde han.

"Orgette," svarede hun.

Han tog hende på armen, hun smilede stadig, og i det øjeblik, han gav Radoub hende, var denne stolte og mørke mand blændet af hendes uskyld. Han kyssede hende.

"Det er den lille," sagde soldaterne, og Georgette gik under almindelig jubel fra hånd til hånd.

De klappede i hænderne, de trampede i jorden af henrykkelse, de gamle grenaderer hulkede, og hun smilede til dem. Moderen stod ved foden af stigen snappende efter vejret, helt forstyrret, beruset af det uventede, der var sket, med en følelse, som om hun uden overgang var kommet fra Helvede i Paradis. Den overvældende glæde knuste på sin vis hendes hjerte, hun rakte armene ud, tog først imod tykke Alain, så imod Renè-Jean og til sidst imod Georgette, dækkede dem med kys, brast så i latter og faldt besvimet om. Der lød et vældigt råb:

"De er frelst alle sammen!"

Det var de også med undtagelse af den gamle mand, men ham tænkte ingen på, måske ikke engang han selv. Han blev nogle øjeblikke stående tankefuld ved vinduet, som om han ville give flammehavet tid til at tage en beslutning. Derpå steg han uden at skynde sig, smidig, stolt og uden at vende sig om, høj og rank, med ryggen til trinnene, ned ad stigen med branden bag sig og afgrunden foran sig, så majestætisk som et genfærd; der var ikke en rynke i hans marmorblege ansigt, der var ikke et glimt i hans spøgelsesagtige blik. Mændene veg tilbage for ham; for hvert trin, han tog ned imod dem, syntes de, han voksede. Stigen rystede og knagede under hans tunge fjed, man kunne

fristes til at tro, at det var Kommandantens ånd, der vendte tilbage til sin grav. Da marquien havde nået det sidste trin og satte foden på jorden, var der en, der lagde sin hånd på hans skulder. Han vendte sig om. Det var Cimourdain.

"Jeg arresterer dig," sagde han.

"Selvfølgelig," sagde Lantenac.

5. bog: Efter sejren begynder kampen

1

Marquien var i virkeligheden steget ned i sin grav. De førte ham bort. Fangehullet i La Tourgue blev øjeblikkelig åbnet under Cimourdains strenge tilsyn. Man satte en lampe, en krukke vand og et kommisbrød derind, kastede en skråsæk derind, og mindre end et kvarter efter, at præstens hånd havde grebet marquien, lukkede fængslets dør sig efter Lantenac. Da det var besørget, gik Cimourdain hen til Gauvain. I det samme slog klokken elleve i kirketårnet i Parigné.

"Jeg sammenkalder krigsretten," sagde Cimourdain, "du kommer ikke til at deltage i den. Du er en Gauvain, og det er Lantenac også. Du er alt for nær i slægt med ham til at kunne være hans dommer. Krigsretten kommer til at bestå af tre dommere, en officer, kaptajn Guéchamp, en underofficer, sergent Radoub, og mig som formand. Alt det kommer ikke dig ved. Vi holder os til Konventets dekret. Vi indskrænker os til at fastslå forhenværende marquis de Lantenacs identitet. I morgen holder vi krigsret, i overmorgen bliver han guillotineret. Vendée er død."

Gauvain svarede ikke et ord, og Cimourdain, der var optaget af, hvad han endnu havde at gøre, gik fra ham, han skulle bestemme tid og sted. Gauvain havde også nok at tænke på. Der blæste en kold vind i skoven. Gauvain lod Guéchamp give de nødvendige ordrer, gik til sit telt, der lå på egnen ved udkanten af skoven, og tog sin kappe på. Den var forsynet med en hætte og kun prydet med en galon, der efter republikanernes

prunkløse skik betegnede ham som den højestkommanderende. Han gik over den blodige eng, hvor kampen var begyndt. Han var ganske alene. Branden var ikke forbi, men nu ænsede ingen den. Radoub var hos børnene og moderen, og han var næsten lige så meget moder for dem som hun. Slottet på broen var på det nærmeste brændt ned. Soldaterne havde nok at gøre med at grave grave, jorde de døde og forbinde de sårede. Man havde revet barrikaden ned og var nu i færd med at rydde ligene i salene og på trapperne af vejen. Man rensede stedet, hvor blodbadet havde fundet sted, og fjernede de skrækkelige spor, sejren havde efterladt sig. Alt det så Gauvain ikke noget til. Han kastede næppe et blik på vagtposten ved brechen, som efter Cimourdains ordre var blevet fordoblet, så optaget var han af sine tanker. Hans blik faldt, uden at han gjorde sig rede for det, på denne breche, inden for hvilken Lantenacs fængsel var, og i det samme lød de ord i ham:

"I morgen holder vi krigsret, i overmorgen bliver han guillotineret."

Gauvain gik langsomt frem og tilbage i mørket foran brechen. Af og til foldede han hænderne bag sit med hætten på hans kappe bedækkede hoved. Han tænkte.

2

Der var foregået en ubeskrivelig forandring. Marquis de Lantenac var blevet en forklaret skikkelse, og Gauvain havde været vidne til det. Han havde aldrig kunnet tænke sig, at begivenheder, hvilke de end var, kunne føre til et sådant resultat. Han havde aldrig, ikke engang i drømme, anet, at

noget sådant kunne ske. Det uforudsete, det usigeligt ophøjede, som driver sit spil med menneskene, havde fået tag i Gauvain og slap det ikke. Der var stillet ham et spørgsmål, som han ikke kunne komme udenom. Han havde en følelse af, at han var i forhør over for sin samvittighed. Han følte alt i sig vakle, sine fasteste forsætter, sine helligste løfter, sine uigenkaldeligste beslutninger, alt vaklede i hans viljes dyb. Jo mere han tænkte på det, han nys havde set, des mere fortumlet blev han. Han, republikaneren, troede, at han var under det absoluttes, det ubetingedes herredømme, og det var han også, men nu åbenbarede der sig noget absolut, noget ubetinget af højere orden for ham. Over det revolutionært absolutte så han det menneskeligt absolutte. Det, der var sket, var ikke til at komme udenom. Han var selv part i det. Cimourdain kunne, så meget han ville, sige:

"Det kommer ikke dig ved."

Han havde alligevel en fornemmelse som træets, når man rykker det op med rode. Ethvert menneske har sin grundvold. Forrykkes den, volder det en dyb uro. Det fik Gauvain at føle. Han trykkede begge hænder mod sin pande som for at presse sandheden frem. Det var ikke let at klare en stilling som den, han var i, men han prøvede på det, han søgte at samle sine tanker, at betvinge den modstand, han følte i sig selv, at gøre sig rede for, hvad der var sket. Hvem har ikke oplevet at måtte aflægge en redegørelse for sig selv, at spørge sig selv i et øjeblik af afgørende betydning, hvilken vej han skulle gå, frem eller tilbage? Gauvain havde været vidne til et under. Samtidig med den jordiske kamp havde der stået en himmelsk, kampen mellem godt og ondt, et forfærdeligt hjerte var blevet

overvundet. I betragtning af al den slethed, der var i det menneske, al den voldsomhed, vildfarelse, blindhed, stædighed, hovmod og egenkærlighed, måtte det, der var sket, kaldes et mirakel. Det var menneskeligheden, der havde sejret over umennesket. Og hvorledes? Hvilket middel havde den betjent sig af for at få bugt med dette uhyre af had og vrede? En vugge! Som et lynglimt havde det virket på Gauvain. Midt under krigens rædsler havde den ukendte, sjælenes hemmelighedsfulde advarer ladet det evige lys glimte frem over menneskelighedens lys og mørke. Oven over den uhyggelige kamp mellem løgnen og det forholdsvis sande havde den fulde sandheds åsyn åbenbaret sig.

De svages styrke havde vist sig. Man havde set tre stakkels fader- og moderløse småbørn triumfere over had, nag, blodsudgydelse, alle borgerkrigens rædsler. Man havde set den fra fortiden nedarvede grumhed, statskløgt, alle en grum oldings hovmodige beslutninger falde til jorden for et blik fra nogle småbørns blå øjne. Den ubarmhjertige krigs rasende stridsmænd havde pludselig over for alle dens rædsler set den almægtige uskyld rejse sig, og uskylden havde sejret. Aldrig havde Satan været synligere i nogen kamp og heller ikke Gud. Kampen var blevet udkæmpet i et menneskes samvittighed, og dette menneske var Lantenac. Nu begyndte den igen, måske endnu heftigere og mere afgørende i et andet menneskes, og dette menneske var Gauvain. Gauvain tænkte. Det var lykkedes marquis de Lantenac at slippe bort, skønt han var omringet, stillet udenfor loven, indespærret som dyret i en cirkus, stængt inde på alle kanter af en mur af jern og ild. Det var lykkedes ham at udføre dette mesterstykke af en flugt; han var atter nået

ud i skoven, hvor han kunne forskanse sig, ud i åben mark, hvor han kunne genoptage kampen, ud i mørket, hvor han kunne forsvinde. Han var atter blevet den frygtelige mand, som kom og forsvandt, de usynliges høvding, skovenes herre. Han var i sikkerhed, løven var blevet fanget i snaren og var sluppet ud af den. Men han var gået i den igen, frivillig, af egen drift havde han opgivet skoven, mørket, sikkerheden, friheden, for at styrte sig i den frygteligste fare. Først havde Gauvain set ham kaste sig ind i ilden og udsætte sig for at kvæles, og så havde han set ham gå ned ad stigen til sine fjender, denne stige, der for andre var en redningsstige, men som førte ham til døden. Og hvorfor havde han gjort det? For at redde tre børn. Og hvad ville man nu gøre ved den mand? Guillotinere ham. Altså for tre børns skyld – var det hans? Nej. Var det hans slægts? Nej. Hans kastes? Nej, det var tre små fattige, pjaltede hittebørn – for deres skyld havde denne adelsmand, denne prins, denne olding, der var fri og frank, sat alt på spil, og stolt havde han samtidig med, at han bragte børnene tilbage, budt sine fjender sit hidtil frygtelige, nu ærværdige hoved. Og hvad ville man gøre? Tage imod det. Marquis de Lantenac havde haft valget mellem andres liv og sit eget. Han havde valgt døden, og den ville man give ham. Hvilken løn for heltemod. Hvilken ydmygelse for republikken at bygge revolutionen på et sådant grundlag. Mens fordommenes og trældommens mand pludselig forvandledes og vendte tilbage til menneskeligheden, blev de, frihedens mænd stående ved blodsudgydelse og brodermord. Tilgivelsens, forsagelsens, genløsningens, opofrelsens ophøjede, guddommelige lov skulle hævdes af vildfarelsens forkæmpere og ikke af sandhedens stridsmænd! Skulle det kunne siges, at på kongedømmets side

stod de, som frelste børn, og på republikkens de, som dræbte oldinge! Skulle man se denne store kriger, denne vældige olding, denne afvæbnede stridsmand, der var blevet grebet midt under udøvelsen af en god gerning, som frivilligt havde ladet sig binde, mens sveddråberne fra en stor, opofrende gerning endnu perlede på hans pande, bestige skafottet som til en forherligelse? Skulle man lade dette hoved falde for øksen, mens et smil over denne skændselsdåd spillede på hans læber, og skamrødmen farvede republikkens kinder. Og det skulle han, Gauvain, stå og se på som chef. Skulle han undlade at hindre det, når han kunne! Skulle han lade sig nøje med de hovmodige ord:

"Det kommer ikke dig ved!"

Måtte han ikke tilstå for sig selv, at i et sådant tilfælde er føjelighed medskyld? Men havde han ikke lovet, at denne mand skulle dø? Jo, men var det den samme mand? Gauvain havde hidtil i Lantenac kun set den barbariske stridsmand, kongedømmets fanatiske tilhænger, der myrdede fanger, en blodbestænket morder, der beråbte sig på den ret, krigen gav ham. Den mand ville han have ladet dræbe, dette uforsonlige menneske skulle også have fundet ham uforsonlig. Men nu var der foregået en forvandling. En ny Lantenac var trådt frem på skuepladsen, uhyret var blevet til en helt, ja, til mere end en helt, til et menneske. Og nu skulle barbariets og fordommenes mand pludselig udfolde sine vinger og se ham, idealets mand, krybe i mørket og mudderet under ham!

Ja, men Frankrig! Her skiftede spørgsmålet pludselig udseende. Frankrig var sin undergang nær. Frankrig lå værgeløst åbent for fjenden. Det havde ingen grav mere –

tyskerne gik over Rhinen. Det havde ingen mur – italienerne gik over Alperne og spanierne over Pyrenæerne. Det havde kun havet tilbage, støttet til det kunne det bekæmpe hele verden. Men på dette hav var englænderne, og dem ville denne mand, marquis de Lantenac, slå bro for, dem ville han række hånden, dem ville han tilråbe: Kom og tag Frankrig. Og nu havde man endelig denne mand efter at have gjort jagt på ham i tre måneder. Han, som havde båret våben mod sit fædreland, ventede nu sin straf i sin slægts fangehul.

Det var åbenbart Gud, der havde maget det så. Retfærdighedens time var slået. Revolutionen havde taget denne det almenes fjende til fange; han kunne ingen fortræd gøre mere. I dette Vendée, hvor der var så mange arme, var han den eneste hjerne. Når det var ude med ham, var det ude med borgerkrigen. Efter alle de blodbad, han havde anrettet, var det nu hans tur at dø. Hvem ville frelse ham? Hvor dette dødningehoved ville le, om nogen gjorde det!

"Jeg lever endnu, I tosser!" ville han sige, og så ville han igen tage fat på sin grumme gerning, han ville atter uforsonlig og glad styrte sig ud i kampen, og man ville atter se huse brænde, fanger og sårede blive myrdet, og kvinder blive skudt ned. Og når alt kom til alt, overdrev Gauvain så ikke den gerning, der havde fortryllet ham? Tre børn var fortabte; Lantenac havde frelst dem. Men hvem var skyld i, at de var fortabte? Var det ikke Lantenac? Hvad havde han så gjort, som var så megen beundring værd? Han havde opgivet sin beslutning, det var det hele. Hele hans fortjeneste bestod i, at han ikke havde været et uhyre lige til det sidste. Og for så lidt skulle man gengive ham alt, friheden, som han ville anvende til at gøre andre til trælle,

livet, som han ville bruge til at dræbe. At søge at komme til en overenskomst med denne hovmodige mand, at foreslå ham at skænke ham friheden på visse betingelser, at tilbyde ham liv og frihed, imod at han for fremtiden ville afholde sig fra al fjendtlighed, ville være en utilgivelig fejl, han ville sikkert kun møde et sådant forslag med foragt og svare:

"Behold skammen for jer selv. Dræb mig!"

Der var i virkeligheden ikke andet at stille op med den mand end enten at dræbe ham eller give ham friheden. At dræbe ham, hvilken kval! At give ham fri, hvilket ansvar! Det var jo det samme som at slippe en tiger løs.

Men nu kom spørgsmålet atter frem i sin første skikkelse. Var Lantenac en tiger? Han havde måske været det, men var han det endnu? Kunne man, selv efter nærmere overvejelse, nægte, at han havde lagt en stoisk selvfornægtelse, en storslået uegennyttighed for dagen og bragt et stort offer? Kunne den, der havde handlet som han, vedblivende være en tiger, og burde han behandles som et vildt dyr? Nej, nej, den mand, der med en guddommelig handling havde kastet lys over borgerkrigens afgrund, var ikke noget uhyre, sværdets mand var blevet forvandlet til en lysbringer. Helvedes Satan var atter blevet den himmelske Lucifer. Lantenac havde løskøbt sig fra alle sine barbariske gerninger ved en selvopofrende handling; ved materielt at styrte sig i undergang havde han i moralsk forstand frelst sig. Han havde genvundet sin uskyld, han havde underskrevet sit benådningsbrev.

"Lad os redde Lantenac," sagde Gauvain til sig selv.

"Jo, det ville være smukt," fortsatte han, "hjælpe englænderne, gå over til fjenden, frelse Lantenac og forråde Frankrig."

De to stemmer, der var i ham, blev skiftevis ved at tale, og begge talte de sandt. Hvilken af dem skulle han lyde? Hver af dem syntes skiftevis at udtale, både hvad der var klogt og retfærdigt, og sagde: Handl således. Burde han handle således? Ja. Nej. Fornuften sagde et, følelsen et andet. Men fornuften er kun fornuften, følelsen er ofte det samme som samvittigheden. Fornuften kommer fra mennesket, følelsen har hjemme højere oppe, derfor har den mindre klarhed, men mere styrke. Men hvor stærk er alligevel ikke den strenge fornuft! Gauvain vidste ikke, hvad han skulle gøre. En forfærdelig tvivlrådighed! To afgrunde åbnede sig for ham, en af dem måtte han styrte sig i. Skulle han dræbe marquien eller redde ham. Hvilken af disse to afgrunde var pligten?

3

Det var virkelig pligten, det gjaldt. For Cimourdain var den ganske simpel, for Gauvain var den mangfoldig og indviklet.

Klokken slog tolv; den slog ét. Gauvain havde uden at lægge mærke til det efterhånden nærmet sig brechen. Ildebranden var ved at slukkes og kastede nu kun et svagt skær over plateauet, som snart blev synligt, snart sank hen i skygge, når røgen dækkede ilden. Gauvain stirrede optaget af sine tanker på denne skiften af lys og skygge, der på en måde svarede til, hvad der gik for sig i hans sjæl. Pludselig faldt der imellem to røghvirvler et flammeskær fra det aftagende bål på toppen af plateauet, og omridsene af en vogn tegnede sig på den røde baggrund. Den var omgivet af ryttere med gendarmhatte på. Det forekom ham, at det var den vogn, han nogle timer i forvejen havde set i Guéchamps kikkert ved solnedgang. Der

stod nogle mænd på den og syntes i færd med at aflæsse den. Det var ikke let at sige, hvad det var, der var på den; det lod til at være tungt, så ud som tømmerværk og klirrede nu og da, som om der var jern på det. Flammen slukkedes, og alt blev mørkt igen. Gauvain blev stående og stirrede tankefuld derhen. Lygter blev tændt, folk kom og gik på plateauet, men han kunne kun utydeligt skelne dem derfra, hvor han stod. Han hørte stemmer, men kunne ikke opfatte, hvad der blev sagt. Der hørtes også en skarp lyd, som når man hvæsser en le. Klokken slog to. Gauvain gik langsomt som en, der helst ville gøre tre skridt tilbage for hver to, han gik frem, hen imod brechen. Skildvagten, som kendte ham på den galonerede kappe, præsenterede gevær. Gauvain trådte ind i salen i stueetagen, der nu gjorde tjeneste som vagtstue. I loftet hang der en lygte, som lige netop gav så meget lys, at man kunne gå igennem salen uden at træde på soldaterne, der lå i halm på gulvet, og af hvilke de fleste sov eller i alt fald hvilede sig, så godt de kunne, for der lå endnu jern- og blystumper rundt omkring på gulvet under dem. Da Gauvain trådte ind, rejste nogle af folkene sig, blandt andre officeren, der havde kommando over vagten. Gauvain pegede på døren ind til fangehullet og sagde:

"Luk op."

Skodderne blev trukket fra, døren gik op, Gauvain trådte ind, og døren lukkedes atter efter ham.

6. bog: Royalisme og revolution

1

Der stod en lampe på flisegulvet derinde ved siden af vandkrukken, kommisbrødet og halmknippet. Da døren drejede sig om sine hængsler, gik marquien op og ned ad gulvet, mekanisk som et vildt dyr i bur. Da han hørte døren gå op, hævede han hovedet, lyset fra lampen, der stod på gulvet mellem ham og Gauvain faldt på de to mænds ansigter. De så på hinanden, og det blik, de vekslede, var af den beskaffenhed, at de begge blev stående ubevægelige. Marquien brast i latter og udbrød:

"God dag, min herre. Det er adskillige år siden, at jeg har haft den fornøjelse at træffe Dem. De gør mig den ære at besøge mig, det skal De have tak for, jeg vil gerne slå en lille passiar af, jeg begyndte at kede mig. Deres venner spilder tiden, denne konstatering af identiteten og denne krigsret trækker tiden ud, jeg ville gå hurtigere til værks. Jeg er hjemme her, vær så artig at træde nærmere. Nå, hvad siger De så om alt det, der går for sig? Det er originalt, ikke sandt? Der var en gang en konge og en dronning; kongen det var kongen, dronningen det var Frankrig. Så huggede de hovedet af kongen og giftede dronningen med Robespierre, og de to fik en datter, der hedder guillotinen, og som jeg skal stifte bekendtskab med i morgen tidlig. Det skal glæde mig, ligesom det glæder mig at se Dem. Er det derfor, De kommer? Er De blevet forfremmet til bøddel? Er det blot en simpel venskabsvisit, De aflægger mig, rører det mig. De ved måske ikke længere, hvad en adelsmand er, hr. vicomte. Nå, så

kan De se en her. Se rigtigt på ham. Det er ganske mærkeligt, han tror på Gud, han tror på traditionen, han tror på slægten, på sine forfædre, på det eksempel, hans fader har givet, på de pligter, han har imod sin fyrste, på ærbødighed for de gamle love, på dyden, på retfærdigheden, og det ville være ham en fornøjelse at lade Dem skyde. Vær så artig at tage plads. De må ganske vist nøjes med at sidde på gulvet, for stole er der ingen af i denne salon, men når man lever i skarnet, kan man jo nok sidde på gulvet. Jeg siger det ikke for at krænke Dem, for det, vi kalder skarnet, er det samme, som De kalder nationen. De forlanger vist ikke, at jeg skal råbe frihed, lighed og broderskab? Det værelse, vi befinder os i, er et gammelt værelse i mit hus; i gamle dage satte herremændene pakket herned, nu sætter pakket herremændene herned. Det er sådanne dumheder, man kalder revolution. Det lader til, at man vil hugge hovedet af mig om seks og tredive timer; det finder jeg ikke noget upassende i, men var man høflig, hentede man min snustobaksdåse til mig – den ligger oppe i spejlsalen, hvor De legede som barn, og hvor jeg har redet ranke med Dem på mit knæ. Jeg skal fortælle Dem en ting, min herre, De kalder Dem Gauvain og har, mærkværdigt nok, ædelt blod i Deres årer, ja, sandt for Herren, det samme blod, som rinder i mine, men det blod, der gør mig til en hædersmand, gør Dem til en slubbert. Sådan kan det gå. De vil måske sige, at det ikke er Deres skyld. Heller ikke min. Guds død, man er en misdæder uden at vide af det. Det kommer af luften, man indånder. I tider som dem, vi lever i, er man ikke ansvarlig for, hvad man gør. Alverden skyder skylden over på revolutionen, og alle jeres store kæltringe er egentlig ganske uskyldige mennesker. Herre Gud, hvad I dog er for

nogle fæhoveder! Først og fremmest De. Tag mig ikke ilde op, at jeg beundrer Dem. Ja, jeg beundrer virkelig en knægt som Dem, højbåren, højtstillet i staten, med ædelt blod at udgyde for en stor sag. De er vicomte til dette Tour-Gauvain, prins af Bretagne, kunne blive hertug og pair af Frankrig, hvilket på det nærmeste er alt, hvad et fornuftigt menneske kan ønske sig her i verden. Og så morer sådan en knægt sig med at være det, De er, så hans fjender anser ham for en skurk og hans venner for et fæ. Det er sandt, vil De være så venlig at hilse hr. pastor Cimourdain fra mig."

Marquien talte ganske roligt og stilfærdigt i sædvanlig selskabstone uden at understrege noget af, hvad han sagde. Hans blik var klart og roligt, og han havde begge hænder i lommerne. Han trak vejret dybt og fortsatte:

"Jeg vil ikke skjule for Dem, at jeg har gjort, hvad jeg kunne, for at dræbe Dem. Jeg har i egen person tre gange rettet en kanon imod Dem. Jeg indrømmer, at det ikke var høfligt af mig, men det ville være tåbeligt at indbilde sig, at ens fjender søger at gøre sig behagelige for en, når der er krig, og der er krig imellem os, min hr. nevø, krig på liv og død."

Han standsede atter et øjeblik og fortsatte så:

"Og så at tænke sig, at alt det, der er sket, kunne være forebygget, i fald man blot havde hængt Voltaire og sendt Rousseau på galejerne. Å, hvad geniale folk dog er for en svøbe! Hvad har I at bebrejde monarkiet? Hele ulykken stammer fra disse blæksmørere og rimsmede. Encyklopædien! Diderot! d'Alembert! De infame karle! Og dem har en mand som kongen af Preussen kunnet nedværdige sig til! Jeg havde gjort det af med alle de penneslikkere! Så længe der findes en Voltaire, vil

der også findes en Marat. Så længe der er slubberter, som skriver, vil der også være halunker, som myrder; så længe der findes blæk, vil der også blive begået sorte forbrydelser; så længe en menneskehånd holder på en gåsepen, vil de frivole dumheder avle grumme dumheder. Bøgerne avler forbrydelser. Hvad er alt det, I våser om jeres rettigheder? Menneskerettigheder! Folkets ret! Det er noget hult, dumt, fantastisk og meningsløst vås. Når jeg gør rede for vor slægts oprindelse, så taler jeg om noget, der er klart og tydeligt, og af det kan I se, hvorledes en ret bliver til. Men hvad er det, I slyngler, I skælme, I oprørere kalder jeres ret? Jo, at afskaffe Gud og myrde kongen. Det er modbydeligt. Det gør mig ondt for Dem, min herre, for De har nu alligevel det stolte bretagnerblod i Deres årer, og vi har de samme store og udmærkede forfædre. Men hvad nytter det? De har den ære at være en idiot og regner min staldkarl for Deres ligemand. Men betænk, at jeg allerede var en gammel mand, da De endnu var dreng. Jeg har tørret Dem om næsen, da De var en snottet unge, og det er jeg mand for at gøre endnu. Under Deres opvækst har De set Deres snit til at krybe nedad. Siden vi sås sidst den gang, er hver af os gået til sin side, jeg til den, hvor hæderligheden er, De til den modsatte. Jeg ved ikke, hvorledes alt dette skal ende, men Deres venner er nogle store uslinger. Ja, jeg indrømmer, det er nogle nydelige fremskridt, man har gjort, man har gjort det af med hele fortiden, fra Bastillen til almanakken. Ja, værs'god, mine herrer borgere, spil I kun herrer, gener jer ikke. Religionen er og bliver nu alligevel religionen, kongedømmet fylder alligevel femten hundrede år i vor historie, og den gamle franske adel rager alligevel op over jer, selv om I halshugger

den. Hvad angår jeres prokuratorkneb for at gøre kongeslægternes historiske ret tvivlsom, trækker vi blot på skuldrene ad jer. Det er slet ikke det, sagen drejer sig om. Spørgsmålet er, om Frankrig skal være et stort rige, det udmærket ordnede rige, hvor man først og fremmest ser op til monarkens hellige person som statens uindskrænkede herre, dernæst til prinserne, til kronens embedsmænd i forsvarsmagten til lands og til vands, i landets styrelse og finansadministration. Alt det har I ødelagt. I vil ikke længere have nogen adel. Vel, I skal blive fri, men I skal bære sorg for den, for riddere og helte får I så heller ingen af, den gamle storhed kan I sige farvel til. Vær I kun de ny mænd, små bliver I. Men lad os være store. Dræb kongerne, dræb adelsmændene, dræb præsterne, hug ned, ødelæg, træd alt under fode, sæt jeres støvlehæle på de fra fædrene arvede grundsætninger! Tramp på tronen, tramp på alteret, slå Gud ned og dans så. Det må I om. I er forrædere og uslinge, ude af stand til at ofre jer for noget. Jeg har talt. Lad mig nu guillotinere, hr. vicomte. Jeg har den ære at være Deres ærbødige tjener! Jeg har sagt Dem forskellige sandheder, men hvad gør det mig. Jeg ved jo, at jeg er dødsens."

"De er fri," sagde Gauvain, gik hen til marquien, tog sin kappe af, kastede den over hans skuldre og trak hætten ned over øjnene på ham. De var lige høje.

"Hvad er det, du gør?" sagde marquien.

"Luk op for mig, løjtnant," sagde Gauvain højt. Døren gik op. "Luk godt efter mig," råbte Gauvain, og derpå skubbede han den forbavsede marquis ud af døren.

Den lave sal, der nu gjorde tjeneste som vagtstue, oplystes, som læseren mindes, af en enkelt lygte. I dette svage lys så de af

soldaterne, som ikke sov, en høj mand hyllet i chefens galonerede kappe gå forbi dem. De gjorde honnør, og manden gik ud. Skildvagten, som troede, det var Gauvain, præsenterede gevær. Da han var kommet udenfor blev han et øjeblik stående som en mand, der har ladet sig overrumple og efter at have benyttet sig af en åben dør overvejer, om han har handlet rigtig eller urigtig, og betænker sig, førend han går videre. Efter at have grublet nogle øjeblikke hævede han sin højre hånd, knipsede med langfingeren mod tommelfingeren og sagde:

"Det var som ..."

Så gik han. Fængselsdøren var lukket igen. Gauvain var derinde.

2

Det gik noget vilkårligt til med krigsretterne på den tid. Formanden for en krigsret var så at sige hele retten. Han valgte medlemmerne og afgjorde, hvorledes afstemningen skulle gå for sig. Han var herre samtidig med, at han var dommer. Cimourdain havde bestemt, at krigsretten skulle holdes i salen i stueetagen, hvor der nu var vagtstue. Han ville have alt så kort som muligt, vejen fra fængslet til domstolen såvel som vejen fra domstolen til skafottet. Midt i salen var der efter hans ordre stillet tre rørstole, et fyrretræsbord med to tændte lys og foran bordet en taburet. Stolene var bestemt for dommerne, taburetten for den anklagede. Ved hver ende af bordet stod der også en taburet, den ene til auditøren, der var en furér, den anden for skriveren, en korporal. På bordet lå der en stang rødt lak, republikkens signet af messing, en bunke skrivepapir samt to trykte plakater, der var helt udfoldede, den ene, i kraft af

hvilken marquien stilledes udenfor loven, den anden Konventets dekret. Og så var der to skrivetøjer. Bag den midterste af de tre rørstole var der anbragt et knippe trefarvede faner. På den tid, da der herskede den største simpelhed, var en dekoration hurtigt stillet op, og der behøvedes ikke lang tid til at forvandle en vagtstue til et retslokale. Stolen i midten, som formanden skulle sidde på, stod lige over for døren til fængslet. Publikum bestod af soldater. To gendarmer holdt vagt ved den anklagedes taburet. Cimourdain tog plads på formandsstolen med kaptajn Guéchamp, der var første dommer, på højre side, og sergent Radoub, der var anden dommer, på venstre. Han havde hatten med den trefarvede fjerbusk på hovedet, sabel ved siden og to pistoler i bæltet. Hans ar, der var stærkt rødt, gav ham et endnu barskere udtryk. Radoub var endelig blevet helt forbundet. Han havde om hovedet et lommetørklæde, som blodet langsomt sivede igennem, så der bredte sig en rød plet på det. Ved middagstid, inden retten blev sat, stod en stafet, hvis hest man hørte stampe udenfor, ved rettens bord. Cimourdain skrev, som følger:

"Borgere, medlemmer af Velfærdskomiteen! Lantenac er fanget. Han bliver henrettet i morgen."

Han daterede og underskrev brevet, lagde det sammen og forseglede det og gav det så til stafetten, som gik med det. Derpå sagde Cimourdain med høj røst:

"Luk fængselsdøren op."

De to gendarmer trak skodderne fra, åbnede døren og gik ind i fængslet. Cimourdain hævede hovedet, lagde armene over kors og råbte:

"Før fangen frem."

En mand viste sig i døren mellem de to gendarmer. Det var Gauvain. Det gav et sæt i Cimourdain.

"Gauvain!" råbte han; "det er fangen, jeg vil have frem," tilføjede han.

"Det er mig," sagde Gauvain.

"Dig?"

"Ja."

"Og Lantenac?"

"Han er fri."

"Fri?"

"Ja."

"Flygtet?"

"Ja."

"Nå ja," sagde Cimourdain stammende, "slottet er jo hans, han kender alle udgange fra det! Der må altså være en udgang fra fængslet, det burde jeg have betænkt. Han har fundet en udvej til at flygte. Han har ikke haft nogen nødig til at hjælpe sig."

"Han er blevet hjulpet," sagde Gauvain.

"Til at flygte?"

"Ja."

"Hvem har hjulpet ham?"

"Jeg."

"Du?"

"Ja."

"Du taler jo vildt!"

"Jeg gik ind i fængslet, jeg var alene med fangen, jeg tog min kappe af, kastede den over ham og trak hætten ned over

ansigtet på ham. Han gik ud i stedet for mig, og jeg blev der inde i stedet for ham. Her er jeg."

"Det har du ikke gjort!"

"Jo, jeg har."

"Det er umuligt."

"Det er virkeligt."

"Før Lantenac frem."

"Han er her ikke længere. Soldaterne, som så min kappe, tog ham for mig og lod ham passere. Det var mørkt endnu."

"Du er forrykt."

"Jeg siger det, som det er."

"Så har du altså fortjent ..."

"Døden," sagde Gauvain.

Cimourdain var bleg som et afhugget hoved. Han rørte sig ikke, han syntes ikke at trække vejret, han så ud, som han var ramt af lynet; en stor sveddråbe perlede på hans pande. Han tog sig sammen og sagde:

"Gendarmer, lad den anklagede sætte sig."

Gauvain satte sig på taburetten.

"Træk blank, gendarmer," fortsatte Cimourdain.

Det var den formel, der brugtes, når den anklagede truedes af dødsstraf. Gendarmerne trak deres sabler. Cimourdains stemme havde nu igen fået sin sædvanlige fasthed.

"Anklagede, rejs Dem."

Han sagde ikke længere du til Gauvain.

3

Gauvain rejste sig.

"Hvad hedder De?" spurgte Cimourdain.

"Gauvain."
"Hvad er De?"
"Chef for nordkysthærens ekspeditionskolonne."
"Er De den flygtedes slægtning eller pårørende?"
"Jeg er hans brodersøns søn."
"Kender De Konventets dekret?"
"Jeg ser, det ligger på Deres bord."
"Hvad har De at sige i anledning af dette dekret?"
"At jeg har kontrasigneret det; at jeg har givet ordre til at gennemføre det, og at det er mig, der har udfærdiget den plakat, der er underskrevet med mit navn."
"Vælg Dem en defensor."
"Jeg vil selv forsvare mig."
"De har ordet."
Cimourdain var atter blevet ubevægelig, men hans ubevægelighed lignede mindre et menneskes ro end en klippes stivhed, Gauvain stod et øjeblik tavs, som om han samlede sine tanker.
"Hvad har De at sige til Deres forsvar?" spurgte Cimourdain.
Gauvain hævede langsomt hovedet og svarede uden at se på nogen:
"Kun dette: Én ting har hindret mig i at se en anden; en god gerning set på nært hold har skjult hundrede misgerninger for mig. På den ene side en olding, på den anden nogle børn har stillet sig imellem mig og min pligt. Jeg har glemt de afbrændte landsbyer, de hærgede marker, de dræbte fanger, de myrdede sårede, jeg har glemt, at man ville give Frankrig i Englands vold, jeg har sat fædrelandets morder i frihed. Jeg er skyldig. Idet jeg taler således, synes jeg at tale imod mig selv, men i

virkeligheden taler jeg til mit forsvar. Når den skyldige erkender sin brøde, redder han det eneste, det er umagen værd at redde, sin ære."

"Er det alt, hvad De har at sige til Deres forsvar?" spurgte Cimourdain.

"Jeg tilføjer, at da jeg var chef, burde jeg give eksemplet, og at nu bør De som dommere gøre det."

"Hvad er det for et eksempel, De mener, vi bør give?"

"Min død."

"De finder den retfærdig?"

"Ja, og nødvendig."

"Sæt Dem."

Fureren, der gjorde tjeneste som auditør, rejste sig og oplæste først plakaten, der stillede marquis de Lantenac uden for loven, dernæst Konventets dekret, der fastsatte dødsstraf for hver den, der hjalp en fanget oprører til at flygte. Han endte med at oplæse de tre linjer, der stod trykte neden under plakaten med dekretet og som "under dødsstraf" forbød at "yde ovennævnte oprører hjælp eller bistand" og var undertegnet: Gauvain, chef for ekspeditionskolonnen. Da det var gjort, satte auditøren sig ned igen. Cimourdain lagde armene over kors og sagde:

"Anklagede, giv agt. I andre tilstedeværende, hør, se og ti. I står over for loven. Vi skrider til afstemning. Dommen vil blive fældet efter simpel majoritet. Hver af dommerne stemmer for sig, højt og lydeligt i den anklagedes påhør, for retfærdigheden har intet at skjule. Jeg giver ordet til den første dommer. Tal, kaptajn Guéchamp."

Kaptajn Guéchamp syntes hverken at se på Cimourdain eller Gauvain. Hans nedslagne øjne stirrede stift på plakaten med Konventets dekret, som om det var en afgrund, han så ned i.

"Loven er klar og bestemt," sagde han, "en dommer er på en gang mere og mindre end et menneske, mindre, fordi han intet hjerte har, mere, fordi han fører retfærdighedens sværd. Loven er blevet krænket. Som følge af et anfald af medlidenhed er fædrelandet atter blevet bragt i fare. Medlidenhed kan blive til en forbrydelse. Oberst Gauvain har ladet oprøreren Lantenac flygte. Gauvain er skyldig. Jeg stemmer for døden."

"Skriv, skriver," sagde Cimourdain. Skriveren skrev:

"Kaptajn Guéchamp: Døden."

"De har stemt vel, Guéchamp, og jeg takker Dem," sagde Gauvain.

"Jeg giver den anden dommer ordet," sagde Cimourdain, "tal, sergent Radoub."

Radoub rejste sig, vendte sig til Gauvain og gjorde honnør for ham. Derpå udbrød han:

"Er det så, guillotiner så mig, for jeg giver mit æresord og sværger ved den levende Gud, at jeg ville have gjort, hvad den gamle mand gjorde, og også, hvad min chef gjorde. Da jeg så dette menneske på firsindstyve år styrte sig ind i ilden for at tage de små unger ud af den, sagde jeg: "Du er en brav mand, min ven," og nu, jeg har fået at vide, at det er min chef, der har frelst den gamle fra jeres forbandede guillotine, siger jeg ved den levende Gud: Hr. oberst, De burde være general, for De er en mand, som en mand bør være, og jeg ville, Gud hjælpe mig, give Dem den hellige Ludvigs kors, hvis der endnu fandtes kors og helgener. Skal vi til at være idioter nu? Hvis det er derfor, vi

har vundet slagene ved Jemappes, ved Valmy, ved Fleurus og Wattignies, så sig os det. Hvad for noget! Her står oberst Gauvain, som i fire måneder har kørt i ring med de royalistiske fæhoveder, og som frelser republikken med sabelhug, og som lavede den historie i Dol, hvor det min salighed var nødvendigt at bruge sit hoved, og sådan en mand vil I skille jer af med! I stedet for at gøre ham til general vil I hugge hovedet af ham. Jeg siger, at det er lige så forrykt som at styrte sig på hovedet ud over rækværket på Pont-Neuf, og hvis De, borger Gauvain, i stedet for at være min chef var min korporal, ville jeg sige til Dem, at det var noget fordømt sludder, De nylig sagde. Den gamle har gjort ret i at redde børnene, og De har gjort ret i at redde den gamle, og guillotinerer man folk, fordi de gør gode gerninger, så gå Fanden i vold, for så forstår jeg ikke et muk længere. Der er ingen grund til at vrøvle mere om den ting. Det kan jo ikke være sandt alt dette her, vel? Jeg kniber mig i armen for at prøve, om jeg er vågen. Jeg forstår ikke et muk af det hele. Den gamle skulle altså have ladet ungerne brænde levende op, og min chef skulle have ladet hovedet hugge af den gamle! Ja, så guillotiner mig, det går jeg lige så gerne ind på. Sæt nu, at ungerne var omkommet, så havde rødhuernes bataljon været vanæret. Var det måske meningen? Lad os så æde hinanden straks. Jeg forstår mig lige så godt på politik som I, for jeg har været medlem af min sektions klub. Guds død, vi gør os jo til rene dyr til sidst. Jeg gentager kortelig, hvorledes jeg ser på tingene. Jeg holder ikke af at være med til noget, som medfører den ubehagelighed, at man slet ikke mere ved, hvordan man er vendt i det. Hvorfor pokker lader vi os slå ihjel? For at man skal slå vor chef ihjel for os? Nej, I kan tro nej. Jeg vil beholde min

chef, jeg kan ikke undvære min chef, jeg holder mere af ham i dag end i går. At sende ham til guillotinen ville jo være latterligt. Det vil vi ikke vide noget af. Jeg har hørt, hvad der er blevet sagt, og for mig kan I sige, hvad I vil, men dette her er umuligt."

Radoub satte sig. Hans sår var sprunget op igen, en blodstribe løb fra bindet fra det sted, hvor hans øre havde siddet, ned ad halsen på ham. Cimourdain vendte sig til Radoub.

"De stemmer altså for, at den anklagede frikendes?"

"Jeg stemmer for, at han skal gøres til general," sagde Radoub.

"Jeg spørger, om De stemmer for, at han skal frikendes."

"Jeg stemmer for, at republikken gør ham til general."

"Sergent Radoub, stemmer De for, at oberst Gauvain skal frikendes? Ja eller nej."

"Jeg stemmer for, at man halshugger mig i stedet for ham."

"Frifindelse," sagde Cimourdain, "skriv, skriver."

Skriveren skrev:

"Sergent Radoub: Frifindelse."

Nu var det Cimourdains tur til at stemme. Han rejste sig, tog hatten af og lagde den på bordet. Han var ikke længere bleg. Hans ansigts farve var som jordens. Om alle de tilstedeværende havde været døde, kunne stilheden ikke have været større. Cimourdain sagde med alvorlig, langsom og fast stemme:

"Anklagede Gauvain, i republikkens navn, krigsretten har ladet sig sagen foredrage. Med to stemmer mod en ..."

Han brød af, der blev en pause. Betænkte han sig over for døden? Betænkte han sig over for livet? Alle snappede efter vejret. Cimourdain fortsatte:

"... dømmer den Dem til døden."

Der var et udtryk af mørk, kvalfuld triumf over ham, men det var kun et glimt, han blev atter som en marmorstøtte, satte sig ned, tog hatten på og tilføjede:

"Gauvain, De vil blive henrettet i morgen ved solopgang."

Gauvain rejste sig og sagde:

"Jeg takker retten."

"Før den dømte bort," sagde Cimourdain.

Han vinkede, fængselsdøren åbnedes, Gauvain gik ind, og døren lukkedes atter. De to gendarmer blev stående ved den med dragne sabler. Man bar Radoub bort; han var segnet bevidstløs om.

4

En lejr er som en hvepserede, især i revolutionstider. Den tapre skare, der havde indtaget La Tourgue, brummede først imod oberst Gauvain, da det blev bekendt, at Lantenac var undsluppet. Da Gauvain trådte ud af fængslet i stedet for Lantenac, gik der som et elektrisk stød igennem de tilstedeværende, og inden der var gået et minut, vidste hele hæren det. Man brummede:

"Nu er de i lag med at dømme Gauvain, men det er på skrømt. Forhenværende adelsmænd og præster er folk, man kan stole på. Vi har lige set en vicomte redde en marquis, nu skal I se en præst, der klarer ærterne for en adelsmand."

Da de fik at vide, at Gauvain var dømt til døden, brummede de igen:

"Det er et stift stykke! Vor chef, vor tapre chef, vor unge oberst, en helt! Han er vicomte, nå ja, så meget større

fortjeneste er det, at han er republikaner. Hvad! Han, Pontarsons, Ville-Dieus og Pont-au-Beaus befrier! La Tourgues overvinder! Han, der har gjort os uovervindelige! Han, der er republikkens sværd i Vendée! Han, der i fem måneder har holdt oprørerne stangen og rådet bod på alle Léchelles og de andres dumheder! Ham vover denne Cimourdain at dømme til døden! Og hvorfor? Fordi han har reddet en gammel mand, der havde reddet tre børn! En præst dræbe en soldat!"

Således brummede de sejrrige og misfornøjede soldater. Der rejste sig en mørk harme om Cimourdain. Man skulle synes, at fire tusind mand imod en, er en kraft, men de er det alligevel ikke. Disse fire tusind mand var en hob, Cimourdain var en vilje. Man vidste, at Cimourdain let rynkede panden, og mere behøvedes der ikke for at holde hæren i respekt. I denne barske tid var det nok, at Velfærdskomiteens skygge stod bag ved en mand, til at gøre denne mand frygtelig og til at tvinge forbandelser ned til hvisken og hvisken til tavshed. Efter som før denne brummen fortsatte Cimourdain at være herre over Gauvains skæbne som over alle de andres. Man vidste, at det ikke nyttede noget at komme med bønner til ham, at han kun ville lyde sin samvittighed, den overmenneskelige stemme, som kun han selv hørte. Alt beroede på ham. Hvad han havde gjort som medlem af krigsretten, kunne kun han selv omstøde som Konventets udsending. Kun han kunne benåde, han havde fuldmagt, et vink af ham kunne sætte Gauvain i frihed, han var herre over liv og død, han kommanderede over guillotinen. I dette tragiske øjeblik var han den, der rådede for alt. De andre kunne blot vente.

Natten faldt på.

5

Retssalen var atter blevet vagtstue. Vagten var fordoblet ligesom den foregående dag; to gendarmer holdt vagt ved fængselsdøren. Hen ved midnat gik en mand med en lygte i hånden gennem vagtstuen, gav sig til kende og lod fængselsdøren åbne for sig. Det var Cimourdain. Han trådte ind, og døren blev stående på klem efter ham. Det var mørkt og stille i fængslet. Cimourdain gik et skridt frem i dette mørke, satte lygten på gulvet og standsede. Han hørte et sovende menneskes regelmæssige åndedræt. Cimourdain lyttede tankefuld til denne fredelige lyd. Gauvain lå på halmknippet i baggrunden af fængslet. Det var hans åndedræt, man hørte. Han sov dybt. Cimourdain nærmede sig så sagte som muligt. Han gik helt hen til ham og så på Gauvain. En moder, der så på sit sovende barn, kunne ikke have et ømmere, kærligere udtryk i sit blik. Det var måske stærkere end han selv. Han pressede, som man undertiden ser børn gøre, sine knyttede hænder mod øjnene og blev et øjeblik stående uden at røre sig. Derpå knælede han ned, løftede sagte Gauvains hånd og trykkede et kys på den. Gauvain rørte sig, han åbnede øjnene med den ubestemte forbavselse, man føler, når man pludselig vågner. Lygten oplyste fængslet svagt. Han kendte Cimourdain.

"Er det Dem, min lærer!" sagde han, "jeg drømte, at døden kyssede mig på hånden."

Det gav det sæt i Cimourdain, som kommer, når man pludselig overvældes af en strøm af tanker. Undertiden er denne strøm så stærk og stormrørt, at det er, som sjælen skulle kvæles af den. Der brød intet frem fra dybet af Cimourdains hjerte. Han kunne kun sige:

"Gauvain!"

De så på hinanden, Cimourdain med øjnene fulde af de flammer, der brænder tårerne ud, Gauvain med sit blideste smil. Gauvain rejste sig op på albuen og sagde:

"Det ar, jeg ser i Deres ansigt, er det sabelhug, De fik for min skyld. Endnu i går var De ved min side midt i kampen, også for min skyld. Hvor ville jeg være nu, om Forsynet ikke havde sat Dem ved min vugge? I mørket. Har jeg noget begreb om pligten, er det fra Dem, jeg har det. Fordommene ligger om os som snærende bind, De har taget bindene af mig, De lod mig vokse op i frihed, og den, som kun var en mumie, gjorde De til et barn; i den, som uden Dem rimeligvis ville være blevet en vantrivning, nedlagde De en bevidsthed. Uden Dem ville jeg være blevet en dværg. Jeg skylder Dem, at jeg er, hvad jeg er. Jeg var kun adelsmand, De har gjort mig til borger; jeg var kun borger, De har gjort mig til et menneske med sjæl; som borger har De gjort mig skikket til det jordiske liv, som sjæl har De gjort mig skikket til det himmelske. De har givet mig sandhedens nøgle til brug her neden og lysets nøgle til brug hisset. Jeg takker Dem, min lærer, det er Dem, der har skabt mig."

Cimourdain satte sig på halmknippet ved siden af Gauvain og sagde:

"Jeg kommer for at dele dit aftensmåltid med dig."

Gauvain brød det sorte brød og bød ham det. Cimourdain tog et stykke af det. Derpå rakte Gauvain ham krukken med vand.

"Drik selv først."

Gauvain drak en mundfuld og rakte krukken til Cimourdain, som drak i lange drag. Ved dette aftensmåltid spiste Gauvain,

mens Cimourdain drak. Et vidnesbyrd om den enes ro og den andens feber. Der herskede en ubeskrivelig, frygtelig ro i dette fængsel. De to mænd talte sammen.

"Store ting er ved at fødes," sagde Gauvain, "hvad revolutionen skaber i denne stund er hemmelighedsfuldt. Bag ved dens synlige værk er der et usynligt, det ene skjuler det andet. Det synlige er vildt og grumt, det usynlige er ophøjet. I dette øjeblik ser jeg alt ganske tydeligt. Det var nødvendigt at benytte det materiale, man havde fra fortiden af. Det er grunden til dette mærkværdige 1793. Under et råt stillads rejser der sig et civilisationens tempel."

"Ja," svarede Cimourdain, "af dette foreløbige vil det blivende fremgå. Det blivende, det vil sige pligter og rettigheder side om side, skat i forhold til enhvers indtægt, tvunget værnepligt, udjævning af al standsforskel uden undtagelse og over alt og alle den lige linje, vi kalder loven. Det absoluttes republik."

"Jeg foretrækker idealets republik," sagde Gauvain; "o, min lærer, hvor finder De i alt det, De nævnte, plads til hengivelsen, opofrelsen, selvfornægtelsen, den højsindede godhed, kærligheden? Det er godt at bringe ligevægt i alt, men at bringe harmoni i alt er endnu bedre. Oven over Vægtens tegn stråler Lyra. Deres republik vejer, måler og regulerer mennesket, min fører ham op i Himlens rene æter. Det er den forskel, der er imellem en teori og en ørn."

"Du fortaber dig i skyerne."

"Og De i beregningerne."

"Harmonien er en drøm."

"Matematikken drømmer også."

"Jeg ville ønske, at mennesket var skabt af Euklid."

"Og jeg ville hellere have det skabt af Homer."

Cimourdains blik hvilede på Gauvain med et strengt smil, som om det ville holde denne sjæl tilbage på dens flugt.

"Digt!" sagde han; "stol ikke på digterne."

"Ja, jeg kender det ord. Stol ikke på vindens pust, stol ikke på solens stråler, stol ikke på blomsterne og deres duft, stol ikke på stjernerne."

"Det er intet af alt det, som skaffer folk noget at spise."

"Hvor ved De det? Ideen er også næring. At tænke er at tage næring til sig."

"Kom ikke med abstraktioner. Republikken er det samme som: 2 × 2 = 4. Når jeg har givet enhver, hvad der tilkommer ham ..."

"Så står der tilbage at give ham, hvad der ikke tilkommer ham."

"Hvad mener du med det?"

"Jeg mener den umådelige gensidige imødekommenhed, hver enkelt skylder alle, og som alle skylder hver enkelt, og hvorpå hele samfundslivet beror."

"Ud over den strenge ret er der intet."

"Jo, der er alt."

"Jeg har kun øje for retfærdigheden."

"Jeg ser højere."

"Hvad er da over retfærdigheden?"

"Billigheden."

Af og til tav de, som om der gik glimt igennem deres sjæle.

"Forklar dig nærmere. Jeg tror ikke, du kan," sagde Cimourdain.

"Vel. De vil have tvungen værnepligt. Imod hvem? Imod andre mennesker. Jeg vil ingen værnepligt have, for jeg vil fred. De vil, at de nødlidende skal have hjælp, jeg vil have nøden udryddet af verden. De vil have skat i forhold til indtægten. Jeg vil slet ingen skat have. Jeg vil have de fælles udgifter bragt ned til det mindst mulige og udredet af samfundets overskud!"

"Hvad mener du med det?"

"Jeg mener, skaf os først og fremmest af med samfundets snyltere, præsterne, dommerne og soldaterne, og drag så nytte af de rigdomme, I har. I kaster gødning i kloakkerne, spred den ud i plovfurerne. De tre fjerdedele af Frankrigs jord ligger udyrket hen, dyrk den op, afskaf almindingerne, uddel byjorderne og lad hver mand få sit stykke jord og hvert stykke jord sin mand, så forøger I samfundets udbytte hundredfold. Frankrig giver nu sine bønder kød fire gange om året. Opdyrk det ordentligt, og det vil kunne ernære tre hundrede millioner mennesker, hele Europa. Drag nytte af naturen, denne vældige hjælper, som I ikke ænser. Lad alle vinde, alle vandfald, alle magnetiske strømme arbejde for jer. Jordkloden har under sin overflade et net af årer, hvori der er et mægtigt kredsløb af vand, olie og ild; slå hul på de årer og brug vandet i jeres huse, olien i jeres lamper og ilden på jeres arner. Tænk på bølgernes bevægelse, på ebbe og flod. Hvad er oceanet? En mægtig kraft, der går til spilde. Hvor Jorden er dum, at den ikke bruger oceanet."

"Nu falder du helt i drømme."

"Nej, jeg går helt op i virkeligheden. Og kvinden, hvad gør De med hende?" blev Gauvain ved.

"Bruger hende til det, hun er skabt til, mandens tjenerinde."

"Ja, det er hun, på én betingelse."

"Hvad er det for en betingelse?"

"At manden også er hendes tjener."

"Hvad tænker du på!" udbrød Cimourdain, "manden tjener! Aldrig. Manden er herre. Jeg anerkender kun ét kongedømme, hjemmets. Manden er konge i sit hjem."

"Ja. På én betingelse!"

"Hvilken?"

"At kvinden er hans dronning."

"Det vil altså sige, at du vil, at mand og kvinde skal være ..."

"Lige berettigede."

"Lige berettigede! Hvad tænker du på! De er jo helt forskellige væsener."

"Jeg sagde ligeberettigede, ikke ligedannede."

Der blev atter en pause, en slags våbenhvile imellem disse to ånder, der slyngede lyn imod hinanden. Cimourdain brød den.

"Og barnet, hvem giver du det til?"

"Først til faderen, som har avlet det, så til moderen, der har født det, så til læreren, som opfostrer det, så til samfundet, som gør det til mand, så til fædrelandet, som er dets ypperste moder, så til menneskeheden, som er dets stammoder."

"Du taler ikke om Gud."

"Hvert af de trin, jeg har nævnet, fader, moder, lærer, samfund, fædreland, menneskehed, er trin på den stige, der fører op til Gud."

Cimourdain tav. Gauvain fortsatte:

"Når man er nået op på toppen af stigen, har man nået Gud. Han åbner sin favn, man behøver blot at kaste sig i den."

Cimourdain gjorde en håndbevægelse, som når en kalder en anden tilbage.

"Kom ned på jorden igen, Gauvain," sagde han, "vi vil virkeliggøre det mulige."

"Så lad, til at begynde med, være med at gøre det umuligt."

"Det mulige bliver altid til virkelighed."

"Ikke altid. Tager man med hårde hænder på utopien, dræber man den. Intet er mere forsvarsløst end ægget."

"Det er alligevel nødvendigt at gribe utopien, at lægge virkelighedens åg på den og indordne den under det faktiske. Den abstrakte idé må omdannes til en konkret; hvad den taber i skønhed, vinder den i nytte; den bliver mindre stor, men bedre. Retten må gå op i loven, og når retten er blevet til lov, er den absolut. Det er, hvad jeg kalder det mulige."

"Det mulige er mere end det."

"Så, nu drømmer du igen."

"Det mulige er en hemmelighedsfuld fugl, der stadig svæver over menneskets hoved."

"Man må fange den."

"Ja, men levende. Min mening er: Stadig fremad. Havde det været Guds vilje, at mennesket skulle gå baglæns, havde han givet det øjne i nakken. Lad os stadig se fremad, mod morgenrøden, mod udspringstiden, mod det, som fødes. Hvad der falder, tilråber det, der stiger, en opmuntring. Det gamle træs knagen kalder på det ny. Hvert århundrede gør sin gerning; i dag borgerligt, i morgen menneskeligt. I dag er der spørgsmål om ret, i morgen om løn; løn og ret er i grunden et og det samme. Mennesket lever ikke for ikke at få sin løn. Ved at

skænke et menneske livet pådrager Gud sig en gæld; retten er den medfødte løn, lønnen den erhvervede ret."

Gauvain talte med en profets fordybelse i sig selv. Cimourdain hørte på. Rollerne var ombyttede, nu var det lærlingen, der syntes at være lærer.

"Du går hurtigt," mumlede Cimourdain.

"Det kommer af, at jeg måske har en smule travlt," sagde Gauvain smilende. Og han fortsatte: "O, min lærer, se, det er forskellen imellem Deres utopi og min. De vil have kasernen indført ved lov. Jeg vil have skolen. De drømmer om, at mennesket skal være soldat, jeg drømmer om, at han skal være borger. De vil, at han skal indjage skræk, jeg vil, at han skal tænke. Jeg vil grunde en republik af sjæle."

Cimourdain så ned på fængslets stengulv.

"Og hvad vil du, indtil det sker?"

"Det, som er."

"Du giver altså den tid, vi lever i, syndsforladelse."

"Ja."

"Hvorfor?"

"Fordi den er en storm. En storm ved altid, hvad den gør. For hver en eg, lynet knækker, er der hele skove, som friskes op af stormens pust. Civilisationen led af pest, stormen befrier den for den. Den vælger måske ikke sine ofre omhyggeligt nok, men hvor kan det være anderledes? Det er et hårdt udrensningsarbejde, den har. Over for pestens rædsler forstår jeg stormens raseri. Og for resten, hvad bryder jeg mig om stormen, når jeg har mit kompas, og hvad gør begivenhederne mig, når jeg har min samvittighed."

Derpå tilføjede han med dæmpet, højtidelig stemme:

"Der er en, som man altid må lade gøre, hvad han vil."

"Hvem?" spurgte Cimourdain.

Gauvain pegede med fingeren opad. Cimourdain fulgte retningen af hans finger, og det bares ham for, som så han stjernehimlen gennem fængselshvælvingen. De tav begge. Så sagde Cimourdain:

"Samfundet er større end naturen! Jeg siger dig, det er umuligt, det er en drøm."

"Det er målet. Hvad nytter samfundet ellers til. Bliv i naturen. Vær som De ville. Otaheiti er et paradis, man tænker blot ikke i det paradis. Hellere et Helvede, hvor man bruger sin fornuft, end et Paradis, hvor man lever som dyr. Men vi vil intet Helvede have, vi vil have menneskesamfundet. Større end naturen. Ja. Lægger I ikke noget til naturen, hvorfor vil I så ud af den, så bør I nøjes med arbejde som myren og med honning som bien, så bør I forblive arbejdsdyr i stedet for at være den herskende fornuft. Føjer I noget til naturen, må I nødvendigvis blive større end den. At føje til er at vokse. Samfundet er den forædlede natur. Jeg vil have alt det, som bikuberne og myretuerne savner, jeg vil have monumenter, kunster og videnskaber, poesi, helte, genier. Der er ingen lov, som byder menneskene at bære evige byrder. Nej, nej, ingen pariaer mere, ingen slaver, ingen straffefanger, ingen domfældte! Jeg vil, at enhver af menneskets egenskaber skal være et symbol på civilisationen og værne om fremskridtet. Jeg vil frihed for ånden, lighed for hjertet og broderskab for sjælen. Nej, ingen åg mere! Mennesket er ikke skabt til at bære lænker, men til at udfolde sine vinger. Ikke længere mennesker, der kryber, jeg vil

larvens forvandling til sommerfugl, jeg vil, at ormen, der kryber på jorden, skal forvandles til en levende blomst, jeg vil ..."

Han standsede, hans øjne funklede, hans læber bevægede sig, men han talte ikke. Døren var blevet stående åben. Noget af larmen udenfor nåede ind i fængslet. Man hørte utydelige trompetstød, det var rimeligvis reveillen, så hørte man geværkolber blive stødt mod jorden, det var skildvagterne, der blev afløst; derpå hørte man tæt ved tårnet, så vidt man kunne skønne, at der blev tumlet med bjælker og planker, og af og til en dump lyd som af hammerslag. Cimourdain lyttede bleg. Gauvain hørte ingenting. Hans grublen blev dybere og dybere, han syntes ikke længere at ånde, så optaget var han af de syner, der formede sig i hans hjerne. Det gøs i ham af glæde, og glansen i hans øjne tog til. Således gik en stund.

"Hvad tænker du på?" spurgte Cimourdain.

"På fremtiden," svarede Gauvain.

Og han faldt atter hen i sin grublen. Cimourdain rejste sig fra halmknippet, som de begge havde siddet på. Gauvain mærkede det ikke. Cimourdain lod endnu sit blik dvæle ved den unge tankefulde mand, gik langsomt baglæns hen til døren og ud af den. Fængslet lukkedes igen.

6

Det varede ikke længe, før dagen brød frem i horisonten. Samtidig med dagen viste der sig på plateauet ved La Tourgue over Fougères-skoven en sær, ubevægelig tingest, som himlens fugle ikke kendte. Den var kommet der i løbet af natten. På afstand stod den imod horisonten som en silhuet dannet af lige skarpe linjer, som et hebraisk bogstav eller en ægyptisk

hieroglyf. Den første tanke, synet af denne tingest vakte, var, at den kunne da ingen nytte være til. Man spurgte sig selv, hvad den skulle bruges til, som den stod der i den blomstrende lyng. Og så kom man til at gyse. Det var som et slags gøglerstillads, der hvilede på fire stolper. Ved den ene ende af stilladset var der to høje bjælker, som øverst oppe var forbundet med en tværbjælke og som holdt en trekant, svævende i luften sådan, at den tegnede sig sort imod den blå morgenluft. Ved den anden ende af stilladset var der en stige. Imellem de to bjælker for neden, under trekanten, sås noget ligesom en tavle bestående af to bevægelige stykker, som, når de sluttede sammen, dannede et rundt hul, omtrent så stort, som en menneskehals er tyk. Det øverste stykke af tavlen gled i en fals således, at det kunne hæves eller sænkes. For øjeblikket var de to halvmåner, der, når de var samlede, dannede det runde hul, adskilte. Ved foden af de to bjælker, der bar trekanten, sås en planke, der kunne dreje sig om hængsler og lignede en vippe. Ved siden af denne planke stod der en lang kurv og imellem de to bjælker foran ved kanten af stilladset en firkantet kurv. Det hele var malet rødt og alt af træ med undtagelse af trekanten, der var af jern. Man skønnede, at denne tingest måtte være lavet af mennesker, så grim, ussel og småtskåren var den, og dog burde den være stillet op af onde ånder, så frygtelig var den. Denne hæslige tingest var guillotinen.

Lige over for den, nogle skridt derfra, hævede et andet uhyre sig op fra kløften, det var La Tourgue, et uhyre af sten, der stod som sidestykke til et uhyre af træ. Når mennesket har rørt ved træ og sten, er træet og stenen ikke længere træ og sten, de får noget af mennesket ved sig. La Tourgue var et ulykkesvangert

udslag af fortiden af samme slags som det, der i Paris kaldtes Bastillen, i London Tower, i Tyskland Spielberg, i Spanien Escorial, i Moskva Kreml og i Rom Engelsborg. I La Tourgue var sammentrængt femten århundreder, middelalderen, vasaltiden, livegenskabet, feudaltiden; i guillotinen kun et år, 1793, men dets tolv måneder vejede op imod de femten hundrede år. La Tourgue var monarkiet, guillotinen var revolutionen. En sørgelig sammenstilling. På den ene side gælden, på den anden forfaldsdagen. På den ene side det uopløselige middelalderlige urede, trællen, herren, den livegne, jorddrotten, de ufrelse, adelen, loven forgrenet ud i en mangfoldighed af skikke og vedtægter, dommer og præst i pagt med hinanden, de utallige bånd, fyrsternes skatkamre, forbrugsafgifterne, den døde hånd, kopskatterne, undtagelserne, prærogativerne, fordommene, fanatismen, de kongelige privilegier, scepteret, tronen, vilkårligheden, kongedømmet af Guds nåde. På den anden side denne simple tingest, en slagterkniv. På den ene side den gordiske knude, på den anden øksen. La Tourgue havde allerede længe stået ene i denne ørken. Det stod der med sine skoldehuller, hvorigennem der var blevet hældt sydende olie, brændende beg og smeltet bly, med sine frygtelige fangehuller, med alle de forfærdelige rædsler, det var fuldt af. Det havde med sin uhyggelige skikkelse behersket skoven, det havde i dette skovens halvmørke nydt femten århundreders barsk ro, det havde på denne egn været den eneste magt, den eneste myndighed og den eneste skræk; det havde hersket. Det havde været ene om at repræsentere barbariet, og så så det pludselig noget, der var lige så frygteligt som det selv, rejse sig over for det – guillotinen. Det syntes at

spørge sig selv: "Hvad er dette?" Den så ud, som om den var skudt op af jorden, den guillotine. Det var den i virkeligheden også. Det frygtelige træ var vokset i den skæbnesvangre jord. Af denne jord, der var vandet med så megen sved. Med så mange tårer, af denne jord, hvor der var gravet så mange grave, af denne jord, hvor så mange mennesker, som alle slags tyranni havde taget livet af, var rådnet, af denne jord, der dækkede over så mange afgrunde, og hvor så mange forbrydelser var blevet gemt som en frygtelig udsæd, af denne jord var, da tidens fylde kom, denne ukendte, hævnende, grumme maskine groet op, og -93 sagde til den gamle verden: Her er jeg. Guillotinen havde ret til at sige til tårnet: Jeg er din datter. Og samtidig var tårnet på det rene med, at nu var det ude med det. Over for denne frygtelige tingest blev La Tourgue forvirret, man kunne fristes til at sige, at det blev bange. Den vældige murmasse var imponerende og skamløs, men denne planke med sin trekant var værre endnu. Den faldne stormagt var ræd for den ny. Forbrydelsernes historie stod ansigt til ansigt med domfældelsens. Fortidens voldsgerninger sammenlignede sig med nutidens. Den gamle fæstning, det gamle fængsel, det gamle herresæde, hvor radbrækkede mennesker havde hylet, den til krig og mord opførte bygning, som nu var sat ud af tjeneste og gjort ukampdygtig, som var voldtaget, lemlæstet, berøvet sin krone, en bunke sten, der ikke var mere værd end en bunke aske. Afskyelig, storartet, men død, så svimlende af svundne år hundreders rædsler den frygtelige levende nutid nærme sig. Den dag i går skælvede for den dag i dag, fortiden, som nu kun var et intet, åbnede sine spøgelsesøjne og så den ny tid i al dens gyselighed.

Naturen lader sig ikke røre, den indlader sig ikke på at holde sine blomster, sine toner, sin duft og sine stråler tilbage, om menneskene så end bærer sig aldrig så fælt ad; den overvælder mennesket ved modsætningen imellem den guddommelige skønhed og samfundets afskyeligheder, den sparer ham ikke for så meget som en sommerfuglevinge eller et fuglekvidder; han kan ikke undgå, mens han myrder, hævner sig og i det hele taget bærer sig ad som en barbar, at se dens hellige ting, han kan ikke unddrage sig den umådelige bebrejdelse, verdensaltets blidhed og himlens strålende klarhed retter imod ham. De menneskelige loves nøgne hæslighed træder skarpt frem i evighedens blændende glans. Mennesket knuser og ødelægger, mennesket udrydder og dræber. Sommeren er og bliver sommer, liljerne liljer og stjernerne stjerner.

Den nyfødte morgen havde aldrig været dejligere end den dag. En lun vind legede i lyngen, morgentågen bølgede blødt imellem grenene, Fougères skoven dampede svanger med de fra kilderne opstigende dunster som et vældigt røgelseskar. Den blå himmel, de hvide skyer, vandets klarhed, grønsværet, der spillede i nuancer fra akvamarin til smaragd, trægrupperne, græstuerne, de vide sletter, over det alt hvilede den renhed, der er naturens evige råd til mennesket. Og midt i al denne herlighed bredte den menneskelige skamløshed sig i al sin hæslighed, midt i alt dette ragede tårnet og skafottet op, krigen og straffen, den blodbesudlede fortids og nutids repræsentanter, uglen fra fortidens nat og flagermusen fra nutidens tusmørke. Midt i denne blomstrende, balsamiske, kærlighedsfulde og fortryllende natur gød den strålende himmel morgenrødens skær over La Tourgue og guillotinen og

syntes at sige til menneskene: Se, hvad jeg gør, og se, hvad I gør. Sådan storartet brug gør solen af sit lys.

Dette skuespil havde tilskuere. De fire tusind mand, den lille hær bestod af, var opstillet i slagorden på plateauet. De omgav guillotinen på tre sider, således at de dannede et E, hvis midterstreg udgjordes af batteriet, der var opstillet midt ud for den lange linje. Det røde stillads var ligesom indesluttet af disse tre fronter, en mur af soldater, der på de to sider strakte sig helt hen til randen af plateauet; den fjerde, åbne side dannedes af selve kløften og vendte ud imod La Tourgue. Det hele var en aflang, firkantet plads, i hvis midte skafottet stod. Efterhånden, som solen steg, tog den skygge af, som guillotinen kastede over græsset. Artilleristerne stod ved deres kanoner med tændte lunter. En svag blå røg steg op fra kløften, det var branden i brobygningen, der var ved at dø hen. Denne røg tilslørede, uden helt at tilhylle det, La Tourgue, hvis høje top beherskede horisonten. Imellem denne top og guillotinen var kun kløften; man kunne tale til hinanden fra de to steder. På toppen af tårnet havde man anbragt dommerbordet og stolen med de trefarvede faner. Det voksende lys fik tårnets sorte masse til at træde skarpt frem, og på dets top siddende på dommerstolen under banerne, en mand med armene over kors.

Denne mand var Cimourdain. Han bar ligesom dagen i forvejen sin uniform som Konventets udsending, havde hatten med den trefarvede fjerbusk på hovedet, sabel ved siden og pistoler i bæltet. Han tav. Alle tav. Soldaterne stod med gevær ved foden og med nedslagne øjne, de berørte hinanden med albuerne, men de talte ikke. De var opfyldt af uklare tanker om denne krig, om de mange kampe, om geværsalverne fra

hækkene, som de så tappert havde trodset, om de sværme af rasende bønder, de så at sige havde blæst bort, om de tagne fæstninger, om de vundne slag, om sejrene, og det bares dem nu for, som om de blot havde skam af al den hæder, de havde vundet. En uhyggelig forventning sammenknugede alles bryst. På forhøjningen, guillotinen stod på, sås bødlen gå frem og tilbage. Morgenens tiltagende klarhed bredte sig majestætisk over himlen.

Pludselig hørte man den dæmpede lyd af floromviklede trommer. Den uhyggelige hvirvel kom nærmere, rækkerne åbnede sig, og en lille skare trådte ind i firkanten og gik hen til skafottet. Først de sorte trommer, så et kompagni grenaderer med geværet i hvil, derefter en peloton gendarmer med dragne sabler og så den dødsdømte – Gauvain.

Han gik frit. Han var hverken bundet på hænder eller fødder. Han bar sin daglige uniform og havde sin kårde ved siden.

Efter ham kom en anden peloton gendarmer.

Der var endnu stadig over Gauvains ansigt det udtryk af tankefuld glæde, der havde fået det til at stråle, da han sagde til Cimourdain:

"Jeg tænker på fremtiden."

Intet kunne være mere ubeskrivelig ophøjet end dette stadige smil.

Da han var nået hen til det sørgelige sted, gjaldt hans første blik toppen af tårnet. Guillotinen ænsede han ikke. Han vidste, at Cimourdain ville anse det for sin pligt at overvære henrettelsen. Han søgte ham med øjnene deroppe og fandt ham.

Cimourdain var bleg og kold; de, der stod ved siden af ham, kunne ikke høre ham trække vejret. Der gik ikke så meget som en gysen igennem ham, da han fik øje på Gauvain.

Imidlertid gik Gauvain hen til skafottet. Undervejs så han på Cimourdain, og Cimourdain så på ham. Det så ud som om dette blik holdt Cimourdain oppe. Gauvain nåede hen til foden af skafottet. Han steg op på det. Den officer, der havde kommandoen over grenadererne, fulgte med ham derop. Han spændte sin kårde af og gav officeren den. Han tog sit halsbind af og gav bødlen det; han så ud som en åbenbaring. Aldrig havde han været skønnere. Hans brune hår flagrede for vinden – det var ikke brug dengang at klippe håret af. Hans hvide hals mindede om en kvindes og hans stolte herskerblik om en ærkeengels. Han stod tankefuld på skafottet. Dette sted er også en tinde. Gauvain stod stolt og rolig deroppe. Solen, der gød sit lys over ham, lagde som on glorie om ham.

Han måtte imidlertid bindes. Bødlen kom med et reb i hånden.

I det øjeblik, da soldaterne så deres unge chef være døden så nær, kunne de ikke beherske sig længere; deres krigerhjerter strømmede over; man fik noget uhørt at høre: en hel hærs hulken. Der løftede sig et råb:

"Nåde! Nåde!"

Nogle faldt på knæ, andre kastede deres geværer og hævede deres hænder op imod toppen af tårnet og råbte:

"Tager De imod stedfortrædere? Jeg er rede!"

Alle gentog som vanvittige:

"Nåde! Nåde!"

Bødlen standsede. Han vidste ikke, hvad han skulle gøre.

Da hørtes en kort og lav stemme, som dog var hørlig for alle, så skarp var den, råbe oppe fra tårnet:

"Loven sker fyldest!"

Alle kendte den ubønhørlige stemme. Det var Cimourdain, der havde talt. Der gik en gysen igennem soldaterne.

Bødlen betænkte sig ikke længere, han trådte frem med rebet.

"Vent lidt," sagde Gauvain.

Han vendte sig om imod Cimourdain, vinkede til ham med sin højre hånd, der endnu var fri, en afskedshilsen og lod sig så binde. Da han var bundet, sagde han til bødlen:

"Undskyld, et øjeblik endnu," og derpå råbte han: "Republikken leve!"

De lagde ham på vippen. Det smukke, stolte hoved spændtes i den afskyelige halsring. Bødlen strøg lempelig hans hår op og trykkede så på fjederen. Trekanten løsnedes og gled ned, først langsomt, så hurtigt. Man hørte et frygteligt brag ...

I samme nu hørte man et andet. Øksehugget besvaredes af et pistolskud. Cimourdain havde revet en af pistolerne op af sit bælte, og i det øjeblik, da Gauvains hoved rullede ned i kurven, skød Cimourdain sig en kugle gennem hjertet. En blodstrøm vældede ud af munden på ham. Han faldt død om.

Og disse to sjæle, tragiske søstre, fløj bort sammen, den enes mørke blandet med den andens lys.

Om "1793"

Forfatter: Victor Hugo (1801-1885).
Org.udgave: *Quatre-vingt-treize.* Michel Lévy Frères, Paris 1874.
Denne udgave baseret på: *1793. Roman fra den franske Revolutions Tid af Victor Hugo.* Oversat af Fr. Winkel Horn. A. Christiansens Kunstforlag, Kjøbenhavn-Kristiania 1896.
Oversætter: Frederik Winkel Horn (1845-1898).
Redigeret af: Vivi Nygaard Jensen.
Forside: Efter tegning af Victor Hugo: *La Tourque* (1835.

ISBN 978-87-7979-993-6
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-210-4 (Ølstykke 2011).

www.ebib1800.dk

